

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

YAŞANTI
DİZİSİ

4

RENÉ
BELBENOIT

KANSIZ
GIYOTİN

39

YAŞANTI
DİZİSİ

KANSIZ GIYOTİN

RENÉ
BELBENOIT

"Şeytan Adası"nın
amansız
öyküsü

HÜRRİYET YAYINLARI : 39
YAŞANTI DİZİSİ 4

KANSIZ GİYOTİN
René Belbenoit

Yayın Hakkı
Birinci Baskı
Dizgi
Baskı
Kapak Düzeni
Cilt

(Copyright) Hürriyet Yayınları
Mart, 1973
Vatan Matbaası
Yelken Matbaası
FİRUZ AŞKIN
Aytaç Kıрма Cilt Atelyesi

RENÉ BELBENOÎT

KANSIZ GIYOTİN

(Dry Guillotine)

Çeviren :

ÖZAY SÜSOY

Nuruosmaniye Caddesi No: 3, Cağaloğlu — İstanbul

YAŞANTI DİZİSİ

1) GEÇMİŞTE YOLCULUK

Mebrure Alevok

2) GELİBOLU GÜNLÜĞÜ

General Ian Hamilton

3) 365 GÜN

Dr. Ronald J. Glasser

4) KANSIZ GİYOTİN

René Belbenoit

ST. LAURENT
VE CENGELKAMPLARI
HÜKÜMLÜLER 1300
LIBERELER 750

ALBINA
ST. Louis

ST. Jean

ST. JEAN
VE
CENGELKAMPLARI
2250 RELEGE

SINNAMARIE

SALVATION ADASI

Kourou

ININI
ÇİN HİNDİNDEN
500
HÜKÜMLÜLER

Altın Madenleri

FRANSIZ
GÜYANI
Yüzölçümü: 154.800
Km. Kare
Nüfus : 28.000
Hükümlü : 3.300
LIBERE : 1.250
RELEGE : 2.250

TOPLAM: 6.800

ŞEYTAN ADASI : 7 Siyasi Hükümlü
ROYAL ADASI : 325 Hükümlü
ST. JOSEPH ADASI : 375 Münferit Hücresi

ŞEYTAN ADASI
St. Joseph adası

CAYENNE

CAYENNE (GÜYAN)
500 Hükümlü
500 Libere

Hükümlüler

Kourou Nehri
Approugue Nehri
Oyapoc Nehri

ATLANTİK OKYANUSU

BREZİLYA

Amazon Nehri

HOLLANDA
GÜYANI

Maroni Nehri

Mana Nehri

G İ R İ Ő

Trinidad adası sahilllerine, Karayib fırtınasının attığı, içi su dolu bir Kızılderili kayığı vurmuştu. Trinidad Guardian gazetesinin yazdığına göre içinde boğulma tehlikesi geçiren ve açlıktan baygın yatan altı Fransız vardı. Bunlar, on yedi gün dalgalarla boğuştuktan sonra Şeytan Adasından ve Sürgünler sömürgesi Fransız Güyanı'ndan kaçmayı başaran mahkûmlardı.

Birkaç sömürge memuruyla ben, merakımızı gidermek için kaçakları görmeğe, barakalara gittik. Tutuklanmışlardı. Vatanından ne kadar uzakta olursa olsun her gerçek İngiliz' de gene de sportmence bir şeyler vardır. Liman nöbetçi subayı, «Bu zavallıları Fransız Konsolosuna teslim etmeyeceğim. Saçını başını, canı istediği kadar yolsun! Zaten Fransız Güyanı uygarlığın bir yüz karası! Kaçakların karınlarını doyuracak, onlara dinlenecek bir yer ve daha iyi bir tekne verecek, yollarına devam etmelerini sağlayacağız!» dediğinde Fransız Konsolosundan başka hepimizin ortak düşüncelerini belirtmiş oluyordu.

Geniş, rahat bir odada kalan altı erkeğin bizi gülümsemeye çalışarak karşılamaları çok dokunaklıydı. Beşi iriyarı, güçlü kuvvetliydi; boksör, Kanadalı oduncular ya da Fransız

Lejyon askerleri olabilirlerdi. Hayvansal bir güce, hayvansal bir yaşantıya ve hayvansal bir zekâya sahiptiler. Buna karşılık altıncı mahkûm bir elliden kısa, ancak elli kilo ağırlığında, hayret edilecek kadar ufak tefek biriydi. On beş yıldır yaşayan bir ölü hayatı sürdürmekten, daha önce dört kez kaçmaya kalkışmaktan doğan bir ateşle gözleri pırıl pırıldı. Bunları sonradan öğrenmiştim. Şimdi de ya ölmek ya da bu beşinci firarı gerçekleştirmek gibi hemen hemen çılgınca bir azimle yanıp tutuşuyordu.

Yanında yalnızca, muşambaya sarılmış, içi sık yazılı kâğıtlarla dolu, hemen hemen on üç kilo gelen bir paket vardı. On beş yıllık kürek mahkûmluğunun en ince ayrıntılarına kadar yazılmış hikâyesiydi bu. Şimdiye dek rastladığım en hayret verici, suç, ceza ve biyografi örneği idi.

Yazdıklarından birkaç bölüm okuduktan sonra kendisiyle konuştum. Hayatının daha önceki yıllarını öğrenmek istiyordum. 1899'un 4 nisanında Parist'e doğan René Belbenoit yirmi bir yaşında müebbet hapse mahkûm olmuş uygar dünyanın bildiği en ünlü sürgün sömürgesinin yolunu tutmuştu. Oysa benim kafamda yarattığım suçlu, Şeytan Adası mahkûmu tiplerinden hiç birine uymuyordu. Hayat hikâyesini, çocukluğunu adım adım inceleyerek, kişisel cehennemine inen yolun nerede başladığını bulmaya çalıştım.

Bazı çocuklar büyüdüklerinde başarılı kişi olurlar, bazıları da başarısız. Neden? Oldukça geç evlenen papa Belbenoit iyi bir insanmış... René Belbenoit'nun anlattığına göre; yıllarca çalıştıktan sonra yükseldiği Paris-Orleans ekspresinin başkondöktörlüğüyle bir hayli gururlanan iyi ve dürüst bir insan. Küçük René doğduktan üç ay sonra genç anne, kocasını ve yavrusunu terk edip, Çar ailesinin çocuklarına öğretmen olarak Rusya'ya gitmiş. René'nin babasını sevdiği treninden ayracak, onu bir saat dakikliğiyle raylar üzerinde götürüp getirme zevkinden yoksun bırakacak iş teklifini reddettiğinden ihtirassız buluyormuş. Papa Belbenoit daha fazla yükselmek, bir büroda çalışmak istemediğinden genç, gözü

yükseklerde, başına buyruk, anne, evini terk edip Rus Sarayı'nın yolunu tutmuş.

Papa Belbenoit haftada dört gün çalıştığından, küçük René istasyon yakınında bir lokanta sahibi olan büyükanne-siyle, büyükbabasına bırakılıyordu. On iki yaşına kadar René herhangi iyi bir küçük Fransız çocuğundan farklı değildi. Okula devam ediyor, derslerine çalışıyor, birçok konuda arkadaşlarından önde gidiyordu. On iki yaşındayken büyükanne-siyle büyükbabası öldüler. Herkes karısını çok seven yaşlı adamın onsuz yaşamaya dayanamayıp sessiz sedasız öldüğünü söyledi.

Yetişme çağındaki çocuk, artık haftanın dört günü yaşamını düzene sokacak bir koruyucudan yoksundu. Bu da amcasının Paris'e yerleşip çok ün kazanan Place Pigalle'de Rat Mort (Ölü Fare) adlı gece kulübünün yöneticisi oluncaya kadar sürdü. Amca, René'yi lokantanın üzerindeki evine aldı. Genç René öğleden sonraları ve akşamları ayak işlerinde ya da haberci olarak çalışıyordu. Daha on üç yaşındaydı, ama yaşından çok becerikliydi. Rat Mort'a tiyatro artistleri, demimonde'den pahalı giyimli, bol mücevher takınan kadınlar geliyordu. Monmartre, Paris eğlence hayatının en büyük merkeziydi. Amcasının müşterileri arasında Avrupa'nın en ünlü playboy'ları, en gözde ve pahalı kadınları da vardı. «Paris Kraliçesi» güzel Otero, kulübe her gece gelenlerdendi. Otero'ya bir aşk mektubu götürdüğü, bunun cevabını da getirdiği için Prens Murat ona yüz frank bahşiş vermişti. Mistinguette, Baron Maurice de Rotschild, Gal Prensi, daha başka tanınmış kadın ve erkekler Rat Mort'ta toplanıyor, bol bol para harcıyorlardı. Çok geçmeden René Belbenoit haftada bahşiş olarak babasının üç ayda aldığı maaştan daha çok para kazanmaya başladı.

Bana, «Hayatımda hiç bu kadar çok para görmemiştim,» diye anlattı René. «Öylesine dikkatsizce ve bol para harcanıyordu ki Rat Mort'ta! Tanıdığım herkes, babamın, büyükbabamın, büyükanne-min tanıdıkları para kazanmak için didinip

durmuşlardı. Kazandıklarını da dikkatli harcarlardı. Para, kazanmak için mücadele ettikleri bir şeydi. Sırf para biriktirebilmek için kendilerini güzel birçok şeyden yoksun bırakıyorlardı. Böylece daha on üç yaşında, değişik, bildiğimden bambaşka bir dünyayla karşı karşıya gelmiştim. Büyük servetlere sahip, hiç çalışmayan, kendilerini hiç bir şeyden yoksun bırakmayan, çılgınlar gibi para harcayan, şampanya, ipekler, mücevherler, kokular kullanan, beni heyecandan boğulacak hale getiren refah dolu, şaşırtıcı bir topluluktan bu!»

Geceleri böylesine çalışmak René'yi gündüzleri tembel bir öğrenci yapmıştı. Derslerde uyukluyordu artık. Uyuklamadığı zamanlarda da iş dünyasında kendisine yalnızca bir çiraklık verecek, şimdi Rat Mort'ta kazandığının çok küçük bir kısmını sağlayacak olan okuluna devam edip etmeme düşüncesiyle mücadele ediyordu. On beş yaşına girdiğinde amcası René'nin kararını uygun buldu. Bu karar üzerine aldığı başarılı işler, aşk mektupları götürüp getirme, kadınlarla erkekler arasında buluşma yerleri hazırlama, gece kulübünün giderek artan şöhreti ve zenginliğiyle ilgiliydi. Hem zengin, çapkın erkekler, hem de demimonde kadınları oğlanın hizmetlerini olağanüstü başarılı ve ustaca buluyorlardı.

Oysa papa Belbenoit durumu öğrenince çok sinirlendi. Oğlunun iyi bir öğretim görmesini, bir teknik okula gitmesini istiyordu. En büyük arzusu oğlunu demiryolu memuru görmektir. Bir gün çok yaşlandığında işten çekilecek, Paris - Orleans ekspresini René'ye devredecekti. Papa Belbenoit ile l'once Belbenoit şiddetli bir kavgaya tutuştular. René babasını uzun bir süre görmedi.

Gündüzleri bazı patronlar Rat Mort'ta buluşuyorlardı. Kumar oynarlar ya da yarışlar üzerine bahse girerlerdi. René parayı götürüp yarış gişesine yatırır, bahse girilen at kazanırsa bol bol bahşiş alırdı. Bir gün patronlardan bir kısmı aldıkları gizli bir habere dayanarak her zamankinden daha büyük bir bahse girişeceklerini bildirdiler; bu at kazandığı takdirde bire yirmi verecekti.

René parayı koşu yerine götürürken arkadaşlarından biri, «Buna parayı sokağa atmak derler,» dedi, «aptallık etme parayı cebine koy. Yarışa yatırma. O at mutlaka tökezleyecek ya da sonuncu gelecektir... Para da sana kalır böylece.»

René parayı saydı. İki bin iki yüz frank tutuyordu. Bunca parayı zaten zengin olan yarış acentelerine vermek yazıktı doğrusu. Parayı cebine attı. At yarışları sahasının yanına bile yaklaşmadı.

Ne yazık ki at, birinci gelmişti. «O gece Rat Mort'a gitmedim,» diye anlattı René, «biriktirdiğim parayla bire yirmi veren yarışa girenlerin kazancını ödeyemezdim. Amcamla karşılaşmaya, patronların parasını gişeye yatırmadığımı, bile bile kendime sakladığımı itirafa cesaretim yoktu. Bütün gece Paris sokaklarında dolaşarak ne yapmam gerektiğini düşündüm. Sonunda şafak sökerken bir çıkar yol buldum. Parayı gişeye yatırmamıştım; bir şerefsizlikti bu. Ama patronların parası cebimde olduğu gibi duruyordu. Bu parayı sahiplerine iki katı olarak ödeyecek kadar birikmiş param vardı. Rat Mort'a arka kapıdan girdim. Durumu anlatmaya çalıştığım sürede amcam yüzüme bir kaplan gibi bakıyordu. Parayı elimden kaptı, başımı yumrukladı. İri, ağır anahtar destesiyle vurdu. Yumruklardan ve bana 'hırsız' diye haykıran sestten kaçtım. Birdenbire üzerime çöken bu felâketle sarhoş gibi olmuşum.»

* * *

Bütün dünya için de felâketlerle dolu bir gündü. Paris sokakları birdenbire kaygıyla gazeteleri okuyan, konuşan insanlarla dolmuştu. Eski okul arkadaşlarından biri elinde gazetesiyle, «Savaş ilân edildi!» diye haykıracak René Belbenoit'nın yanına koştu. «Almanlarla savaşacağız. Savaş ilân edildi! Babam gönüllülere katılmaya gitti bile. Bak!» Sokağın aşağısını gösterdi. «Gönüllüleri orada askere yazıyorlar. Kuyruk ne çabuk uzuyor, bak!»

İki eski okul arkadaşı alelacele, gönüllü asker kaydı yapılan yere doğru yürüdüler. Orada, hemen kuyruğun başında, René kendi babasını gördü. Papa Belbenoit hemen dikkati çekiyordu çünkü kondüktör üniforması dikkatle ütülenmiş, düğmeleri parlatılmıştı. Tıpkı bir generale benziyordu. René onun yanına gitti. Kendisini bağışlamasını isteyecekti. Babasının yaptığı işten haberi olup olmadığını bilmiyordu. Ama her şeyi anlatacak, affını rica edecekti. Okuluna döneceğine, derslerine çalışacağına, babasının istediği gibi hareket edeceğine söz verecekti.

Oğlan babasının sarı sırmalı ceketinin kolundan tutmak için elini uzattığında papa Belbenoit, «Yaklaşma bana!» diye haykırdı, «Benden uzak dur, hırsız!»

René Belbenoit, «Kuyrukta duranlar bana bakmak için döndüler,» diye anlattı. «Ama babam dosdoğru önüne bakıyordu. Yüzü öfke ve acıyla doluydu. Gönüllülerden hiç birinin bizim baba-oğul olduğumuzu tahmin ettiğini sanmıyorum. Oradan arkama bakmadan uzaklaştım.»

İki gün sonra René küçük bir otelin balkonundan, askerlerin kendilerini cepheye götürecek kamyonların bulunduğu yere gidişlerini seyretti. Orada, bir takımın başında papa Belbenoit yürüyordu. Dimdikti, omuzlarını geriye atmıştı. Bakışları uzaklara dikilmişti. Artık Paris-Orleans ekspresinin başkondüktörü değildi.

Belbenoit, «Bir nehir gibi akıp giden asker dizisinin içinde gözden kayboluncaya kadar babamın sırtını izledim,» diye yumuşak bir sesle anlattı, «Ondan sonra yapayalnız kaldım. Çok yalnızdım. Artık birçoklarının yalnız kaldığı Paris'te benim kadar yalnız olan bir genç bulunabileceğini hiç sanmıyorum.»

Bir aydan daha kısa bir süre sonra René Belbenoit da asker oldu: «Henüz on sekiz yaşında değildim. Ama elimden geldiğince dimdik durdum. Göğsümü şişirdim. Çavuşun gönüllü askere ihtiyacı vardı. Kaç yaşında olduğuma pek dikkat etmedi. Silâh kullanabilecek bir askerdim onun için.»

Fransız ordusunda fusil-mitrailleur denen bir silâh vardır. Yüz otuz kilo ağırlığındadır, yirmi yuvarlak namlusundan birbiri peşi sıra kurşunlar çıkar. Talimde Belbenoit bu silâhı kullanmakta beklenmedik bir ustalık gösterdi. Acemi askerleri savaşın tüm çılgınlığıyla sürdüğü cepheye götüren değiştirme treninde Belbenoit yepyeni bir fusil-mitrailleur'un kumandanı olmuştu. İki de yardımcısı vardı. Biri cephaneyle silâhın yarısını, Belbenoit'nun babası yaşındaki diğer gönüllü de öteki yarısını taşıyor, silâh tutukluk yaptığında da bu işin ustası olduğundan hemen onarabiliyordu.

— «Savaş korkunçtu,» diye anlattı Belbenoit, «Ama şimdiye kadar başımdan geçenlerden daha korkunç olamaz tabii. Benden istenilen, diğer binlerce asker gibi dövüşmek, emredilen şekilde saldırıya geçmektir. Çoğu zaman önümdeki gökyüzünden neler geleceği korkusuyla dehşete kapılıyor, ecelin kapımı ne zaman çalacağını merak ediyordum. Öldürdüklerimi birer insan olarak görmemeye çalışıyordum. Yanlarının geçerken yüzlerine bakmıyor, bakışlarımı kaçırıyordum. Belçika'ya gittik. Ölenlerin yerine hemen yenileri yollanıyordu. Almanların elinden almaya hazırlandığımız Roulers dolaylarında terfi ettirildim. 40. Alayın onbaşı olmıştım. Beş saat sonra da anlaşmanın imzalandığı haberi geldi.»

İşgal ordusu Almanya'dayken Belbenoit, ilân tahtasında, Doğu Ordusu için gönüllü istendiğini okudu. Tirailleurs'un 2. Alayında çavuş oldu. Suriye'ye gitti. Aleppo kentinin düşmanlardan alınmasından sonra da İskenderiye'de başçavuş oldu. 1920 yılının ortasında hastalanınca Fransa'ya yollandı. Aynı gemiye binen on dört askerden Marsilya'ya ancak beşi varabildi.

Belbenoit, Clamart'taki Percy hastanesine yatırıldı. Nefes devresinde genç bir hastabakıcıyla karşılaştı. Ona sırılsıklam âşık oldu. René ile René birbirlerini seviyorlardı. Karar vermişlerdi. René terhis olur olmaz iş bulacak, evleneceklerdi. 1921'in şubat sonlarında Belbenoit hastaneden ta-

burcu edildi. Derhal terhis edilen askerlerin karargâhına gitti.

Belbenoit'nun hatırladığına göre, «Üniformalı bir insan çok etkili oluyordu. Zengin olsun, yoksul olsun hepimiz apoletlerin, pırıl pırıl düğmelerin ve üzerimize sımsıkı oturan ceketlerin gösterisine hayranızdır. Ben özellikle gurur duyuyordum. Üzerimde Afrika ordusunun başçavuş üniforması vardı. Başımdaki süslü fes hafifçe yana kaykılmıştı. Göğsümde de üç madalya vardı. Renée çok yakışıklı olduğumu söylüyordu. Gösterişli bir tavırla, resmen terhis edilmem için ilgili makamlara baş vurmuştum. Üniformamın üzerindeki üç madalyayı aldım. Bir kâğıda sardım. Levazım çavuşunun verdiği, üzerime pek uymayan kurşuni rengi pantolonun cebine soktum. Bu elbiseye Abrami deniyordu. Fransız Hükümetinin savaşta ölmeyen askerlere verdiği bir armağandı. Kurşuni rengi palto, pantolondan da berbat duruyordu üzerinde. Çavuşun dediğine göre pantolonla palto elli iki franktı. Bunları istemediğim takdirde bana elli iki frank verecekti. Zenginlerin çoğu parayı kabul ettiler, şampanya partisi verdiler. Terziler onlara bol bol iyi, sivil elbiseler dikmişlerdi. Oysa benim terziye, elbiseye verecek param yoktu. Abrami'yi kabbullenip giydim.»

Böylece sivil, yirmi bir yaşındaki René Belbenoit yeniden Paris sokaklarına daldı. İlk geceyi ucuz bir otelde geçirdi. Ertesi gün erkenden iş aramaya çıktı. Birçok müracaat kâğıtlarının altına sıranın en sonunda olacağı söylenmesine rağmen imzasını attı. Gün sona erip de hastaneden Renée'yi almaya gittiğinde kendini bir serseri gibi hissediyordu.

— «Hemen bir iş bulamadığım için üzülüyor, Renée'nin beni Abrami kıyafetimin içinde bambaşka gözlerle göreceğinden, kötü bir seçim yaptığına karar vereceğinden korkuyordum. Ama öyle olmadı. Aksine beni neşelendirdi, 'iş arayan pek çok asker var,' dedi. Sabırlı olmalıydım. Zamanla her şey yoluna girecekti.»

Oysa on gün geçti. İş yoktu. Parası tükenmişti Belbe-

noit'nun. Askerken biriktirdiği parayı son meteliğine kadar harcamıştı. Besançon kasabasına koştu. Burada bir lokanta-cının bulaşıkçı aradığını duymıştı. Günde sekiz frank ala-caktı, yemeklerini lokantadan yiyebilecekti, bir de oda ver-mişlerdi. Belbenoit tam on gün buharlar içindeki mutfakta çalışarak her sou'yu biriktirmeye çalıştı. On birinci günün akşamı lokantanın kasasında bir hayli para olduğunu keşfetti.

Belbenoit o günleri bana, «Bütün gün kan ter içinde ka-larak kazandığım birkaç franka baktım,» diye anlattı, «Bana bir hafta bile yetişmezdi. Lokantanın müdürü başka bir yer-de meşgulken açık duran kasanın yanına gittim. Cüzdanı alıp gömleğimin içine soktum. Lokantanın kapısı önünde duran bir motosiklete atladım. Bütün gece sürdüm. Sabahleyin mo-tosikleti Paris dışında bir yerde terk ettim. Cebimdeki 40.000 frankla alışverişe çıktım. çık ve pahalı iki takım elbise al-dım. Bir terziye gidip bunları üzerime göre dzelttirdim. Gömlekler, kravatlar, çoraplar, i çamaşırları, ayakkabılar ve bir de şapka satın aldım. Hepsini bir bavula yerleştirdim.

Ren  'nin yanına gittim. Ben hasta bir askerken yap-tığımız gibi bol bol güldük. Bir iş bulduğum için Ren   çok mutluydu. Abrami kıyafetimi çıkarıp atmıştım. Dediği gibi çık giysilerimin içinde pek yakışıklydım. Yarın akşam evine gitmeli, annesiyle babası da beni beğenmeliydi. Oysa korku-yordum ben. Yaptığım şey vicdanımı rahatsız ediyordu. Hır-sızlık etmiştim. Hırsızdım! Polis beni aramaya başlamıştı belki de. Ren  'yi böyle utanç verici bir işe karıştırıp rezil etmek istemiyordum. Bir hırsız olduğumu ğrenmemeliydi. Otelimden iki gün çıkmadım. nc gün ona bir mektup ya-zarak görevle başka bir yere yolandığımı bildirdim. Derhal istasyona gittim. Nantes trenine bindim. nc mevki kom-partımanda mümkün olduğu kadar dikkati çekmemeye a-lıştım.»

Belbenoit'nun anlattığına göre Nantes o zamanın zenginlik, şıklık beldesiydi. Gittiği iş bulma kurumunda hayli yüksek övgülerle dolu askerlik sicilini gösterdi. Kurumun tanın-

muş bir müşterisi vardı. Bu yazlık kente gelişinden üç saat sonra Belbenoit, Kontes d'Entremeuse'nin sahibi olduğu Ben Ali Şatosunda uşak üniformasıyla işe başlamıştı.

— «Şimdi geriye baktığımda,» dedi Belbenoit. Trinidad'daki barakada karşılıklı oturuyorduk. «Ceza çektiğim yılları, başımdan geçenleri düşündüğümde Nantes'e gelişimin hayatımın dönüm noktası olup olmadığına bir türlü karar veremiyorum. Ama öyle olduğunu sanmıyorum. Kaderimin dönüm noktasının annemin babamı terk edip Rusya'ya gittiğinde başladığını düşünüyorum. Şatoda rahat ve onurlu bir işim vardı. Kendimi Besançon'daki hırsızlık olayından tümüyle kurtarabilecek şansa sahiptim. Evet, Renée ile evlenebilirdim. Kontes d'Entremeuse anlayışlı, nazik bir işverendi. Yanındakileri fazla çalıştırmıyordu. Plajda keyif sürdüğümüz ya da diğer soyluların uşaklarıyla toplanıp ava gittiğimiz zamanlar oluyordu. Oysa ben o tanınmış evde uşaklık ederek geçirdiğim günleri boşa gitmiş sayıyordum. Giderek huzursuzluk duymağa başladım. Şatoya geleli bir ay olmuştu ki, Kontes'in tuvalet masasının üzerinde içinde incilerin bulunduğu kırmızı bir deri kutu gördüm. Bunun yanında, ertesi gün evde çalışanların maaşlarının ödenmesi için getirilen bir zarf dolusu para da vardı.

Parayı ve incileri aldım. Hizmetçi dairesine gittim. Elbiseyi değiştirdim. Alelacele Paris trenine bindim. Ertesi gün, Renée'ye gizlice Paris'e gelmesini bildiren mektubu attığım postaneden çıkarken iki aynasız tarafından tutuklandım...

* * *

Belbenoit, sürgünden getirdiği müsvedde ve belgelerin bulunduğu paketi göstererek, «Bu,» dedi, «Hayatımın başlangıç yıllarının hikâyesi.» Hırsızlık suçuyla tutuklanıp Fransız Güyanı'na sekiz yıllık mahkûmiyetini çekmek üzere sürgüne yollandığı yılların hikâyesiydi. Kısa bir süre önce aynı mahkemede çok ağır suçlardan iki kişinin duruşmasına bakılmış-

tı. Bunlardan biri dillere destan olan ünlü içki skandalını yöneten, bundan dört milyon franka yakın kâr sağlayan Fransız Güyanı milletvekili Galmot, diğeri de Fransız Ordusuna kaliteli erzak satarak altı milyon kazanan Vilgrain idi. Ne var ki, bu iki kişinin de pek çok avukatları, sözü geçer dostları vardı. Beraet ettiler.

Paketi sımsıkı saran Belbenoit'ya, «Fransız Güyanı'ndaki hayatının hikâyesini ve belgelerini senin için Amerika Birleşik Devletlerine güvenle yollamamı, bir yayımcı bulmamı neden istemiyorsun?» diye sordum. «Senin için özgürlüğünü tümüyle kazanma olanağı yok. Denizde kaybolabilir, düşman bir limana çıkabilir, tutuklanıp geri Cayenne'ye yollanabilirsin.»

— «Bu kez başaracağım,» dedi Belbenoit, «Amerika'ya ulaşacağım. Eserimi de yanında götüreceğim.»

* * *

Bundan on iki ay sonra Panama ormanlarındaydım. Önümde uzanan orman yolunda elinde kocaman bir kelebek ağı bulunan ufak tefek birini gördüm. Adam bir an hareketsiz durdu. Kaçıp kaçmamaya karar veremiyormuş gibi yüzüme baktı. Onu hemen tanıdım.

— «René Belbenoit! Tebrikler!»

— «Henüz tebrik edilecek zaman değil. Panama, Amerika Birleşik Devletlerine giden yolun yarısında. Buraya gelmek bir yılımı aldı!»

— «Öteki arkadaşların nerede? Seninle Trinidad'a gellerler?»

— «Hâlâ özgür olan bir ben kaldım,» diye karşılık verdi. Zayıf, yıpranmış vücuduna, yüzüne baktıkça, bizim için önceki yıllardan pek farklı geçmeyen koskoca bir yılda onun neler çektiğini düşünmekten kendimi alamadım. Hayatı sürekli bir kâbus olmuştu her halde. On iki ayda Trinidad'dan ancak Panama'ya gelebilmişti! Uygarlıktan millerce uzaklık-

taki -on mil- sazdan, küçük kulübesinin önünde oturduk. Eserini Amerika'ya götürmeme izin vermesini yeniden istedim.

— «Yanında on üç kilo ağırlığında bir paketle Orta Amerika'dan istediğin hızla geçemeyeceksin. Panama'yı, Costa Rica'yı, Nikaraguay'ı, Honduras'ı, Salvador'u, Guatemala'yı ve Meksika'yı katetmen gerekecek. Bu ülkeler sınırlarını artık bir atmaca dikkatiyle göz altında tutuyorlar. Pasaportun yok. Bir kaçaksın. Yapmak istediğin şey imkânsız. İzin ver de yazılarını Amerika'ya ben götüreyim. Bastırayım. Yazdıkların şaşırtıcı bir belge, olağanüstü bir hikâye. Belki de yarıncılar sana özgürlüğünü kazanmanda, sığınacak bir yer bulmada yardımcı olurlar.»

Nazik bir tavırla, «Tekrar teşekkür ederim,» dedi, «Ama başaracağımı sanıyorum. Eserimi Amerika Birleşik Devletlerine kendim götürmek istiyorum. Amerika Birleşik Devletleri özgür insanların vatanı değil mi? Özgürlük toprağı! Cehennemde on beş yıl yaşadım. Amerika Birleşik Devletlerine vardığımda yalnızca kendimin değil, binlerce başka insanın da acılarına son verebilmeliyim. Bir yerde ele geçer, Fransız Guyanı'na iade edileceğimi anlarsam, eserimi size yollayacağım... Tabii canıma kıymazdan önce yaparım bu işi!»

* * *

Onu bir daha hiç göremeyeceğimi sanmıştım. İnsanın insana uygun gördüğü gayriinsaniliğin on beş yıl boyunca acıyla, işkenceyle kaleme alınmış hikâyesi Belbenoit'ya ya mezar olacak bir denizde ya da ormanda kaybolacak, hepimiz onu okumaktan yoksun kalacaktık. Oysa yanılmışım. René Belbenoit yirmi iki ay süren insanüstü çaba ve şaşırtıcı serüvenlerden sonra Amerika Birleşik Devletlerine vardı. Sınırları paçavralar içinde geçti. Ama eserini muşambaya sarı-lı, canı gibi sakladı.

Onun Kansız Giyotin kitabı, toplumdan, uygarlıktan sü-

rülmesiyle başlar. Şeytan Adasının, Royale ve Saint Joseph adalarının, günah kenti Cayenne'nin, hayvanlar gibi yaşayan libéré'lerin, tek başlarına kapatıldıkları karanlık hücrelerde akıllarını yitirenlerin, ölümden de feci bir hayatın, yazıldığından da korkunç ölümlerin hikâyesidir bu. Daha otuz sekiz yaşında olmasına rağmen son derece zayıf, gözlerinin feri kaçmış, dişleri dökülmüş bir hasta olan Belbenoit, belki de fazla yaşamaz artık. Yapıtının yayınlamasının bir tek şeyi gerçekleştireceğini umduğunu söylüyor. Bütün kalbiyle kitabının sonunda, Fransa'nın Fransız Güyanı'nı ortadan kaldıracağını, artık oraya insanların Kansız Giyotin'de ıstırap çekmeye yol lanmayacaklarını umuyor.

WILLIAM LA VARRE

Kraliyet Coğrafya Kurumu Üyesi

Harvard Kulübü

New York City

Noel, 1937

BİRİNCİ BÖLÜM

Fransız Güyanı'na sürülen tutukluların mahkûmlar gemisini beklemek için La Rochelle yakınındaki bir adaya nakledilmeleri, **wagons-cellulaires** denilen doksana yüz yirmi boyutunda küçük hücrelerden başka bir şey olmayan demiryolu arabalarıyla yapılır. Her hücrede ayakları zincirlenen bir tutuklu ve oturduğu küçük bir kanepedir; yemek kilitli kapıdaki sürgülü bir delikten verilir. Her arabada silâhlı üç gardiyan vardır. Yolcu ve yük katarlarına bağlanan bu arabalar Güney Amerika'daki korkunç sürgüne gönderilen tutukluları almak üzere yolları üzerindeki cezaevlerinde durarak, ülkenin dört bir yanından La Rochelle'ye gelirler.

Cezaevinde iki gün kaldıktan sonra istasyon lokantasındaki hırsızlıkla ilgili suçlamaları cevaplandırmak için Besançon'a götürüldüm. Sonun başlangıcı oldu bu. Duruşmamın yapılması formaliteden başka bir şey değildi. Hüküm, sekiz yıllık ağır hapis cezama eklendi.

Hücre arabası, La Rochele'ye olan dolambaçlı yolculuğuna başladığında içinde tek ben vardım. Dar koridorun iki yanında on hücre vardı. Bunlardan birinde ben, derin bir sessizlik içinde oturuyordum. Zincirlenmişim. Bundan sonraki durağımız Pastör'ün oturduğu Arbois kasabasıydı. Gardiyan-

ların ikisi cezaevine gittiler. Bir tutukluyla döndüler. Onu, benimkinin karşısındaki hücreye kapadılar.

Gardiyanlardan biri, «Tam bir sessizlik istiyorum,» diye uludu, «yoksa kapıdaki delikleri yüzünüze kapatırım. İçerde havasızlıktan boğulursunuz.» Sonra vagonun sonunda yemek hazırlayan iki arkadaşının yanına gitti.

Yeni gelenle fısıltıyla konuşmaya başladım. Gördüğüm kadarıyla yüzü haşın ve buruşuktu. Gury idi adı. Hırsızlıktan beş yıla mahkûm olmuştu. Bana, daha önceleri de cezaevine girdiğini, Afrika cezaevlerinde askerî mahkûm olarak bulunduğunu anlattı. Gelecek yıllarda Afrikalı askerî mahkûmlarla ilgileri olan iğrenç kişileri tanıyacaktım.

Daha sonra Lons le Saulnier'de durduk. Vakit gece yarısıydı. Gardiyanlar bizi cezaevine götürüp yine hücrelere tıktılar. Ertesi sabah yola çıktığımızda vagona iki mahkûm daha vardı. Birinin adı Joannelly'di. Yetmiş yaşında bir kadına tecavüz ettiğinden on yıl ağır hapse mahkûm olmuştu. Suçsuz olduğunu söylüyordu. Bir çiftlikte çalışıyormuş. Sarhoş olduğu bir akşam uyuyacak yer bulabilmek için bir eve zorla girmiş. Onu gören ev sahibi yaşlı kadın bağırmaya başlamış. Joannelly bağırmasını, gideceğini söylemiş, ama yaşlı kadın bağırmaya devam etmiş. Joannelly susturmak için eliyle kadının ağzını kapamış. Bu mücadele sırasında birlikte yere yuvarlanmışlar. Joannelly feci halde sarhoşmuş çünkü. Ertesi sabah da polis onu tutuklamış. Olanları polise bir bir anlatmış. Ama ona inanmamışlar. Yaşlı kadının kalçalarında pek çok tırmık izleri varmış. Bu mahkûm da Afrika'nın cezaevlerinde bulunmuştu. Gury'de olduğu gibi onun da vücudu dövmeiydi. Bana bu dövmeler pek çirkin ve barbarca geldi. Öteki mahkûmun adı Moyse idi. Birçok kere hırsızlık etmişti. Cezası on beş yıl ağır hapisti. Eski bir askerdi. Savaşta birçok madalya aldığını, icat ettiği makinelelerin patentine sahip olduğunu söylüyordu. Yeni bir patent almak amacıyla hırsızlık ettiğini, Güyan'a yollandığını anlattı.

Dijon'dan Richebois adında bir mahkûm daha aldık. Elli beş yaşındaydı Richebois. On yedi yaşından küçük öz iki kızına' tecavüz etmekten, onları kötüye kullanmaktan sekiz yıl yemişti. Azılı bir hayduttu. Dijon'dan sonra geldiğimiz Châlons sur Saone'de kapatıldığımız cezaevinde iki gün kaldık.

Ayrı ayrı hücrelere konmuştuk. İlk gün hücremde huzursuz huzursuz dolaşıyordum. Başımın üzerinde sürekli vuruşlar duyuncaya kadar iki duvar arasında gidip geldim... Kendi kendime, «yukarda bana telgraf çeken biri var,» dedim. Hücremin köşesinde duran süpürgeyi aldım. Sapiyla tavana vurarak karşılık verdim. Dikkatle dinleyince yukardakinin çok basit bir şifre kullandığını fark ettim. Bir vuruş, A, iki vuruş, B. Alfabe böylece sürüp gidiyordu.

— «Nerelisin?»

— «Parisli.»

— «Kaç yıl?»

— «Sekiz yıl ağır hapis.»

— «Neden?»

— «Hırsızlıktan.»

— «Ne çaldın? Ganimet yanında mı?»

— «Hayır. Bir kolye çaldım. Ama geri verildi.»

— «Daha önce cezaevine düştün mü?»

— «Hayır, sen kimsin?» diye süpürge sopasıyla vurdum.

— «Ben tutukluyum. Kokain alışverişinden. Adın?»

— «René Belbenoit. Ya seninki?»

— «Georgette.»

Georgette! Demek benim üzerimdeki hücrede kalan bir kadındı!

— «Kaç yaşındasın?» diye sordum. Belki de bir uyuşturucu madde baskınında ele geçen perişan bir yaşlı kadındı.

— «On sekiz. Üstelik...»

O anda kapımda bir anahtarın çıtırtısını duydum. Elimdeki süpürgeyi hücremin köşesine fırlatacak zamanı ancak

buldum. Kapı açıldı. Gardiyan, «Demek telefonlaşıyorsunuz, ha!» diye haykırdı, «Katıksız ekmek yemekten hoşlanıyorsan hâlâ boş pek çok hücre var!» Karşılık vermedim. Kapıyı çarparak kapattı.

Öğleden sonra hücreme küçük bir taş düştü. Taşı aldım. Üzerine bir kâğıt parçasının sarılı olduğunu gördüm:

«Sevgili René: Mezara gidiyorsunuz. Çok kötü talih, ama umudunu kesme. Kurtulacaksın! Duruşmama bakılmasını bekliyorum. Bir-iki yıl hapis yatacağım. Hiç tütünün, kibritin yok mu? Benim için küçük bir paket yap, pencereye tırman, atman için sana işaret vereceğim. Hücremin döşemesinde bir delik açamamam çok fena. Ne kadar eğlenirdik. Georgette.»

Tütün, kibrit ve sigara kâğıdından ibaret bir topak yaptım. Bunu taş parçasına bağladım. Sonra pencerenin parmaklıklarına uzandım. Aşağıdaki avluda on beş kadar kadın geziniyorlardı. Kadın gardiyan avlunun uzak bir köşesinde durmuş, onları gözlüyordu. Georgette'yi tanımakta güçlük çekmedim, çünkü kız beni pencerede görür görmez işaretler yapmıştı. Eliyle taşı nereye atacağımı gösterdi. Ama beklememi de işaret etti. Onun kadınlardan biriyle konuştuğunu, kadının gruptan ayrılıp gardiyanın yanına gittiğini, onunla konuşmaya başladığını gördüm. Tam sırasıydı. Taşı attım. Georgette'nin taşı kapıp buluzunun içine sakladığını gördüm. Bir ıslık sesi avludaki gezintinin sona erdiğini bildirdi. Georgette bana parmaklarının ucuyla bir öpücük yollama fırsatını buldu. Sonra öteki kadınlarla birlikte bir kapıdan içeri girdi.

O gece de benimle «konuştu» Georgette: «Sigaramı tütürüyorum. Öyle güzel ki. Sen bir cansın. Kim bilir ne güzel sevişirsin! Binlerce öpücük. Yarın seni avluda yine göreceğim.» Oysa ertesi sabah şafak sökerken hücremin kapısı açıldı. Gidiyorduk. Oradan, Georgette'yi bir daha göremeden, onunla konuşmadan ayrıldım.

Şimdi trende üç yeni mahkûm daha vardı. Bende bıraktıkları ilk izlenim bir ıslahaneden alındıklarıydı. Çünkü çok

gençtiler. Ama yoklamada suçlarını, üçünün de beş yıl için Fransız Güyanı'na gittiklerini öğrenerek şaşırdım. Bu üç kişi Julien, Raoul ve Maurice idi. Yakındaki bir köye içmeye gitmişler, çok fazla kaçırmışlar. Eve dönerken kapalı bir meyhanenin önünden geçmişler. Kafaları yerindeymiş. Neşeliymişler. Bir iki kadeh daha içmek istemişler. Meyhanenin kapısını çalmış, ama cevap alamamışlar. O zaman kapıyı kırıp içeri girerek raflardaki içki şişelerine saldırmışlar! Meyhane sahibi gürültüyü duyup koşmuş. Olanı biteni görünce aralarında ağız kavgası başlamış, gençler adama vurmuşlar. Meyhaneci düşerken başını bir yere çarpmış her halde. Çünkü doğrulduğunda başından kanlar akıyormuş. Bunu gören gençler korkmuşlar, adamı öylece bırakıp kaçmışlar. Ceplerinde de kasayı kırarak aldıkları para varmış. Ertesi sabah üçü de tutuklandıklarında parayı derhal teslim etmişler. Cezaevine konmuşlar. Meyhane sahibi iki, üç gün içinde hastaneden çıkmış. Yarası ağır değilmiş. Savcı onları geçici bir taşra mahkemesine çıkarmış. Kabadayılıklarını şiddetli bir saldırı olarak göstermiş. Mahkemede üç delikanlının gencecik omuzlarına Fransız Güyanı'nda beş yıl ağır hapis cezasını yüklemek için elinden geleni yapmış. Julien on altı, Raoul ile Maurice on yedi yaşındaydılar! Paris'te olsa en fazla birkaç ay ceza görürler ya da ailelerinin yanına yollanırlardı. Kötü çocuklar değildiler. Köylerinden asla dışarı çıkmamışlar, babaları savaş sırasında cephede dövüşürken çiftliklerini yönetmişlerdi. Şartlar onları birer erkek gibi çalışmaya ve yaşamaya itmişti. İçki içmesini, meyhaneye gitmeyi daha bir sorumluluk duygusuna sahip olamadan öğrenmişlerdi. Zavalı çocuklar! Kürek cehenneminde daha ilk yıllarını doldurmadan ölüp gideceklerdi!

Daha sonraki durağımız, dokuzuncu arkadaşımızı, Maurice Habert'i aldığımız Tours oldu. Yirmi yedi yaşında bir gençti. Benim gibi Parisliydi. Hırsızlıktan on yıl yemişti. İki gün orada burada durarak, başka mahkûmlar da aldıktan

sonra yolculuğumuz La Rochelle'de sona erdi. Burada hep birlikte geniş bir hücreye kapatıldık.

Gezinebileceğimiz, daha iyisi bitmez tükenmez günler boyunca dimdik oturarak uyuduktan sonra, boylu boyunca uzanabileceğimiz bir yere sahip olmak güzel şeydi. Üzerinde yatacağım bir çift tahta parçasına sahiptim. Hiç olmazsa uzanıp yatabilecektim.

Biz, Fransız Güyanı mahkûmları ilk kez bir araya gelmiştik. Bu bizim birbirimizle ilgilenmemiz için yeter sebepti. Çünkü hepimiz de ünlü mahkûm gemisiyle aynı hedefe gidecektik. Herkesin kendi hakkında anlatacağı bir şeyleri vardı. Genellikle kendilerini savunuyor, mahkemenin çok sert davrandığını söylüyorlardı. Bu son düşüncede bir dereceye kadar haklıydılar. Savaş sonrası Fransa'sındaki karmakarışık yıllarda, mahkemeler verdikleri kararlarda çok serttiller. Tutukluları, hiç de adalete uymayan kararlar vererek deniz aşırı yerlere sürmekten kaçınmıyorlardı. Aramızda en çok konuşan, cezaevi hayatına alışkın Gury idi. Güyan'la ortaklaşa pek çok yanları olduğunu söylediği Afrika cezaevlerini anlatıyordu. En çok üzerinde durduğu konular; ahlâk kuralları, cinsel ilişkilerdi. Anlayabildiğim kadarıyla bunlar, bütün mahkûmların düşünce ve yaşamlarının özüydü. Açıkça, hücremizdeki üç gence yönelttiği konuşmaları, hikâyeleri beni düşündürmeye başladı. Artık bir mahkûmdum. Bu konuda ne yapmam gerekiyordu? Daha önce yalnızca erkekler arasında yaşamak zorunda bırakılmamıştım. İhtiyacım olduğunda bir kadına sahip olamayacağım ya da kadın yüzü göremeyeceğim bir yaşantının içine giriyordum. Yaşamı; erkekler ve kadınlarca uygulanan, girilen her türlü sapıklığı biliyordum. Bunların isteğe bağlı olduklarını, şartların zoruyla yapılmadığını düşünüyordum. Paris'te cinsel sapıklar tanımıştım. Ama onlarla ortak bir yanımlı olmamıştı. Yaşadıkları hayat kendi özel isteklerine bağlıydı. Benim yaşantım da kendi ahlâk kurallarına uygundu. Şimdi kadınsız bir dünyanın içi-

ne giriyordum. Bu dünyada sekiz uzun yıl yalnızca erkeklerle çevrili olarak yaşayacaktım.

Gury'nin sapık hikâyelerini, anılarını dinlerken ilk kez bunların gerçek anlamını kavramaya başladım. Bununla birlikte, beni hayatta tutan üstün güç de çalışmaya başlamıştı. Hepimizin tahtalar üzerinde uzanıp yattığı o çıplak, soğuk hücrede gelecekte beni neyin beklediğini kestirmeğe çalıştım. Bir tek kızı sevmiştim. Yaşamım boyunca onunla birlikte olabilmek için aptalcasına, cahilcesine suç işlemiştim. Ama ona duyduğum sevgi; yaşayan, güzel bir hayal olarak kafama takılmıştı. Aşkima dönebilmek için ilk fırsatta kaçacaktım. Ailesinin fırlatıp attığı, sevecek kimsesi olmayan benim için, sevdiğim kız; yaşamın kendisiydi. Renée'ye dönmek, sevgisine lâıyk olduğumu ispatlamak bana umut ve güç veren tek şeydi.

Oysa bu gece hücrede yatarken önümdeki gerçeğin ilk belirtilerini görmeye başlamıştım. Çevremde yalnızca erkeklerin bulunacağı, yoksunluklarla dolu bir hayata mahkûm edilmişim. Artık tüm arkadaşlarım benim gibi aylarla, yıllarla anormal bir yaşantı sürdürmeye zorlanmış, cinsel isteklerle dolu, ama bu istekleri normal yollardan tatmin edemeyecek erkekler olacaktı. Kafamda böyle bir durumu nasıl karşılayacağım sorununu evirip çevirdim. Sevdiğim kızın hayali bana, ona ve sürülüp atıldığım dünyaya dönünceye kadar güç verecek miydi? Beni kaygılandıran bir sorundu bu. Güıyan'dan mümkün olduğu kadar kısa bir süre sonra kaçmaya kararlı oluşum beni biraz olsun avutuyordu.

Julien hemen yanımdaki tahtaların üzerinde yatıyordu. Bana bir ölçüde güveniyordu, çünkü üstüm başım ötekilerden iyiydi, üstelik kendi gibi de gençtim. Haşın, kaba değildim. Gury'nin anlattığı açık saçık hikâyelerden tiksiniyordu. Hattâ bunu açıkça da belirtti. Oysa yaşlı Joannelly anlatılanların doğru olduğunu söyledi. Julien, «O şekilde yaşayaca-

ğıma ölürüm, daha iyi,» dedi bana. Hikâyeler ona gençliğinden ötürü kaygı vermişti. O gece benimle Moyse arasında yattı. Moyse de arkadaşımızdı artık, birbirimizi anlıyorduk, üstelik ilk fırsatta birlikte kaçmaya da karar vermiştik.

Sabahleyin birbirimize zincirlenerek, başımızda jandarmalar, La Rochelle kasabasının içinden yürüyerek geçtik. Saint Martin de Re'ye giden bir gemiye bindirildik. Yolcular bizi merakla seyrediyorlardı. Bazıları Julien'le iki arkadaşını işaret ediyorlardı. Herhalde genç oluşları dikkatlerini çekmişti. Birkaç kadın bize **Bonne chance** dileyerek el salladı. Bunlar meslekleri gereği bize sempati duyabilen kadınlardı. Bir saatlik bir yolculuktan bu. Gemi denize açılınca jandarmalar ellerimizdeki kelepçeleri çıkardılar. Denizcilerden biri sigara içmek isteyip istemediğimizi sordu. Bir jandarma istediğimiz kadar içmemizi, cezaevinde sigara içmeye izin verilmediğini söyledi. Cezaevinde elbiselerimizin alınacağını söyleyen Maurice Habert'in öğüdüne uyarak paltolarımızı, kravatlarımızı denizcilere verdik. Karşılığında sigara aldık... Karaya çıkmak üzereyken Joannelly bir topak tütünü ağzına soktu: «Bu bana üç, belki de dört gün yeter!» dedi.

Saint Martin de Ré cezaevi eskiden XIII Louis'nin silâh-şörlerinin Buckingham Dükünün kuvvetlerini püskürttükleri bir kale. Büyük asma köprülerden Senagalli askerlerin toplandıkları geniş bir salona girdik. Salonun gerisinde yüksek bir **porte-cochère** duruyordu. Bizi buraya getiren jandarma, zili çaldı. O zaman bir delikten bir kafa uzanarak bize baktı. Çekildi Kapı ardına kadar açıldı. Cezaevine girdik. Başgardıyan listeyi jandarmadan aldı. Adlarımızı okumaya başladı. Sonra kâğıdı imzaladı. Böylece jandarma bizi başgardıyana teslim etmiş oluyordu.

Bir gardıyan bizi başka dört gardıyanın daha beklediği küçük bir yere aldı. Dört gardıyan tepeden tırnağa soyunmamızı emretti. Sonra her biri, birimizi önüne çağırarak bağdırdı:

— «Kollarını kaldır!»

- «Ağzını aç!»
- «Dilini çıkar!»
- «Arkanı dön!»
- «Bacaklarını aç, öne eğil... Eğil, yere kadar eğil!»
- «Öksür! Tekrar, tekrar.»

Her birimizi öne eğdirip öksürttükten sonra lastik eldivenli bir parmak makadımıza girdi. Hiç bir şey bulamayınca geçmemize izin verdi.

Gury bana **plan**'larımızı aradıklarını fısıldadı. Bir **plan** Fransız mahkûmlarının bildiği gibi sekiz santimetre uzunluğunda, iki santimetre çapında içi boş, genellikle alüminyumdan yapılan, ama fildişi ya da altından olanları da bulunan bir silindirdir. Ortadan ikiye ayrılmıştır. İki parça birbirine geçer. Kıça sokularak saklanan bu pırıl pırıl, düzgün tüpün içine mahkûmlar; paralarını ve kendileri için değeri büyük olan ufak çaptaki başka eşyalarını koyarlar. Bu **plan**'lar, taşıyacak kişilere bedenlen rahatsızlık vereceğinden pas tutan madenlerden yapılmaz.

Acı bir tokat sesi duyarak başımı o yöne çevirdim. Joannelly eliyle yanağını tutuyordu. Gardiyan, ağzındaki tütün topağını bulmuştu!

Bu yoklamadan sonra bir mahkûm bize cezaevi giysileri, tahta tabanlı kaba ayakkabılar getirdi. Bir gardiyan cezaevine getirdiğimiz eşyaları aradı. İstersek bunları geri, ailelerimize yollayabileceğimizi, yoksa hepsinin imha edileceğini söyledi. Bütün eşyayı gardiyana teslim ettim. Üzülmüştüm, çünkü yanımda getirdiğim mektuplar ve fotoğraflar benim için çok değerliydi. Bunları bana bırakacaklarını ummuştum. Hele yakılacaklarını öğrenmek bana iyiden iyiye dokundu. Artık tam bir mahkûm olma ânım gelip çatmıştı. Yepyeni bir yaşantı başlamıştı.

Bizi cezaevi avlusuna getiren gardiyan bir kenara çekilmişti. Şimdi de berbere götürüyordu. Saçlarımız kesilip traş olduktan sonra buz gibi bir duş yaptık.

Bu da bittikten sonra soğuk, çıplak hücrelerin bulundu-

ğ u **quartier cellulaire**'ye alındık. Gardiyan bizi geniş bir hücreye soktu. Yatak görevini yapacak olan tahtalar boyunca sıraladı. Çok geçmeden **prévôt** göründü. Hepimize adlarımızı, kaçır yıla mahkûm olduğumuzu sordu. Sıra Julien'e gelince **prévôt** gardiyana dönerek, «Çok genç!...» dedi. «Cildi de ne kadar yumuşak... Ya gözlerinin güzelliği! Bazı **vieux**'lar onun uğruna birbirlerine girecekler. Göreceksin! Kapaşılacak!»

Gardiyanla **prévôt** kaba kahkahalar savurdular. Julien'in yanaklarından aşağı göz yaşlarının aktığını gördüm. Gury'nin hikâyelerinin abartmalı bir yanı olmadığını anlamak onu çok üzmüştü.

Prévôt bizi zincire vurdu. Çok sessiz durmamızı emredererek çıkıp gittiler.

Sabahleyin her birimize bir numara verildi. Üç numaralı atelyede çalışmaya yollandık. Elli kadar erkek taburelere oturmuş iplik diydiler. Hepsi de bir örnek kaba cezaevi giysileri içindeydi. Saçları kesikti. Başlarında, atelyenin bir ucundan ötekine gidip gelen bir gardiyan vardı. Biz içeri girince gardiyan sıralardan birini gösterdi. Mahkûmlardan biri de bir yığın ip getirdi. Yapacağımız işi gösterdi. Atelyede bir ölüm sessizliği hüküm sürüyordu, çünkü çok sert bir disiplin vardı cezaevinde. Mahkûmlardan birinin başını başka yana çevirmesi, bir kelime mırıldanması, başka bir mahkûmla bakışması ya da ona gülümsemesi gibi küçük bir davranış hücreye götürülmesine, orada **prévôt** tarafından kıyasıya dövülmesine yol açıyordu. Bu alçak ceza herkesin içine korku salmıştı. Zincire vurulmaya, kuru ekmek yemeye aldırış etmeyenler bile çekiniyorlardı. Yine de bizim hemen önümüzdeki masada çalışan biri Julien'le o anda ilgilenmeye başladı. Çocuğa her gün küçük bir kâğıt parçasına karaladığı mesajlar yolluyordu. Bir gün gardiyan onu suçüstü yakaladı. İki birlikte hücreye yollandılar.

Julien orada iki gün kaldı. Bizim hücrede Julien benim yanımda yatıyordu. Geri geldiği gece bembeyaz sırtında uzun,

mor çizgiler gördüm. Burada fısıltıyla konuşabiliyorduk. Bana, prévôt'un kendisine hayvanca davrandığını, ama öteki mahkûma parmağının ucunu bile sürmediğini anlattı.

Julien, kendisine dostluk teklif eden diğer mahkûmlardan da mektuplar almaya başlamıştı. Hiç birine karşılık vermemesini öğütlüyordum. Oysa bir gece mektuplardan birini okuduğunu gördüm. Bana hiç bir şey söylemedi. Davranışı tuhaftı. Çünkü sırdaşı olmamda ısrar eden oydu. Sonra bir sabah cevap yazdığını gördüm... Anladım. O gece bana, rahat bırakılmak, bir parça huzur bulabilmek için razı olduğunu itiraf etti. Bu, prévôt'dan dayak yemesine sebep olan orta yaşlı, kıllı, Dédé'nin môme'si oldu Julien.

Julien'in mahkûm hayatının bu iğrenç geleneğine kurban olmasına üzülmüştüm. Bana, diğer erkeklerin sürekli ilgilerinden kurtulmak için Dédé'nin arkadaşlığını kabul ettiğini söyledi. Çünkü annesinden; mahkûmiyetinin normal hapis cezasına çevrileceğini, avukatın, bağışlanması için Adalet Bakanlığına baş vurduğunu, cezasının hafifletileceğini bildiren mektuplar alıyordu. Bu yüzden Julien, Fransız Güyanı'na gitmeyeceğinden emindi. Saint Martin de Ré'den alınıncaya kadar rahat etmek için Dédé'nin teklifini kabul etmişti. Neyse ki cezaevindeki sıkı disiplin Julien'in yaşlı adamın isteklerini yerine getirmesine fırsat vermiyordu. Bir gün Julien atelyeden gardiyanın odasına çağrıldı. «Belki de beklediğin af geldi,» dedim. Oysa döndüğünde yüzü kâğıt gibi bembeyazdı. Korkunç bir haber almış gibi çarpılmıştı. Af için yapılan müracaat reddedilmişti! Mahkûmiyeti kesinleşmişti. Bunu kendisinin de artık anladığı belliydi. Çünkü gece, bir metre ötemde yatan Julien'in hıçkıra hıçkıra ağladığını duydum. İki genç arkadaş da aynı sorunla uğraşıyor, sürekli mesajlar alıyorlardı. Bir parça huzur bulabilmek için erkeklerden birini kabul etmeye zorlanıyorlardı. Şubat ayının ortalarında Fransız Güyanı'na kararlaştırılardan daha erken gidileceği söylentisi çıktı. Artık Julien korkusunun önüne geçemiyordu. Dédé ile olan ilişkisini kesme yollarını aradı. Oy-

sa yaşlı adam ona gözdağı veriyor, Julien de gardiyanlardan, yeniden dövülmekten korktuğu için ister istemez razı oluyordu.

Yazım güzel, ifadem de düzgün olduğundan her pazar mahkûmların mektubunu ben yazardım. Bunların çoğu ya hiç yazı yazmasını bilmiyor ya da mektup yazmaktan anlamıyordu. Mektupların çoğu, affedilmeleri için yakarıyla dolu, Adalet Bakanlığına yollanıyordu. Geri kalanı da, son anda bir mucize yaratır umuduyle; avukatlara bilgi, talimat veren mektuplardı. Hemen hemen kırk kadar mektup yazıyordum her pazar. Bu da bana mahkûmları yakından tanıma fırsatını verdi.

Mahkûm gemisi martın başlarında Fransız Güyanı'na hareket etti. Ama içinde ne ben, ne de benimle birlikte gelenler vardı. Biz geldiğimizde cezaevi fazla kalabalıktı. Oysa bir gemi daha iki ay önce gitmiş. Fransız Güyanı'na altı konvoy, dört binden fazla mahkûm yollanmasına rağmen, 1923'te ülkenin çeşitli cezaevlerinde hâlâ iki bini aşkın mahkûm vardı. Savaş yıllarında Fransız Güyanı'na seferler yapılmamış, cezaevlerinde bekleyen mahkûm sayısı beş bini aşmıştı. Bu son geminin gitmesinden sonra cezaevine sel gibi mahkûm gelmeye başladı. Çok geçmeden gönderilen altı yüz kişinin yerleri de dolmuştu. Bunlar 3 haziranda hareket edeceği bildirilen gemiye bizimle birlikte bineceklerdi.

Dört yüz elli kişi olan biz, diğer mahkûmlardan ayrıldık. Artık çalıştırılmıyorduk. Üstelik her gün bize yöneticiler fazladan şarap veriyorlardı. Daha sonra bunun, önümüzdeki yorucu yolculuğa dayanabilmemiz için yapıldığını öğrendik. Bir ordu doktoru bizi tifoya karşı aşıladı. Gardiyanlar sinirleri yıpratıcı barbarlıklarını artırdılar. Her gün hemen hemen otuz kadar mahkûm cezaya çarptırılıyordu. Bu aşırı disiplinin ardındaki gerçek amaç; cezalandırılan mahkûmların fazladan şarap alma haklarını yitirmeleriydi. Bu şarapları gardiyanlar aralarında paylaşıyorlardı. Yola çıkmazdan dört gün önce iki bahriye doktoru tarafından alalecele, üstünkö-

rü muayene edildik. Çünkü gideceği kararlaştırılan mahkûm, ölümün eşiğinde olmadıktan sonra nasıl olsa gemiye bindiriliyordu. İçimizden yalnızca iki kişinin yola çıkamayacağı bildirildi: biri Paris'te fabrika sahibi bir milyonerin oğluydu. İkincisi zavallı bir adamdı ve bizler cezaevini terk etmezden önce ölmüştü!

Gemiye binmemizden birkaç gün önce, kendileri için hâlâ aziz, sevgili olan terk edilmişleri son defa görmeye gelenler oldu. Çok dokunaklı bir sahneydi bu. Hemen hemen bütün mahkûmlar akrabalarıyla vedalaşarak geldiklerinde gözlerinin ağlamaktan kıpkırmızı olduğu görülüyordu. Fecî bir şeydi bu, çünkü pek çoğu eşlerini, çocuklarını, annelerini ve babalarını son defa görüyorlardı.

Yola çıkmamızdan bir gün önce içinde iki takım iç çamaşırı, bir çift tahta tabanlı ayakkabı ve bir battaniye bulunan denizci torbalarımız dağıtıldı. Son gece gelmişti! Çoğumuz disiplinin korkunç bir biçimde uygulandığı bu cezaevinden gideceğimiz için seviniyorduk. Yine çoğumuz hedefimize varmamızdan kısa bir süre sonra kaçacağımıza emindik. Çok geçmeden özgür olacağımızdan, duyduğumuz güvenle daha neşeli, daha mutluyduk. Bizden yaşlılar, çoluk çocuk sahibi olanlar vardı içimizde. Acı çekiyorlardı. Buradan ayrılışlarının kendileri için sonsuz bir terk ediliş, unutuluş olacağına emindiler. Ayrıldıkları dünyaya bir daha dönemecek kadar yaşlıydılar.

Sonunda sabah oldu. Mahkûm gemisi hazırды. Avluya çıkarılıp dörder kişilik sıralar halinde dizildik. Fransız Güyanı'ndan gelen gardiyanları ilk kez görüyorduk. Bizi teslim almayı bekliyorlardı. Altmış gardiyan vardı. Çoğu geçirdikleri izinden Fransız Güyanı'ndaki görevlerinin başına dönüyorlardı. İçlerinde mahkûmlarla ilk kez karşılaşanlar olduğu gibi, mahkûm gemisiyle ilk kez yola çıkanlar da vardı.

Gidecek mahkûmların sayısı dört yüz eliydi. Daha fazlasını alamazlardı, çünkü gemi Cezayir'e de uğrayacak ve artık çok kalabalıklaşan Afrika cezaevlerinin mahkûmlarını da

yüklenecekti. Güyan'lı başgardiyen mahkûmları tek tek saydı. Eksik vardı. Saint Martin du Ré başgardiyen her birinin bir bacağı olmayan, iskelele yürüyemeyecekleri için bir arabaya konmuş üç mahkûmu, aynı yerde ayakta duramayacak kadar zayıf olan başka bir mahkûmu gösterdi. Sayım bitti. Kâğıtlar imzalandı. Cezaevi gardiyanları uzaklaştılar. Onların yerini Güyanlılar aldı. Bu andan itibaren Güyan Ceza Yöneticilerine aittik. Bir mucize olmuş gibi disiplin değişti! Korkusuzca konuşmaya başladık. Ortaya nereden geldiği belli olmayan sigaralar çıktı. Hattâ gardiyanlar bazı mahkûmların sigaralarını bile yaktılar. Bu yepyeni, tümüyle değişik bir havaydı.

Gardiyanlar teslim aldıkları mahkûmlarla dost olma yolunu tutmuşlardı. Çok geçmeden gardiyanların neler düşündüğünü anladım: Şu ya da bu şekilde para ve başka değerli eşyası olabilecek mahkûmları araştırıyorlardı.

Julien benim yanımdaydı. Önündeki adamın sırtına boş boş bakan gözleriyle bizden çok uzaklarda gibiydi. Bilinmez, terk edilmişliğe gidiyordu. Üstelik kurtulacağını umduğu adamdan umutsuzcasına korkuyordu.

İKİNCİ BÖLÜM

— «Torbalar omuza!»

Her birimiz torbalarımızı omuzladık.

Eski cezaevinin kapısı açıldı.

— «İleri!»

Biz perişanlar, mahkûm gemisinin iğrenç görünüşlü yolcuları, ağır ağır Fransa topraklarındaki son adımlarımızı atmaya başladık. Üniformalı, tüfeklerine süngü geçirmiş iki sıra Senegalli asker bize eşlik ediyordu. Kalenin geniş alanını geçtik. Asma köprülerden şehrin içine daldık.

Fransa'nın dört bir yanından gelen meraklı, kaygılı kişiler bizim gidişimizi seyrediyorlardı. Aralarında ıstırapın yıktığı, sevdikleri kişileri son bir kere görmek için bekleyen anne-babalar, eşler, çocuklar, dostlar vardı. Gazeteciler resim çekiyorlardı. Bir taksinin üzerinde tehlikeli bir şekilde duran biri, sinema makinesini durmadan çalıştırıyordu.

Kalabalığın arasından birdenbire bir feryat koptu: «Elveda, Bébert! İyi şanslar, cesaret!» Erkeğinin gidişini görmek için gelen. Marsilyalı bir şoförün metresiydi.

— «Ah, Roger! Oğlum!» Kalabalıkta bir kaynaşma oldu, çünkü bir anne bayılmıştı. Silâhlı askerler dikkat kesildiler. Zavallı kadının birkaç adım arkamdan gelen oğlu, ayıltmak için annesini tekmeleyen bir gardiyana, «Hayvan herif!»

diye haykırdı. «Bir gün senden bunun acısını çıkaracağız!»
İskeleyle geldik.

La Martinière'nin bacalarından yükselen duman, denizin üzerini kaplıyordu. Bizi gemiye götürecek tekneler hazırды.

Sinirimi bozan uzun bir bekleyişten sonra yola çıktık. Julien yanımdaydı. O sırada omuzumda bir el hissettim. Dönüp baktım. Bizi arayıp bulan Dédé idi. Julien sapsarı keşildi. Dédé bize sigara ikram etti. Yarım saat sonra mahkûm gemisine çıkıyorduk. Güvertede ellerimizdeki torbaları küçük bir depoya bıraktık. Sonra dar, demir merdivenlerden aşağı indik. Demir parmaklıklı kafeslere dağıldık. Kafesin kapısı öylesine dar ve alçaktı ki geçmek için iki büküm oluyorduk. Her kafese doksan kişi konacaktı. Bir gardiyan sayıyordu: «... 87, 88, 89, 90.» Ben doksanıncıyım. Gardiyan kafesin kapısını peşimden kapadı. Dédé ile Julien'i ötekine soktu. Julien'in kaderi böylece mühürlenmiş oluyordu. Onu önüme almadığım için kendime lânetler savurdum. Böylece Julien, Dédé'den ayrılmış olacaktı.

Lumboz delikleri kapalıydı. Dışarıya bakamadık. Öteki kafese mahkûmlar dolduruluyordu. Yükleme işi bu şekilde bir saattan fazla sürdü. Şimdi ambar, insan teri ve nefesiyle pis pis kokuyordu.

Başlarımızın üzerinden geminin düdüğünün öttüğünü duyduk. Bazılarımız umutsuzluktan nerdeyse çıldırmak üzereydik. Geleceğin kaygısından çok, ayrılık acısının verdiği huzursuzlukla kafeslerin içinde dönüp duruyorduk. İnsan kollarıyla karışmış ağır hava mide bulandırıcıydı. Her birimiz demir parmaklıklar gerisine tıklmış birer hayvandık. Gemi titremeye başladı. Hareket etmiştik. Bütün benliğimi umutsuz bir kaygı kapladı: Fransa'yı gene görebilecek miydim acaba?

Gardiyan küçük ve dar kapıyı açtı. Bir tayfa içeriye bir yığın hamak attı. Herkes bir tane aldı. Uygun gördüğü yere astı. Moyse kendisinininkini benim hamağın yanına asmıştı. Sonra tayfa lumbozları açtı. Dışarıya bakma fırsatını elde

edenler vatanın uzakta kaybolmak üzere olan sahilini gördüler. Birkaç saat sonra mahkûmlardan yarısı hastalandı, çünkü birçoğu ilk kez olduğu kadar da son deniz yolculuğunu yapıyordu.

La Martinière, bir zamanlar Hamburg'la Camaroon arasında işleyen eski Alman şilebidir. Savaşın sona ermesinden beri Güyan'a mahkûm taşımakta kullanılıyor. Ondan önce bu görevi yerine getiren **La Loire** 1916'da bir Alman denizaltısı tarafından torpillenerek Adriyatik'te battı.

Güyan'a yaptığı her seferde altı yüz seksen mahkûm taşır. Mahkûmlar bizim gibi ambarlara yerleştirilen kafesler içine birer hayvan gibi tıklılırlar. İki kafes arasındaki boşlukta gece gündüz silâhlı iki nöbetçi durur. Kafesler yaklaşık olarak altmış ayak uzunluğunda, on iki ayak genişliğinde, on iki ayak yüksekliğindedir. Ortadaki kapı öylesine küçüktür ki ancak bir tek kişi girip çıkabilir.

Her kafesin içinde demir parmaklıklar boyunca uzanan bir sıra vardır. Buna, «adalet sırası» deniliyordu. Üzerine itaatsizlik eden mahkûmlar oturtuluyordu. Sıra çok yüksekti. Mahkûmlar buraya oturunca ayakları yere değmezdi. Elleri demir parmaklıklardan dışarıya çıkartılarak kelepçelenirdi. Öylesine rahatsız bir oturuştu ki, en âsi, itaatsiz olanı bile çok geçmeden yola getirirdi. Daha sert cezalar için sıcak hücreler vardı. Bu hücreler geniş teneke levhalardan yapılmıştı. Geminin kazanlarına çok yakındı. Çok küçük olduğu için insan ayakta duramazdı. İçerde sıcaklık korkunçtu. Buraya kapatılan suçluya günde ancak bir litre su verildi. Genel bir isyan kokusu alındığında her kafesin tavanındaki deliklerden içeriye sıcak buhar sıkılırdı. Emri alan makinist bir düğmeyi çevirir, mahkûmların üzerine haşlayıcı buharı salardı.

Her sabah mahkûmlar temiz hava almaları için güverteye çıkarılıyordu. Bu arada tayfalar kova kova suyla güverteyi yıkarlardı. Kritik bir andı bu. Çok sıkı tedbirler alınıyordu. Mahkûmların konuşmalarına, kıpırdamalarına, hattâ

başlarını çevirmelerine bile izin verilmiyordu. Herkes yüzü denize dönük olarak sessiz sedasız durmak zorundaydı. Her seferinde iki kafesin mahkûmları çıkartılıyordu, bu sırada silâhlı bütün gardiyanlar tetikte duruyordu.

Yemek feciydi. Hükümet her mahkûm için yalnızca dört yüz elli frank verdiğinden kaptan yemek miktarını elinden geldiğince kısıyordu. İleri sürdüğü neden de, mahkûmların yarısının deniz tutmasından hasta oldukları için yemek yiyecek durumda bulunmamalarıydı. Her gün bazen bütün bir kafese şu ya da bu nedenle verilmeyen şarabı gardiyanlar içiyordu. Oysa her mahkûmun birer litre şarap hakkı vardı.

Çok geçmeden bu gardiyanların Fransız cezaevlerindekinden farklı olduklarını gördüm. Fransadakiler bu mesleğe iş hafif olduğundan kendiliklerinden girmişlerdi. Çoğunlukla ceza vermekten başka bir şey düşünmeyen kaba, gaddar insanlardı. Güyan gardiyanları daha insancıldılar. Bu mesleği keselerini doldurmak için seçtikleri hemen anlaşılıyordu. Bu yüzden de görevlerini diğerlerine göre daha hafiften alıyorlardı.

Disiplin gevşekti. Kafeslerde konuşabiliyor, iskambil oynuyor, sigara içebiliyorduk. Konuşma doğal olarak hep Güyan'a ve firar konusuna dayanıyordu. Benim kafeste atlaslardan yırtılmış küçük, Güney Amerika haritalarına sahip olanlar vardı. Bunlar zamanlarını haritaları dikkatle inceleyerek, uzaklıkları hesaplayarak, Güyan'ı çevreleyen ülkelerin, kentlerin, nehirlerin adlarını ezberleyerek geçiriyorlardı. Daha birkaç ay önce haberleri bile olmayan kelimelerin nasıl söylendiğini öğrenmeye çalışıyorlardı: Paramaribo, Venezüella, Orinoco, Oyapok...

Derhal klikleşmeler başladı. Parisliler bir araya geldiler. Marsilyalılar kendi aralarında birleştiler. Bunlardan başka her çeşit insandan oluşan karmakarışık bir seçkinler grubu vardı: Bunlar **fort-â-bras** idiler. Vücutları dövme, Afrika'daki askeri cezaevlerinde birkaç yıl geçirmiş, her türlü numarayı bilen sert insanlardı. Daha yolculuğun başlangıcından

beri sigaraya, daha başka şeylere sahiptiler. İkinci günün sonunda ustaca düzenledikleri kumar çeşitleri ortaya çıkarmışlardı; Kâğıt parçalarına ya da kartonlara çizilmiş iskambil kâğıtları, şeker ya da yoğrulmuş ekmekten domino, satranç takımları... Kafesin liderleri, acımasız zorbalardı. Bunların omuzları, kolları çelik gibi adaleliydi. Yüzleri bıçak yaralarıyla doluydu. Birdenbire öfkelenip olmadık küfürler, açık saçık kelimeler savuran kalın dudakları vardı. Bakışları karşındakileri bir anda ölçüp biçerdi. Üstelik kafaları da hep kötüye çalışıyordu. Her biri genç mahkûmlardan kendilerine birer môme bulmuşlardı. Vicdan diye bir şeyleri yoktu. Geceleri herkes uyuduktan sonra ne bulabilirlerse çalışıyorlardı. Çamaşırlarımızı çalışıyorlar, bunları tayfalara satarak karşılığında tütün alıyorlardı. Tayfa, kafesin güvertedeki deliğinden aşağıya ip uzatıyor, çektiği her eşyaya karşılık beş altı paket tütün iniyordu.

Yemek zamanı gelince mahkûmlardan birkaçı dışarı çıkarılıyor, bunlar yemeği büyük kovalar içinde getiriyor, dağıtırken yaşlıların, zayıfların hakkını yiyerek tanıdıklarına daha fazla veriyorlardı. Moyse ile ben birbirimizi koruyor; payımıza düşeni alıyorduk. Güyan'a vardığımızda ormandan nasıl kaçacağımızı planlamaya bile başlamıştık. Kararımız ve cesaretimiz bizi hiç kuşkusuz özgürlüğe kolayca ulaştıracaktı. Kalın parmaklıklar arasından defalarca bakarak Julien'i görmeye çalıştım. Ama daima gözden uzaktı. Âdeta insan kalabalığının arasına gömülmüştü. Bir seferinde battaniyesinin üzerine uzanmış yatan bir mahkûm bana, «Artık o Dédé ile evli!» diye seslendi.

Yola çıkışımızın ikinci gecesinde hamağımın şiddetle sarsılmasıyla uyandım. Nerdeyse yere düşecektim. İki kişi bittiğimdeki hamakta didişiyordu. Sonra kargaşalık kesildi. Alçak sesle yapılan tartışmaya kulak misafiri oldum. O zaman durumu anladım: Hamaktaki genç mahkûm, Saint Martin de Re'deki cezaevinde bir başka mahkûmla mektuplaşmış, hattâ ondan yiyecek ve başka şeyler de kabul etmişti.

Hamağına gelenin de o olduğunu sanmıştı. Şimdi asıl arkadaşı ortaya çıkmış, işler karışmıştı.

Saint Martin de Re'den ayrılışımız, üçüncü günü Ceza-yir'e vardık. Coğunluğu Afrika'daki Fransız sömürgelerinden yerliler ve Araplar olan iki yüz mahkûm daha aldık. Bundan sonra La Martinière dosdoğru Güyan yolunu tuttu. Cebelitarık Boğazını, Tanca'yı geçip engin denize açıldık.

Bir gün kafeste bir kavga çıktı. Birbirine eskiden beri düşman iki mahkûm, aralarındaki anlaşmazlığı halletmeye kalkışmışlardı. Her birinin elinde kaşıklarını beton döşemeye sürerek sivrilttikleri birer bıçak vardı. Hepimiz içerde olanları gardiyanlardan gizlemek için demir parmaklıkların önüne dizildik. Dövüşenlerden çıkacak herhangi bir ses duyulmasın diye hep birlikte açık saçık bir şarkıya başladık. Dövüş on dakika sürdü. İki vücuttan sel gibi kan akıyordu. Birdenbire birinin ayağı kaydı. Öteki onun işini bitirmek üzereydi ki, düşenin arkadaşları araya girip onu tuttular... Mahkûmların bir kaçında su vardı. Getirdiler. Üzerindeki kanları yıkadı. Bu sırada gardiyanlar kafeste olağanüstü bir şeylerin döndüğünden kuşkulanmışlardı. Elllerinde silâhları olduğu halde içeri girdiler. Yerde yatan kan içindeki adamı gördüler. Alarm verdiler. Bir anda kafesin içi bir düzine gardiyanla doldu. İki mahkûma yaralıyı dışarı taşımalarını emrettiler. Kavga eden öteki mahkûmun ortaya çıkmasını istediler. Mahkûm teslim olmak zorundaydı, çünkü yaralarından hâlâ kan akıyordu. Nasıl olsa ele geçeceğini biliyordu. Yaralı mahkûm revire götürüldü. Bir saat sonra yaraları sarılmış halde aramıza döndü. Diğeri ise yolculuğun geri kalan bölümü boyunca sıcak hücreye kapatıldı. Mesele de böylece bir dereceye kadar kapanmış oldu.

Tropiklere geldiğimizde kafesin içindeki sıcak hava ce kilmez bir hal almıştı. Dörtte üçümüzün üzerinde bellerimize bağladığımız havludan başka bir şey yoktu. Su bozulmuştu. Tayfalar içilebilecek hale gelebilsin diye içine rom koyuyorlardı. Su daha sonra iyiden iyiye bozulunca rom'un yerini

permanganat aldı. Haftada iki kere toplu halde duş alıyorduk. Tayfalar ellerinde hortumlarla ambara iniyor, üzerimize deniz suyu sıkıyorlardı. Ferahlıyorduk.

Arada sırada gemi, motorlarını susturup yavaşlıyordu. Sonra gene eski hızıyla yoluna devam ediyordu. O zaman insan yükünden bir tane azaldığını anlıyorduk. Bahtsızlardan biri daha mahkûmiyetini kafeste sona erdirmiş oluyordu. Bir akşamüstü çorbayı getirmeye giden mahkûm bana, «Bu sabah denize kimin atıldığını biliyor musun?» diye seslendi.

— «Bilmiyorum. Kimmiş?»

— «Raoul... Küçük Julien'in arkadaşı,» diye karşılık verdi.

Cezaevi treninde bana eşlik eden dokuz mahkûmdan biri ölüp gitmişti. Acaba sıra hangimizdeydi?

Denize açılalı on dört gün olmuştu. Bir gün bizimkine bitişik kafesten yırtıcı bir çığlık yükseldi. Sonra gürültülü bir kargaşalık oldu. Bunu yine çığlıklar, haykırışlar izledi. Olup biteni anlamak için demir parmaklıklara ilk koşanlardan biri de bendim. İki Arap kafesin içinde alabildiğine dövüşüyordu. Biri ötekini kovalıyor, kaçan diğer mahkûmların arasına saklanmaya çalışıyordu, yakalandığı zaman acı acı bağıırıyordu. Nöbetçi gardiyanlar kafese daldılar. Dövüşe son verdiler. İki Arap yakalandı. Kafesler arasındaki boşluğa çıkarıldılar. Soruşturma başladı.

Anlaşıldığına göre Araplardan biri uyuyan ötekini yumruklamış; kulağını ısırarak iki parçaya ayırmıştı. Uyuyan Arap can havliyle yerinden fırlamış, kendisine saldıranı yakalamak için kalabalık içinde koşturmuştu. Anlaşmazlık; genç bir mahkûmu paylaşamamaktan doğmuştu.

Nöbetçi iki gardiyan öfkeden çılgına dönmüşlerdi. Uyuyan Arap'ın kulağını ısıranı bir yana ayırdılar. Aralarında konuştular. Bize ders olsun diye onu sert bir şekilde cezalandırmaya karar verdiler. On kırbaç yiyeceği, cezanın hemen oracıkta, iki kafes arasındaki boşlukta yerine getirileceği bildirildi.

İyice görelim diye gardiyanlar geri çekildiler. Beline kadar çıplak Arap diz çöktürüldü. Sonra iriyarı bir tayfa kırbacı indirmeye başladı. Gemi doktoru da oradaydı. İlk vuruşta kan fışkırmaya başladı. Ama Arap'tan hiç ses çıkmadı.

İkinci üçüncü darbeler indi. Oysa Arap inlemiyordu bile. Kırbacın ıslığını duyunca yalnızca gözlerini kapatıyordu.

Sekizinci kırbaçta doktor cezaya son verdi. Arap revire götürüldü. Öteki kavgacı da sıcak hücreye kondu.

Kafesimizin bir köşesinde; diğerlerinden daha zeki oldukları yüzlerinden anlaşılan iki kişi saatlar saatı kafa kafa verip konuşuyorlardı. Bunlar Cette kentinin Gizli Polis Şefini öldürerek giyotinden kıl payı kurtulabilen Sasse ile Marquetti idi. İkisi bir başlarına, aralarına başkasını almadan, varır varmaz, Güyan'dan nasıl kaçacaklarını dikkatle planlıyorlardı.

Birkaç sapık çift artık kendilerini kabul ettirmişlerdi. Bazıları ilişkilerini Saint Martin de Ré'de başlatmışlardı. On yedi, on sekiz yaşlarındaki çok genç mahkûmlar güçsüzlüklerinden ya da iradesiz olduklarından bu yola düşmüşlerdi. Mahkûmlar gemisi Güyan'a yaklaştıkça bizi nasıl bir yaşamın beklediği daha açıkça belli oluyordu.

Bir sabah sahil görüldü. Birkaç saat sonra da gemi Maroni nehrinin ağzında durdu. Suların yükselmesini bekleyecekti. Zamanı gelince nehre girdik. Fransız sahili boyunca Saint Laurent'e doğru ilerledik. Yirmi iki gün çabucak geçmişti.

Kafesin lumbozlarına abanmıştık. Herkes dışarısını görmek istiyordu. Her kafadan bir ses çıkıyordu.

— «Maymunlar! Bakın, orada...»

— «Bak, Toto, bir papağan uçuyor!»

— «Orman! Ağaçların büyüklüğüne bakın!»

Birbirini dirsekleyen kaba ve güçlü arkadaşlar arasında lumbozdan dışarıya ancak bir dakika kadar bakabildim. Nehir boyunca uzanan yeşil ormana baktıkça uçsuz bucaksız görünüşü içime korku saldı, çünkü çevrem hep bu ormanla

kuşatılmış olacak, yine bu ormanın içinden geçerek özgürlüğüme kavuşacaktım.

Gardiyanlar birkaç mahkûmu dışarı çıkardılar. Torbalarımızı getireceklerdi.

— «Giyinip hazırlanın,» emri geldi. Herkes giyinmeye, başına şapkasını en güzel şekilde geçirmeye başladı, çünkü içimizde hâlâ bir parça kendini beğenmişlik yaşıyordu.

Düdük öttü. Gemi durdu. Nehrin sularının gemiye çarpan sesini duyuyordum. Kısa bir süre sonra gardiyanlar yerlerini aldılar. Kafeslerin kapısı açıldı. Dışarı çıkmaya başladık.

Önümüzde; suçlular kenti Saint Laurent du Maroni hâlâ güneş ışıkları altındaydı. Ama içimizden çoğu başlarını gizlice Hollanda sahiline çevirip baktılar, çünkü özgürlüğümüz orada, Hollanda ormanlarında, çok yakınımızdaydı...

Bir gemi dolusu mahkûmun Saint Laurent'e gelişi halkın merakla seyre geldiği önemli bir olaydır. İskele beyazlar giymiş, koloniyel şapkalı memurlarla doluydu. Bazılarının eşleri de gelmişti.

Gemi boşaltıldıktan sonra iskele boyunda sıraya sokulduk. Kollarında hizmet derecelerini gösteren çizgiler bulunan bir gardiyan grubu mahkûmları saydılar. Gemide ölüp de denize atılanların adları bir kâğıda yazılmıştı. Tertemiz sivil elbiseler giymiş uzun boylu bir zenci bir kenarda durmuş, yapılan işlemi izliyordu. Cezaevi müdürüydü.

— «Torbalar omza!» emri verildi. «İleri, marş!»

Yavaş yavaş yürüdük. İskeleden uzak tutulan bir sürü yerli kadın ve erkek sahil boyunda duruyor, yolumuzu kapatıyordu. Zenci kadınlar serbestçe kahkahalar atıyor, bizden yana işaretler yapıyorlardı. Bir tanesi «Cesaretinizi yitirmeyin!» diye haykırdı. Onların içten davranışları bizi de etkiledi, çünkü yaptığımız uzun, sıkıntılı yolculuktan sonra bizi neşelendirmişlerdi. Birçok beyaz da vardı. Ama bunlar pek soğuktu. Gelişimiz onları pek az heyecanlandırmıştı. Çoğu yalnızaydı. Pek kılıksızdılar. Birkaç tanesinde eski, lime lime

olmuş şapka vardı. Sonra kırmızı, beyaz şeritli, geniş hasır şapkalı mahkûmlar gördük. Bir tanesi bize yaklaştı. «Sizin kafeste hiç Marsilyalı var mı?» diye sordu. İki tanesi daha geldi. Bizimle beraber yürüdüler. Biri yanımda yürüyen yoldaşımın çocukluk arkadaşı çıktı. Onun, «Ben müdürün aşçısıyım. Yarın sana bir haber yollayacağım. Mesleğini sorarlarsa ressamım de!» diye öğütlediğini duydum. Yeni gelen arkadaşına bir paket sigara sıkıştırdığını gördüm. Konuşmayı duyanlardan biri bana, «Eh bien,» diye fısıldadı, «Ben de ressam olduğumu söyleyeceğim!»

Maroni nehri boyunca bir hayli yürüdükten sonra sola döndük.

Kocaman bir kapının bulunduğu yüksek bir duvarın önünde birkaç gardiyan vardı. Kapının üzerindeki yazıyı okudum: **Sürgünler Kampı.**

Arkamdaki, «C'est le bagne!» diye mırıldandı, sesi yorgundu. Daha şimdiden umut denen her şeyden yoksundu. «Demek yaşayacağım yer burası... ölünceye kadar!»

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Saint Laurent Kampının bir bölümü bizim için hazırlanmıştı. Varır varmaz elli kişilik gruplar halinde barakalara kilitlendik. Hiç bir bahaneyle Güyan'daki eski mahkûmlar yeni gelenlerle konuşmayacaktı. Resmî bir emirdi bu. Oysa bu Fransız sürgün sömürgesinde hiç bir resmî emir titizlikle yerine getirilmiyordu. Bunu hemen anladım.

Barakalara dağıldıktan birkaç saat sonra demir parmaklıklı pencerelerin önüne beş kişi geldi.

— «Tütün?» diye fısıldadılar, «Kahve! Muz!»

Tahrik olmuştuk. «Ama parasını nasıl ödeyeceğiz?» diye sordum, «Param yok benim.»

— «Elbiselerinle,» dediler. Sonra fiyatları söylediler. Pantolon kırk sou, gömlek otuz sou, çarşaf beş frank.

Çoğumuz durakladık. Başımızdakilerin, elbiselerimizi üzerimizde görmeyince bizi cezalandırmalarından korkuyorduk. Dışardaki mahkûmlar, pencerenin parmaklıkları arasından, «Burada durum değişiktir. Gardiyanlar üzerinizde elbise olup olmadığına dikkat bile etmezler!» diyerek bize teminat verdiler. «Hem giysilerinizin gemide çalındığını da söyleyebilirsiniz!»

Gerçekten de bu son söyledikleri bir çoğumuz için bir gerçektir. Alışveriş başladı. Birimiz bir gömlek, diğeri bir

pantolon sattık... O gece herkesin bir paket sigarası vardı... Birkaç da muz!

Ertesi sabah kalk borusu çaldığında birkaç kişi buraya kadar getirmek ustalığında bulundukları çamaşır ve elbise-lerinin de çalındığını fark ettiler. Hırsızları aramaya lüzum yoktu: Bunları da geceleri gemide hırsızlık edenler çalmış-lardı. Alıcılar da, çalınmış eşya üzerine pazarlığa girişen ve bunları çok az bir fiyatla elde eden turnkey'lerdi. Durumu görüp anlayanlar hemen davranıp eşyalarını da satarak bir an önce elden çıkarmaya baktılar. Alışveriş böylece sürüp gitti.

Gelişimizin ikinci sabahı Saint Laurent'teki kamp kuman-danı bizi alanda toplayıp bir konuşma yaptı: «Burada izleye-ceğiniz iki yol var: Birisi iyi, diğeri kötü. Sakin, iyi davran-ma yolunu tutanlar bağışlanma umudunu besleyebilirler. Hiç olmazsa mahkûmiyetlerini gereksiz sıkıntılara katlanmadan, durumlarını her geçen gün sağlamlaştırarak tamamlarlar. Bir de öteki yolu seçecekler var: Çoğunuzun kaçmaya azimli, son derece kararlı olduğunu biliyorum. Güyan'da özgürlüğünüz başka yerlere kıyasla sonsuzdur. İstedığınız zaman kaçmaya kalkışabilirsiniz. Ama şunu aklınızdan çıkarmayın ki, nöbet-leri başından asla ayrılmayan iki gardiyanımız var burada: Deniz ve Orman. Ormanda açlıktan ya da kendi arkadaşla-rınızın bıçakları altında ölebilirsiniz. Denizde de hakkınızdan köpek balıkları gelir. Neler düşündüğünüzü biliyorum. On al-tı yıldır buradayım. Artık neler düşündüğünüzü sizlerden da-ha iyi biliyor, anlıyorum! On beş güne kalmayacak içinizden birçoğu kaçmaya kalkışacak. Ama çok geçmeden geri döne-cekler. Hücrelere atılacak ya da revire yatacaklar. Döneme-yenler de köpek balıklarına yem olacaklar ya da ormanda et yiyen karıncalar tarafından kemirilecekler. İyi niyetli, sakın olanlara bol şans diliyorum.» Kumandan, sözünü bitirdi. Tam dönüp gitmek üzereyken, «Kaçmanın gerçekten ne kadar güç olduğunu anlatabilmek için ilk teşebbüsü cezalandırmayaca-ğım!» diye ekledi.

Birkaç gün sonra adlarımız yoklama listelerine girdi: Belbenoit, René: 46635. Bu sayı kafama âdeta dağıldı. Ben, 1852 yılından beri Güyan'a gelen kırk altı bin altı yüz otuz beşinci mahkûmdum!

Julien'e benden sonraki sayı verilmişti. Artık aynı barakada kalıyorduk. Onunla konuşabiliyordum. Raoul'un öldüğünü, denize atıldığını öğrenmişti. Bu onun için acı bir haber oldu. Ona gemideki hayatını sormaktan kaçındım, çünkü zavallı gencin Dédé ile nasıl bir hayat yaşadığını tahmin edebiliyordum. Bir gece Dédé'den bir mektup geldi: Başka bir barakaya nakledildiğini yazıyordu. Ertesi sabah Julien de onun barakasına yollandı. Dédé, kampın bu işlerle uğraşan mahkûmuna birkaç frank yedirerek, Julien'in kendi barakasına alınmasını sağlamıştı. Zavallı genç hiç karşı koymadan gitti. Bir seferinde bana, «Öyle bir hayat yaşamaktansa ölmeyi yeğlerim,» demişti. Onu bir daha görmeyecektim. Beş gün sonra hastalandı. Revirde öldü. Daha sonra Dédé'nin, Julien'in annesine mektup yazdığını, ondan oğlunun mezarına bir taş dikmek için para istediğini öğrendim. Zavallı anne, paranın oğlunu öldüren haydutun cebine gireceğinden asla kuşkulandıktan ona birkaç yüz frank yolladı.

Daha sonra doktor muayenesi yapıldı. İki saat süren muayenede yeni gelen mahkûmların onda dokuzu sağlam, her çeşit işi yapabilecek durumda bulundu. Çok zayıflar da hafif işlere verildiler. Ben doktora savaş kahramanı olduğumu belirten kartı gösterdim. Beni hafif işe ayırdı. Bu da beni daha sonra birçok sıkıntılara katlanmaktan kurtardı.

Geldiğimiz haftanın sonunda vahşî ormandaki çeşitli iş bölgelerine dağıtıldık. Elimize geçecek ilk fırsatta Güyan'dan kaçmayı birlikte planladığımız Moyse'den ayrı düşmüştüm. Moyse, Brezilya sınırındaki Oyapok bölgesinin Saint George köyüne bir radyo istasyonu kurmaya yollandı. Bütün umutlarımız ve planlarımız suya düşmüştü! Gitmezden önce bana iyi şanslar diledi. Onu bir daha göremeyecektim. Daha sonra gelen haberlerden Moyse'nin, Saint George'ye vardıktan kısa

bir süre sonra altı arkadaşıyla birlikte kaçırmaya kalkıştığını, boğularak öldüğünü öğrendim.

Saint Laurent'te, birlikte geldiğim mahkûmların pek azı kalmıştı. Hemen hemen hepsi ormanda çalışmaya yollanmıştı. Bunların çoğu kentliydi. Hayatları boyunca ellerine balta almamışlardı. Oysa şimdi tropiklerin kalbindeki ormanda kocaman kocaman ağaçları devirmeye çalışıyorlardı. Şimdi onlar için yıkıcı, yıpratıcı bir yaşam başlamıştı. Çoğu dayanamadı. Birer ikişer güçlerini yitirdiler. Öldüler. Zaten raporların gösterdiğine göre her yıl gelen yedi yüz mahkûmun dört yüzü daha ilk yılda ölüyordu.

Ormanda çalışan mahkûmlar sabahın beş buçuğunda, ortalık henüz karanlıkken uyandırılıyor, aletler dağıtılıyor, yola koyuluyorlardı. Her gün, her mahkûmun bir metre küp odun kesmesi şarttı. Mahkûm ağacı devirecek, bunu parçalara ayıracak, kendisine ayrılan yere yığacaktı. İşi öğrenmesi için ona beş gün tanınıyordu. Beş günün sonunda bir metre küp odun yığamayanlar katıksız ekmek cezasına çarptırılıyordu.

Çalışan mahkûmların başında gardiyan durmuyordu. Mahkûm istediği ağacı, istediği yerden kesebilirdi. Elinde yalnızca bir balta vardı. Bununla nereye kaçabilirdi ki? Gardiyanlar öğleden sonra saat üçte odun yığınlarını yokluyor, istenilen işi tamamlamayanlar aç kalıyorlardı.

Bu mahkûmların içine yuvarlandıkları umutsuzluğun, çıkmazın derecesini anlamak için; sabah karanlığında yalnız ayak, baltaları beceriksizce omuzlarına atmış, midelerinde yarım bardak kahveyle ormana gidişleirni görmek gerek. Kan ter içinde, bütün güçleriyle baltayı ağaca sallarlar. Ağaç öylesine serttir ki, bazen baltanın ucunun kıvrıldığı görülür. Orman cehennem gibi sıcaktır. Üstelik âdeta gökyüzüne erişen ağaçların altında tuhaf bir nem vardır. Mahkûmların canları burunlarından çıkar. Terlerler, ağlarlar. Yiyecek bir şey elde edebilmek için can havliye çalışırlar. Bunca yorgunluğun sonunda aç kalmak tehlikesi onları çılgına çevrir. Kampa

döndüklerinde ter içindeki çamaşır ve elbiselerini değiştiremezler; çünkü başkaları yoktur. Yedek giysileri, ya gerekli ihtiyaçlar için satılmış ya da çalınmıştır.

Yiyeceğe gelince... Bize şunları veriyorlardı: Sabahları saat beş buçukta yarım bardak şekersiz kahve. Öğlenleri yedi yüz gram ekmek, içinde sebze bulunmayan bir çanak çorba, doksan gram kaynamış et. Çorbanın kaynamış sudan farkı yoktu. Etin de bir kısmını atmak zorunda kalırdık. Geceleri, haftada beş kere topu topu altı yedi kaşık tutan altmış gram pirinç veriyorlardı. O kadar. Pirinç olmadığı zaman da yüz gram sebze... Bu da ya kuru fasulye ya da kuru bezelye idi. Aslında her Fransız'ın kahvesiyle birlikte yiyeceği bir parça ekmeği olmalı. Oysa on mahkûmun içinde ancak bir tanesi sabaha ekmek ayırabiliyordu. Bir somun ekmek iki kişi arasında paylaşılıyordu, bunu da sırayla iki kişiden biri yapıyordu. Herkes öylesine açtı ki bir lokma ekmek için kıyasıya kavgalar çıkıyor, bazen kan bile dökülüyordu. Fransız Güyanı'nı ziyaret eden bir Fransız gazetecisi şöyle demişti: «*La forçat vit sur sa faim.*» (Mahkûmlar açlıklarıyla besleniyorlar.)

Şimdi mahkûmlar için sefil bir yaşam başlamıştı. Bir parça tütün alacak paraları yoktu. Her ay verilen bir parça sabunu gerekli ihtiyaçları için satmak zorunda kalıyorlardı.

Alışık olmadıkları bu iklimde çeşitli hastalıklar vardı. Soğuk bir iklimden gelen talihsizler yakıcı güneşte çalışmaya, sabahtan akşama dek sivrisinikler, diğer böcekler tarafından ısırılmaya, yağmurun altında sıırıslıklam olmaya mahkûmdular. Nasıl olduklarına, nelere ihtiyaçları bulunduğuna aldırان yoktu. Durum, 1812 yılından beri hiç değişmeden aynı şekilde sürüyordu.

Çevrelerinde arkadaşlarının hastalandıklarını, öldüğünü görüyorlardı. Sabahları uyandıklarında ayakları kan revan içinde oluyordu. Ormandaki barakaları istilâ eden kanatlı, kan emici vampirlerin işiydi bunlar. Birkaç hafta sonra öy-

lesine kansız kalıyorlardı ki bitkinlikten ayakta duramıyorlardı.

Bütün bunlara bir de yaşamın tekdüzeliğinin verdiği ruhsal çöküntüyü de eklemek gerek. Fransız Güyanı'nda hayatın özü şudur: Herkes kendi başının çaresine bakar. Herkes yalnızca kendi çıkarını düşünür. Her mahkûm için için her şeye isyan eder. Tek düşünceleri ölmek, yaşayabilmektir. Bunun için kendi içlerine kapanırlar. Yapayalnızdırlar, çünkü birbirleri için birer düşmandırlar. Karşısındakileri en kötü halleriyle görürler. Kimseden sevgi, anlayış beklemezler. Değer verecekleri, saygı duyacakları biriyle **konusmak** için yanıp tutuşurlar, ama kendi içlerine çekilir, kendi dünyalarına kapanırlar. Çokları kendi kendilerine konuşma alışkanlığı elde ederler. Bu da onları bir dereceye kadar rahatlatır. Birbirlerine yardım etmek, işbirliği yapmak diye bir şey yoktur. Çünkü iyi niyetli değildirler. Kimseye güvenmezler. Bencillik, davranışlarının temelidir. İşte bu ruh hali içinde tek düşünceleri firar etmektir.

Güyan'daki mahkûmlar, bir gemi dolusu mahkûmun, bir diğerinin yerini aldığını söylerler. Doğrudur bu. Çünkü her yıl yedi yüz kişi gelir... Oysa mahkûmların toplam sayısı asla çoğalmaz. Mahkûm gemisi geldiğinde toplam üç bin beş yüzü bulur. Revir tıklım tıklım dolar. Bazıları ormanda kaybolur. Ertesi yıl gemi geldiğinde toplam yine iki bin sekiz yüze inmiştir. Yöneticilerin genel tutumu, mahkûmları ıslah etmek, iyileştirmek değildir.

Kumandanın bize çektiği nutkun sonunda söylediklerini ciddiye almadık: «Koca aptal... Bir haftaya kalmaz buradan kurtuluruz,» diye düşündük. Gerçekten de fırsatını bulanlar kaçmaya kalkıştılar. Yanlarına birkaç dilim ekmek, ellerine geçirebildikleri her şeyi alarak yola çıktılar. Cesaretlerinin, irade güçlerinin kendilerini özgürlüğe kavuşturacağına inanıyorlardı. Başkaları başaramamıştı, ama onlar hedeflerine ulaşacaklardı. Bazıları Maroni nehrini yüzerek Hollanda Güyanı'na, bazıları da Brezilya'ya ulaşmak için Fransız ormanı-

na daldılar. Maroni nehrini geçmeye kalkışanlar çabuk tutuklandı. Hollanda ileri karakolu Albino'yu geçebilenler bile daha sonra yakalandı. Pek azı Paramaribo'nun ötesine geçebildi. Diğerleri ormanda günlerle, haftalarla dolaşıp durdu. Birçokları kayboldu. Öldü. Bir kısmı da aç bilâç, hasta bir halde kaçtıkları yere döndü. Bir kısmı da acımasız, yakaladıkları her adam başına mükâfat alan *chasseours d'hommes* tarafından tutuldu. Geri dönenlerin hepsi de revire yatırıldı, çünkü çok hastaydılar. Dizanteriye, sıtmaya ya da tropikal hastalıklara yakalanmışlardı. Çokları revirde öldü. Kamp yöneticileri bir grup mahkûmu daha listeden sildi.

Bu işlem her yıl tekrarlanır. Ama her kamp komutanının, kendini çevreye uyduramamış, âsi mahkûmlardan kurtulmak için başka bir yolu vardır. Ve asla başarısızlığa uğramaz. Güyan'a yeni gelenler altı ay içinde insanlıktan çıkıp ilkel birer hayvan olurlar.

Zamanla mahkûmlar yalınayak dolaşmaya alışırlar. Çünkü tahta tabanlı ayakkabılar buralarda giymeye uygun değildir. Üstelik çalışmayı da güçleştirir. Yöneticiler zaman zaman itiraz etmişler, başka çeşit ayakkabılar yollanmasını istemişler, ama Fransa'dan cevap alamamışlardır. Ayakkabılara ek olarak iç çamaşırı ve mendil de tarihe karışır. Sabahları yıkanmak diye bir şey yoktur. Çünkü barakalarda asla bol su bulunmadığından imkânsızdır bu. Olan su da yalnızca içmek içindir. Dış fırçası ise görülmemiş bir lükstür. Alışkanlıklardan uzaklaşma mahkûmun kendi kendine olan saygısını yıkar. Başka çeşit bir soysuzlaşma başlar.

Evlerine gitgide daha az mektup yazarlar. Öylesine yoksuldurlar ki zarf, kâğıt, pul alamazlar. Ellerine geçen parayı artık Güyan'da iptilâ haline gelen tütüne verirler. Yine de asıl neden parasızlık değil, çevre ve eski yaşamlarıyla yenisi arasındaki uzaklıktır. Mektuplarına karşılık, ancak dört, beş ayda gelir. Akrabalarının gönderdiği paket ya da paranın alınması yasaklandığından uçurum daha da derinleşir. Bazıları bir gardiyan aracılığıyla yollanan parayı alacak kadar talihli

çıkır. Gardiyan bu paranın hemen yarısını kendine ayırır tabii. Çevre giderek onları içine alır, çok geçmeden de düşüncelerini dışardakilerle paylaşma yeteneği kaybolur. İmkânsızlaşır. Üstelik buradaki yaşamlarından söz etmeye de utanırlar. Zamanla mektuplaşma hepten kesilir.

Mahkûmlar için dinsel törenler artık hayal olmuştur. Rahip, kilise yoktur. Ömür boyu sürgüne yollanan ya da yaşamlarının büyük bir bölümü Güyan'da geçecek olan bu binlerce insan için okunacak bir tek kitap bulunmaz.

Mahkûmlar bu maddi ve manevî çöküntülere karşı koya-bilmek için güçlü bir yapıya ve iradeye sahip olmalıdırlar. İlk altı ay sonunda ölmeyenler kendilerini bu hayvanca yaşantıya uydurabilenlerdir. Onlar için yaşam bir parça kolay olacaktır. Yine de çoğu ilk yıl sona ermeden ölürler... Ya da daha sonraki yıllarda. Saint Martin de Ré cezaevine birlikte girdiğim sekiz arkadaştan üçü çoktan ölmüşlerdi. Diğer beşi de iki yıldan daha kısa bir süre sonra öleceklerdi. Yedi yüz kişilik kafile içinde ufak tefek, zayıf, ağır işlere alışık olmayan ben vardım... Acaba daha ne kadar dayanacağım, diye merak ediyordum.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Saint Laurent'te gelişimden sekiz gün sonra Nouveau kampına gitmemiz emredildi. On, on iki kişi kadardık.

Her birimize günlük azağımızı verdikten sonra Arap gözlüyiciyi çağıran Saint Laurent'in başgardıyanı ona bize yolu göstermesini söyledi.

Kasabanın içinden geçtik. Çok geçmeden ormana giden tozlu yolda ilerliyorduk.

Arap bizi küçük bir dükkânın önünde durdurdu. Kapısında bir Çinli durmuş bizi seyrediyordu. «Tütün ya da yiyecek almak isteyen varsa buradan alabilir,» dedi, «Romu da iyidir!»

İçimizden ikimizin gömleklerinin satışından elde ettikleri birkaç sou'su vardı. Ama geri kalanımız meteliksizdi. Yine de içimizde dükkâna girmek için güçlü bir istek vardı. Uzun bir süreden beri yapmadığımız, yapamadığımız bir şeydi bu! Az da olsa özgürlüğün tadını çıkarmak istiyorduk.

Paramızın olmadığını anlayan Arap, elbiselerimizi satmamızı önerdi. Ona pantolonumu sattım. Diğerleri de bir şeyler sattılar. Sonra dükkâna girdik. Bir paket tütün, bir somun ekmek, bir bardak rom...

Dükkândan çıkınca Arap bizi dar bir yolun ormanın içinde kaybolduğu noktaya getirdi. Orada, ormanın kıyısında bi-

ze, «Bu yolu izleyeceksiniz,» dedi, «Fazla değil, on dört mil yürüyeceksiniz.» Bizi orada bırakıp gitti.

Şaşkın şaşkın kalakaldık. Ormana yalnız başımıza, yanımızda kimse olmadan gireceğimiz aklımıza bile gelmemiştii! Çevremize kaçamak bakışlarla baktık. Nehrin öte yanındaki Hollanda Güyanı'nı gördük. Mutlaka bir yere bir gardiyan gizlenmiş bizi gözlüyordur, diye düşünüyorduk. Niyetimizin ne olduğunu anlamak için bu şekilde davranmaları gerçekten kurnazlıktı!

Yolu izledik. Her dönemeçte karşımıza bir gardiyan çıkacağını, bizi alıp kampa götüreceğini bekliyorduk. Oysa görünürde kimseler yoktu. Ormanda yapayalnız gibiydik.

Bir saat kadar yürüdükten sonra ilk kampa geldik. Camp de Malgaches'di bu. On beş mahkûm pis yolun üzerine eğilmiş sazları temizliyordu. Biraz ötede bir gardiyan bir gözleyiciyle çeneye dalmıştı. Bizi görünce durup baktılar. Mahkûmlardan biri nereye gittiğimizi sordu. Gardiyan bize başka bir yol gösterdi. Yürümeye devam etmemizi söyledi.

Daha sonra yarı çıplak, ellerinde baltalar bulunan bir grupla karşılaştık. Aceleleri var gibiydi. Ama bizi görünce konuşmak için durdular. Beyaz, açık renk derilerimizden yeni gelen mahkûmlar olduğumuzu anlamışlardı. Günlük işlerini bitirmişler, kamplarına dönüyorlardı. Barakalarında bir parça dinlendikten sonra kelebek avına çıkacaklardı. Bunları cezaevi memurlarına satıp bir miktar para kazanıyorlardı. Bu güneşten yanmış, baltalı insanların bir parça tütün ve yiyecek satın almak için yolumun üzerinde hayal gibi uçuşan güzel, zarif kanatlı yaratıkları kovalayacaklarını düşünmek içime sıkıntı verdi. O sırada, gelecek uzun yıllarda benim de aynı yoldan birçok frank kazanacağım aklıma bile gelmiyordu!

Öğlene doğru Saint Laurent'ten on mil uzaklıktaki Godebert kampına geldik. Birkaç mahkûm yolun kenarında durmuş bize bakıyorlardı. Bir tanesi benim adıma seslendi. Ona

hayretle baktım. Ama tanıyamadım. Yanıma geldi. Adını söyledi. «Çok zayıflamışım, değil mi?» dedi.

Saint Martin de Ré'deki cezaevinden bir arkadaştı. Benden önceki gemiyle gelmişti. Çok değişmişti. Yüzü çökmüştü. Tanınmaz bir haldeydi. «Galiba burada kemiklerimi bırakacağım,» dedi boğuk bir sesle, «sıtma beni mahvedecek. Gittiğiniz Nouveau kampında işler daha hafif. Ormanda ağaç kesmeyeceksiniz. Şu halime bak... Eskiden bir avukatın yanında kâtiptim; balta yüzü görmemiştim. Şimdi burada, ekvatorda bana günde sekiz saat balta sallattırıyorlar!» Yanımıza bir gardiyan geldi. Yolumuza devam etmemizi söyledi. Arkadaşımı bu son görüşüm oldu.

Hava çok sıcaktı. Artık takip edilmediğimize, gözetlenmediğimize emindik. Ağır ağır yürüyorduk. Ağaç altlarında, önümüze çıkan düzlüklerde dinlenmek için oturuyorduk. Başları ezilmiş yılanlar gördük. Bunları tutup inceledik, çünkü bizim için yepyeni bir konuydu. Kocaman ağaçların üzerinde maymunlar zıplıyordu. Durup onları seyrediyorduk. Renk renk tüylü kuşlar, çiçekler gördük. Bütün bunlar dikkatimizi çekiyor, hayat bize eskisi kadar acı gelmiyordu.

Akşam saatları yaklaştıkça hava da serinlemeye başladı. Saat dört sıralarında Nouveau kampına vardık. Ağaç denizinin içinde yirmi dönümlük bir düzlük açılmıştı. Çalışanların ayaklarıyla yıllardan beri ezilerek, dövülerek beton dökülmüş gibi dümdüz olmuştu. İçinde binlerce kişinin hayvanlar gibi yaşadığı, binlercesinin de öldüğü teneke ve sazdan kulübelere vardı.

Bize söylendiği gibi dosdoğru gidip adımızı kaydettirdik. Bize yatıp kalkacağımız baraka gösterildi. Beş baraka vardı. Bir zamanlar domuz ağılı olduğu hissini veren barakama girdim.

Karanlık çöktü.

Ekvator ormanlarının ortasındaki bir mahkûm kampında ilk gecemi geçiriyordum. Burada beni ne tür bir yaşamın beklediğini çok merak ediyordum.

Sert, çıplak tahta parçasının üzerine boylu boyunca uzandım. Barakanın içinde olup bitenlere verdim dikkatimi. Yatak görevini gören iki sıra tahtanın arasındaki boşlukta bir gaz lambası yanıyor. Birkaç kişi tenekeden yaptıkları lambaların başında şu ya da bu işle uğraşıyorlar. Biri bir kelebek ağını onarıyor, öteki pantolonunu dikeyiyor, bir diğeri de ayaklarındaki böcekleri ayıklıyor. Dışardan konuşma sesleri geliyor.

Barakalara girilmesini bildiren zil çaldı. Dışardakiler de geldiler. Birkaç dakika sonra bir gardiyan yanında bir Arap gözleyiciyle içeri girdi.

— «Eksik yok, şef... Otuz biri de tamam,» dedi baraka görevlisi mahkûm. Öğrendiğime göre her barakada, baraka sorumlusu olarak görevlendirilen bir mahkûm vardı. Görevi barakayı kontrol altında bulundurmak, temizliğine bakmaktı. Her sabah mutfığa gidiyor, getirdiği kahveyi dağıtıyor, diğerleri çalışmaya gittiğinde barakayı süpürüp, fıcılara nehirden su dolduruyor, bu arada içerdeki eşyanın çalınmamasına dikkat ediyordu. Baraka görevlisinin diğerlerine oranla daha üstün bir durumu vardır. Barakada kalanlara sigara, kibrit, sirke, soğan ve ihtiyaçları olan başka şeyleri sağlayıp satabilme hakkına sahiptir.

Gardiyan öteki barakaya gitmek üzere çıktı.

Mahkûmların özel lambaları birer birer söndü. Şimdi yalnızca barakanın ortasındaki lamba yanıyordu.

Uyuyamıyordum. Saatlar gelip geçti. Bir an önce şafak söksün de buradaki yaşamın nasıl olduğunu göreyim diyordum. Bütün gün çalıştıkları terli elbiseler içinde yatan mahkûmlara boş bakışlarla baktım. Yorgunluktan bitkin bir halde uyuyakalmışlardı.

Birkaç saattir yarı karanlıkta tavana bakarak yatıyor, düşünüyordum. Mahkûmlardan birinin kalktığını, lambaya yaklaştığını, sigarasını yakar gibi yaptığını fark ettim. Davranışlarını izledim. Birdenbire lambayı üfleyerek söndürdüğünü gördüm.

İçimi bir korku almıştı. Bu gibi mahkûmların neler yapabileceklerini biliyordum artık. Gençtim. Adamın bana saldırmasından korkuyordum. Bacaklarımı göğsüme çekerek saldırıya hazırlandım. Saint Laurent'te elde ettiğim bıçağı da hazırlamıştım.

Birkaç dakika o şekilde bekledim. Her tıkırtıda kaslarım birer yay gibi geriliyor, merakla olanları görmek istiyordum. Gölgelemin kıpırdadığının, fısıltıların farkındaydım. Orada bir şeyler oluyordu. Bundan hiç kuşkuym yoktu. Kendimi her şeye hazırlamıştım.

Bir saat geçti.

Sonra bir sesin bir şeyler mırıldandığını duydum. Tanı mıştım. Baraka sorumlusunun sesiydi bu.

Karanlıkta onun kalktığını, lambaya doğru gittiğini gördüm. Bir kibrit çaktı. Lambayı yaktı. «Allah şu rüzgârın belâsını versin,» diye homurdandı, «hep lambayı söndürüyor.»

Gece böylece geçti. Uzun, yorucu ve sinir bozucu bir geceydi.

Sabahleyin sayımda olanları öğrendim. Beş mahkûm yoktu. Kamptaki diğer barakalardan da dört kişi eksilmişti. Kamptan kaçanlar olmuştu!

Bu haber kalbimi umutla doldurdu. Nouveau Kampında fazla kalmayacağım, diye kendi kendime söz verdim. Ben de kaçacaktım!

BEŞİNCİ BÖLÜM

Mahkûmlar için geniş hasır şapkaların yapıldığı atelyeye verilmiştim. Önüme yığılan awara hurma ağacının liflerini yirmi yardalık ipler halinde örüyordum. Bunu daha sonra başka bir mahkûm şapka biçimine sokuyordu.

Çalışmaya şafak vakti başlıyor, saat on sıralarında da işimi bitiriyordum. Ondan sonra ormana gidiyordum. Geniş, büyük ormanların çeşit çeşit bitkileri içinde dikkatimi çeken pek çok şey vardı. Böyle zamanlarda yapayalnızdım. Orman- da geziyor, durumumu, yapacaklarımı enine boyuna düşü- nüyordum.

Artık kamptaki diğer mahkûmlarla birlikte kaçmamın imkânsızlığını anlamaya başlamıştım, çünkü tasarlanan kaç- mada payıma düşeni koyacak param yoktu. Nasıl para bu- labileceğimi de bilmiyordum. Holanda Güyanı'na yalnız ba- şıma kaçmaya karar verdim.

Nouveau kampında nehrin öte yanındaki komşu Hol- landa sömürgesine giden, sonra da geri getirilen pek çok mahkûm vardı. Her gece onlarla konuşuyor, tutacağım yolu en ince noktalarına kadar öğreniyordum. Oysa hepsi de ya- pacağım şeyin bir çılgınlık olduğunu söylemekten geri kal- mıyordu. Hollanda ormanından geçemezdim. Bunu başarsam bile Paramaribo'da mutlaka tutuklanırdım. Bense onları din-

lemiyordum. Hollanda Güyanı bana her bakımdan uygun görünüyordu. Fırarımı kolaylaştıracak bir sürü orman yolları ve yerli köyleri vardı. Onlar başaramadı diye benim de aynı yenilgiye uğramam gerekmezdi ki...

Ağustos ayının ilk günlerinde, benim gibi kaçmak isteğiyle yanıp tutuşan bir mahkûmla tanıştım. Adı Leonce idi. Gençti. Kamptaki yaşlı, kötü niyetli mahkûmların ısrarlı sapık tekliflerinden bıkip usanmıştı. Yakışıklıydı Leonce. Daha yirmi bir yaşında bile değildi. Bir parça da parası vardı. Anlaştık. Birlikte kaçmaya karar verdik.

14 ağustosu firar günü olarak kararlaştırdık. Çünkü 14 ağustosun ertesi günü Hollanda Kraliçesinin doğum günüydü. Hollanda Güyanında o gün kimsenin dikkatini çekmezdik. Her gün öğleden sonra ayrı ayrı yollardan kampı terk ediyor, birkaç mil uzaktaki küçük körfeze iniyor, orada, bambu dallarından, asma kutüklerinden sal yapıyorduk.

Ağustos 14'te öğle yemeğinden sonra sessizce kamptan ayrıldık. Körfeze gelince salımızı ortaya çıkardık. Suya saldı. Yanımızda, yarım düzine kadar kuru ekmek, birkaç kutu sardalye, pastörize süt, tuz, sigara ve ıslanmaması için bir şişeye doldurduğumuz kibrit vardı.

Çok mutluyduk. Sevinçliydik. Tecrübesizliğimizden olacak, özgürlüğe doğru yol aldığımızdan emindik.

Gece oldu. Kendimize kalacak bir yer sağlayamadan karanlık bastırırverdi. Şimdi her yer zifiri karanlıktı. Hiç bir şey göremiyorduk. Durmak zorunda kaldık.

Ormanda yalnız başımıza geçireceğimiz ilk geceydi. Bizi takibe çıkmışlardır korkusuyla ateş yakamıyorduk. Salı suyun kenarına çektik. Bir ağacın altına sakladık.

Sineklerin binlercesi vızıldıyordu çevremizde. Durmadan öldürüyorduk. Çok geçmeden ellerimiz kan içinde yapış yapış oldu. Yüzlerimiz kaşınıyordu. Sinek ısırıklarından şişmişti.

Zaman zaman ağaçların daları çıtırdıyor, olgunlaşan bir meyve düşüyordu. Yanımıza birinin geldiğini, arandığımızı düşünerek korkuyla irkiliyorduk. Bir ağacın iri kökleri arasına girmiş, birbirimize sokulmuştuk. Konuşmaktan bile çekiniyorduk. Ormanın derinliği, sessizlik, kaçışımızın verdiği huzursuzluk; birbirine karışıyor, geceyi bir kâbus haline soku-yordu.

Arkadaşım birdenbire kolumu yakaladı.

— «Şuraya bak!» diye fısıldadı, «bir kaplan!»

Pırıl pırıl parlayan bir çift göz, bize baktı. İnsanı ipno-tize ediyordu sanki. Dilim âdeta damağıma yapışmıştı. Arkadaşım bana sarılmış, zangır zangır titriyordu. Üzerimize yapışmış gibi duran iki göz hafifçe kıpırdadı. Sonra birden-bire birbirinden ayrıldı. Ayrı yöne gitti! Aynı yaprak üzerinde birbirlerine aşk yapan iki ateş böceğiydi bunlar! Ormanın yalnızlığı ve sessizliği içinde hayalimiz bize olmadık oyunlar oynamaya başlamıştı.

Ama asıl korkuyu şafak sökmezden kısa bir süre önce duyduk. Bütün gece gözümüzü kırpmadığımızı söylemeyi gereksiz buluyorum. Çünkü hayalimizi daima uyanık tutan bir şeyler oluyordu. Ağacın dibinde birbirimize sokulmuş, korkudan ve uykusuzluktan bitkin bir halde oturuyorduk. Sabahın ilk ışıklarıyla birlikte çevremizde kızılca kıyamet kop-tu. Ne yaptığımızı bilmeden yerimizden fırladık. Koşmaya başladık. Neden sonra ağaçların üzerinde iri şekillerin hop-layıp zıpladığını fark ettim. Dev yapılı kırmızı maymunlardı bunlar... Daha sonra onları daha yakından tanıyacaktık.

Yavaş yavaş güneşin ışıkları ormanın bitki örtüsünün aralıklarından toprağa işlemeye başladı. Orman canlandı. Kuşlar ötmeye, kelebekler uçuşmaya başladı. Geceki korkumuz kaybolmuştu. Şimdi bambaşka bir dünyanın içinde gibiydik.

Karnımızı doyurduktan sonra salımızı suya indirdik. Maroni nehrine doğru yola koyulduk.

Nehre geldiğimizde akıntı boyunca bir süre gittik. Sonra karşıya geçmek için karanlığı beklemeyi kararlaştırdık. Çünkü karanlık çöktüğünde akıntı azalıyordu.

Ucu çatalı bir sopadan küçük bir kürek yapmıştım. Dikkatle akıntıya çıktık. Şimdi başımız gerçekten dertteydi. Çünkü ikimiz de nehirler üzerine hiç bir şey bilmiyorduk. Geçmeye çalıştığımız noktada, Maroni nehri hemen hemen bir mil genişliğindeydi. İlk akıntı bizi Hollanda sahiline sürükledi. Sonra bir diğeri Saint Laurent yönüne götürdü. Bütün çabalarımıza rağmen sala bir türlü hâkim olamıyorduk. Sonunda soluğu nehrin doğu yakasındaki Saint Laurent'te alacak gibiydik! Yüzme bilmeyen Leonce, giysilerimizi ve yiyeceğimizi bağlamak için salın ortasına diktiğimiz direğe sarılmıştı. Bir eliyle direğe tutunuyor, ötekini de salın iki yanından sürekli olarak akıp giden suların içine sokmuş, kürek gibi kullanıyordu.

Karanlık gecede saatlarca süren bir mücadeleden sonra umudumuzu bütünüyle yitirmeye başlamıştık ki, başka bir akıntı bizi Hollanda sahiline sürükledi. İki saat kadar canımızı dişimize takarak çabaladıktan sonra, Albina'nın birkaç metre aşağısındaki bir noktaya ulaştık. Eşyalarımızı alarak sahile çıktık. Salı kendi haline terk ettik. Bir yere saklanarak günün ışmasını bekledik. Üzerimize bir bulut gibi çöken sivrisinekler yüzünden güçlükle soluk alabiliyorduk.

Nouveau kampındaki mahkûmlar bize, Albina'dan Maroni nehrinin yirmi beş mil batısındaki Cottica koyunun kıyısındaki bir zenci köyüne giden yoldan söz etmişlerdi. Ormanda dört bir yana gidip gelerek bu yolu aradık. Sonunda Carib Kızılderililerinin çalışmakta olduğu bir meydana aptalcasına çıktık. Derhal bizi gördüler. Yanımıza doğru yürüdüler. Ellerinde çifteler ve baltalar vardı. Kaçmak boşunaydı. Bizi hemen yakalarlardı.

Olduğumuz yerde kalakaldık. İyice yaklaşınca bizi rahat bırakmaları için yalvardık. Elimizdeki pek az parayı onlara verdik. Yine de silâhlarını üzerimizden çekmediler. Önlerine düşmemizi işaret ettiler. Bizi Albina'ya götürdüler. Orada cezaevine tıkıldık. Ertesi gün bir sandal bizi nehrin Fransız yakasına götürdü Saint Laurent'e bıraktı!

Kumandan Leonce'le beni *évasion* suçuyla tevkif etti. Kamp müdürünün ilk kaçışı bağışlayacağına dair çektiği güzelim nutuk unutulmuş gibiydi.

Daha sonra pek çocukça olduğunu anladığım ilk kaçışımız yalnızca otuz dokuz saat sürmüştü!

ALTINCI BÖLÜM

Saint Laurent'teki cezaevi binası ya da hücreler iki bölüme ayrılmıştı. Biri kampın kendisi, diğeri de disiplinin sağlandığı bölümdü. Bu disiplinin sağlandığı bölüm, her biri elli mahkûmu içine alabilecek dört barakadan ve doksan hücreden meydana gelmişti.

Genellikle barakalarda iki yüz elli mahkûm olurdu. Bunların elli kadarı hücre cezasına çarptırılmıştı. Diğerleri yılda üç kere kurulan **Tribunal Maritime Spécial**'de davalarına bakılmasını bekliyorlardı. Bunların dörtte üçü kaçmaya kalkışmaktan tutuklanmışlardı. Diğerlerinin suçu hırsızlık, cinayet, gardiyanlara hakaret, çalışmamaktı.

Buraya geldiğimizde bir gözleyici üzerimizi dikkatle aradı. Giysilerimizi, bütün eşyalarımızı aldı. Bize birer pantolon, un çuvallarından yapılmış üzerinde kırmızı mürekkeple «L.D.» (Locaux Disciplinaires) yazılı gömlekler verdi.

Sonra cezaevine tıklandık. İçerdekilerin çoğu çıplaktı. Kapağı üzerimize kapanır kapanmaz yanımıza geldiler. Sorular yağmaya başladı:

— «Nerede tutuklandınız?»

— «Hangi kamptan kaçtınız?»

Birkaç dakika sonra kaçıışımızın olağanüstü bir yanı olmadığını anladılar. Yerlerine döndüler.

Benim bulunduğum yerdekilerin çoğunluğu *évasion* suçuyla tutuklanarak İngiliz, ya da Hollanda Güyanı'ndan getirilmişlerdi. Bir tanesi Küba'dan geri gönderilmişti. Bütün eşyalarını, elbiseleri de dahil sigara almak için satmışlardı. Hiç birinin üzerinde elbise yoktu. Birkaçı bellerine bir paçavra sarmıştı. Yanımızda kalıp bizimle konuşmayı sürdürenler oldu. Bunların neyle ilgilendiklerini çabucak anladım, arkadaşım Leonce'nin gençliğiyle.

Çarşaf vermemişlerdi. Öylece çıplak tahtaların üzerine uzandık. Burada, ortadaki boşluğun iki yanına, yerden iki ayak yüksekliğinde dizilmiş ranzalar vardı. Mahkûmlar başları duvar yanında, bileklerinden zincire vurulmuş yatıyorlardı. Boğucu bir sıcaklık vardı. Çünkü oda on beş metre uzunluğunda, beş metre genişliğinde, altmış metre yüksekliğindeydi. Yerden bir hayli yükseklikteki demir parmaklıklı küçük deliklerden hava giriyordu. İnsanın midesini bulandıran ağır bir koku vardı havada. Bunun bir köşede duran, insan pisliğiyle dolu bir kovadan geldiğini gördüm. Bu kova yirmi dört saatta bir boşaltılıyordu!

Katıksız ekmekti yiyeceğimiz. Leonce'la benim ne fazladan yiyeceğimiz ne de paramız vardı. Verilene razı olmak zorundaydık. Öğleden sonra saat beş sıralarında bir düzine kadar mahkûm kapının önüne toplanıp beklediler. Kapının kilidi açıldı.

Bir emir, sessizliği bozdu: «İt!»

Adamlar, geceleyin, prangaya vuruldukları zaman kullanmak üzere küçük kovaların en iyilerini kapmak için fırladılar. Hepimiz için yeteri kadar kova yoktu. Ancak üç kişiye bir tane düşüyordu. Mahkûmlar bir tane kova edinmem için beni uyarmışlardı. Ama kovaların en iyileri gitmişti. Ben de eğri büğrü, birkaç yerinden delik bir kovayla yetinmek zorunda kaldım.

Bir gözleyici, Leonce'la beni çağırdı. Bize gece bileğimize takacağımız kilitli zincirleri verdi. Sonra başgardıyan içeri girmemizi emretti. Ağır kapıyı kapadı.

Bundan sonra zincire vurulma işlemi başladı. Ranzalara çıktık. İki sıra halinde, yüzlerimiz birbirine dönük oturduk. Zincirleri bileklerimize geçirdik. Uzun **barre de justice** dışardan içeriye itiliyor, herkes önüne geldikçe bunu bileğindeki kilitten geçiriyordu. Sonunda zincirin öteki ucu kapıya bir asma kilitle bağlanıyordu. Gardiyan sayım yaptı. Zinciri inceledi. Ondan sonra da kapı ertesi sabah açılınca kadar kilitlendi.

Zincirler bitmek tükenmek bilmeyen bir tek düzelikle şı-kırdıyordu.

Mahkûmların ruh hali ve davranışları korkunçtu. Buna sebep de, günler günü hiç bir şey yapmadan oturmaları, si-gara ya da istedikleri yiyecekleri alacak paralarının bulun-mamasıydı. Yeni bir mahkûm gelip te parası olduğu anlaşı-lınca derhal elinden alıyorlardı. Genellikle giriştikleri firar teşebbüsünden gruplar halinde yakalanıp cezaevine atılıyor-lardı. Bunlar başarısızlıklarının suçunu birbirlerinin üzerine atmaya çalışıyor, sonunda da kavga ediyorlardı. Kavgalarda bıçaklar çekiliyor, çoğu zaman öldürmeyle sonuçlanıyordu. Birbirlerini iyileşme umudu kalmayacak şekilde dövüyor ya da bıçaklıyorlardı.

Mahkûmlar sivrisinekleri kovmaya çalışıyorlar. Karanlık çöktükten sonra küçük bir gaz lambasının soluk ışığında ka-lıyoruz. Sıcaktan buram buram ter içindeyiz.

Mahkûmlar gece yalnızca iki gardiyanın nöbete kaldığı-nı, bunların da geceleri hücrelere girmelerinin yasak oldu-ğunu biliyorlar, bunun için bileklerine sabun sürerek zinciri çıkarıyorlar.

Bir ikisinde sigara var. Bunu aralarında dolaştırarak içi-yorlar. Zamanla konuşma, toplanacak olan **Tribunal Mariti-me Spécial**'ye dönüştü. Oysa toplantının yapılmasına daha en azından üç ay var.

Daha sonra anladığıma göre; hücrelerdeki hayat yıllar-dan beri aynı şekilde sürüp gidiyordu. Duruşma günü geldi-ğinde mahkûmlardan birçoğu ölmüş olacaktı. Aylarca hücre-

lerde kalmak, aynı kişilerle konuşmak zorunda bulunmak kısa zamanda etkisini gösteriyordu. İçlerinde birer iskelet haline gelmiş olanlar vardı. Çok az ışık gören, sıcak, pis havayı aylarla, yıllarla içlerine çekmek onları kısa zamanda kansız bırakıyordu. Zamanla sindirim sistemleri düzenli çalışmasını yitiriyor, yemek yemek için hiç bir istek bırakmıyordu. Dizanteriye, sıtmaya tutuluyorlardı. İçlerinden bazıları sabahları hücreyi aşağı yukarı arşınlayarak idman yapıyorlardı. Bunlar cesaret, irade sahibi, içinde bulundukları şartlara isyan etmiş, kaçarken ölmeyi her şeye yeğ tutan kişilerdi. Başka herhangi bir uygar ülke onlara benliklerini, hayatlarını yeniden kurmak için bir şans daha tanıyabilirdi. Bir çoğu bir çılgınlık anında ilk suçlarını işlemişlerdi. Hayatta böyle şeyler olurdu. Şeytan adalarına yollanamayacak kadar küçük, hafif suç sahipleri vardı. Şimdi bunlar birer hayvan gibi katillerle, hırsızlarla, sapıklarla aynı çatı altında yaşamak zorunda bırakılmışlardı.

Özgürlüğünü kazanmak çabasına girişmiş olanlar yakalandıklarında gösterdikleri cesaretin karşılığını pek ağır ödüyorlardı. Hiç birine hastaneye yatma izni verilmiyordu. Çünkü bunlar âsi, durmadan karışıklık çıkartan kişiler sayılıyordu. Doktor ve ilaç son ana kadar sağlanmıyordu. Böylece bir zamanlar güçlü ve cesaretli olanlar gün be gün zayıflıyorlardı. Duruşma gününe kadar dayananlarsa sahilden bir parça uzaktaki Saint Joseph adasında, altı aydan beş yıla kadar hücre cezasına çarptırılıyorlardı. Yöneticiler onların giriştikleri kaçma teşebbüsünden sağ salim dönmelerini hoş karşılamıyor, barakalarda uzun süre kapalı tutarak cesaretlerini ve iradelerini zayıflatıyor, sonra da Saint Joseph adasına, ölüme yolluyorlardı.

— «Bir şarkı söyle, Lulu,» diye seslendi biri.

Lulu doğruldu. Parisli, eski bir kabare şarkıcısı Lulu. Şişyle adam öldürmekten yedi yıla mahkûm olmuş. Kendisi verem. Günleri sayılı. Ama mesleğinin verdiği bir alışkan-

lıkla ya da durumunun farkında olmadığından çoğu zaman neşeli ve şarkı söylemeye hazır.

Mahkûmlardan biri, «Gürültü etmeyin, kıpırdamayın,» diye seslendi. Çünkü kıpırdayanlardan çıkan zincir şakırtıları, insanın dikkatini çekiyor.

Lulu bir süre bir şeyler mırıldandı. Sonra eski bir Fransız baladına başladı. Yüzlerce şarkı biliyordu. Sesi de güzeldi. Onu dinleyenler eski günlerin anısına dalyorlardı.

Biri, «Bayard! 'L'Oraput'u söyle,» dedi.

— «Evet, L'Oraput!» diye diğerleri atıldılar.

Bayard, cezaevinde yirmi beşinci yılını tamamlamak üzere. Korkunç Oraput kereste kampında bulunmuş. Burası islah edilemez sayılan mahkûmların kampı. L'Oraput'u orada ölen bir şair yazmış. Bayard doğrudu. Serbest bacağı ranzadan aşağı sarkıttı. Kaba ama duygulu bir sesle, ormandaki ölüm kampında hayvanlar gibi çalıştırılan, sinekler gibi ölen mahkûmların ıstırabını, hayatını dile getirdi:

ORAPUT (x)

İşte çan çalıyor! Uyanın hepiniz! Saat beş, arkadaşlar!
Gecenin karanlığı sinmiş Oraput üzerine,
Ve kanımızla beslenen pis böcekler,
Ağır ağır kanat çırpıyorlar gizli yuvalarında günü geçirmek için.

Korkunç bir uyanış bu çoğumuz için, ruhlarımız
Kısa bir süre için de olsa dolaştı daha sevecen gökler altında,
Oysa çağırdı bizi korkunç çan acımadan geriye
Bir ıstırap günü daha yaşamaya bu cehennemde.

Gidiyoruz şimdi, araçlarımız omuzlarımızda,
Sıkıntılı ağaçlar altında sendeleyerek
Sarhoş bir dizi şeytan gibi
-Çünkü bu gerçek cehennem, şeytan'ınki değil-
Düşe kalka gidiyoruz

Ağaç kütükleri, kurtuluş olmayan bataklıklar arasından,
 Ve bütün cesaretimiz şurdan geliyor: «Yürümeye devam et,
 yoksa çürürsün,
 Bir dahaki gemi bize daha bir çoğunuzu getirecek.»

Güneş boş yere çabalar kabarık bulutlar arasından
 Üzerimize kapkara çöker, boğar bizi bulutlar.
 Yağmur yağar... Tanrım, nasıl da yağar! Hep yağar bu çirkef
 çukurunda.

Ah, Fransa... Bir kez göreyim masmavi göğünü!
 Çabuk ol! Biseau'ya var, ipleri bağla,
 Sonra başla bir şarkıya, sizi iğrenç köpekler, işi sürdürmek
 için.
 Hurraa, Hurra, arkadaşlar! Allahın belâsı ağaç kıpırdamaya
 başladı!

Gardiyanlar bakarken alayla çalışmalarımıza.

Sonunda ağacı getirdik kereste yığımına
 Haydi bakalım öteki ağaca soluk almadan.
 Bütün bu ıstırabın, çabanın üzerine daha kötüsü geliyor,
 feci hakaret:
 Zenci gardiyan bağırlıyor: «Haydi, beyazlar, çalışın!»
 Gün be gün, gün be gün, böyle ıstırap çekeriz!
 Ah, mağrur Fransa'nın çocukları, bu kadar mı düşecektiniz!
 En güçlüleriniz bile başını önüne eğmeli küçücük bir suç
 işleyince!
 Ağla... kendin için ağla, seni korkak mahkûm, artık insan
 değilsin!

Orada, barakada ilk kez dinlediğim bu hüzünlü şarkı be-
 ni ağlayacak hale getirdi. Ama kapıya vurulan şiddetli yum-
 ruklarla irkilerek kendime geldim.

Bir gardiyanın sert sesi duyuldu: «Yarın katıksız ekmek
 yiyeceksiniz! Kesin sesinizi!»

— «Yuhhhhhh!» diye bağırıştılar içerden. Korkmuyor-

lardı. Çünkü daha o gün katıksız ekmek yemiştik. Aynı işlemi iki gün üstüste uygulayamayacaklarını biliyorlardı.

Bir süre sonra barakanın üzerine derin bir sessizlik çöktü. Arada sırada bileğindeki halkayı çıkarmış bir mahkûm arkadaşına ya da hasta birine büyük fıçıdan su getiriyordu. Birer ikişer, mahkûmlar uyudular. Ya da kendilerinden geçtiler. Şimdi sessizliği yalnızca horultular, hastaların iniltileri, yattığı yerde dönenlerden çıkan zincir şıkırtıları bozuyordu.

Sabah saat altıda gözleyici, zincirleri çekti. Bundan sonra avluda yarım saat kadar dolaştık. Sonra akşam üzerine kadar yeniden barakaya kapatıldık.

Benim için günler bitmek tükenmek bilmiyordu. Sıcak, havasızlık, zincir şıkırtıları, birbiri peşi sıra ölenlerin arasındaydım sürünüyordum âdeta. İlğimizi çeken tek şey; ayda bir ke-re gelen Fransız posta gemisiydi. Bundan da çoğunlukla komşu ülkelerde yakalanıp geri getirilen kaçaklar çıkıyordu. Anlatacakları şeyleri dinlemek için çevrelerini alıyorduk. Bu da bır iki gün sürüyor, sonra hayat eski tekdüzeliğine dönüyordu.

İlk kez kaçmaya kalkıştığım için Tribune Maritime Spécial'den gelen karara göre yalnızca altmış gün hücre cezasına çarptırıldım. Altmış gün sona erince de geri Nouveau kampına yollandım. Tek düşüncem kamptan yeniden kaçmayı denemektir. Bu kez denizden kaçacaktım. Çünkü barakada kalışım sırasında Surinam, Guedeloupe ve başka yerlere kadar giden kaçakların anlattıklarını dinlemiş, kendime göre bazı sonuçlara varmıştım: Özgürlüğe kavuşabilmek için yalnızca bir tek yol vardı. Bu da orman yoluyla değil, deniz yoluyla gerçekleşebilirdi.

YEDİNCİ BÖLÜM

Yanıma bir gardiyan verildi. Nouveau kampına döndüm. Bir hafta şapka atelyesinde çalıştım. Sonra revire yatırıldım. Çünkü **chique**'le dolu olan ayaklarım öylesine feci bir şekilde mikrop kapmıştı ki ayakta duramıyordum.

Bu sürede hayatımın en mutsuz günlerini yaşadım. Üzerimde giyecek tek bir şey kalmamıştı. Çünkü yöneticilerde mahkûmlara verecek bir şey kalmamıştı. Öğrendiğime göre depo; Fransa'dan mahkûmlara, Soom altın madenlerinde çalışanlara ve yerlilere yollanan çarşafklar ve giyecekler, acımasız bir memur tarafından satılarak tamtakır bırakılmıştı. Bölgenin merkezi olan Cayenne'de de bir rezalet çıkmıştı. Bir kumandan devlet malı çarşafkları sattığı için tutuklanarak beş yıla mahkûm edilmişti. Yardımcısı yüksek rütbeli bir subay da adının lekelenmesini istemediğinden hücresinde kendini asmıştı. Koloni Valisi Chanel biz mahkûmlara, kendi paramızla bir şeyler bulup giymemizi, Fransa'dan gelecek gemiyi beklememizi söylemişti. Bu istek, paraları olan, dükkânlara gidip istediklerini alabilen Cayenne'deki mahkûmların durumunu çözümlemişti ama Saint Laurent'teki benim gibi talih-sizler, üzerimizdekileri lime lime olup dökülünceye kadar giymek zorunda kalmıştık. Aylarca yarı çıplak dolaştıktan sonra Fransa meseleyi ele aldı.

Albert Londres, Nouveau Kampına, «La Cour des Miracles!» adını takmıştı. Kampta en azından yüz tanesi sakat, kolsuz, kör ya da kambur olan dört yüz kişi vardı. Tek kelimeyle, akla gelebilen her çeşit insan müsveddesi paçavralar içinde dolaşıyor, ama gene de bunlar çalışmaktan alıkonmuyordu.

İyileştikten sonra barakama döndüm. Başgardıyan beni sebze yetiştirilmeye çalışılan ormandaki açıklığa yollamayı kararlaştırdı. İlk iş günümde iri karıncalar tarafından âdeta yenip yutuldum. Ertesi sabah her yanımda öylesine şişmişti, öylesine ateş içindeydim ki revire yatırılmamı istedim.

Doktor isteğimi reddetti. O zaman her sabah hasta olduğumu bildirmeye başladım. Ama bunu kahvemi içtikten sonra yapıyordum. Çalışmaya gitmeyecek hastalara kahve verilmiyordu çünkü. Kahve dağıtılınca kadar bekliyor, yola çıkma zamanı gelince de sıradan ayrılarak çalışamayacak durumda olduğumu söylüyordum! İyi bir çare bulduğum kanısındaydım. Bu durum on beş gün kadar sürdü. Sonra Ceza heyeti geldi.

Her on beş günde bir, Saint Laurent'teki Cezaevi Kumandanı, yönetimi altında bulunan bütün kampları dolaşırdı. Sivil yöneticilerden biriyle görüşür, kampın durumunu başgardıyanın hazırladığı raporlardan öğrenirdi. Gardiyanlar kamp kurallarını bozan her mahkûm için bir rapor hazırlıyor, zamanı gelince bunu kumandan'a okuyorlardı. Kumandan vicdanlı bir kişiydi. Genellikle 15 ya da 30 gün hücre cezası verirdi.

Şimdi kumandan'ın karşısına çıkma sırası bendeydi. «46635 Belbenoit, kahvesini içtikten sonra hasta olduğunu bildirdi...» diye kumandan, gardiyanın, adımın yanına yazdığı suçu okudu. Böyle on iki raporum vardı. Hepsi de birbirinin aynıydı. Kumandan yüzüme sert sert baktı. Bana kendimi savunma fırsatı vermeden her raporu ayrı ayrı hesaplayarak yüz sekiz günlük hücre cezası verdi.

Aynı günün gecesi küçük bir hücreye kapatılıp, prangaya vuruldum.

Doğrusunu isterseniz, yakıcı güneş altında, karıncalar tarafından ısırılarak çalışmaktan daha iyiydi durumum. Sabahları kahve yerine bir bardak su veriyorlardı. Bir süre sonra buna da alıştım. Üç günün ikisinde katıksız ekmek vermele-rine de aldırmıyordum. Zaten oldum bittim yemekle aram hoş değildi. Zincirlere gelince; insan ona da bir süre sonra alışıyordu.

Temmuzun 14'ü oldu. Altmış beş günü tamamlamıştım. Başgardıyan gelip kumandanın, hücre cezalılarını bağışla-dığını bildirdi. Eşyayı toplayıp kampa gitmemi söyledi.

Eşyam dediğim de bir kaşık, eğri büğrü bir bardak ve bir çanak! Bütün giyeceğim de üzerimdeki lime lime olmuş paçavralardı... Çarşafım bile yoktu.

Hücreden çıkmayı reddettim. «Yarın işe gitmeyeceğim,» dedim, «Beni yine buraya getirmek zorunda kalacaksın. Onun için rahat bırak beni.»

— «Yarın seni yine hücreye kapatırım,» dedi gardıyan. «Ama bugün kampa gitmelisin.»

Boyun eğmek zorundaydım. İki aydan fazla uzak kaldı-gım barakama döndüm. Tanıdıklarımdan hiç kimseyi bula-mamıştım. Arkadaşların hiç birisi katıksız ekmek yediğim günlerde bana sigara ya da yiyecek bir şey yollamamışlardı. Hücreme döneceğim ertesi sabahı beklemek için tahtaların üzerine uzandım. Orada çok daha mutluydum.

Öğleden sonra başgardıyan beni çağırttı.

— «Belbenoit,» dedi, «İşe gitmeye hazır mısın?»

— «Hayır.»

— «Neden?»

— «Çünkü orada hiç bir iş yapmıyorum. Güneşin altın-da çalışmaktan, karıncalar tarafından ısırılmaktan hoşlan-mıyorum. Hücrede hiç olmazsa gölgedeyim. Sivrisinekler tarafından ısırılıp sitmeye tutulma tehlikesi de yok.»

— «Açık konuş,» dedi başgardıyan, «Hoşuma gitti. İl-

gi duyduğun bir işin olursa, bunu hücreye yeğ tutar mısın?»

— «Elbette. Sigara almama, daha iyi yemek yememe yardımcı olacak bir iş hoşuma gider doğrusu.»

— «Güzel. Yarın revir görevlisi Saint Laurent'e dönüyor. Onun yerini sen alacaksın. Hareketlerine dikkat et.»

— «Teşekkür ederim, efendim. Bu, güneşin altında çalışmaktan çok daha iyi.»

Görevim reviri süpürmek, hastaların başucunda su bulundurmak, ilâçlarını vermektir.

Bir gün, başgardiyanın bahçesine su almaya gidiyordum. Üzeri meyvelerle dolu kocaman bir portakal ağacı gördüm. Ertesi sabah su getirmeye gideceğime, başgardiyan yoklama yaptığı sırada portakal ağacına gittim. Kovalarımın içini portakalla doldurdum. Bunları daha sonra kampta tanesini 2 sou'ya sattım, 5 frank kazanmıştım. Kendime hemen bir gömlek satın aldım. Ertesi gün de aynı işlemi tekrarladım. Bu kez yepyeni bir pantolon aldım. Ama üçüncü gün talihim yaver gitmedi. Başgardiyan beni portakal toplarken kıstırdı.

— «Böyle mi yapacaktın!» diye bağırdı. Sinirlenmişti.

— «Hiç elbisem kalmamıştı. Doktor geldiğinde beni revirde yarı çıplak mı görsün istiyorsunuz?»

— «Pekâlâ! Yarın barakana döneceksin!»

Öğleden sonra başgardiyan revire geldi. «Portakallar benimdi,» dedi. «Hastalara portakal satmak istersen gel bana haber ver. Ama bütün kestaneleri toplayabilirsin. Onlar senin.»

Böylece kestane ticaretine başladım. Bunları bir teneke parçası üzerinde pişiriyor, yirmi tanesini 2 sou'ya satıyordum. Günde 20 sou kazanıyordum. Daha sonra sigara; ekmek, hattâ içki bile sattım. Çünkü kelebek avlayarak para kazanan mahkûmlar, Güyan'da tafia denen ucuz içkinin bir bardağına birkaç sou vermeye hazırdılar. Avladıklarını başgardiyan ucuz ucuz satıyorlardı. O da bu kelebekleri Avrupa ülkelerine satarak bir hayli para kazanıyordu.

Bu başgardiyan birçok bakımlardan olağanüstü bir kişi-

liğe sahipti. Mahkûmların ruh halinden anlıyordu. Ama zavallı pek talihsizdi. Kaçmayı planlayan bir casustan para aldığı iddiasıyla tutuklandı. Saint Laurent'teki hücresinde kendini astı. Onun bu trajik sonu beni çok üzdü. Çünkü bana karşı beklenmedik bir yakınlık göstermiş insanca davranmıştı.

Param yavaş yavaş çoğaldı.

Üç ay sonra, ekim ayının ortalarında 500 frankım olmuştu. Yeteri kadar giysim de vardı. Kelebek ticaretinden para biriktirmiş, birkaç arkadaşımın kaçmaktan söz etmeye başlamıştım. İkinci kaçışım için gerekli planları büyük bir gizlilik içinde konuşup hazırlıyorduk. Şimdi bu konuda daha bilgili, daha tecrübeliydim. Bir yıldan daha fazladır Fransız Güyanı'nda bulunduğumdan iklime, yaşama koşullarına alışmıştım. Kendi kendime, bu kez başarıya ulaşacağım, diyordum! Oysa onca bilgime, yeterli kaynaklara rağmen bu ikinci kaçışımın birincidekinden daha ciddi engellerle karşılaşacağım.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Noel'den önceki geceydi. Dokuz arkadaş ya istiklâl ya ölüm diye yemin etmiştik. Saat sekizde harekete geçtik. Sessiz ormanın zifiri karanlığında bir yerli sandalının gizli bulunduğu koya geldik. Hemen sandala atlayıp nehre açıldık. Bu kez şansımızın yolunda gideceğine emindik. Çünkü gardiyanların bol içkileri vardı. Noel'i gürültülü bir neşeyle kutlamaya başlamışlardı bile.

Kaçış hazırlıklarımız bize pek pahalıya mal olmamıştı. İçimizden biri sandalı Saint Laurent'deki Çinli kesiminden çalmıştı. İyi seçilmiş bir yerli sandalıydı. Büyük bir kauçuk ağacından yapılmıştı. Biz de yolculuk için bazı değişiklikler yaptık. Yelkenini eski pantolonlardan ve köyden bir libéré'nin sattığı hamak kumaşından yapmıştık. Su tankımız; kampın tuvalet ihtiyacını gören fıçılardan biriydi. Kokusu gitsin diye günlerle koyun sularına gömülü tutmuştuk. Yiyeceğe gelince; kahvemiz, pirincimiz, birkaç kutu pastörize sütümüz, bir koçan muzumuz, etimiz vardı. Hepsi bize 200 franka mal olmuştu.

Maroni'ye ulaştık. Bu kez yanımda sekiz tane güçlü, arzulu arkadaş vardı. Artık nehrin keyfine tâbi değildim. Üç saat sonra on üç mil yol almış, nehrin ağzına gelmiştik. Şimdi önümüzde Atlantik Okyanusu uzanıyordu.

Dümeni kullanan Marseillais, sandalın dibinde yatan mahkûma, «Basque! Nehrin sonuna geldik,» diye seslendi, «Küreği al. Ya da dümene geç!»

— «Hastayım,» diye karşılık verdi Basque, «Deniz burada sakindir. Siz devam edin. Ben daha sonra dümene geçirim.»

Bu cevap bizi hiç şaşırtmadı. Çünkü Basque'nin revirden yeni çıktığını, hâlâ sıtmanın pençesinde kıvrandığını biliyorduk.

Deniz sakindi. Marseillais sandalı iyi idare ediyordu. Gerçi bana kaçış planlarımızı hazırlamakta en çok o yardımcı olmuştu ama denizde bir teknenin nasıl kullanılacağını zerre kadar bilmiyordu. Önümüzde bir çarşaf gibi uzanan denizde ilerlemek için de Basque'nin iddia ettiği gibi bir denizci olmaya lüzum yoktu.

Gece sona ermemişti daha. Sakin denize doğru ağır ağır açılıyorduk. Sular alçalıyordu. Bizi nehrin ağzında durduracak kadar kuvvetli bir rüzgâr da yoktu. Çok geçmeden kendimizi açık denizde bulduk.

Yelkeni açtık. Galibi Burnu'ndaki fenerin ışığı arkamıza düştü.

— «Bir şarkı söyle, Robert!» dedi Koca Marcel. Robert' in söylediği şarkıyı kalplerimiz cesaretle, sevinçle dola dola dinledik. Şarkı şarkıyı izledi. Mutluyduk... Özgürlüğe gidiyorduk! Umutla doluyduk.

Koca Marcel heyecanla, «Sekiz gün sonra Orinoco ağzındaki Barima fenerini görürüz,» dedi.

Bu dokuzuncu kaçıışı olan yaşlı Poletti, «Bu kez...» diye şakıdı, «Evet! Bu, mes enfants şanslı olacak.»

Dümende duran Marseillais, «Haklısın,» diye onu onayladı, «Sekiz gün sonra özgür birer insan olacağız!»

Yelken rüzgârla dolmaya başladı. Kabaran dalgaların üzerinde giderek daha hızlı yol alıyorduk. Oturduğum yerde uyukluyordum. Çünkü gecenin heyecanı ve hazırlıkları beni

yormuştu. Birdenbire Koca Marcel'in sesini duydum: «Dinleyin!» diye haykırdı, «Sanki fırtına sesine benziyor!»

Dikkatle kulak verdik. Uzaklardan homurtuyu andıran bir ses geliyordu.

— «Fırtına olamaz,» dedi Marseillais, «Üstelik gökte yıldızlar var.»

Oysa Koca Marcel bu gibi sözlerle kanacak biri değildi. «Denizi ne kadar da iyi tanıyormuşsunuz,» diye cevap verdi, «Siz yıldızlara bakarken fırtına kopar da sizi denizin dibine sürükler. Neye uğradığınızı anlamazsınız!»

Homurtu giderek çoğaldı. Çok geçmeden sesin fazla uzaktan gelmediğini anladık... Yuvarlanır gibi yaklaşıyordu..

Yaşlı Poletti birdenbire doğruldu: «Fırtınaya yakalandık!»

Şimdi kaygıyla dinliyorduk sesleri. Özellikle Marseillais çok kaygılıydı. Ben de öyle. Çünkü seslerin gümbürdeyerek yaklaştığını anlamıştım.

Marseillais hâlâ sandalın dibinde yatan Basque'yi omuzundan tutarak sarstı. «Haydi, dümene geç,» diye haykırdı, «Sular kabarmaya başladı!»

Basque çok hasta olduğunu homurdandı yine. O zaman Marseillais onu ayağıyla dürtüklledi. «Tehlikedeyiz, Basque!» diye heyecanla bağırdı, «Ben deniz, sandal hakkında hiç bir şey bilmem. Oysa sen... Seni denizci olduğun için yanımıza aldık! Dümene geç. Geç diyorum sana!»

Basque doğruldu. İnlemeye başladı hemen. Bağışlanması için bana yakardı. Denizcilik üzerine hiç bir şey bilmediğini anlatıyordu. Kendisini yanımıza almamız için denizci olduğunu söylemişti. Üstelik yolculuğun masraflarını paylaşacak parası da yoktu. «Hayatımda sandal bile kullanmadım,» diye inledi, «Yalan söyledim ben!»

Şimdi korkunç gerçek yüzümüze vurulmuştu.

Basque, konuşmasını bitirmeye fırsat bulamadı. O sırada şiddetli bir dalga kabardı kabardı, iki yandan vurup geçti. Marseillais dümenden bağırdı. Dalga tekneye bir bıçak gibi

çarptı. Basque bizi aldatmıştı. Şimdi onunla uğraşacak zamanımız yoktu. Tekne suyla dolmuştu. Koca Marcel'in bileği, dalgaların ilk darbesiyle çıkmıştı. Önümüze gelen nesneyi kapıp suyu boşaltmamız gerekiyordu.

— «Şimdi fırtınanın içindeyiz!» diye haykırdı yaşlı Poletti, «Bizi kayalara doğru itiyor dalgalar... Yeteri kadar uzaklaşamadık!»

Tam o sırada birinciden daha da yüksek bir dalga tepemizden aşağı indi. Şimdi tekne suyla aynı düzeydeydi. Ne kadar sağlam şeydi ki, bir kaya gücüyle üzerine bindiren dalgadan paramparça olmamıştı. Allahtan dalgalar uzaklardan, oldukça aralıklı olarak geliyordu. Bu da bize teknenin içindeki suyu bir parça olsun boşaltma fırsatı veriyordu. Marseillais tekneyi dümdüz götürmeye, biz de suyu çılgınlar gibi boşaltmaya çalışıyorduk.

Çok geçmeden üçüncü dalga sırtlarımızdan aşağı boşandı. Tekne dalganın içinden geçip havaya fırladı. Artık sonumuz geldi diye düşündüm. Yelken bezi üzerimize düşmüştü.

— «Sulara gömülüyoruz!» diye haykırdı Koca Marcel.

Umutsuzlukla yelken bezini toparlayıp denize attık.

Marseillais emirler yağdırıyordu. Her şey büyük bir karışıklık içindeydi.

Tam bu sırada bir dalganın daha geleceğini düşünürken Marseillais'in, «Galiba atlattık,» diye bağırıldığını duydum, «Suyu boşaltmaya devam edin! Bir damla su kalmasın!»

Dakikalar geçti ama bize bir ebediyet kadar uzun geldi. Gecenin karanlığında başka dalgalar yükselmedi. Tekne sakin sularda sessiz sessiz kayıp gidiyordu.

— «Mucize kabilinden başardık bu işi,» dedi Koca Marcel, «Bunun suçu da onda, o aptalda!» Basque'nin hareketsiz vücuduna nefretle bir tekme attı.

Dümen kırılmıştı. Artık ne direğimiz, ne dümenimiz, ne de yelkenimiz vardı! Suyumuza deniz suyu karışmıştı. Üstelik hemen hemen bütün yiyeceğimizi kaybetmiştik!

Hafif bir rüzgâr çıkmıştı. Gömleklerimizi çıkartıp iki

küreğe bağladık. Bir yelken oluvermişti. Tekne sessizce ileriye doğru atıldı. Kampı terk edeli ancak dokuz saat olmuştu.

Şafak yavaş yavaş sökerken, güneş altın sarısı renginde ufukta göründü.

Birkaç mil ötemizde ormanın sahil boyunca uzanan çizgisi vardı. Rüzgâr bizden yanaydı. Dosdoğru sahili tuttuk. Şimdi görünürlerde dalgalar yoktu. Bu da gel-git'in ve rüzgârın değişik şartlarda olmasına bağlıydı.

Tekne fena halde su alıyordu. Küskün, kaygılı, onu çamurlu sahile çektik. Daha ayağımızı toprağa basar basmaz Marseillais, «Seni şimdi öldürmek istemiyorum,» dedi Basque'ye, «Ama bunu biri yapmalı.» Basque'ye birkaç dakika kötü kötü baktı. Sonra ağaçları işaret etti. «Gitsen iyi olacak.» Belinden uzun bıçağını çıkardı.

Geri kalanımız Basque'yi bağışlayabilir, onun aramızda kalmasına izin verebilirdik.

Oysa bir kenarda durmuştuk. Hiç bir şey söylemiyorduk. Basque tehdit edici bıçağa baktı. Sonra tek bir kelime söylemeden başını önüne eğip ormana doğru yürüdü. Gözden kayboldu. Bu konu üzerinde hiç bir şey konuşmadan, düşüncelerimizi kendi meselelerimize çevirdik.

Pastörize süt kutularının bulunduğu büyük çuvaldan başka her şeyi dalgalar tekneden alıp götürmüştü. Bir parça **tapyoka** vardı ama bu da ıslanmıştı. Kuruması için güneşe serdik. Tuzlu da olsa yenebilirdi.

Artık yolumuza denizden devam edemezdik. Hiç birimiz bir sandalın nasıl kullanılacağını bilmiyorduk. Üstelik tekne yara almıştı. Provası parçalanmıştı. Bunu onaracak durumda değildik.

Ertesi gün sahilde dinlenmeye karar verdik. Sonra da karadan Paramaribo'nun yolunu tutacaktık. Oradan Venezüella'ya geçebilmek için yeteri kadar erzak ve bir tekne bulacağımızı umuyorduk.

Kumların üzerine uzanıp uyuduk.

Ertesi sabah yola çıkmak için kendimizi toparlamaya ça-

lışırken Basque'nin ağaçların arasından bize doğru geldiğini hayretle gördük. Bizden elli adım kadar ötede durdu. Seslendi: «Her taraf bataklık. Geçemedim!»

Marseillais, Koca Marcel'e baktı. O bakışta Basque'nin ölüm fermanını okudum. Marseillais kalkıp ona doğru yürüdü.

Basque hareketsiz duruyordu. Belki de öleceğini biliyordu ama korku ve ateş onu zayıflatmıştı. Kaçamayacak kadar güçsüzdü.

Marseillais, denizci olduğunu söyleyerek bütün umutlarımızı ve planlarımızı bozan adamın birkaç adım önünde durdu. İki erkek konuşmadan birbirlerine baktılar.

Sonra Marseillais bir küfür savurarak zıpladı. Vurdu.

İnsanın içine işleyen bir çılgılık koptu. Basque yere düştü. Marseillais hiç bir şey olmamış gibi onu ayaklarından tutup sahile sürükledi. Sular yükseldiğinde Basque'ın cesedi denize sürüklenecek, köpek balıklarına yem olacaktı.

İlk cinayetimizi işlemiştik. Oysa daha iki günlük yol bile almamıştık. Arkadaşlarım için bu bir cinayet değil idamdı. Basque kendi canını kurtarabilmek için sekiz kişinin hayatını tehlikeye atmaktan kaçınmamıştı. Evet, ölümü hak etmişti bence de.

O gün yürüyerek yola çıktık. Sahilden elimizden geldiğince uzaklaşmamaya çalışıyorduk. Ama zaman zaman çamurlu ormanın deirnlıklarına dalmak zorunda kalıyorduk. Çünkü sahili izlemek imkânsızlaşıyordu.

Basque'nin dediği gibi her yer bataklıklarla kaplıydı. Çamurların, suların içinde yürümek zorundaydık. Bütün gün durmaksızın ilerledik. Gece olunca mola verdik. Yağmur yağmaya başladı. Ateş yakamadık. Sivrisinekler işkence olmuştu âdeta. Avuç dolusu kapkara çamurları ellerimize, yüzlerimize, kollarımıza ve bacaklarımıza sürdük. Ama pek az yararı dokundu bunun. Çamur öylesine feci kokuyordu ki uyku tutmadı.

Şafak söker sökmez yola çıktık. Bitkin bir haldeydik

ama bu pis yerden kurtulacağımız için de memnunduk. Öğlene doğru denize ulaştık. Masmavi suları görünce dikey olarak sola döndük... Bölgenin kara bölümüne doğru gittiğimizi sanıyorduk. Ama çok geçmeden karşımıza yine deniz çıktı. Robert'le ben diğerlerine göre daha hafif ve ufak tefektik. Bir ağaca tırmanarak çevreyi kontrol ettik. Geniş, düz, karadan denize doğru uzanan bir yarımada'nın çevresinde dolaştığımızı anladık. Bunu geçmek için millerce çamurlu, bataklık arazide ilerlememiz gerekiyordu.

Böylece geri döndük. Bütün yürüyüşümüz boşunaymış! Geriye dönüş ileriye gidiş kadar yorucu oldu. Ertesi gece kendimizi yine aynı yerde, parçalanmış sandalımızın yanında bulduk. Tekneyi parçaladık. Böcekleri uzaklaştırmak için bir ateş yaktık. Denize doğru baktım. Ama Basque'nin cesedi görünürde yoktu.

Ertesi sabah en kısa yoldan Fransız Güyan'ına dönmeye karar verdik! Hem de en kısa zamanda!

Belki de bu size aptalca bir karar gibi görünür. Ama aslında yapılacak en emin, en doğru şeydi. Yiyeyeğimiz tükenmiş sayılırdı. Başka bir karara vardığımız takdirde önce büyük çamur tarlalarından, sonra da vahşi ormandan geçmemiz gerekiyordu. Orman; çoklarının sandığı gibi yenebilecek şeylerin bulunduğu bir yer değildir. Silâhımız olmadığından ya açlıktan ölecek ya da bilmediğimiz şeyleri yiyerek zehirlenecektik. Öte yandan Maroni nehri ancak otuz mil uzakta'dı. Yiyeyeğimizin ve gücümüzün nehrin kıyısına varınca ya kadar yeteceğini biliyorduk. Nehre vardıktan sonra aylarla kelebek yakalayıp kazandığımız parayı biriktirerek yenden kaçmayı planladık. Çeşitli kamplarda saklanmamıza yardım edecek dostlarımızın bulunduğu emindik.

Böylece doğruya doğru yürümeye başladık. Ertesi akşam doğru, Maroni nehrine varacağımızı umuyorduk.

Şimdi daha kolay ve süratli ilerliyorduk. Bataklıktan çıktıktan sonra ormanı geçmeye başlamıştık. Koca Marcel ile

Marseillais ellerinde maşet'lerle (*) bitkileri kesiyor, yol açıyorlardı. Ben peşlerinden gidiyordum. Bizim biraz gerimizden de Gypsy ile Robert geliyorlardı. Gypsy'nin bir bacağı tahtaydı. Kendisi bir savaş kahramanıydı. Bacağı yüzünden de iyi yürüyemiyordu. Sık sık taşların üzerine düşüyor, sarmaşıklardan kaçınabilmek için yeteri kadar eğilemiyordu. Benden daha ufak tefek olan Robert'le Gypsy kampta arkadaş olmuşlardı. Şimdi en arkadan geliyor, gerektiği zaman birbirlerine yardım ediyorlardı.

O gün sabahtan akşama kadar ormanda ilerledik. Koca Marcel ya da Marseillais yorulduklarında maşet'leri alıp yardımcı oluyorduk. Gypsy ile küçük arkadaşı Robert bu işten hariç tutulmuşlardı. Çünkü elleri ağırdı. Güçleri de yetmiyor, bizi sabırsızlandırıyorlardı.

Hava kararırken bir dere boyuna geldik. Geceyi orada geçirdik. Yaktığımız ateşin başında birkaç avuç tapyoka (nişasta cinsinden bir bitki) yeyip, pastörize süt içtik. Marseillais küçük bir deniz kaplumbağası yakalamıştı. Yediklerimiz dişimizin kovuğunu bile doldurmadı. Bütün gün didinip çırpınan kişiler için bu kadarcık yiyecek neydi ki. Koca Marcel'le Marseillais iri yarı olduklarından açlığın acısını en çok onlar çekiyorlardı. Nouveau kampından ayrıldığımızdan beri doğru dürüst bir yemek yememiştik. Üstelik de yola 100 franklık yiyeceklerle çıkmıştık!

Ertesi sabah erkenden ormana daldık. Şimdi yolumuz o kadar çamur ve bataklık değildi. Daha rahat ilerliyorduk. Yaşlı ağaçlar tepemizde alabildiğine yükseliyor, güneşin ışıklarını kesiyordu. Yosunlar ve uzun yapraklı parazitler başlarımızın üzerinde sallanıyordu. Böyle yerlerde daha bir rahat yürüyorduk. Ama bazı yerlerde geniş, kenarları dikenli yaprakları olan küçük, kısa boylu bitkiler ayaklarımızı, ba-

(*) Güney Amerika'da kamış kesmek için taşınan ve silâh olarak kullanılan kılıca benzer uzun ve ağır bıçak.

caklarımızı kanatıyordu. Kertenkele ya da bir kuş olsun ya kalamaya çalıştık ama başaramadık.

Öğlende ağza atacak bir lokma yiyeceğimiz yoktu. Bir miktar daha pastörize süt içtik.

Akşama doğru oldukça büyük bir su kıyısına vardık. Toprak kurucaydı. Geceyi burada geçirmeye karar verdik.

Gypsy ile Robert hâlâ çok gerilerdeydiler. Bize ulaşmaya çalışıyorlardı.

Altımız durup nerede olduğumuzu kestirmeğe çalıştık. Maroni nehrine olan yolun yarısını bile katetmediğimizi anladık. Öylesine yorgun ve açtık ki, bizim için bu cesaret kırıcı bir keşifti. Ertesi sabah güneş doğarken yola çıkmaya, doğuya doğru son hızla ilerlemeye karar verdik. Maroni'ye ne kadar çabuk varırsak, o kadar iyi olacaktı. Bir yerli köyüne ulaşabilir, yiyecek satın alabilirdik. Çünkü bütün paramız yanımızdaydı. Maroni yerlilerinden para karşılığında her istediğimizi satın alacağımızı biliyorduk.

Çok geçmeden Gypsy ormandan çıkıp yanımıza geldi. Yalnızdı.

Marseillais, «Robert nerede?» diye sordu.

Gypsy, hastalığı yüzünden Robert'in daha geride kaldığını, nerdeyse geleceğini söyledi.

Bir saat geçti.

Robert görünürlerde yoktu. Ormana yaklaşıp seslendik. Karşılık veren çıkmadı.

Marseillais gidip bakmaya karar verdi. Avazı çıktığı kadar, «Robert! Robert!...» diye bağırarak ormanda kayboldu.

Bir mil kadar giderek Robert'i aradı. Tam döneceği sırada yolun kenarına kesilmiş dalların yığılmış olduğunu gördü. Birdenbire kuşkulandı. Yaklaştı. Dalların altında Robert'in cesedi yatıyordu... Ceset hâlâ sıcaktı! Zavallının yüzü kan içindeydi. Marseillais onu çevirince başının arkasında feci bir yarık gördü. O zaman Marseillais'in aklına Gypsy'nin tahta bacağına destek olsun diye daima yanında taşıdığı kalın sopa geldi. Dal yığınının hemen yakınında Robert'in

yiyecek torbası duruyordu. Torba boştu. Gypsy, birkaç avuç tapyoka ve süt için küçük arkadaşını öldürmüştü!

Marseillais gözü pek, yüreği katı bir kişiydi. Yanımıza döndüğünde Robert'in izine rastlamadığını söyledi. Ama bize fark ettirmeden Koca Marcel'i bir kenara çekmiş, gördüklerini anlatmıştı. Koca Marcel'le Marseillais iri, güçlü yapılarından ötürü yakın arkadaştlar.

Geri kalanımız Robert'in ortadan kayboluşundan söz ettik. Kendimizce başına ne gelebileceğini tahmin etmeye çalıştık. Bazıları yanlış yola saptığını ileri sürüyor, hatasını anlayıp gece yarısına doğru bizi bulacağını söylüyordu. Bir ikimiz onu bir jaguarn kaptığını, sürükleyip götürdüğünü düşünüyorduk. Bütün bunlar konuşulurken Gypsy bir ağaca dayanmış bizi dinliyordu. Fazla konuşmuyordu. Biz de bunu en yakın arkadaşını kaybetmenin verdiği üzüntüye bağlıyorduk. Üstelik ben onu teselliye çalıştım. Gypsy'nin bakışları Marseillais'den ayrılmıyor, ikide bir ona, Robert'in başına ne gelebileceğini sandığını masum masum soruyordu. Hattâ bir ara, «Robert benim arkadaşımdı,» diye hıçkırdı, «En iyi arkadaşımdı!» Oysa Marseillais ona karşılık vermiyordu. Pek suskundu. Kampı hâlâ yola koymaya çalışıyor, yağmurdan korunmamız için ağaç dalları kesiyordu. Maşet'iyle oradan oraya dolaşiyor, bu arada da Gypsy'e yaklaşmaya çalışıyordu.

Birdenbire Gypsy'nin dayandığı ağacın arkasından geçti. Gypsy onun Robert'in cesedini bulup bulmadığından kuşkulandığı için gözlerini Marseillais'den ayırmıyordu. Bu yüzden başını arkaya çevirip Marseillais'in ne yaptığını görmek istedi. O anda Koca Marcel onun üzerine atıldı. Uzun bıçağını tam kalbine sapladı!

Gypsy yere çöktü. «Beni hakladın, Marcel!» diye inledi. «Yiyeceğimi al...» Son düşüncesi kendisinin de en iyi arkadaşını öldürdüğü nedenden ötürü öldürüldüğü olmuştu... Yiyecek için öldürüldüğünü sanmıştı!

Ben ve arkadaşlar bu sahneyi şaşkınlıkla izlemiştik. Ko-

ca Marcel bıçağını temizlerken Marseillais bize olanları anlattı.

Gypsy'nin torbasına baktık: İçinde Robert'in son gün için titizlikle sakladığı bir kutu süt vardı.

Yıllar sonra, şimdi bile, bu olayı dehşetle hatırlıyorum. Arkadaşlarım iri kıyım, kuvvetli kişilerdi. Ahlâkları, değer yargıları bu cehennemde geçen uzun yıllar boyunca bozulmuş, kokuşmuştu. Şu anda açlıktan bayılacak haldeydiler. Nerede olduklarını tam olarak bilmedikleri gibi, ne zaman karınlarını doyuracak bir şeyler bulabileceklerini de düşünemiyorlardı. Doğrusunu isterseniz aralarında en az açlık çeken bendim. Belki de bu, fizik yapımın ufak tefek olmasından ötürüydü.

Öneriyi Koca Marcel'in kardeşi Dedé attı ortaya: «Bıçağını kızartma yapalım.»

Marseillais razı oldu: «İnsan değil bir hayvandı o,» dedi, «Bir hayvan gibi pişirilip yenmeli.» Bunu diğerleri de onayladılar. Gypsy'nin vücudunun kesilip doğranmasına ben katılmadım. Böyle bir iş için kendime güvenemiyordum. Yarı saat sonra Gypsy'nin karaciğeri bir çubuğun ucuna takılmış ateşte kızarıyordu. Ateş, yine onun tahta bacağıyla yakılmıştı.

Karaciğerin ilk tadına bakan Koca Marcel, «Domuz eti yediğiniz farzedin,» dedi.

Yediler...

Böyle bir durumda, bu gibi kişiler arasında, onlardan biri gibi davranılmazsa insanın yaşamı tehlikeye girer. Gerçi ben onlar kadar aç değildim, ama nefretlerini ve hoşnutsuzluklarını da üzerime çekmek istemiyordum. Onun için... bir parça da meraktan olacak insan etinden küçük bir parça yeyip tadına baktım. Gerçi benim daha birkaç avuç tapyoka'm, bir kutu da sütüm vardı. Ama onların düşmanlıklarını kazanıp durumumu tehlikeye atmak istemiyordum. Ne yaparlarsa yapsınlar ben de onlardan biri gibi davranmak zorundaydım.

Marseillais, Gypsy'nin bacağını kesti. Kızartmak için ateşin üzerine koydu.

Gypsy'nin cesedini ateşten birkaç metre uzağa koymuşlardı. İçlerinde en kokuşmuş, bozulmuş kişi olan Dedé ölü-yü parçalayacağını söyleyerek kalktı. Çok geçmeden de yanımıza döndü. Çömeldi. Sıcak kumların üzerine iki süt kutusunu yerleştirdi.

Koca Marcel, «Ne yapıyorsun?» diye sordu.

— «Bu onun kanı... Kurutup yanımıza alsak iyi olacak,» dedi Dedé. «Yarın karnımız yine acıkacak!»

Daha sonra günün yorgunluğunu çıkarmak için uzandık. Hiç kimse konuşmuyordu... En katı yüreklimiz bile kendini günün korkunç olaylarından kurtaramıyordu sanırım. Şimdi kaçış yolumuzun üzerinde üç ölü yatıyordu.

İki gün geçti. Biz güneşi sağ omuzumuzun üzerinde tutarak hâlâ ormanda ilerlemeye çalışıyorduk. Bir gün önce yağmur yağmıştı. Orman bataklık haline gelmişti.

Tepeden tırnağa çizik, yara bere içindeydi. Gypsy'nin vücudunu parçalamıştık. Her birimizin torbasında bir parça insan eti vardı. Et, ormanın sıcak neminde kokuşmaya yüz tutmuştu. Önden gidenlerin torbalarından burnuma zaman zaman pis kokular geliyordu. Ama hiç kimse de bu etleri atmayı öneremiyordu. Çünkü açlığın ne olduğunu anlamıştık.

Birdenbire önümüzde ayak izleri gördük!

İzleri takip ettik. Çok geçmeden bir yerli köyüne geldik. Maroni nehrine varmıştık!

Köyün erkekleri yoktu. Kadınlarla çocuklar bizi karşılamak için koşuştular.

Bir kulübeye yaklaştık. İçinde yaşlı, zayıf bir kadın oturuyordu. Mahkûmlar, Saint Laurent'teki beyazlar hakkında bilgisi vardı galiba. Çünkü bizden ne korktu, ne de çekindi. Bize acımış olması da mümkündür.

Marseillais bir çubuğun ucuna asılı olan bir dizi kurutulmuş balığı gösterdi. Yaşlı kadın balıkları verdi. Çok az bir para karşılığında da kocaman bir hevenk muz sattı. Bun-

ları mideye indirdik hemen. Ben kimseye belli etmeden nehir kıyısına inip torbamdaki pis pis kokan insan etini attım. Diğer kulübeleri ziyaret ettik. Elimize ne geçerse, ne verilirse yedik. Yarım saat sonra tıkabasa doymuştuk. Boş kulübelerden birine çekildik. Uzandık.

Köyün erkekleri döndüğünde birkaçımız derin bir uykuya dalmıştık. Balık avlamışlardı. Kadınlar her halde gidip onlara gelişimizi haber vermiş olacaktı. Bizi aralarında görmekten hoşnut değillerdi. Marseillais onların dostluklarını kazanmak için para vermeye kalktı. Parayı aldılar, ama tutumlarını değiştirmediler.

O gün kulübede kaldık. Birdenbire, bol bol yediğimiz yemeklerden baygın bir haldeydik. Hareket gücümüz azalmıştı. Hiç bir planımız yoktu. Yerliler bizi kendi halimize bıraktılar. Kendimizi güvenlikte hissediyorduk.

Oysa biz uyuklar ya da tembel tembel otururken yerliler boş durmamışlardı.

Köyden birkaç kişi kayıklarla Wana koyundaki polis karakoluna gidip dört Hollanda eriyle dönmüşlerdi.

Bu yerliler köye gelip bizi görür görmez yola çıkmış olmalıydı. Çünkü askerler daha karanlık çökmeden köye girdiler. Bizi apansız bastırdılar. Silâhlıydılar. Karşı koymadık. Boşunaydı.

Hemen o gece bizi bir büyük sandala bindirdiler. Wana'daki karakola götürdüler. Ertesi sabah da Albina'ya.

Kim olduğumuzu açıklamamızdan sonra da derhal Maroni nehrinin karşı tarafındaki Saint Laurent'e teslim edildik.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Saint Laurent'te cezaevindeyiz yine. İkinci kaçış çabam da yenilgiyle sona erdi. Perişan bir haldeyiz. Jilet gibi keskin bitki yapraklarının kestiği ayağı iltihaplanan Marseillais sekererek yürüyor. Çok da acı çekiyor. Şimdi bulunduğumuz barakada eski suç ortağının da hapis bulunduğunu anladı. Aralarında bilmediğim bir nedenden ötürü büyük bir düşmanlık vardı. Marseillais'in sağlığının iyi olmadığını gören bu adam onu çıldırtacak derecede sinirlendiriyor, huzurunu kaçırıyordu. Bir gece Marseillais bacağındaki demir halkayı güçlükle çıkardı. Bıçağını düşmanın kalbine sapladı. Çok geçmeden de mikrop almış olan yarası kangren oldu. Revire kaldırıldı. Orada kan zehirlenmesinden öldü.

Geri kalanımız da iyi değildik. Barakanın havasızlığı, pis koku bizi her gün bir parça daha güçten düşürüyordu. Hele denizde ormanda geçirdiğimiz günlerden sonra bana her şey daha bir çekilmez gelmeye başlamıştı. Arada korkunç bir karşıtlık vardı. Artık bu insan teri, dışkıyla buram buram tüten sıcak yere kapatılmaktansa kaçış yolunda ölmüş olmayı dilemeye başlamıştım.

Özgürlüğe, hayata dönmek için kurduğumuz kusursuz plan tümüyle başarısızlığa uğramıştı. Yine de arkadaşlardan, birbirimizden uzaklaşmamış daha çok bağlanmıştık. Çünkü

planımızın başarısızlığının suçunu iyi bir denizci olduğunu söylemiş olan Basque'ye yüklüyorduk. O yalan söylememiş olsaydı hedefimize ulaşacaktık. Buna emindik. İlk fırsatta yeniden kaçmaya karar verdik.

Dost olmamız, birbirimizi tutmamız iyi olmuştu. Çünkü aramızda birçok **fort-à-brass** ve diğer tehlikeli, gaddar mahkûmlar vardı. Hepimizin de parası vardı. Koca Marcel bu mahkûmların çoğunu tanıyordu. Bizi uyardı. Paramıza dikkat etmemizi öğütledi. Ama birbirimize bağlı olduğumuzu görünce bu kötü niyetli mahkûmlar bizi rahat bıraktılar.

Haftalar geçti. Zamanla içerdeki pis hava ve sıcak dayanılmaz bir hal aldı.

Şimdi Saint Laurent'e dönüşümüzün üzerinden bir buçuk ay geçmişti... Dikkati çekecek bir olay olmamıştı. Sonra, birkaç kişinin barakanın önünde idam edileceği söylentileri dolaşmaya başladı. Bizim için önemli bir haberdi bu. Çünkü hapsedildiğimiz barakanın önündeki avlu demir parmaklıklı pencerelerimizden olduğu gibi görülüyordu. Birisi cellât Hespel'in kendisinin giyotinle idam edileceğini söyledi! Herkesi bir heyecandır aldı. Çünkü bir cellâtın kellesinin uçurulması her zaman rastlanılacak bir olay değildi!

Güyan'da haberler ağızdan ağıza yayılır. Bu haber hücre cezasına çarptırılanlara bile ulaştı. Çok geçmeden de haber doğrulandı: Giyotin bir sabah avluya kurulacak, iki kişi idam edilecekti. Evet, bunlardan biri, mahkûmların zalim cellâtlara taktıkları ad olan «Jackal» diye anılan Hespel'di!

Hespel'in hikâyesi aramızda tartışıldı, yinelendi. Saint Laurent'te yıllardan beri cellâtlık yapıyordu. 1923'te bir **libéré** özgürlüğüne kavuşmak için ormana kaçmıştı. İşte Hespel bu sırada «Maroni'nin kan emicisi» unvanını kazanmıştı. Hespel'in kendisine özgü bir sandalı vardı. Yirmi beş franka kaçmak isteyen mahkûmları nehrin Hollanda yakasına geçiriyorlardı. Ama bu **évadé**'lerin birçoğu nehrin kıyısında ölü bulunmuşlardı. Hepsinin de karınları yarılıp açılmıştı. Bu cinayetler Hespel'e yüklendi. Adam bu kaçakları

öldürmüş, içinde hiç kuşkusuz para bulunan tüpleri alabilmek için de karınlarını yarmıştı. Çünkü kaçmaya kalkışan hiç bir mahkûm yola parasız çıkmaz. Hespel yakalanmış, ama cinayet değil *évasion* suçuyla hapse atılmıştı. Hespel buradan kaçmaya kalkışmış ama bir Arap görevli tarafından durdurulmuştu. Hespel ona, «Çok yakında derini yüzeceğim!» diye bağırıyordu. Ertesi sabah avluda diğer mahkûmlarla birlikte gezintiye çıktığında da Arap görevlinin üzerine atılmış, onu öldürmüştü. Bu Hespel'in tanıklar önünde işlediği üçüncü cinayetti. Idama mahkûm edilmişti.

Sonunda idam gününün arifesi geldi. Bütün gece yağmur bardaktan boşanırcasına yağdı. Hava nemli, yapışkan bir sıcaklıktaydı. Başlarımızın üzerindeki demir parmaklıklı pencerelerden sinekler bulutlar halinde girdi. Sigarası olanlarımız sinekleri kendilerinden uzak tutabilmek için devamlı içtiler.

Birkaçımız tahtaların üzerine oturup çene çaldık. Bulduğumuz yere kadar mırıltılar geliyordu. Hava gergindi. Zincirler her gecekinden daha çok şingırdadı. Bütün konuşmalar idam üzerineydi.

Uzun, sert tırnaklarından ötürü «Pençe» adıyla çağırdığımız Rivet bileğindeki demir halkayı çıkarmış, benim yanıma oturmıştı. Güçlü ama gıdasızlıktan bir deri, bir kemik kalmış bir vücuda sahipti. Heyecanlı el kol hareketleriyle bize en iyi arkadaşlarından birinin nasıl idam edildiğini anlattı:

— «Deleuze... Hah!» diye atıldı, «O ve ben... Çok iyi, yakın arkadaşlık. Buraya aynı gemiyle geldikti. Daha ilk günden kanımız birbiriyle kaynaşmıştı. Sessiz bir çocuktuk... Bir mal meselesi yüzünden tartıştığı komşusunu öldürmüş, on yıl yemişti.

Güyan'da onu büyük bir sürpriz bekliyordu. Eski askerlik arkadaşlarından birini burada bulmasını mı... Üstelik arkadaşları burada gardiyandı. Durumlarının çok değişik olmasına rağmen yine de dostlukları devam etti. Eskisi gibiydi-

ler. Arkadaşı Deleuze'yi uslu akıllı olması için hep öğütüyordu. Yöneticiler onu ikinci-sınıf mahkûmlar düzeyine ayırabilirdi. O zaman Deleuze'yi kendi evine uşak olarak alacaktı. Deleuze bir cehennem hayatı yaşıyordu ama dayanıyor, kusur etmemeye çalışıyordu. Kafasında bir tek düşünce vardı: İkinci sınıf mahkûm olmak!

Bir süre sonra mahkûmiyetinin yirmi üçüncü ayını tamamladı. Hem de en küçük bir ihtar ya da ceza almadan. Bu başarıyı sağlamak onun için pek güç olmuştu. Çünkü Korsikalı gardiyanların elinden çekmediği kalmamıştı. Bir üst dereceye çıkabilmesi için yalnızca otuz günü kalmıştı. Bir gün barakalara muz soktuğu iddiasıyla yöneticilere şikâyet edildi. Bu suç için birkaç gün cezaya çarptırılacaktı. Yirmi üç ay onca sıkıntıya göğüs gerdikten sonra bu küçük suç yüzünden yükselme hakkını yitirecekti!

Deleuze'nin morali bozuldu. Zavallı! Çılgına dönmüştü âdeta. Bir fırsatını bulup arkadaşına olanları anlattı. Arkadaşı sorumlu yöneticiye baş vurarak raporu yırtmasını istedi. Oysa bu yönetici şu ya da bu nedenden ötürü Deleuze'ye karşıydı. Razı olmadı raporu yok etmeye. Bu sefer Deleuze başgardiyana giderek yalvardı. Ama başgardiyan, «Suçlusun. Cezanı çekeceksin» dedi. Artık Deleuze'nin amacının ne olduğunu öğrenmişti yöneticiler. Onun bu isteğinin yerine gelmemesi için ellerinden geleni yapıyorlardı.

O gece Deleuze'nin yüzünden düşen bin parça oluyordu. Barakada öfkeyle geziniyordu... Sessiz, sakın bir kişiliği vardı, ama sinirlendiği zaman da çılgına dönüşüyordu.

Barakada iki genç mahkûm vardı. Durmadan Deleuze'yle alay ediyor, ona takılıyorlardı. Deleuze, onlara, «Yarın bir erkek nasıl olur göreceksiniz,» dedi. Ne yapacağına karar vermişti. İntikam alacaktı!

Ertesi sabah barakanın kapısı açılır açılmaz Deleuze dışarı fırladı. Sabah karanlığı henüz dağılmamıştı. Deleuze dosdoğru kendisine düşman olan yöneticinin evine gitti. Adam masasına oturmuş, raporlarını yazıyordu. Deleuze

sessizce onun arkasına geçti. Bıçağını iki kez adamın sırtına indirdi. Onun öldüğüne emin olunca da evden çıktı. Başgardiyanın bulunduğu yere gitti. Onu da arkasından vurarak öldürdü. Arka yoldan barakasına dönmek için koştu. Kendisini hiç kimsenin görmediğini sanıyordu. Ama yanılmıştı. Bir Arap görevli onu görmüştü. Adı Labib'di. Deleuze'nin başgardiyanın üzerine bıçağıyla atladığını görmüştü. Artık her şey Deleuze'nin aleyhineydi. Hücreye kapatıldı. Birkaç ay sonra da idama mahkûm oldu.

Hücrede kaldığı sürede arkadaşı ona sigara yolladı. Elin-den gelen yardımı yaptı. Sonunda idam günü geldi. Deleuze'nin arkadaşı öylesine moral bir çöküntü içindeydi ki, o sabah görevinin başına gelmedi. Evine kapandı. Deleuze'nin öldürmeye çalıştığı başgardiyan idamı seyretmek istediğini bildirdi. Deleuze'nin başının kesilişini izleyecekti! Ama kumandan onun hastaneden çıkmasına izin vermedi.

Deleuze sehpaye çıkarıldı. Ben de oradaydım. Dizlerinin üzerine çöktürülüp idamı seyrettirilen mahkûmlardandım. Allah kahretsin, Deleuze'yi orada görmek feciydi... Zavallı, hücrede yalnız geçirdiği onca zamandan sonra artık bir iskelet yığını haline gelmişti. Son beş gündür ağzına bir tek lokma koymamıştı. Onu giyotinin yanına cellât götürdü. Adım atacak hali yoktu Deleuze'nin. Zayıftı, halsizdi. Korkmuyordu. Hayır, korkak değildi o... Aksine demir gibi bir iradeye sahipti. Eğer bu cehennemde yaşayamayacağı düşüncesine kapılmamış olsaydı başına bunlar gelmezdi.

Başını giyotine uzattığında söylediği tek şey, «Artık bana acı çekirtmeyin,» oldu.

O sırada cellât Carpentier'di. Üstelik kampın aşçılığını da yapıyordu. İşini bitirdikten sonra mutfağa gitti. Hah! Saat onda çorbalar dağıtıldığında yemeğe hiç kimse dokunmadı. «Arkadaşımızın kanıyla hâlâ ıslak olan ellerin pişirdiği yemeği yemeyiz,» dediler.

Başgardiyan, durumu kumandana bildirdi. Kumandan

aldırış etmedi. Ben hoşnuttum durumdan. O gün 'Deleuze öldü diye kimse bir şey yemedi.»

«Bir şey daha var,» diye Rivet konuşmasını sürdürdü, «Bu olay bize gardiyan arkadaşının Deleuze'yi ne kadar sevdiğini de gösterdi. On güne kalmadı, gardiyan istifasını verdi! Evet! Duyduğuma göre, Fransa'ya döndüğünde burası üzerine pek çok şey yazmış, gazetelerde yayınlamış. Ama tek elin sesi çıkar mı? Burada hiç bir değişiklik olmadı tabii!»

Pençe'nin canlı, renkli hikâyesini çıt çıkarmadan dinlemiştik. Mahkûmlardan bazıları düşüncelerini belirtmeye başladılar. Tartışmalar ilerledi.

Ne gariptir ki, bir idam cezasının yerine getirilmesinden bir gün önce çoğu büyük suçlar işleyebilecek yapıda olan mahkûmları anlaşılmaz bir huzursuzluk alıyor... Bu hep böyle olmuştur. Belki de bir gün pırıl pırıl, bilenmiş bıçağın altına kendi başlarının uzanacağını düşünmekten ötürüdür bu huzursuzlukları. Geceyi gözünü kırpmadan geçiren bir mahkûm, sabahleyin kendisi gibi birinin başının kesileceğini düşünür. Yalnızlıklarını, çaresizliklerini daha derinden duyar. Çünkü bir yerine binlerce başı her türlü bahaneyle kesebilecek bir yönetimin avucunda olduklarını anlarlar! Giyotinin parlaklığını, düştüğünde kurbanın yuvarlanan başını, akan kanını gören bir insan bir daha asla kurtulamayacağı bir dehşete kapılır. İçini zehir gibi bir nefret kaplar... Bu, giyotini kullanan cellâta duyulan nefrettir.

Gecenin alaca karanlığında vücudu dövmeli bir **fort-à-bras**, «Adalarda Gautier'in nasıl idam edildiğini hatırlıyor musun?» diye Pençe'ye sordu.

— «Ben orada değildim ama anlattılar,» diye Pençe karşılık verdi.

— «Ben ordaydım,» dedi Georges. «İnfazı seyretmeye çıkarılan mahkûmlardan biriydim!»

Çevremdekiler, «Anlat!» diye atıldılar. «Nasıl oldu?»

— «Gautier, hücre cezasına çarptırıldığında bir gardiya-

nı öldürmüştü,» dedi Georges. «Onu içinizde hatırlayanınız var mı?»

Pençe ile birkaç kişi, «Evet, hatırlıyoruz,» dediler.

— «Bir gün öğleden sonra Saint Joseph adası kumandanı infazı izlemeleri için otuz mahkûm ayırdı. Ben de bu seçilenler arasındaydım. İnfaz şafak sökerken yerine getirilecekti.

Ertesi sabah saat beş sıralarında bizi aldılar, avluya çıkardılar. Giyotin oraya kurulmuştu. Jackal... yarın o da ölecek... son hazırlıkları yapıyordu.

Bir süre sonra ortalık ışıdı. Gardiyanlar bizi giyotinin çevresinde diz çöktürttüler Kollarımızı göğsümüzün üzerinde kavuşturmak zorundaydık. Böyle bir sahneye ilk kez tanık olacaktım. Midem bulanmaya başlamıştı.

‘İdam anında,’ dedi kumandan, ‘Hepiniz başınızı eğin.’

İki gardiyanla bir cezaevi görevlisi Gautier’i getirmeye gittiler.

İşte o zaman olan oldu! Kumandan, Gautier’e, bağışlanması için yaptığı müracaatın Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilmediğini, infazın yerine getirileceğini bildirdi. O konuşurken bir gardiyan Gautier’in zincirlerini çözdü. Gautier, kumandanın sözlerini saygıyla dinlemişti. Ama zincirleri açılınca ayağa kalkmak istiyormuş gibi yavaş yavaş doğruldu. Sonra yapacağını yaptı! Bir sıçrayışta kumandanın üzerine atıldı! Ona bir şeyle vurdu. Kumandan elini boğazına götürdü. Parmaklarının arasından sel gibi kan akıyordu. ‘Vurdu beni!’ diye bağırdı kumandan. Cellâtla başgardiyan onu revire götürürlerken diğer gardiyanlar Gautier’in üzerine atıldılar. Ha! Fecî bir andı o. Ne olduğunu göremiyorduk ama bir şeylerin döndüğünün farkındaydık. Bizim başımızda duran gardiyanlar silâhlarını doğrulttular. ‘Kımıldayanı vurunuz!’ diye haykırdılar.

Giyotinin çevresinde öylece durduk; diz çökmüştük. Sanki dua ediyormuşuz gibi başlarımız önümüze eğikti. Aradan her halde yarım saat geçmiş olacak. Artık dizlerim fecî hal-

de ağrıyordu. Ama gardiyanlar öylesine sinirliydiler ki bir milim olsun kıpırdamaya cesaret edemiyordum. Sonra cellât görüldü. Hücreesine kapatılan Gautier'i gidip gördü. Zavallı şimdi yeniden zincire vurulmuştu. Cellât ona bu davranışının nedenini sordu.

Daha sonra öğrendiğime göre Gautier ona şu cevabı vermişti: 'Bir aydan beri yalnızca katıksız ekmek verildi bana... Evet, katıksız, kuru ekmek! İçecek bir damla su vermediler. Susuzluktan kendimi bilemez hale geldim. Kumandan öyle emretmiş.'

Bıçağı nereden elde ettiğini asla söylememiş.

Giyotine çıktığında Gautier bize, 'Şimdi sizi rahatsız eden orospu çocuklarından biri eksildi? Ha-ha-ha! O benden önce öldü, kancık köpek!' dedi.

Birkaç dakika sonra başı sepetin içine yuvarlandı.

Gautier'in hücresinde balmumu buldular. Bıçağa uzun bir süreden beri sahip olduğu ortaya çıktı. Bıçağı muma bulayarak bir para tüpü gibi kalın barsağına sokup saklamıştı! Ne iş değil mi? Küçük ama iyi bir bıçaktı bu. Eski bir usturadan yapılmıştı.»

— «Oysa Kumandan ölmedi!» diye ekledi Georges. «Sesini yitirdi. Bıçak boğazını kestikten sonra tek kelime konuşamaz oldu. Gautier intikamını böylece almıştı!»

Georges hikâyesini bitirince başkaları anlatmaya başladı. Konuşma gece yarılarına kadar sürdü. Çünkü hiç kimse uyumak istemiyordu. Hava çok sıcaktı. İçersi sineklerle doluydu. Üstelik huzursuzluk son haddini bulmuştu.

Yağmur, arada sırada kesilerek şafak sökünceye kadar sürdü. Sonunda avludan gürültüler gelmeye başladı... Hepimizin beklediği, kulak kesildiği an gelmişti.

Bileğimdeki demir halkayı çıkartmıştım. İçlerinde en ufak tefek ve en hafif ben olduğumdan uzun boyluların omuzlarına basarak pencereye uzandım. Dışarda gördüklerimi aşağıdakilere iletmeye başladım. Öteki pencereye de bir baska mahkûm çıkartılmıştı. Altımızdakiler yorulunca yerlerini

başkaları alıyordu.

İçerde derin bir sessizlik hüküm sürüyordu. Çünkü herkes benimle diğer penceredekinin anlattıklarını kelimesi kelimesine duymak istiyordu.

Cellât iki görevlinin yardımıyla giyotinin son hazırlıklarını yapıyordu. Şimdi ortalık onları iyice görebileceğim kadar aydınlıktı.

Çat... İyi çalışıp çalışmadığını anlamak için cellât giyotinin bıçağını düşürdü.

Arkadaşlarımdan biri, «**Dieu!**» diye mırıldandı.

Çok geçmeden birkaç gardiyan geldi. Peşlerinden de Kumanndan.

Jackal'ın hücresi avlunun karşı tarafındaydı. Kapısını açtılar. Onu dışarı çıkardılar.

Giyotinin çevresinde mahkûmlar vardı. «Diz çökün!» emri verildi. Mahkûmlar emri derhal yerine getirdiler.

Giyotinin önüne gelince Jackal, eskiden yardımcısı olan cellât'a, «Görüyorsun ya,» dedi. Sesi hepimizin duyacağı kadar yüksekti. Kelimeleri tane tane söylüyordu. «Şimdi cellât, kurban mevkiine geçti! Benden önceki de giyotinde can vermişti! Dikkat et, bir gün **senin** de sıran gelecek!» Sustu. Cellâdı selâmladı. Sonra ekledi: «Görevini gerektiği gibi yap, **mon enfant**, sana öğrettiğim gibi!»

Birkaç saniye sonra Jackal'ın başı kanlı sepetin içindedi.

—«**Ca y est!**» (O kadar!) diye bağırıştılar içerdekiler bıçağın düşen sesini duyunca. Işıklar çalındı. Yuhlar çekildi. Jackal'dan öylesine nefret ediyorlardı. Çünkü otuz kişinin başını kesmişti.

Jackal dediğimiz Hespel'in başı sepetin içine yuvarlanır yuvarlanmaz, onunkinin yanındaki hücrenin kapısı açıldı. O sabah ölecek olan ikinci kişi giyotine getirildi. Bu, müebbet sürgüne mahkûm olan bir **libéré**, serbest dolaşabilen bir mahkûmdu. Adı Delorme idi. Saint Laurent'teki Cie. Générale Transatlantique ajanını öldürmüştü.

Bu sırada avluya bir hayli sivilin alınmış olduğu dikkatimi çekti. Aralarında öldürülen ajanın oğlunu tanıdım. Delorme delikanlıyı görünce onun ayaklarına kapandı. «**Pardon, Mösyö Ouradou! Pardon!**» diye bağırdı.

Sonra Delorme cellâda döndü. «İşini çabucak bitir!» dedi, «Çabuk ol... Buraya eğlenmeye gelmedim.»

Cellât başını salladı. Bıçak düştü. Şimdi sepette bir baş daha vardı.

Üç gün sonra bir Çinli idam edildi. Ama bu sefer giyotin Maroni nehrindeki Saint Jean'a kuruldu. Çinli oraya ölüm aracıyla birlikte gitti. Söylediklerine göre sırtını içinde giyotinin bıçağının bulunduğu sandığa dayamıştı yol boyunca.

Haftalar birbirini izledi. Hücredeki hayatım beni zayıflatmış, kansız bırakmıştı. Yemek yiyemiyordum. Hakkımı kahve karşılığında başkalarına veriyordum. Her gün bir parça daha güçten düşüyordum.

Ne zaman doktor muayenesine çıksam bana durumumu düzeltmeyecek gelişigüzel bir ilâç veriliyordu. Öylesine büyük bir umutsuzluğa kapılmıştım ki artık bu pis yerde, bu cehennemî sıcakta ölüp gideceğime emindim. Bir zaman geldi ki, kahve bile içemez oldum. O zaman bir insanın hiç bir şey yemeden ancak on iki gün yaşayabileceğini hesapladım. On iki günden sonra da ölüm kapımı çalacaktı.

Altı gün bir lokma bir şey yemeden geçti. Bir sabah yeniden doktora çıktım. Bana eskisi gibi bir miktar kinin verdi. Kininin bana hiç bir yararı dokunmayacağını biliyordum. Oturup başdoktora durumumu anlatan, beni özel olarak ziyaret etmesini rica eden bir mektup yazdım. Başdoktor mektubuma karşılık vermek zahmetinde bulundu: «Mahkûmları kabul eden doktor bir insanın hasta olup olmadığına karar verecek insandır. İstek reddedilmiştir.»

Çılgına dönmüştüm. Artık kendimi bir ölü olarak görüyordum. Revire yatmama ya da özel bir tedavi görmeme imkân kalmamıştı. Üç gün sonra muayene edilmem için yeniden mektup yazdım. Değil yürümek, ayakta bile duramıyor-

dum. Arkadaşlarımdan ikisinin koluna girdim. O gün, yüzüme bile bakmadan doktor defterine, «Revire yatacak,» diye yazdı. Ama benim muayene edilmek için mektup yazan kişi olduğumu anlayınca bunun üzerine karaladı. «Süt verilecek,» diye yazdı.

Bunu görünce yüzüne, «Siz bir iblissiniz!» diye haykırmak gücünü buldum.

Doktorun yanında duran cezaevi görevlileri hemen gardiyanları çağırdılar. Beni tek başıma bir hücreye kapadılar.

Biraç dakika sonra hücrenin kapısına gelen gardiyan, görevini yapan bir doktora hakaret etmek suçuyla hakkımda bir rapor hazırladığını söyledi.

Oysa ertesi sabah, aynı doktorun özel emriyle revire kaldırıldım. (Artık ondan öylesine nefret ediyordum ki onu düşünmek bile çektiğim hastalığa dayanmaktan daha zordu.) Revirde altı ay kaldım. Doktor hatasını anlamıştı. Artık beni kendisi tedavi ediyordu. Üstelik kendisine hakaret ettiğim için verilen cezanın azaltılmasını da istemişti: Cezam altı aya indirildi.

ONUNCU BÖLÜM

Güyan'daki mahkûmlarla ilgilenen revirler pis, bakımsızdır. Üstelik yapılara hastane demeye insanın dili varmaz. Birkaç doktordan başka personel yeterli eğitime sahip değildir.

Her cezaevinin kendine özgü bir reviri vardır: Saint Laurent Cezaevinin içinde ve çevresindeki mahkûmlar için de bir revir vardır. Bundan başka Adalar'da ve bir de Cayenne'deki revirleri saymak gerekir. Bu revirlerde yatan toplam hasta sayısı dört yüzle, beş yüz arasında değişir. Hemen hemen bu sayı Saint Laurent Cezaevi bölgesindeki mahkûmların beşte birini meydana getirir. Sürekli olarak mahkûmların beşte biri ciddi şekilde hasta, ya da sağlık durumları yetersizdir. Bunların çoğu da sıtma, dizanteri ve hepsinden çok kansızlıktan şikâyetçidirler.

Doktorlar, Güyan'da iki yıllık zorunlu göreve ayrılmış Fransız askerî doktorlarıdır. Genellikle insancıldır. Mahkûmlara hayvan değil, hasta muamelesi yaparlar... Uzun zaman sonra revire yatırılan bir mahkûmun, bir dereceye kadar insanca bir ilgiyle karşılanması onun için büyük bir şanstır.

Doktor, cezaevlerinde iki günde bir, uzak mahkûm kamp-larında da haftada bir kere viziteye çıkar. Hasta onun önü-

ne cırılçıplak getirilir. Hastanın tepeden tırnağa çıplak olması doktorun muayenesini kolaylaştırmak için değildir. Bir seferinde kendisini revire yatırmayı reddeden bir doktoru hastanın giysileri arasına sakladığı bıçakla vurmaya kalkışmasından ötürü böyle bir çareye baş vurulmuştur. Mahkûmun doktora hastalığını anlatmasına izin verilir. Doktor hastayı muayene eder. Defterine, mahkûmun adının yanına gerekli reçeteyi yazar.

Revirdeki koğuşların her birinde yirmi kadar yatak vardır. Karyola değildir bunlar, üç uzun tahta parçasının üzerine bir şilte atılmıştır. O kadar. Her yatakta yalnızca bir tek çarşaf vardır. Bir mahkûm revirden hasta ya da ölü olarak çıktıktan sonra bu çarşaf güneşta birkaç saat havalandırılır, sonra yeniden şiltenin üzerine serilir. Her yatağın başucunda küçük bir masa, ayak ucunda da tuvalet işini gören bir kutu bulunur. Bunlar genellikle sığır eti konserve kutularıdır. Hastaların çoğunluğu ishalleri ya da dizanterili olduklarından sabahları koğuşu nasıl bir kokunun aldığını tahmin edebilirsiniz. Koğuş her sabah görevli tarafından süpürülür. Haftada bir kez de katran ruhu serpilir.

Hastalar yemeklerini yataklarında yerler. Gerçi masaları vardır ama oturacak sandalye yoktur. Hastalara verilen yemek iki çeşittir. Daha iyi durumda bulunanlara sabahları birer fincan kahve verilir. Günlük ekmek hakkı dört yüz gramdır. Öğle yemeği bir tabak et suyu, sebze ve altmış gram ettir. Akşam yemeğinde de öğlenkinden verilir. Ağır hastalar için yemek listesi iki yüz elli gram ekmek, sabahları kahve, öğle ve akşamları da çorba, et ve sebzedir. Ölmek üzere olanlara yalnızca süt verilir. Çorba, süt ölçüsünü revir görevlisi bir teneke süt kutusuyla ayarlar. Ama kararlaştırılmış olan ölçüyü hiç bir zaman tam olarak vermez. Artırdığı sütü ve çorbayı revirdeki paralı hastalara satar. Onun da sigaraya ihtiyacı vardır! Bu onun mahkûmların dediği gibi débrouille'sidir.

Doktorların her birinin payına günde yüz, yüz elli has-

ta düşer. Viziteye çıkmak, ameliyat yapmak zorundadırlar. Mahkûmların durumunu yakından izleyecek zamanları yoktur. Üstelik hastalara yararlı olacak ilâçlar da bulunmaz. Sık sık kinin sıkıntısı çekilir. Çünkü gardiyanlar kinini fırsat buldukça çalarlar. Sargılar biter. Eskiler yıkanıp yeniden kullanılır. 1926'da Adalar'da tentürdiyot ya da permanganat olmadığından hastalara iğne yapılamıyordu. Bazen bir iki ay hastalara süt verilmez. Çünkü yoktur süt. İlerlemiş dizanteri yüzünden **iç kanamaları olan hastalar ya katı yemekler yemek ya da açlıktan ölmek arasında bocalarlar!** Doktorun reçetesini hazırlayan görevli ya ilâcı hafif yapar, ya da gerekli maddeleri eksik koyar.

Eğer bir hasta ölmemişse bu ona revirde iyi bakıldığından ötürü değildir. Hastanın ateşi üç dört süreyle düşükse derhal revirden çıkarılır, kampına yollanır... Tabii ateş yeniden yükselir. Bir yıldan daha az bir süre içinde tam on kere revire yatan mahkûmlar bilirim. Bu revirlerde ölüm raporlarının yüzde ellisine, «psikolojik nedenle» diye yazılır. Yirmi beş yaşındaki bir adamın ne gibi bir psikolojik zayıflığı olabilir? Sonunda bu neden yeterli görülmedi. Bu kez raporlara, «Aşırı kansızlıktan öldü,» diye yazılmaya başlandı.

Revir görevlilerinin hepsi mahkûmlardır. Gerçi çoğunluğu görevlerinin kendilerinden ne gibi şeyler beklediğinin farkında değillerdir ama içlerinde bu iş için biçilmiş kaftan olanlar da vardır. Sözelimi Parisli **apaches**'lerin lideri Mandat, onun suç ortağı olan Marcheras ve Pelissier vardı. Üçü de bir operatör gibi kol, bacak kesebiliyorlardı. Ülserli hastaları tedavi etmesini öğrenmişlerdi. Aşırı kansızlıktan çıkan yüksek ateşi düşürmeyi beceriyorlardı. Üstelik artık doktorların umutlarını kestikleri birçok hastaları kurtarmayı da başarmışlardı.

Ölüm, koğuşlarda sık sık görülen bir olaydır.

Hele bir olayı bütün canlılığıyla hatırlıyordum. Sonunda adam çırılçıplak yatırılmış, üzerine çarşaf örtülmüştü. Çar-

şafın deliklerinden zavallının bir deri, bir kemik kalmış vücudu görünüyordu. Yatağının ayak ucunda, geçirdiği son kriz sırasında sırlıklam olan gömleği duruyordu.

O sabah revir görevlisi, «Hapı yutacak!» diye bağırıyordu.

Ölmek üzere olan adam görevliye uzun süre bakmış, sonra başını benden sonraki karyolada yatan arkadaşına çevirerek, «Lütfen bana bir sigara sarar mısın,» demişti.

Öteki hasta hemen arkadaşının yardımına koşmuştu tabii. Çünkü kendisine de bir sigara sarma fırsatı doğmuştu. Yerinden kalktı. Ölen adamın şiltesinin altından bir paket tütünle, bir kutu kibriti çıkardı. Bir sigara sardı. Bunu artık son nefesini vermek üzere olan hastanın dudakları arasına sıkıştırdı. Sonra kendisine de bir sigara sarıp tütünle, kibriti yerine soktu.

Hasta sigarasını çekti. Her seferinde boğazından hışırtılı sesler çıkıyordu. Elini sigarasına uzatamayacak kadar halsizdi.

— «Bakın!» diye onu izleyen mahkûmlardan biri bağırdı, «Galiba...»

Ölmek üzere olan adamın ağzındaki sigara çarşafın üzerine düşmüştü. Hâlâ yanıyordu sigara. Hastanın başı geriye doğru kaykılmıştı. Ağzı açıktı. Onunkinin yanında olan karyolamdan zavallının gözlerinin tavana dikili olduğunu görebiliyordum.

Mahkûmlardan biri ona yaklaştı. Şöyle bir sarstı onu. Sonra kollarından birini kaldırdı. Bıraktı. Kol bütün ağırlığıyla düştü.

— «Öldü!» Adamı yeniden sarstı. Sigarayı alıp bir iki nefes çekti. Sonra eğildi. Ölünün ayakkabılarını aldı. Karyolasına döndü. Ayakkabıları şiltesinin altına sakladı.

Bir başka mahkûm kalktı. Ölen adamın içinde eşyalarını sakladığı küçük torbayı kaptı... Bir Arap küçük masasının üzerinde duran yumurtaları aldı... Ona sigara saran komşusu şiltenin altındaki tütün paketiyle, kibrit kutusuna kondu.

Neden sonra revir görevlisi geldi. Bir bakışta olanları anladı. Sapsarı kesildi! O bir tek bakışla hastanın öldüğünü, neyi var neyi yok alındığını anlamıştı. Onu en çok etkileyen şey de buydu işte! Çünkü ölenlerin malını yağma etmek onun hakkı, onun **debrouille**'siydi. Yine de kendinde bir şey söylemek cesaretini bulamadı. Çünkü ufak tefek biriydi. Oysa koğuştaki iki, üç tane dev gibi **fort-à-bras** vardı. Görevli ölüye yaklaştı. Ağzının önüne bir cam parçası tuttu. Bu iş bitince şiltenin altını aradı. Belki de koğuştakilerin gözünden kaçan bir şey vardır diye umuyordu. Bir şey bulamadı! Öfkeyle çıkıp gitti. On dakika sonra peşinde sedye taşıyan bir başka görevliyle geldi. Ölüyü kucaklayıp sedyeye koydu. Zavallının gözlerini kapamak gereğini bile duymamıştı. Bu gözler hâlâ alabildiğine açıktı. Ölünün üzerine bir çarşaf çekti. Karyolayı yeniden aradı. Oysa hiç bir şey kalmamıştı. O zaman sedyenin bir ucundan tuttu. Arkadaşıyla birlikte çıkıp gitti.

Koğuşun sonundaki yatakta yatan bir mahkûm, «Ne oldu?» diye sordu.

— «Biri daha öldü!» dedi birisi, «Bu sabahki ikinci ölü.»

Bir başkası, «Çok iyi bir insandı,» diye belirtti.

— «Kalleşin biriydi,» diye bir başkası ısrar etti.

Üçüncü bir ses, «Yakında serbest bırakılacaktı,» diye bildirdi.

— «Oui,» dedi haşin bir ses, «Serbest artık!»

Görevliler ölüleri yan yana morg taşının üzerine sıralarlar. Morgda çalışan mahkûm, revir görevlileri çıkıp gittikten sonra işe koyulur. Ölünün bacaklarından tutar. Bunları düzenli bir tempoyla hareket ettirir. Amacı ölüyü canlandırmak değildir. Asla! Belki de ölünün kalın barsağında içi parayla dolu tüp bulunduğunu ummaktadır. Bu da onun kısmetidir. **Débrouille**'sidir.

Sonunda durumlarından yakına yakına iki görevli bir el arabasını çeke çeke gelirler. -Cayenne'de çöpleri toplamak için kullanılan el arabalarındandır bu.- İki üç tabut birbiri üye-

rine yığılacak, öylece mezarlığa gidilecektir. Kimsesiz, sessiz, terk edilmiş olarak. Tabutlar açılmış bir çukura atılır. Mezarın üzerine bir haç konur ama haçın üzerinde ad yazılı değildir. Artık gömülenlerin dertleri, acıları bitmiştir. Şimdiden sonra daha mutlu, daha iyi olacaklardır. Çünkü ölüdürler!

Adalar'da bu işlem çok daha basittir. Ölüler güneş baltınca denize götürülür, teknenin çevresinde ağızları açık bekleyen köpek balıklarına atılır.

Koğuştaki komşum, adı Sigaut olan eski bir mahkûmdu.

Sigaut sekiz yıla mahkûm olarak 1912'de gelmişti **bagne'**ye. Oysa bir **libéré** olabilmesi için daha on iki yılı vardı. Çünkü sevgili özgürlüğüne kavuşabilmek için beş altı kez kaçmaya kalkışmıştı. Gardiyanlara, yöneticilere, hattâ diğer mahkûm arkadaşlarına bile bıkıp usanmadan küfürler savuruyordu. Revire emeroid'den tedavi olmak için yatmıştı. Ameliyat edileceği sabah geldi. Doktor vizitesini tamamladıktan sonra derhal ameliyathaneye alınacaktı.

Uzun sözün kısası, Sigaut çok huzursuzdu. Ameliyat sonra erene dek tüpünü nerede saklayacaktı? Tüpün içinde sekiz yüz frank vardı... Bir servetti bu. Sigaut için servetten de üstündü. Çünkü gelecek hafta yeniden kaçmayı planlamıştı. Bu kez şansının yaver gideceğine güveniyordu. Bu yüzden Sigaut ne yapacağını bilemez haldeydi. Ciddi bir sorundu bu. Acaba tüpünü bir görevliye ya da mahkûm arkadaşlarından birine teslim etse miydi? Durumunu ölçüyor biçiyor, bir hal çaresi bulamıyordu. Cezaevinde geçirdiği on üç yıl boyunca tek bir arkadaş edinmemişti. Hiç kimseye güveni yoktu. Yirmi beş frank için cinayetlerin işlendiği bir yerde sekiz yüz frankını bir başkasına nasıl emanet edebilirdi ki?

Acaba tüpü şiltesinin altına mı saklasaydı? Ya yatağı araştırılırsa? Önemli bir sorundu bu. Saat sekiz olmuş, o hâlâ derdine bir çare bulamamıştı.

Yataktan kalktı. Kenefe gitti.

Oradayken bakışları başımızın üzerinde duran su tankına takıldı. O zaman aklına bir şey geldi. Tüpünü oraya saklaya-

caktı! Tankı aramak kimsenin aklına gelmezdi. Kendini yu-
karı doğru çekti. Tüpünü su tankının üzerine yerleştirdi. Ama
sonra birdenbire karar değiştirdi. Ya bir başkası da kalkar
oraya bir şey saklamak isterse?

Orada öylece şaşkın şaşkın dururken revir görevlisinin
sesi duyuldu: «Doktor vizitesi için herkes yatağına!»

Sigaut'un düşüncecek zamanı kalmamıştı. Tüpünü eski
yerine, yani kışına hemen soktu. Yatağına girdi.

Saat dokuz sıralarında da ameliyathaneye alındı. Görevli
eter maskesini yüzüne dayadı. Daha sonra Sigaut, binlerce içi
para dolu tüp gözlerinin önünde uça uça kendinden geçtiğini
anlattı.

Doktor, «Bıçağı ver,» dedi görevliye.

Ameliyat başladı. Doktor birdenbire bir hayret çılgılığı at-
tı. «Ah, **par example...**!» Nesneyi pamukla tutup aldı. Bir tüp-
tü bu. İçini açıp baktı. Sekiz yüz frank vardı. Tüpü cebine
attı. Ameliyata devam etti.

Yarım saat sonra Sigaut'u yatağına getirdiler.

Doktor, «Tüp hakkında ağzından tek kelime çıkmasın,»
diye görevliyi uyarmış, «Yoksa kendini hücrede bulursun!»
demmişti.

Sigaut iki gün hiç bir şey yemedi. Perhizdeydi. Oysa deli
gibi bir şeyler yemek istiyordu. Aç olduğundan değil. Bir an
önce büyük tuvaletini yapmak, hazinesinin yerinde olup ol-
madığını görmek istediğinden. Üçüncü gün doktor ona hafif
yemekler verdi... Çok geçmeden de Sigaut tuvalete girmek
gereğini duydu.

Tuvaletten döndüğünde yüzü allak bullaktı. Tüpü orta-
dan kaybolmuştu!

Sigaut her şeyi inceden inceye düşünmeye başladı. «Ame-
liyathaneye gittiğimde tüp vardı,» dedi bana, «Döndüğümde
sargılar içindeydim. Sargılar üç gün açılmadı. Tüp ameliyat-
hanede gitti. Ya doktor, ya da görevli herif çaldı tüpümü!»

Görevli mahkûm, «Sen de biliyorsun ki sekiz yüz fran-
kını çalacak kadar alçalamam, Sigaut,» diye karşılık verdi,

«Üstelik sen benim on yıllık arkadaşısın! Böyle bir şeyi nasıl yaparım!»

O zaman Sigaut, Pelissier'in kendi tüpünde on iki bin frankı olduğunu hatırladı. Hiç kuşkusuz böyle bir hırsızlığa girişmezdi. Üstelik Pelissier'in mahkûmlar arasında çok iyi bir şöhreti vardı. Adını hırsıza çıkarıp onların nefretini ve güvensizliğini kazanmaya kalkışacak kadar aptal değildi.

— «Doktora gelince,» dedi Pelissier, «Paranı onun çalması imkânsız. Belki de tüp bağırsağının bir yerine saplandı kaldı. İyi bir müşhil ilâciyle çıkarılabilir.»

Sigaut, Pelissier'in öğütünü tuttu. Hint yağı içti. Şimdi günde dört kez çıkıyordu tuvalete. Yine de ortalıkta tüp yoktu. Zavallı kaygıdan, öfkeden neredeyse kendini kaybetmişti. Ertesi sabah koğuşa doktor geldiğinde ona kendisiyle özel olarak konuşmak istediğini bildirdi. Doktor gardiyana dışarı çıkmasını işaret etti.

Sigaut ona dertlerini anlatmaya başladı. Doktor dinledi. Sonra ona sırt üstü yatmasını söyledi.

Sigaut uzandı. Durumu bir parça uzaktan izleyen Pelissier, zavallı mahkûm güldüğünü görmesin diye ağzını koluyla kapadı.

Doktor, Sigaut'u muayene etti. Orasına burasına bastırıldı. Vurdu. «Tüpün tam burada,» dedi sonra, «Hissediyorum. Elime geliyor. Kuvvetli bir müşhille tüpüne kavuşursun.»

Bu kez de Sigaut doktorun öğütünü izledi. Umutla tuvalete gerekli ziyaretleri yaptı. Yine de bir şey çıkmadı! Doktorla bir daha görüşmek istediğini bildirdi. Bu kez doktor, «Tüpün barsağına yapışmış olacak,» dedi, «Seni yeniden ameliyat etmem gerekiyor. Yoksa ortaya ciddi bir rahatsızlık çıkabilir... Ölümünle son bulacak bir hastalık! Ne diyorsun?»

Sigaut bir süre düşündü. Sonra kendini toparladı. «Eğer sekiz yüz frankıma bu şekilde kavuşacaksam beni hemen ameliyat edin, efendim,» dedi.

— «Pekâlâ,» dedi doktor, «Sonra odama gel de ameliyat için gerekli kâğıtları imzala.»

O sabah Sigaut doktorun odasından çıktığında yüzü gülüyordu. Yatağının ucuna oturarak bana olanları anlattı: «Sen ne dersin bu işe! Doktor beni bir silâh namlusu gibi tertemiz etti. Sonra kendisine beni iki parça etmesine izin vermen gerektiğini söyledi. Şaka tabii! Ama kötü kişi değil bu doktor! Tüpümü geri verdi bana. Üstelik de bir kadeh rom vermeleri için de reçete yazdı. Doğrusu onu çok sevmeye başladım!»

Hastanede çok iyi bakılıyordum. Bu da doktorun bana gösterdiği özel ilgiden ötürüydü. Fransa'ya gideceğini bildirince; kendisiyle görüşmek istediğimi söyledim. Kendisinden kaba davranışımı bağışlamasını rica ettim. Çok anlayışlı ve dürüst davrandı doktor. Hatta başlangıçtaki ilgisizliğini unuttuğum için bana teşekkür bile etti. Aslında vicdanlı bir insandı.

— «Bütün mahkûmları hastaneye yatırmak gerekirdi!» dedi bana, «Çünkü hepiniz hastasınız! Bazen görevimi yerine getiremiyorsam bu çaresiz kaldığımdan, elimden daha fazla bir şey gelmediğindendir. Siz ağır hapisler en son sıradasınız. Çünkü bana daha saygılı, âsi olmayan mahkûmları revire almam emrediliyor. Siz hastalıktan kırılıp gidiyorsunuz, ben de görevimi yerine getiremediğim için kahroluyorum. İstifamı verdim. Uygarlığa dönüyorum!»

Onun neler hissettiğini ne kadar iyi anlıyordum. Gerçi kendi durumunu güç buluyordu ama hiç mahkûm olmamıştı. Bu yüzden bizim bu cehennemdeki feci sonumuzu kestiremezdi.

Revire yatırıldıktan birkaç hafta sonra **Tribunal Maritime Spécial** çıkarılma zamanı geldi. Benimle birlikte Hollanda Güyan'ından geri getirilenlerin de duruşması yapılacaktı.

Gardiyanlardan biri, «Bu kez kolay kolay kurtulamayacaksın, Belbenoit,» dedi, «İki kere kaçmaya kalkışmak fazla artık!»

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Şu ya da bu şekilde suç işleyen mahkûmlar T.M.S. denilen **Tribunal Maritime Spécial**'de yargılanıyorlar. Bir ağır ceza mahkemesi bu. Başkanlığını genellikle Cayenne'de görevli bir yüzbaşı yapıyor. İki de yardımcısı var. Biri cezaevi yöneticilerinden bir memur, ötekisi de Sömürge Sivil Mahkemesinden bir yargıç.

T.M.S.'nin her oturumunda ortalama yüz kadar kişinin duruşmasına bakılıyor. Günde yirmi iş çıkarılıyor. İşlem çok çabuk yapılıyor. Başkan, mahkûmu sorguya çekiyor. Sıra savcıya geliyor. O daima en yüksek cezayı istiyor. Mahkûmun savunmasını bu gibi bir iş için asla yeterli olmayan bir gardiyan yapıyor. Genellikle, «Müvekkilime karşı daha insafli davranmanızı rica ediyorum,» demekle yetiniyor. İşte hepsi bu kadar. Dört saatta yirmi kişinin duruşması oluyor. Hepsı bittikten sonra da verilen cezalar toplu halde okunuyor.

Cezalar aşağıdaki düzende veriliyor: Hırsızlık, kavga, yaralama gibi suçlarla, hakaret, çalışmayı reddetme gibi sözlü hakaretler bir aydan beş yıla kadar hapis cezası. Cinayet, bir sivile ya da gardiyana vurmak, altı aydan beş yıla kadar tek başına hücre cezası. Beş yıl hücre cezasına çarptırılmakla idam arasında hiç bir fark yok! Kaçmaya kalkışanlardan müebbet hapse mahkûm olanlar beş yıl, diğerleri de altı ay-

dan üç yıla kadar hücre cezasına çarptırılıyorlar. Bir kaçak yakalanıp da cezaevine getirildiğinde bir gardiyan ona, «Ne zaman kaçtın? Nereden kaçtın? Neden kaçmaya kalkıştın? Paran var mı? Söyleyecek bir şeyin var mı?» diye soruyor. Aldığı karşılıklar Vali'ye yollanıyor, o da mahkûmun T.M.S. karşısına çıkarılıp çıkarılmamasına karar veriyor. Kaçaklardan her biri bahane edecek bir şey buluyor. Bir mahkûm arkadaşıyla münakaşa ettiğini, onun tarafından öldürülmek için kaçtığını ileri sürüyor. Eğer mahkûm gençse, yaşlı mahkûmların olur olmaz tekliflerine dayanamadığını iddia ediyor. Ya da ormanda yollarını kaybettiklerini; Fransız Güyan'ından bilmeden çıktıklarını söylüyorlar. Ölmeden önce annesini görmek istediğini söyleyenler de oluyor. Hattâ işin doğrusunu, bu hayattan bıktıklarını, kurtulmak için kaçtıklarını söyleyerek, yöneticilerin vicdanlarına hitap etmeye çalışanlar da bulunuyor. Bazen bu nedenler kabul ediliyor, mahkûmlar hafif cezalara çarptırılıyorlar. Çünkü Yönetmenlik onların yeniden kaçmaya kalkışmalarını, bir daha da geri gelmemelerini umuyor... Ya da ölmelerini. Son birkaç yıldır kaçmayı başaranların anlattıkları hikâyeler Fransız Güyanı'ndaki duruma kamuoyunun dikkatini çekmeye başladı. İşte bu yüzden T.M.S. kaçakları hoşgörüyü karşılamamayı, onlara en yüksek cezaları vermeyi âdet edindi. Birinci kaçıştan sonra ceza Adalar'da üç yıldan beş yıla kadar gözaltına alınmak oluyor.

Başarısız kaçışımızdan sonra cezaevine getirildiğimizde, gardiyana bu işe umutsuzluğa kapılarak atıldığımı söylemiştim. «Çünkü Kourou Kampına yollanacağımı işittim,» dedim. «Benim için ölüm demekti bu. Sağlığım oranın havasına ve çalışma düzenine uymazdı. Orada öleceğime kaçardım. Ya başarır, ya yollarda ölürüm.» Ordunun bağladığı sakat aylığı da iddialarımı doğruluyordu. T.M.S. bu yüzden beni suçsuz buldu. Ama ıslah olmaz mahkûm olarak sınıflandırdı. Doktorla aramızda geçen olay yüzünden altı ay hapse mahkûm edildim. Koca Marcel de bağışlandı. Çünkü o da bir hikâye uy-

durmuştu. Ona inanıp inanmadıklarını bilmiyorum. Ama üzerinde durmadılar. Ne de olsa ilk kaçışydı bu. Bugün Koca Marcel'le benden başka yaşayan yok. Geri kalan herkese âdet olan cezalar verildi: Müebbet hapislere iki yıl tek başına hücre cezası, diğerlerine de altı ay. Oysa daha sonra «İslâh olmaz» diye sınıflandırılmanın çok ağır bir ceza olduğunu öğrenecektim.

ON İKİNCİ BÖLÜM

«İslâh olmaz» diye sınıflandırılan mahkûmlar özgürlüğe duydukları susuzlukları dinmemiş, cesaretleri kırılmamış, güçlü bir iradeye sahip kişilerdir. Bazıları her şeye boş veren, başlarına ne gelirse gelsin aldırış etmeyen, bazıları da aşırı derecede kötü ve katil ruhludurlar. Ortak yanları; topunun da korkusuz ve tehlikeli olmalarıdır. «İslâh olmaz» diye sınıflandırılmak; cezaevi gardiyanlarının korkunç otoriteleri önünde asla yıkılmamak, onlara boyun eğmemek demektir.

İncos denen bu mahkûmlar birkaç kere kaçmaya kalkışmış kişilerdir. Cezaevi yönetmenliği üçüncü kere kaçmayı deneyen mahkûmu, **incos** olarak nitelendirir. Diğer **incos**'lar inatçı, kötü karakterli, çalışma kurallarına karşı koyan mahkûmlar olabilir. Bunlar da, artık kaçmayı bir tutku haline getirdiklerine inanılan mahkûmlarla birlikte ölümün en kısa zamanda kapılarını çalacağı ağır şartlar altında tutulurlar. Yüz sekiz gün hücre cezasına çarptırılan her mahkûm **incos** sayılır, eğer bu yüz sekiz günü yarı karanlık bir odada, üç günün iki gününde katıksız ekmeğe yiyerek geçirebilirse, hücreden çıktığında adı bile insanın iliklerini titreten ölüm kampına yollanır.

1926 yılına kadar **incos**'lar, Kourou gibi «Ölüm Kampı»

diye bilinen Charvein Kampına yollanıyordu. Bu kamp kapatıldıktan sonra 1935'e kadar Royale Adasına gönderilmeye başlandılar. Bugün Charvein kadar ölümcül, ama başka bir ad taşıyan bir kampa kapatılıyorlar: Godebert Kampı.

Tribunal Maritime Spécial'in kararına uyularak beni Charvein kampına yolladılar. O sıralarda Charvein, Güyan'ın en korkunç kampıydı. Ormanın göbeğinde, Saint Laurent'ten on beş mil uzakta sıtma ve dizanterinin kol gezdiği bir yerdi. Gardiyanlar sineklerden teller ve kafeslerle korunuyorlardı. Pis sulardan da korunma yolları vardı. Ama mahkûmlar için bu gibi iyilikler asla düşünülmezdi. Alçak, bataklık bir bölgeydi. Mahkûmlar bütün gün ayakları suda çalışıyorlardı. Çoğunun bacaklarında ve ayaklarında büyük, derin yaralar açılmıştı.

Charvein kampına vardığımda ne pahasına olursa olsun oradan kaçmayı aklına koymuş bir **inco** vardı. Barakaya kapatılmamızdan birkaç gün sonra bu **inco** elinde bir iğneyle bana yanaştı.

— «Al şunu,» dedi, «gözümü del!»

— «Delirdin mi sen?» dedim şaşkınlıkla, «Bunun ne yararı olacak ki?»

Yüzünü benimkine yaklaştırarak, «Hayır, delirmedim,» diye karşılık verdi, «Haydi! Hatırım için yap... Tek bir hareket yeter!»

Böyle bir şeyi yapmam imkânsızdı. Yapamazdım. Sonunda **inco**'nun ısrarlarına dayanamayan yaşlı bir mahkûm, ucu kör iğneyi aldı. Karşısındakinin gözüne sapladı. İğnenin ucu sivri olmadığından göz yuvarlağı içine çöktü. Bu mide bulandırıcı görünüme birkaç dakikadan fazla bakamadım. Bazıları yaşlı mahkûma ya ucu sivri bir bıçak kullanmasını ya da iğneyi çok sert olarak saplamasını öğütlediler. Yaşlı adam bıçak kullanmak istemiyor, karşısındakinin beynini zedelemekten korkuyordu. Sonunda bu işten vazgeçti. Ama **inco**'nun yanağından kan akıyordu.

Ertesi gün **inco** kendi işini kendisi yaptı. Böylece Saint Laurent'teki hastaneye yollanma hakkını kazandı.

Kaçma tutkusuyla gözüne uyku girmeyen biri daha vardı. Ancak hastaneye yatırılmakla kaçma fırsatının eline geçeceğini biliyordu. İltihaplansın diye gözlerine ilaç koydu bu adam. Ama o kadar fazla koymuştu ki kör oldu.

İnco'lar insan yerine konmazlar. Hayvan gibi çalıştırılırlar. Çalışma şeklimiz acımasızdı. Sabahtan akşama kadar ağaç kesip doğramak zorundaydık. Sağlığı yerinde olanlar için bile güç bir işti bu. Oysa biz çeşitli hastalıklarla cebelleşen, sağlığı, morali bozuk kişilerdik.

Çırılçıplak çalışmak zorundaydık. Yalnızca başımızda hasır şapkalar oluyordu. Kaçma yollarımızı tıkamak için bu yola baş vurulmuştu. Yine de bir çoğunun çırılçıplak ormana kaçmalarını önleyemiyorlardı. Öylesine güçlü, derin bir umutsuzluk içindeydiler ki ölümü ya da özgürlüğü aramak için birer vahşi hayvan gibi kaçıyorlardı. Çırılçıplak, azıksız kaçanları tanıyorum. Hattâ bunlardan biri, bir mucize eseri olarak Avrupa'ya ulaştı! **İnco**'ların çıplak çalışmalarından ötürü Charvein'deki gardiyanların ya bekâr olmaları ya da eşlerini Saint Laurent'te bırakmaları gerekiyordu.

Charvein'deki hayatıma gelince! **İnco**'lar arasında bir gün genellikle şöyle geçer:

Sabah saat beş buçukta, **réveille**.

Bütün gece zincire vuruluyorduk. Gözleyiciler **barres de justice**'i çekiyor, her **inco** bileğindeki halkayı çıkarıyordu. Sonra herkes yatarken giyiniyor, işe giderken soyunuyordu. Sonra baraka görevlisi seçilmiş olan bir **inco** mutfağa gidip kahve getiriyordu.

Kahveleri içtikten birkaç dakika sonra da işe gitmek üzere yola koyuluyorduk. İş ya ormanda ya da bir şantiyede olurdu. Çıplak omuzlarımıza baltaları, kazmaları, kürekleri atarak tek sıra halinde yürürdük. Tabancalı, tüfekli gardiyanlar da bize eşlik ederlerdi. Bu gardiyanlar Güyan'ın en sert, acımasız kişileri idi. Genellikle Korsikalıydılar.

Aynı zamanda her kafilenin birkaç Arap gözleyicisi de vardı. Bunlar koşucu oldukları için seçilmişlerdi. Onlara, «Yarışçı develer,» deniliyordu. Bir mahkûm ormana kaçmaya kalkıştığı anda bu Araplar ellerinde silâhları ve maşetleriyle ardına düşerlerdi.

Bu sabah gardiyanlardan biri, «Hedef şantiye!» diye emretti. Bizim kafilenin gideceği yönü gösterdi.

Şantiyeye varınca gardiyanlar bizi, birbirimizden bir metre arayla sıraya dizdiler. Görevimiz her biri seksen santim kadar yüksekliğinde doksan tane toprak yığını meydana getirmektir. Bu yığılara daha sonra patates ekilecekti.

Her sıranın başında ve sonunda bir gardiyan elinde tüfeği hazır duruyordu. Çünkü kaçmaya kalkışacak inco'ya ateş edip öldürmeye hakları vardı.

Vakit daha çok erkendi: sabahın altısıydı. Hava serindi. Rahat rahat çalışıyorduk. Ama güneş yavaş yavaş yükseldi. Şimdi mahkûmların sineklerden ısırık içinde kalan çıplak gövdelerinden sel gibi ter akıyordu. Bir süre sonra hepsi de toza toprağa bulandılar. Şimdi toprakta eşinen birer hayvana benzemişlerdi. Çalışmaya başladığımızda ip gibi dümdüz olan sıra artık oradan buradan bel vermeye başlamıştı. Çünkü inco'ların bazıları güçlüydüler, diğerlerinden daha süratli çalışabiliyorlardı.

Gardiyanlar bizi izliyorlardı.

— «Hey, sen! Lascrèt! Seni Kurula şikâyet edeceğim!»

Gardiyanlardan biri süratli çalışan bir inco'nun yorulan bir mahkûma yardım ettiğini fark etmişti.

— «Vız gelir!» dedi Lascrèt, «Senin de, raporlarının da canı cehennem!»

— «Bana hakaret ettiğin için bir rapor daha yazacağım,» diye uludu gardiyan. Cebinden not defterini çıkarmıştı.

— «İstersen üç tane yaz!» diye inco iyiden iyiye âsileşti. Sonra kazmasını toprağın üzerine fırlatarak, «Hastayım,» dedi.

Gardiyan öfkeyle, «Gözleyiciler!» diye seslendi.

Araplar gelip Lascret'in bileklerine kelepçe taktılar. Kampa dönüş saati gelinceye kadar yakıcı güneşin altındaki bir ağaç kütüğünün üzerinde oturttular.

— «Senin için de rapor yazacağım!»

Bir inco, gardiyanın suçüstü yakalamak için ayaklarının dibine attığı sigara izmaritini almış, bir nefes çekmişti.

— «Senin raporunun zerre kadar önemi olmadığını anlamıyor musun?» dedi inco, «Vız gelirsın bana!»

Böylece ikinci mahkûmun da bileklerine kelepçe geçirildi. Güneşin altına oturturuldu.

Öğle vakti! Yirmi beş inco'dan ancak on beşi işini bitirmişti.

— «Sıraya, toplanın!» diye emretti başgardiyan. Öteki gardiyanlar işlerini tamamlamamış olanların adlarını yazıyorlardı.

— «Hedef, dere!»

Dere boyuna geldiğimizde millet yıkanmak için suya girdi. Dalmaya izin yoktu. Çünkü suyun altında yüzmeye devam edip karşı kıyıdaki ormana geçenler oluyordu!

Kampa döndük. Gardiyana karşı gelenlerle işini tamamlamamış olanlara yemek verilmeyecek, onlar ayrı bir barakaya kilitleneceklerdi.

Öğlende yemek veriliyordu. Sonra da saat beşte. Yemekler yetiyordu. Çünkü kampın aşçıları inco'ların yiyeceklerinden çalmıyorlardı.

Saat altıda zincirler yeniden takıldı. Karanlık çöker çökmez herkes elbiselerini giydi. Konuşma yasaktı ama alçak sesle konuşuyorduk yine de. Konumuz da tabii kaçmaktı. Başka düşüncemiz yoktu ki! Hepimiz, hiç olmazsa bir kez kaçmaya kalkışarak yaşamımızı tehlikeye atmıştık. İlk fırsatta buna yine hazırдық. Bazen Araplar'dan çok yüksek fiyatla bir tutam tütün alıyor, bunu dikkatle sarıyor, elden ele, birer nefes alarak dolaştırıyoruz. Inco'lar arasında bu ölçüde dostluk var. Bir süre sonra da uyuyakaldık. Şimdi barakadaki tek ses; zincirlerin sakırtısıydı. İşte yıkılmış, itilmiş kişilerin

yirmi dört saat içinde acılardan kurtuldukları tek an. Bazıları düşlerinde özgür olduklarını görürler, bazıları da yattıkları yerde burdan nasıl kaçacaklarını planlarlar.

Yönetmenlik, bir *inco*'nun normal cezaevi yaşamına dönebilmesi için cezasının altı ayını çekmesini, bu devrede de hiç bir ceza görmemesini önerir. Oysa gardiyanlar çok kötü kalpli kişiler olduklarından hoşlanmadıkları bir *inco*'yu suçüstü yakalamak için ellerinden geleni yaparlar. Hele altı ayı hiç raporsuz geçirmeye, *inco* damgasını silmeye birkaç günü kalanlara karşı daha da acımasızdırlar. Geceleri barakaların çevresinde gizlice dolaşarak mahkûmları konuşurken yakalamaya çalışırlar! Suçüstü yakalanan bir *inco* üç ay daha kampa kalmak zorundadır. Şimdi bir *déclassé* olabilmesi ya da normal cezaevi hayatına dönebilmesi için kışkırtma, dayak ve tahrikle dolu, ebediyete kadar uzun bir devre başlamıştır. Mahkûmların bazıları öylesine umutsuzluğa kapılırlar ki, kendilerini gardiyanların kurşunlarına hedef tutarlar. Çoğu hastalanır. *Inco* sınıfından kurtulabilmek için yaşam boyu dinlenenler de vardır.

Bir *inco* vardı. Adı *Peploch*'du. Müzmin kaçakların kralı sayılıyordu. 1902'de beş yıl ağır hapse mahkûm edilmişti. Ben gittiğimde hâlâ oradaydı. Kaçmaya kalkışmaktan ötürü tam otuz altı yıl ek cezaya çarptırılmıştı. Bir *inco* olarak altı kere ormana kaçmıştı. Hem de çırılçıplak! Gardiyanlar onu yaylın ateşine tutmuşlar ama yaralayamamışlardı. Zavallı her seferinde ya Venezuela'dan, ya Hollanda Güyanı'ndan ya da başka bir yerden geri yolanmıştı. Her seferinde de cezasına iki üç yıl eklenmişti. Gardiyanlar ondan nefret ediyorlardı. Çünkü her kaçışında onun grubuna bakan gardiyan otuz gün işten el çektilmiş, üstelik maaş da almamıştı!

Mahkûmların, beş kişiyi öldürdüğü için «katil» dedikleri bir Korsikalı gardiyan *Peploch*'a sık sık, «Bugün mü kaçacaksın?» diye sorardı. *Peploch*'dan nefret ediyordu.

— «Hayır,» diye karşılık veriyordu *Peploch*, «Ama yakındır... Dikkatli ol!»

Bir sabah Peploch işe ayakkabılarını giyerek gitti. Garip bir şeydi bu. Çünkü mahkûmlar çalışırken asla ayakkabı giymezler.

Gardiyan sordu: «Peploch, galiba bugün kaçıyorsun, ha?»
— «Evet!» dedi Peplcoh, «Bugün kaçış günü!»

Gardiyan silâhını doğrultarak çalışan mahkûmların arkasındaki yerini aldı. Tüfeğini çabuk çekebilsin diye omuzundaki kayışı da indirmişti. Bir saat geçti. İki saat geçti. İki inco birdenbire kavga etmeye başladılar. Bir başka gardiyan, «Gözleyiciler!» diye haykırdı. Aynı anda Peploch hemen arkasında duran gardiyanın yüzüne bir kürek toprak atarak, «Elveda, orospu çocuğu!» dedi. Ormana doğru bütün hızıyla koşmaya başladı.

Her şey bir saniyede olup bitmişti. Gardiyan gözlerine dolan topraktan ötürü çevresini göremiyordu. Kendini toparladığında ise Peploch ağaçlara varmıştı bile. Artık iş işten geçmişti! Peploch ancak sekiz ay sonra ortaya çıktı. Batı sahilinin bir yerinden geri yollanmıştı. Ama kendisiyle alay eden gardiyanlardan da ödünü almıştı. Çünkü bu gardiyan otuz gün işten uzaklaştırılmış, üstelik maaşını da almamıştı.

Benim Charvein'de olduğum 1925 yılında inco'ların gediklisi, herkesin D'Artagan dediği yaşlı Laporte idi. Altmış iki yaşındaydı. 1887'de beş yıla mahkûm olmuştu. New Caledonia'ya yollanmış, birkaç kez kaçtıktan sonra Fransa'da tutuklanmış, oradan da soluğu Güyan'da almıştı. Güyan'dan altı kez kaçmış, Kolombiya ve Venezüela'da yakalanıp tutuklanarak her iki ülkeden de geri yollanmıştı. Sonunda bir gardiyanın kurşununa hedef olarak cezaevinde öldü. Charvein'in en genç mahkûmu on yedi yaşında bile olmayan Roger Pecquet'di. Onun hikâyesini daha sonra anlatacağım.

1925 haziranında inco olarak sınıflandırılmıştım. Ama ağustos ayında cezaevinin yeni müdürüne yazdığım bir dilekçe sonunda déclassé olma hakkını kazandım. Seksen işkence dolu günden sonra böylece muhakkak bir ölümden kurtuldum. Öylesine kansız kalmıştım, öylesine moralim bozuktuk ki,

daha cezamı bitirmeden öleceğim kesindi. Müdür'e yazdığım dilekçede sağlık durumumu anlatmış, «İslah olmaz» sınıfından bağışlanmamı rica etmiştim. Gerçi dilekçeme olumlu bir karşılık gelmişti, ama şimdi de doktora hakaret yüzünden yediğim cezayı çekmek zorundaydım. Saint Joseph'e yollanacak, orada altı ay kalacaktım. Böylece Adaların, Cehennem Adalarının yolunu tuttum...

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Saint Laurent'teki barakaların avlusunda ikişer ikişer zincire vurulmuş altmış kişi, o ağustos günü öğleden sonrasında Adalara götürecek gemiyi bekliyorlardı. T.M.S. tarafından kaçma ya da cinayet suçlarından cezaya çarptırılmışlardı. Saint Joseph'in yürekleri titretecek kadar korkunç hücrelerine kapatılacaklardı. Hasta oldukları için zincire vurulmamış üç mahkûm vardı. Üç kişiden ikimiz doktor tarafından, üçüncü mahkûm hasta olmasına rağmen sedyeyle hücre cezasını çekmeye gidiyordu ve dizanteriden pislik içinde kalan pantolonundan başka üzerinde hiç bir şey yoktu. Zavallı inliyordu ama ona benden ve bir iki arkadaşından başka kimse önem verdiği yoktu.

Avludan çıktık. **Mana** adlı geminin bacalarından dumanlar çıkıyordu. İskeleye geldiğimizde harekete hazırды. Küçük sahil gemisi, Saint Laurent'le Fransız Güyanı'nın başkenti olan kuzey sahilindeki Cayenne arasında işler. Gemiye önce yolcular bindi. Hepsi de yerliydi. Zincire vurulmuş mahkûmlara bakmadılar bile. Çünkü bu gibi görünümlere alışmışlardı çoktan. Yerli kadınları parlak renkli giysiler giymişler, başlarına kareli mendiller bağlamışlardı. Durmadan konuşuyor, neşeli neşeli gülüşüyorlardı. Güverte hasır sepetler, kap-kacak, renk renk vases de **nuît**, köpekler, domuzlar.

renkleri annelerinkinden bir parça daha açık olan çocuklarla doluydu. Biz zincire vurulmuşlar, güvertenin altındaki ambara indirildik. Birkaç dakika sonra gemi Maroni nehrine açılmıştı bile.

Nehrin ağzına vardığımızda gözleyiciler gelip kelepçelerimizi çıkardılar. Bunu ancak denize açıldıktan sonra yapıyorlardı. Çünkü güverteden denize atlayıp kurşun yağmuru altında bile kaçan mahkûmlar olmuştu. Akşam olunca ambar da küçük bir lamba yakıldı. Arkadaşlardan bazılarını deniz tuttu. Buldukları yere uzandılar. Durmadan kusuyorlardı. Hava dayanılmaz bir pis kokuyla dolmuştu. Birisi alçak perdeden şarkı söylemeye başladı. Sesi güzeldi. Yeni şarkılardan bazılarını biliyordu. Çünkü Fransa'dan yeni gelmişti.

Bu mahkûmların çoğu tek başlarına hücrelere kapatılarak uzun, katlanılması güç yıllar geçirecekleri Royale, Saint Joseph ya da Şeytan Ada'sına gidiyorlardı. Suçları unutuluncaya ya da davranışlarının düzeldiğine inanç getirilinceye kadar da orada kalacaklardı. Belki de Adalar'daki mahkûmların sayısı gerektiğinden fazla olunca Yönetmenlik bir temizlik yapılmasına karar verecek, bir kısmı yeniden Saint Laurent'e yollanacaklardı. Böyle bir durum ortaya çıktığında yöneticiler, Adalarda en uzun süre kalan, Adaların mahvedemediği mahkûmları seçerler. Çünkü bu huzursuz kişilerin düşündükleri, planladıkları tek şeyin kaçmak olduğunu bilirler. Kaçmaya kalkıştıkları zaman da onları yeniden cezalandırırlar. Ya da kaçanlar yollarda ölür, geriye dönmezler!

Gemi on sekiz saat sarsıldıktan, oflayıp pufladıktan sonra durdu. Sabahın solgun ışıklarında, demir parmaklıklı lumbazlardan üç adayı görebiliyorduk. Yer yer palmiye ağaçlarının süslediği yemyeşil adalar birer küçük cennet oldukları duygusunu veriyorlardı. Güneşten kapkara yanmış, güçlü kuvvetli mahkûmların küreklerine asıldıkları büyük bir kayık gemiye yaklaştı. Dümen tarafından bir gardiyan ayakta duruyordu. Sandal her seferinde yirmi mahkûm alarak adayla, gemi arasında gidip gelmeye başladı. Kısa bir süre sonra

hepimiz Royale'de idik. Uzaklaşan **Mana**'ya düşünceli düşünceci baktık. Hepimizin kafasında tek bir düşünce vardı: **Mana** beni ne zaman almaya gelecek?

Üç ada, Cayenne'nin otuz mil batısında, ana kara parçasından da on mil uzakta masmavi denizden yükseliyor: «**Iles du Salut!**»... Mahkûmlar için anlamlı bir ad bu. Onlara bu adı, XV. Louis'nin yolladığı ilk sömürgeciler vermiş. Ana kara parçasında, Kourou'da bir koloni kurduktan sonra köklerini kurutacak gibi görünen sarı humma salgını başlayınca bu küçük adalara sığınmışlar. Adaların temiz havası birçokunu sağlıklarına kavuşturmuş. İşte, «Kurtuluş Adaları» adı burdan geliyor. Oysa mahkûmlar için şimdi adı «Cehennem Adaları»dır.

En büyüğüne, Fransız Kralını hoşnut etmek için Royale adı verilmiş, komşu adaya da Saint Joseph. İlk sömürgecilerin adımlarını bile atmadıkları en küçüğünün adı Şeytan Adası. Bu adı vermelerinin nedeni de Royale'yi Şeytan'a bağlayan dar kanalda denizin kudurmuş gibi öfkeli oluşu. Bugün bile Şeytan Adasına gitmek çok zordur. Royale ile Şeytan'ı birbirine siyasî mahkûmların ihtiyaçlarını karşılayan bir kablo bağlıyor.

Üzeri hindistancevizi ağaçlarıyla kaplı geniş bir kaya parçasından başka bir şey olmayan bu adanın ilk mahkûmu bir kulübede tam beş yıl tek başına yaşayan Yüzbaşı Dreyfüs'tür. Dreyfüs'ün duruşması bütün dünyanın dikkatini çekmiş, insanoğlu bu duruşma nedeniyle yeryüzünün en korkunç cezaevinin varlığını öğrenmişti. Masum olduğu anlaşıp da Dreyfüs, Fransa'ya dönünce ada on iki yıl, 1190'a kadar boş kaldı. O yıl bir deniz subayı olan Ullmo adaya getirildi ve tam on iki yıl Dreyfüs'ün kulübesinde oturdu. Mütareke'den sonra da yirmi kadar siyasî mahkûm yollandı. Bugün yalnızca altı siyasî mahkûm var. Her biri müstakil küçük evlerde oturuyorlar. Diğer mahkûmlardan daha iyi yiyip içiyorlar. Ama dört bir yandan denizin çevrelediği bir kaya parçasının üze-

rinde boş, yalnız bir yaşam sürdürüyorlar. Diğer mahkûmlardan daha acıklı bir durumdalar.

1852'den beri Şeytan'a yalnızca elli kadar mahkûm gelmiş. Akşam olunca her mahkûm şafak sökünceye kadar kulübesine hapsediliyor. Çalıştırılmıyorlar. Zamanlarını kendi istedikleri bir işte harcayabiliyorlar. Çoğu bütün gün oturup balık avlıyor. Herkes kendi yemeğini pişirmek zorunda. Tek görevleri yöneticiler için hindistancevizi toplamak. Eğer şarap paylarını almak istiyorlarsa bunu yapmak zorundalar.

Royale'le Saint Joseph hemen hemen aynı bölgedeler. Uzaktan bakılınca kırmızı çatılı beyaz evleri, palmiye ağaçlarıyla çok sevimli bir görünüşleri var. İnsanın bütün yaşamını geçirmek isteyeceği bir cennet gibi... Oysa gerçekte sekiz yüz elli lânetlenmiş ruhun cehennem hayatı yaşadığı bir yer.

Cezaevi Yöneticileri ilk yıllarda Adalar'da oturmuşlar. 1852'deki ilk mahkûm kafilesi bu sırada gelmiş. Ama birkaç yıl sonra Cayenne ve Saint Laurent'te cezaevleri yapılıncaya, Yönetmenlik, Adaları ağır cezalılara ayırmış.

Aralarında yaşamak zorunda olduğum mahkûmları kafamda üç sınıfa ayırmıştım: Yalnızca kaçmayı düşünüp yaşamalarını, özgürlüklerini kazanma uğruna, feda edebilecekler; çok yaşlı oldukları ya da kaderlerine boyun eğdikleri için kaçmayı düşünmeyenler; hayvanlardan farklı olmadıkları için yaşantılarından hoşnut görünenler. Bu sonuncular mahkûm, memur kim olursa olsun herkesin baş belâsı olan **fort-a-bras**'lar'dı. Ahlâk yönünden iliklerine kadar kokuşmuş, iğrenç, sapık kişilerdi.

Ayrıca Yönetmenliğin nasıl çalıştığını da anlamıştım. İyi davranış diye bir şey yoktu. Artık cebimde param olduğu takdirde bir şansa sahip olabileceğimi biliyordum. İstedğim her şeye sahip olabilirdim o zaman. Mahkûmların iyi bir mevki elde edebilmek için Müdür'ün karısına yirmi beş frank yolladıklarını ve isteklerinin yerine getirildiğine tanık olmuş-tum. Hem de sık sık. Gardiyanların çevirdikleri numaraları

da öğrenmiştim. Orada, hastanede yatarken her şeyden, herkesten tiksiniyor, nefret ediyordum. Eğer kişiliğimi korumam, kendi kendisine saygısı olan bir insan olarak kalmam gerekiyorsa buradan bir an önce kurtulmalıyım. Yönetmenliğin kaba, çirkin, haksız davranışlarının bağışlanacak yanı yoktu. Nüfuzlu dostları, yakınları olmayan zavallı çaresiz kişilere karşı haksızlık etmek, onlara hayvanca davranmak çok kolaydı çünkü.

Bir gün karyolamın ayak ucunda duran kartta, «T.B.» harflerinin yazılı olduğunu fark ettim. Tüberküloz! Ben, tüberkülozlu? Birkaç dakika şaşkınlığımı kontrol altına alamadım. Sonra da dehşete kapıldım. Revir görevlisi yanımdan geçiyordu. Ona yirmi sou vererek bana bakteriyolog mahkûmu yollamasını söyledim.

Bir süre sonra mahkûm geldi. Ona tüberküloz olduğumun ne dereceye kadar gerçek olduğunu sordum.

— «Sen o kartta yazılanlara aldırış etme!» dedi, «Analizleri doktorun kendisi yapıyor. Biliyorsun, doktora göre burada her şey feci geliyor... Senin analizini ben yaparım... On frank verersen!»

Birkaç gün sonra geldi. Ciğerlerimin turp gibi olduğunu söyledi. Doktordan tükürüğümün yeniden analiz edilmesini istememi öğütlerdi. Söyleneni yaptım. Kartın üzerindeki «T.B.» harfleri silindi. Ben de rahat bir soluk aldım.

Doktor mahkûmlara karşı çok iyi davranıyordu. Doğrusunu isterseniz gerektiğinden de fazla iyiydi. Çünkü çektiğimiz acılar onu öylesine huzursuzlandırıyordu ki, her önüne geleni hastaneye yatırıyor, bol bol ilâç veriyor, perhiz yaptırıyordu. Sık sık, onun aklını kaçırmak üzere olduğundan kuşkulanıyordum. Birkaç ay içinde doktor hastanenin ecza deposunu tamtakır etti. Yönetmenlik, onu başından defetmekte gecikmedi.

Teknik yönden gidenin tümüyle karşıtı olan Doktor Rousseau geldi. Adalar'daki hastanede akar su yoktu. Pencere-lerin camları kırıktı. Döşeme de nerdeyse çökecek hale gel-

mişti. Doktor çevresinde dizanteri, tifo, sıtma ve veremden acı çekenler karşısında umudunu, gayretini yitirmiyordu. Hastanedekiler için tavuk ya da et suyu olmadığı zaman sakin sakin tüfeğini alıp gardiyanların kümeslerinin bulunduğu avluya gidiyor ve bang! bang! bang!... Yirmi tane tavuğu vuruyordu. Öfkeden çılgına dönen gardiyanlara, hastanede açlıktan ölenler varken bunca tavuğa sahip olmalarının yersizliğini, haksızlığını anlatıyordu. Hücre cezası çekenleri her üç ayda bir hastaneye getirtiyor, bir aylık dinlenme hakkı veriyordu. Kumandana, gardiyanlara da canlarının ne zaman, nasıl, nerede olursa olsun cehenneme gitmesini söylemekten de çekinmiyordu. Bir şey söylediği zaman, söylediğinin kabul edilmesini, yerine getirilmesini istiyordu.

Adalar'daki görevine, hastaneleri boşaltmakla başladı. Hastanede yüz yirmi hasta bulmuştu. Gelecekte hastanede eli kişiden fazla hasta bulunmamasına karar verdi! Muayene ve bakım sırası bana geldiğinde kendisinden önceki doktorun verdiği ilaç miktarı ve uyguladığı perhizin sıklığı karşısında dehşete kapıldı. Perhizi derhal kaldırdı. İşte hayatımı kurtaran da bu oldu. Mucize olmuştu! Çok geçmeden bir parça ekmek yiyebilmeye başladım. Kilo aldım. Her hafta kilom artıyordu. Her tartılışında kendimi daha mutlu hissediyordum. Artık kemiklerimi Güyan'da bırakamayacağımı biliyordum.

Mart ayının ortalarında doktor beni taburcu edeceğinden konuşmaya başladı. Ondan beni aybaşına kadar hastanede tutmasını rica ettim. O zaman Royale'de altı ay kalmış, cezamı bitirmiş olacaktım. Bu da beni birkaç gün için de olsa hücreye kapanmaktan kurtaracaktı! Doktor ne demek istediğimi anladı. Nisanın başına kadar revirde kaldım.

Hastaneden taburcu olduktan sonra Adalar başgardiyasının bürosuna gidip, cezaevi defterini imzaladım. O da beni mahkûmların İkinci Grup'una ayırdı ve Royale barakalarına yolladı... Bu, birçok mahkûmun öldüğü ünlü Kırmızı Baraka idi.

Doktor Rousseau, Vali Siadous'la birlikte mahkûmların hâlâ sözünü ettikleri, adlarını unutmadıkları kişidir. Ne yazık ki, doktor bir süre sonra Fransa'ya geri alındı. Yola çıkacağı gün mahkûmlar ona kocaman bir buket çiçek verdiler. Onu asla unutmadılar.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

La Case Rouge... Kırmızı, kan lekesiyle dolu baraka. İkinci Grup'un cezaevi olan **Kırmızı Baraka**, Fransız Güyanı'nın en renkli en canlı yeri idi. Çünkü buradakiler genellikle Güyan'ın en tehlikeli ve en kötü mahkûmları.

Bir mahkûm cezaevinde işlediği bir suçun cezasını tamamladıktan sonra oraya yollanıyor. Saint Joseph'deki hücrede tek başına aylar, belki de yıllar geçirdikten sonra Royale'ye getiriliyor, İkinci Grup'taki bu barakaya kapatılıyor. **İnco**'lar, **déclassés** olmaya ömürleri yeterse, yine buraya yollanıyorlar. Fransa'da suçları heyecan yaratan mahkûmar kaçır da, anlatacakları Güyan'daki akıl almaz hayat şartları, başında bir skandal olarak gösterilir korkusuyla buraya hapsediliyorlar. Ünlü suçlular, mahkûm gemisinden doğruca Kırmızı Barakaya getiriliyorlar.

İşte Güyan'ın ünlüleri, kahramanları yaşamlarının çoğunu burada, bu adı kötüye çıkmış yerde geçirmişlerdir. Dreyfus, Şeytan Adasına götürülmezden önce burada kaldı. Dieu-donné, Fransa'da ilk kez bir Browning tabanca kullanan Amiens çetesinin reisi Jacob'la birlikte burada birkaç yıl geçirdi. Fransa'nın ilk **apache'sı** ünlü Mandat de Kırmızı Baraka'da yaşadı. Hastane görevlisi olarak çalıştı. «Kara Hücrelerin Kralı» Paul Rousseng, hücrede olmadığı zaman bura-

daydı. Son yıllarda **case rouge**'nin listesine yenileri eklendi: İdama mahkûm olmadığı için Limoges'liler tarafından linç edilmeye kalkışılan milyoner katil Baratand; Müslümanlığı kabul eden, Abd el Krimm'in teğmeni olarak Fransız Ordusuna karşı Faslıların kumandanlığını yapan, sonunda terk ettiği Fransız Lejyonu tarafından yakalanan Peter Klems, çıkacak bir skandaldan korkarak hizmetçilerinin birinden olan çocuğunu boğan, sonra da suçunu itiraf eden Kont Pierre de Reyssac; güzel karısını öldürmeye kalkışınca ailesi tarafından açıkça reddedilen, Fransa'nın zengin soyluları arasında büyük bir rezaletin çıkmasına sebep olan, Fransız Akademisi üyesi ve ünlü yazar Maurice Barrés'in kardeşi Boppé; Kral Alexander'la Fransız Bakanı Barthou'nun ölümlerine sebep olan suikastta rol oynayan üç Oustachis ve daha birçokları. Ünlü suçlulardan, kaçaklardan, en kötü, şiddetli suçları işleyenlerden oluştuğu için bu İkinci Grup'un cezaevi Yönetmenliğince özel bir niteliği vardır. Adalardaki diğer bütün mahkûm topluluklarından ayrı tutulur.

Baraka otuz altı metre uzunluğunda ve altı metre genişliğindeydi. İçindeki mahkûm sayısı altmışla seksen arasında değişiyordu. İçeriye kalın, sağlam demir parmaklıklarla kapatılmış bir kapıdan giriliyordu. Şöyle bir bakılınca insana bir çeşit hayvanat bahçesi olduğu duygusunu veriyordu... sanki içerde goriller vardı. Saat altıda yoklama yapıldıktan sonra gardiyanlar kapıyı kapatıp sıkıca, dikkatle kilitliyorlardı. Gece ağır yaralanıp hastaneye kaldırılması gereken biri çıkmazsa kapı ertesi sabaha kadar açılmıyordu.

Büyük, demir parmaklıklı kafes kapandıktan sonra içerde hayat, gardiyanların bile bilmediği bir biçim alıyordu. Yakılan küçük lambalar özel işleriyle uğraşan mahkûmların üzerine soluk bir ışık saçardı. İki sıra hamağın arasındaki yolda mahkûmlar aşağı yukarı gezinir dururlardı.

Ben anlatırken omuzumun üzerinden bakın, her şeyi görüp anlayın.

Şurada, hasır parçalarından halı ören, beline kadar çıp-

lak mahkûm **Le Masque**, yani Maske. Eski bir **fort-à-bras**... Gövdesi tepeden tırnağa dövmeli olduğundan ona Maske adını takmışlar; yüzü masmavi. Bıyığı kırmızı. Benimki gibi traşlı başı da mavi. Dövmenin saç yerine geçtiğini söyler hep! Yanaklarına maça birlisi, alınına da kupa birlisi yapılmış. Onun arkasında oturan hindistancevizi kabuğuna bir şekil oyuyor. Onun yanına, yere oturmuş dört beş mahkûm kâğıt oynuyorlar. Bir lambanın altında başka bir mahkûm, bir gardiyanın verdiği ayakkabıyı onarıyor. Bir başkası birkaç sou kazanmak için bir pantolonun yırtıklarını dikiyor. Bir diğeri adada bulduğu bir tahta parçasından uydurduğu mandolini tıkırdatıyor. Hamaklar arasında dolaşan çıplak mahkûmlar son kaçışlarından söz ediyor, bir yenisinin planlarını hazırlıyorlar. Birkaçı ne şekilde para kazanabileceklerini tartışıyorlar. Çünkü hepsi de oradan kaçmayı düşünüyorlar. Bunun için de para gerekli. Arada sırada, yetmiş kişinin gü-rültüsü arasında, «Hey, Carpette... İki kahve!», «Carpette, üç kahve!» sesleri duyuluyor.

Carpette baraka görevlisi. Mutfaktan edindiği artıklarla dört sou'ya bir fincan kahve satıyor. Kahve sıcak ve tatlı ama kahve tadı yok. Emir gelince yardımcısını yollayarak kahve veriyor. Carpette bir iş-adamı. Tütün, sigara kâğıdı, kibrit ve tuz, kırmızı biber, yağ, sirke ve soğan da satar. Kısacası bir mahkûmun gereksediği her şeyi birkaç sou karşılığında sağlar. Sattıklarını da Adanın yiyecek deposundan çalar. Buna ek olarak da Ada'nın, uzun yıllar boyunca inatla, ısrarla topladığı iki yüz kitaptan oluşmuş tek 'kütüphane'sine sahip: Cayenne'ki, Saint Laurent'deki **libéré**'lerin hediyeleri; doktorların, kumandanın okuduğu, saklamak istemediği ciltler; gardiyanların verdiği dergiler, kitaplar... Nick Carter'ın romanlarıyla, Buffalo Bill'in **Odise** ve **İlyada** ile kaynaştığı oir kütüphane! Her zevke uygun kitap var: Nietzsche, Victor Hugo'nun en yakın komşusu; Jack London da Tolstoy'un. Ve alçak Carpette kitaplarını üç günlüğü 2 sou'ya kiralar. Hem de parayı peşin alır. 1912'de sekiz yıllı-

ğına yolanmış Royale'ye. Bir **libéré** olabilmesi için daha dört, beş yılı var. Sekiz kez kaçmaya kalkışması, cezasının üzerine on altı yıl eklemiştir.

Sou ile dolu bir teneke kutunun şingirtısı duyuldu. Bu, mahkûmların en sevdiği kumar **La Marseillaise**'in başlayacağına işaret. Herkes toplanmaya başladı.

Çalgıların tıkırtıları başladı. «Sasse'nin orkestrası» bu. Gardiyanlar tarafından düzenlenen pazar eğlencesi için hazırlanıyor. Sasse! Venezüela Başkanı Gomez'i öldürmeye teşebbüsten suçlandığı için o ülke diğer bütün Fransız kaçaklarına kapılarını kapadı. En ünlü ve en korkunç Venezüela cezaevi «La Rotonda»da üç yıl kaldıktan sonra buraya gelmiş. Bacaklarında orada taktıkları pranganın izleri görülüyor. Mandolin, keman, gitar ve banjo, en son şarkıları değişik bir şekilde çalıyor. Nasıl değişik olmasın ki, müzisyenler öylesine uzun bir süredir buradalar ki modern bir parçanın nasıl çalınacağını çoktan unutmuşlar. Müzik dokuz çanınun çalınmasına kadar sürüyor. Saat dokuzdan sonra gardiyanlar tam bir sessizlik istiyorlar. O zaman müzisyenler kendi yaptıkları aletlerini kaldırıyor, şafak sökünceye dek süren kumara oturuyorlar.

Güyan'daki bütün cezaevlerinde kumar yaygın bir eğlence halinde. Her mahkûm birkaç frank kazanabilmek için şansını deniyor. Geceleri başka eğlence de yok zaten. En sevilen kumar oyunu da bir çeşit bakara olan **La Marseillais**. Oyunda bankayı tutan kişi, bıçak darbelerinden korkmayacak, aksine sırasında bıçak çekmesini becerebilecek güçlü bir kişi olmalı. Bu kişi genellikle ya bir **fort-à-bras**, ya bir Korsikalı ya da bir Marsilyalı. Kâğıt dağıtan, oyunun gidişini izleyen o. Anlaşmazlık ya da kavga çıktığında araya girip oyunun düzenini sağlıyor. Banka onun. Her oyunda kazancın onda biri bankaya ayrılıyor ve onun oluyor. Bir gecede onla yüz frank arasında para kazandığı oluyor. Kazancının beş yüz franka yükseldiği geceler de oluyor. Tabii kıskanılan bir mevki bu Bankacı bu mevkii savunabilecek güçte olmalı. Sık sık bu

yüzden canından oluyor! Arkadaşlarına karşı oldukça cömert davranır. Bu bir ayrıcalıktır. Oyun için çarşafın yere serilmesi işini arkadaşlarından birine verir. Bu mahkûm onun aldığı paranın onda birine hak kazanır. Ada'da bu iş genellikle hücre cezasından gelmiş en son kişiye verilir. Böylece gelir gelmez birkaç sou kazanması sağlanır. Bir başka mahkûm çarşafın üzerine sigaralar koyar. Kendisine yirmi sou'ya mal olan tütünden kırk tane sigara sarar. Oyuncuların sigara sarmaya zamanları olmaz çünkü. Bir yandan kumar oynarken bir yandan da kutuya iki sou atarak bir sigara alırlar. Carpette de oyunculara sigara ve şekerleme satar. Böylece yüzde bir kâr sağlar.

Nice sonra küçük lambalar birer ikişer söndürülür. Şimdi yalnızca hasırlardan halı ören dişsiz, yaşlı **fort-à-bras** uyanıktır. Paraya ihtiyacı var onun. Yarın Fransa'dan gelen posta gemisi Adalara uğrayacak. Halıyı, istediğinden iki katı fiyata satacak olan güçlü-kuvvetli kürekçilere verecek. **Eski püskü çarşaf**lara sarınmış mahkûmlar çok geçmeden horlamaya başlarlar. Karanlıkta fısıldaşarak konuşan birkaç kişi kalır. Fısıldaşma, mahkûmlar arasında karanlık işlerin döndüğü saattir bu. Kimse aldırış etmez. Çünkü cezaevi hayatının bir parçasıdır. Her çeşit homoseksüel ilişkileri yürütenler **fort-à-bras**'lardır. Arar araştırır, genç mahkûmlar bulurlar. Yıllardan beri cezaevinde bulunduklarından orada kendilerini evlerindeymiş gibi hissederler. Cezaevinin girdisini çıktısını bildiklerinden barakada olsun, hücrede olsun hiç bir şeyden yoksun kalmazlar. Birbirlerini desteklerler. Öfkeleri burunlarındadır. Hoşlarına gitmeyen küçücük bir söz yüzünden bıçaklarını çekmeye hazırdırlar. **Yönetmenlik de bu** durumdan yararlanır: **Fort-à-bras**'lar çoğunlukla aşçı olarak görevlendirilirler. Çünkü bir mahkûm yemek konusunda başgardiyana bir şikâyetle bulunduğu zaman aynı zamanda aşçıyı şikâyet etmiş olur. Eğer aşçı bir **fort-à-bras** mahkûmla hesaplaşmaya kalkışacak olursa, onu ya öldürecek ya da sakatlayacaktır. Genellikle kaçmaya kalkışmazlar. Kaçmaktan

konusurlar ama asla harekete geçmezler. Çünkü onlar Gü-
yan'daki diğer mahkûmlardan çok daha iyi durumdadırlar.
Kârlı işlere girişmeyi becerirler. Yardakçıları vardır. Ne şe-
ref, ne de vicdan sahibidirler. Gardiyanların suçortaklarıdır.
Birinde yüklü bir para olduğunu anlayınca, kendilerine de
bir pay çıksın diye gardiyanlara haber verirler. Ne yaparlar-
sa yapsınlar gardiyanların kendilerini cezalandırmaktan, el-
lerinden geldiğince kaçınacaklarına inanırlar. Môme'lerine,
genç sapıklara çok bağlıdırlar, onları başkalarından kıskanırlar.
Bu genç sapıklar zamanla yaşlanacak, kendilerini tutan
fort-à-bras'lardan daha kötü, daha tehlikeli kişiler haline ge-
leceklerdir. Bu genç sapıklar cinsel ilişkilerinde çok alıngan-
dırlar. Hiç bir mahkûm yüzüne karşı **môme** diye hitap edil-
mesine izin vermez. Homoseksüel çiftlerde söz hakkı yaşı
fort-à-bras'ındır. Genç **môme**'sini savunur, tütün, bonbon ve
başka hediyelerle onu şımartır.

Çok şükür, saat beşi çeyrek geçiyor. Réveillé! Kapı açılır,
gardiyanlar teftiş için içeriye girerler. Carpette kahve pi-
şirmek için mutfığa gider. Baraka temizlenir, toplanır. Bı-
çaklar hamakların içi boş çubuklarının içine çatı direklerine
saklanmıştı. Gardiyanlar araştırmayı inceden inceye yürüt-
mezler. İskambil kâğıtlarıyla birlikte hindistancevizi kabu-
ğunu oyan adamın bıçağı da kaldırılmıştır. Bazen satacak
tafia'sı ya da romu olan Carpette'ye gelince, şimdi onun tes-
tisinde yalnızca su vardır! Gardiyanlar belki de kanlar için-
de yatan bir ceset buluruz diye en son kenefe bakarlar.

İkinci Grup'un tuvaleti boyutuna göre belki de dünyanın
en kanlı yeridir. O daracık yerde dünyanın her yerinden da-
ha çok cinayet işlenmiştir. Anlaşmazlıklar orada çözümlenir:
Kıskançlıklar, kan dâvaları ve özel kinler. Orada bulunduğum
sürede zaman zaman, sonunda ölüm hırıltısı halini alan fer-
yatlar duymuşumdur. Bu seslerin nereden geldiğini bilirim.
Bazen kurban can havliyle alaca karanlık barakaya koşar,
orada düşer ölür. Onu öldürene hiç kimse karışmaz. Tek bir
kelime olsun söylemez. Mahkûmlara özgü bir davranıştır bu.

Bir süre sonra kapı açılır, gardiyanlar ellerinde silâhları ve fenerleriyle içeri girerler. Nereye, ne için bakacaklarını çok iyi bilirler. Kaç kere tuvalete gittiğimde ayağım hareketsiz bir cisme takılmış, ayaklarıma bulaşan yapışkan kanı silmek zorunda kalmışımdır!

Ayda iki, üç, hattâ beş cinayet işlenir o kenef aralığında. Suçlu mu? Katil bulunsa bile ceza yiyeceği kuşkuludur. Çünkü mahkûmlar arasındaki sessiz, yazısız anlaşmaya göre suç daima ölümdedir. Öleni suçlamak, suçlu olsa bile yaşayanı korumak bir yasadır. Katile karşı asla bir tanık çıkmaz. Hiç kimse *mouchard* olmak, arkadaşlarının nefretini, düşmanlığını kazanmak istemez.

La case Rouge! Mahkûmlar oraya bu adı takmışlardır. Ayrıca umutsuzluk barakasıdır da. Çünkü oraya gelen mahkûmun kaçma umudu yoktur. Sürgünlerle bir arada yaşarken özgürlüğü ancak düşlerinde görür. Kaçmak için para biriktirirken, parasıyla birlikte hayatını da savunmak zorundadır. Saint Laurent'e dönmezden önce Birinci Grup'a yükselmesi gerekir. Bunun için de on sekiz ay davranışlarında en küçük bir kusur olmaması gerektir. Bir mahkûm ufukta sahili görür, her gece düşünde kaçmayı görürken, bir de bakar ki artık çok geç kalmıştır...

Bu Adalara dışardan ziyaretçi asla kabul edilmez. Gelen birkaç kişi de resmen görevlidir. İkinci Grup'un kan lekeleleriyle dolu barakaları üzerine hiç bir yazı yazılmamıştır. Orada kelimelerle anlatamayacağım acılara katlandım. Geceler gecesi umutsuzluk içinde çırpındım. Çevremde sel gibi kanlar akar, insanlar ölürken ben yaşamaya devam ettim.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

Bir mahkûm Güyan'a geldikten birkaç ay sonra buranın ünlü, korkulan aslarını öğrenir. Çünkü bunların adları bütün mahkûmların ağızlarındadır, marifetleri sık sık anlatılır.

1926 yılında Adalarda üç kişi, «Dehşet» lakabını almışlardı. Bu üç kişi, üç yıl sonra İkinci Grup'ta ölen, «La Brioché» denilen Louis Briolat; bugün hâlâ sağ olan, çevresi düşmanlarla sarılı bulunan Julien Palanco ve «La Fou» (Çılgın) denilen Muratti idi.

Muratti, Royale'deki İkinci Grup'taydı. Korsikalıydı. Ufak tefek olmasına rağmen üç kişinin içinde en çok ondan korkulurdu. Birkaç ay önce cinayet suçundan girdiği iki yıllık hücre cezasını tamamlayıp çıkmıştı. Yaraladığı kişilerin sayısı belli değildi. Para gereksediğinde, kim olursa olsun barakadakilerden birinden açıkça isterdi. Geceleri canı isterse la marseillaise'yi yönetenin parasını alırdı. Kutunun içindekileri aldıktan sonra, «Kendine güvenen varsa gelip parayı alsın!» diye meydan okurdu. Hiç kimse kıpırdamazdı yerinden. Çünkü hepsi de canından korkardı. Muratti çok güzel bıçak kullanırdı. Böylece Muratti; kumar oyununu her gece yöneten bankacı oldu!

Bir gece, saat altı zili çaldı. Barakanın önünde toplanmış, yoklama oluyorduk. Dikkatimizi, içeriye yollanmazdan önce

üstü gözleyiciler tarafından aranan yeni gelen bir mahkûm çekti.

Bir ad fısıltıyla ağızdan ağıza dolaştı: «Balestra! Balestra!» Başlarımız derhal Muratti'nin durduğu yere çevrildi. Çünkü Muratti hücreden çıktıktan sonra sık sık kendisini zehirlemeye kalkıştığını iddia ettiği Balestra adlı bir Marsilyalıya küfürler, tehditler savurmuştu. O sırada Balestra hücrede kalanlara yemek pişiriyordu.

— «Pezevenk herif Royale'ye adımını atar atmaz onu öldüreceğim!» diye yemin etmişti Muratti. İşte Balestra, Royale'ye gelmişti. İntikam saati çalmıştı!

Yoklama sona erdi. İçeri girdik. Balestra barakaya en son girdi. Gözleyici ağır, demir kapıyı kilitledi. Muratti öldürmeye yemin ettiği düşmanının gelişinden habersiz gibi duruyordu. Yerine geçti. Balestra da barakanın öteki ucunda, Marsilyalı arkadaşlarının arasında bir yer buldu.

Marsilyalılardan birinin Balestra'nın eline yeni bilenmiş bir bıçak sıkıştırdığını, «Muratti'ye dikkat et!» diye onu uyardığını fark ettim.

— «Tamam,» diye mırıldandı Balestra. Bıçağı hemen gömleğinin içine soktu.

Karanlık üzerimize çöktü. Carpette barakanın ortasındaki lambayı yaktı. Mahkûmlar birer ikişer kendi küçük, uydurma lambalarını çıkardılar. Yaktılar.

Çok geçmeden kumar oynanan saat geldi. Muratti çarşafı serdi. Bu sefer çarşafı her zamanki yerine değil, kenefin koridoruna doğru yaymıştı. Yerine oturdu. Para kasasını şıkırdattı. Oynamak isteyenler kalktılar. Çok geçmeden çarşafın çevresinde bir halka oluştu. Oyun başladı. Görünüşte Muratti'nin düşmanı ile ilgisi yok gibiydi. Onun ilgisizliğini gören bizler, bu gece bir şey olmayacak diye düşündük!

Gece sessiz sedasız ilerledi. Kumar da. Marsilyalı arkadaşlarıyla konuşan Balestra birdenbire doğruldu. Kenefe gitmek için koridora doğru yürüdü. Kumar oynayan grubun yanından geçerken Muratti'ye kaçamak bir bakışla baktı. Oysa

Muratti bütün dikkatini kumara vermişti sanki. Balestra güvenle yoluna devam etti. Dar koridorda kayboldu.

Muratti'nin de beklediği buydu. Çünkü bir yandan oyunu yönetirken, bir yandan da bir süre sonra deliğinden çıkacağına emin olduğu fareyi gözleyen bir kedi gibi düşmanını izlemişti. Balestra'nın er geç kenefe gideceğini biliyordu.

Balestra koridorda kaybolur olmaz, Murattin, yerini yardımcısına bırakarak kalktı. Kenefe gitti. Çarşafın çevresinde kendilerini kumarın heyecanına kaptırmış olanlar onun davranışına önem vermediler. Benim gibi Balestra'nın dar koridora girişini görmüş olan birkaç kişi olacakları anlayarak dikkat kesildiler.

Birdenbire boğuk bir ses duyuldu. Sonra tiz bir cıglık yükseldi. Bunu gırtlaktan gelen sesler izledi.

— «Balestra... Muratti haklıydı onu!» diye konuşmalar duyuldu.

Küçük lambalar derhal söndürüldü. Oyuncular paralarını kapıp hamaklarına koştular. Çarşaf ortadan kayboldu. Birkaç saniye içinde baraka, ortadaki lambanın alacakaranlığında boş oir mezar sessizliğine gömülmüştü.

Kenefteki inlemeler hafifledi. Bütün gözler küçük, dar koridora yapışmıştı âdeta. Muratti'nin ortaya çıkması bekleniyordu... Çünkü kurbanının Balestra olduğundan hiç kimsenin kuşkusu yoktu.

Birkaç dakika sonra Muratti görüldü. Su tankına gitti. Ellerini yıkadı. Gömleğinin kolunu sıktı. Sonra hamağına geçti. Gömleğini çıkarıp kurusun diye astı. Baraka derin bir sessizlik içindeydi. Bu sessizlikte bir bekleyiş vardı.

İki dakika sonra gardiyanlar geldi! Kapının demirleri şingirdadı. Kapı açıldı. Kumandan, peşinde elleri silâhlı bir kaç gardiyan ve fenerli gözleyiciyle barakaya girdi.

— «Kalkın, hepiniz ayağa!» diye emretti.

Uyuyor gibi yapıyorduk. Derin bir uykudan uyanıyormuş gibi ağır davrandık.

Gardiyanlardan ikisi dösdoğru kenefe gitti. Birkaç daki-

ka sonra Balestra'nın vücudunu getirip hemen kapının dibine bıraktılar.

— «Herkes barakanın öteki ucuna!» diye bağırdı kumandan.

Bizi önünden teker teker geçirerek üzerimizi fenerlerin ışığında inceledi. Kan lekesi var mı diye ellerimize, giysilerimize baktı. Muratti en önden geçenler arasındaydı. Kumandan ona, «Bu işi yapan sensin, biliyorum! Ama ikimiz de Korsikalıyız. Bir şeyler yapmaya çalışacağım,» der gibi bakmıştı.

Ellerimizin ve giysilerimizin incelenmesi bir sonuç vermedi. Sanki hiç ipucu yok gibiydi. Yüzbaşı bağırdı: «Söyleyin bakalım, suçlu kim?» Buna bir ölüm sessizliği karşılık verdi.

— «Evet,» dedi sonra, «Onu hiç kimse öldürmedi mi? Bu meseleyi yarın görüşürüz!» Birkaç dakika sonra, «İçinizden iki kişi şu pisliği dışarı çıkarsın!» diye ekledi.

Ne gariptir ki pisliği dışarı atanlardan biri de Muratti oldu. Duraksayarak üzerine dikkati çekmemek için derhal kampın gardiyanlar odasına gidip bir sedye getirdi. Kurbanı sedyenin üzerine yatırdılar. O zaman Muratti üstünü başını kana bulamak için elinden geleni yaptı. Gün ışığında üzerinde görülebilecek kan izlerine de bir sebep bulmuş oluyordu.

Balestra o gece kendine gelemeden öldü. Vücudunda yedi tane derin bıçak yarası vardı!

Bütün cezaevi kamplarında hasta ve yaralıları revire götürüp getiren görevliler vardır. Bunlara çöpçü denir. Çöpçüler aynı zamanda ölüleri mezarlığa da götürürler. Adalar'da mahkûmları gömecek bir mezarlık olmadığından ölüleri denize atarlar. Bu pis işe **mouillage** deniliyor.

Zeki bir mahkûm olduğundan, Muratti, bu özel görevi üzerine almasını bilmişti. Böylece sabahları bir iki saatını bu işe ayırıyor, gündüzün uyumak fırsatını buluyordu. Tabii o zaman da kumarı gece geç vakitlere kadar izlemek gücünü buluyordu Balestra'nın cansız gövdesini ertesi sabah morga

götüren, parayla dolu tüpünü alan yine Muratti oldu. Öğleden sonra da ölüyü sandala taşıdı.

Denize birkaç metre açıldıktan sonra sandal durduruldu. Muratti sedyeyi denize doğru sarkıttı. Kurbanının denize gömülüşünü izledi.

— «Küreklerle asılın!» diye bağırdı dümendeki gardiyan. Ve sandal adaya doğru döndü. Sandalın burnunda duran Muratti, Balestra'yı paylaşmaya çalışan köpekbalıklarını izliyordu.

Yönetmenlik gerekli soruşturmayı yaptı. Kumandan Crucionni bir Korsikalıydı. Çevresinde hepsi de Korsikalı olan gardiyanları toplamıştı. Nöbetçi subay Taddei, soruşturma komitesindeki yardımcı kumandan da Korsikalıydı. Bu Korsikalılar birbirlerini çok tutarlar. Hattâ Korsikalı mahkûmları bile... Çünkü o sırada Royale'deki Korsikalılar az çok birbirlerine akraba oluyorlardı. Bir mahkûmun, gardiyan olan bir akrabasının bulunması şaşılacak bir şey değildi. Adalar'da Muratti'nin, Balestra'yı öldürdüğünü bilmeyen mahkûm yoktu. Gardiyanların çoğu da biliyordu bunu. Gardiyanların yemeğini pişiren mahkûm onların aralarında konuştuklarına kulak misafiri olmuştu. Kumandan kampta olanlarla yakından ilgiliydi. Çünkü paralı casusları vardı. Yetmiş beş tane tanığı olan bir suçu nasıl görmemezlikten gelebilirdi? Konu üzerinde konuşmayacaklarına güvenilen birkaç yaşlı mahkûm hücreye atıldı, nöbetçi subay onları iki gün sonra çıkardı. Mesele unutuldu. Oysa Yönetmenliğe, yetmiş beş kişinin gözü önünde bir cinayet işlendiği, hiç kimsenin suçluyu ele verecek kadar şerefli olmadığı bildirilen bir rapor daha yazıldı. Ayrıca kendilerinin devamlı ölüm tehlikesi karşısında bulundukları, ücretlerinin artırılması gerektiği de eklenmişti.

Oysa Balestra'nın İkinci Grup'ta pek çok arkadaşı vardı. Bu Marsilyalılar onun öcünü almayı kararlaştırdılar. Muratti'nin bir Korsikalı olarak gördüğü hoşgörü onları çılgına çevirmişti.

Muratti ortada dönenlerin farkındaydı. Derhal gerekli tedbirleri almaya başladı. Önce kumardaki yerini bıraktı. Çünkü böyle bir mevki kolayca tartışmalara, bıçakların çekilmesiyle başlayan kavgalara sebep olurdu. Geceleri uyumuyor, bıçağı elinde hazır yatıyordu. Yalnızca gündüzleri uyuyordu. O zaman da yardımcılarında birini nöbetçi koyuyordu.

Birkaç hafta sonra böyle yaşamak canına yetti. Kumandan'a giderek kendisini buradan yollamasını, yoksa öldürölmemek için barakadaki birkaç kişiyi öldürmek zorunda kalacağını bildirdi.

Korsikalı Kumandan onun ne demek istediğini hemen anladı. Birkaç gün içinde Muratti'nin Cayenne'ye yollanmasını sağladı. Bütün Royale, Muratti'nin Adalar'dan kaçtığını biliyordu! Ama aynı sandalda, Cayenne'deki Marsilyalı mahkûmlara çeşitli haberler de gitti.

Muratti, Cayenne'ye bir hayli «yükli» gitti. Yani tüpü parayla doluydu. Tek düşüncesi en kısa zamanda kaçmaktı. Çünkü Cayenne'de de hayatının Adalar'daki kadar tehlikede olduğunu bilmeyecek kadar aptal değildi. Başkentteki cezaevine girdikten birkaç gün sonra kaçtı.

Çılgınlık mıydı bu? Yoksa yalnızca bir kabadayılık mı? Muratti cezaevinden dört Marsilyalıyla kaçmıştı. Yola çıkmadan önce onların dost değil, düşman olduklarını biliyordu! Belki de umulan özgürlüğün heyecanı Marsilyalıları olanları unutturacak, yalnızca geleceği düşündürecekti.

İki gün sonra sahilde gezinen birkaç yerli, köpek balıklarının parçaladığı iki mahkûm bulduklarını gardiyanlara haber verdiler. Ölümler revire getirildi. Bir tanesi Muratti, öteki de Muratti ile birlikte kaçan başka bir mahkûm.

Denizde ne olduğu asla öğrenilemedi. Çünkü bu firara katılan öteki mahkûmlar yakalanamadılar.

İşte Korsikalı katil, on iki yıldan beri cezaevi kamplarını titreten Muratti böyle öldü.

ON ALTINCI BÖLÜM

Güyan'a ayak bastığımdan beri bana tek bir parça olsun giysi verilmemişti. Kumandan'a, söz gelişi, çırılçıplak olduğumu bildiren bir mektup yazdım. Bana içinde birkaç parça elbise, bir çarşaf ve bir çift tahta tabanlı ayakkabı bulunan bir torba yolladı. Ayakkabılar işime yaramadı. Onun için ayakkabıları oymacılık yapan bir mahkûma sattım. Mektubunda Adalar'daki bürolardan birinde yazıcılıkla ilgili bir de iş istemiştim. Böylece uzun günleri geçirecek bir işim olacaktı. Gıda maddeleri muhasebeciliğine yardımcı alındım.

Bu iş bana bir hayli özgürlük tanıyordu. Hemen hemen her gün öğleden sonra iskeleye iniyor, denizi seyrediyordum. Bir gün gardiyanlardan biri ders verip veremeyeceğimi sordu. Genç kızına öğretmenlik etmemi istiyordu. Ayda otuz sou verecekti! Bir an bile duraksamadan teklifi kabullendim.

Aynı akşam görevime başlamak için evine gittim. Muhabeci olduğumdan, saat dokuzdan önce olmak şartıyla barakaya istediğim saatte dönebilirdim.

Gardiyanın kızı Suzanne on altı yaşındaydı. Ama yaşarını mahkûmlar arasında geçtiğinden hayatın gerçeklerini o yaş-takilerden çok daha iyi biliyordu. Daha ilk günden Suzanne ilgimizi, matematik ve coğrafya dışındaki konulara çevirdi!

Daha yirmi yedi yaşında bile değildim. Yıllardan beri...

bitmek tükenmek bilmeyen yıllardan beri bir kadınla konuşacak, hattâ genç ve güzel bir kadın görecek fırsat geçmemiştii elime.

Ne kadar tehlikeli bir yola saptığımın farkında bile değildim. Babası ortada dönenleri anlasa, tabancasıyla kellemde bir delik açmaktan asla kaçınmazdı. Zaten birkaç ay önce kendisine hakaret eden bir mahkûmu öldürmemiş miydi!

Öte yandan tehlike, serüvenimize bambaşka bir renk katıyordu. Suzanne bir gün önce verdiğim ödevle ilgili soracakları olduğunu ileri sürerek günde iki, üç kez, bazen de daha fazla çalıştığım yere geliyordu. Elime gizlice sıkıştırdığı aşk mektupları on altı yaşında bir kızdan çok bir kadının duygularını taşıyordu.

Başımın derde girmemesi için çok dikkatli davranıyordum. Gerekli her türlü tedbiri almıştım. En yakın mahkûm arkadaşlarım bile bir aşk yaşadığımın farkında değildiler.

Sonra, dersimizin olmadığı bir akşam Suzanne gelip benim bürodan çıkışımı bekledi.

Daha önceleri de buluşmuş, karanlıkta adada gezinmiştik. Ama onu hiç beklemediğim bir anda karşımda görmek, hele buluşmamızı mazur gösterecek bir sebebin yokluğu, beni tedirgin etti. Ama Suzanne beni rahatlandırdı... Hemen gideceğini söyledi. Babasının kampta nöbetçi olduğunu ekledi. Gerçekten de dediği gibi yaptı. Büronun arkasındaki karanlık yerde uzun uzun öpüştükten sonra o evine gitti, ben de barakaya.

Oysa ertesi akşam Suzanne yine beni bekliyordu. Öteki geceler de... Artık işim bittikten sonra onun beni beklemesine alışmıştım. Birlikte kampa kadar yürüyorduk. Suzanne Kırmızı Baraka'nın nerdeyse önüne kadar geliyordu. Adalar'da geceler zifiri karanlık olur. Royale'de her kilometre başına küçük bir lamba konmuştu.

Sonra bir gece... Aşkımız birdenbire sona erdi!

Kumandan, barakanın yakınlarında dolaşıyormuş. Sessiz yürümesini çok iyi bilirdi... Duvarın dibinde fısıltılar, öpüş-

me sesleri duymuş. Bir gardiyanla karısı olduğunu düşünerek yolunu çevirmiş. Ama ne yazık ki Suzanne'nin barakayla evi arasındaki yamacı gizlice, koşarak indiğini görmüş. Onu hemen tanımış. Sonra barakanın kapısına giderek, en son giren mahkûmun adını sormuş.

Gardiyan, «Muhasebeci Belbenoit,» demiş.

Ertesi sabah Kumandan'dan bürosuna gitmem için emir aldım.

— «Bu sabah seni on seferiyle Saint Joseph'e yolluyorum,» dedi Kumandan. «Dün gece sizi gardiyanın görmediğine şükretmelisin. Şimdi köpekbalıklarına yem olacaktın!»

Çok sinirliydim. Kumandan'ın beni bambaşka bir nedenle çağırdığını sanmıştım. Şaşkındım.

— «Bu gardiyanın kızıyla ne gibi bir ilişkin var?» diye sordu.

— «Yalnızca arkadaşız,» dedim, «Birkaç aydır ona öğretmenlik ediyorum.»

— «Öğretmenlik...» dedi gülümseyerek, «Eşyalarını hazırla. Bu adada yeteri kadar rezalet çıktı... Buna bir de sen eklenme.»

. Saint Joseph'e gitmek üzere oradan ayrıldım.

ON YEDİNCİ BÖLÜM

Saint Joseph adası! İğrenç, lânetli, pis bir yer! Yeryüzünde Saint Joseph kadar insanı ağır ağır, çeşitli işkencelerle öldüren başka bir yer yoktur. Mahkûmlar en çok burada acı çekerler.

Royale'de bir mahkûm disiplin yüzünden bedenen işkence görmez. Yalnızlıktan da fazla yakınmaz. Orada posta gemisi her hafta haber getirir dış dünyadan. Oysa Saint Joseph'de hiç bir şey yoktur! Ada'nın küçük sandalı her gün yiyecek ve hücrelere atılacak yeni mahkûmlar getirir. İş biter bitmez de Royale'ye döner. Mahkûmların hiç birine sandala yaklaşımları, kürekçilerle konuşmaları izni verilmez. Yeni gelenlerin üstü başı gözleyiciler tarafından aranır. Ada'dakilere mektup getirip getirmediklerinden emin olunmak için.

Saint Joseph'i bir yol çepçevre kuşatır. Bir başka yol Adaya hâkim bir tepeye çıkar. Bu tepede üç tane kaba, kalın duvarlı hücre vardır. Azılı mahkûmlar bu hücrelere kapatılırlar. Hücreye değil de Ada'ya yollanan mahkûmlarsa çalkalanan denizin yakınındaki kampa alınırlar. Bu kamp yüksek duvarlarla çevrelenmiştir. Gözleyiciler de dahil yüz kadar mahkûm buraya kapanmışlardır. Gelen mahkûmlar Royale'deki yöneticilerin hoşlarına gitmeyen davranışlarda

bulunmuş kişilerdir. Yöneticiler, mahkûmları en çok sinirlendiren, yikan şeyin para kazanma imkânlarından yoksun bırakılmak olduğunu bilirler. Saint Joseph'de bir mahkûmun tek bir sou kazanma olanağı yoktur. Sigara içemez, durumunu daha iyi bir hale sokacak imkânlarla kavuşamaz.

Hücre cezası! Karanlık bir hücreye canlı canlı gömülme! Mahkûmlar buna, «*La guillotine sèche*,» derler. Üç beton yapının adı da Kale'dir. Kale'nin tavanı V şeklinde kıvrımlı demirle kapatılmıştır. İçinde yirmi dörderden iki blok halinde sıralanmış kırk sekiz hücre vardır. İki hücre dizisinin arasında gece gündüz silâhlı bir gardiyanın gezindiği bir yol bulunur. Demir kapıların üzerindeki gözetleme deliğinden nöbetçi, mahkûmları kontrol eder. Her hücrenin tavarı koca demir kirişlerle kapalı. Tek ışık mahkûmun tepesindeki bu delikten gelir. Daha yukarda Kale'nin damı güneşin içeriye işlemesine engel olduğu gibi yağmurun serinliğini de keser.

Her hücrede dar bir tahta kerevet vardır. Mahkûm gündüzleri gezinebilmesi için yer kalsın diye bu kereveti duvara dayar. Kenef görevini de küçük bir kova görür. Bir eski çarşaf, ya da paçavra haline gelmiş bir bez vardır. Hepsi bu kadar. Bu yarı karanlık çukurun ortasında mahkûm her yirmi dört saatin yirmi üç saatını yaşar. Hücrelerin kalın kapıları, dört bir yanı yüksek duvarlı bir avluya giden dar bir koridora açılır. İşte mahkûmlar sabahları birer saat buraya çıkarılırlar. Ancak bu sırada gökyüzünü görebilirler. Günün geri kalan bölümü alacakaranlıkta geçer. Güneş doğduktan batıncaya kadar... Karanlık ve sessizlik. Canlı canlı mezara gömülmüştür artık.

Yapılacak işi, okuyacak bir kitabı, yazacak bir kâğıt parçası yoktur... Kendini meşgul edecek hiç bir şeye sahip değildir. Daracık yerde ileri geri giderek ya da dönerek dolaşır. Duyabildiği sesler, dalgaların duvara vurarak kırılmaları ya da lânetlenmişlerin haykırıışları, ağlamalarıdır. Bu sesler mahkûmun üzerinde yıkıcı etkiler yapar. Hücreler rutubet

içindedir. Mahkûmunun dişleri iskorpit hastalığından dökülmeğe başlar. Duvarın çatlaklarında yemyeşil bir küf tabakasının belirdiğini görür.

Düşünceler... Düşler. Düşünecek, düşleyecek nesi vardır ki? Kendi kendisiyle yapayalnızdır. Geçmiş ölmüştür. Çokları için geçmiş öylesine kötü anılarla doludur ki onları düşünmek bile istemez. Geçmişteki yaşantılarında değerli, güzel bir şeyler olanlar içinse bu durum daha da yıkıcıdır. Mahkûmların çoğunluğu geleceğe yönelirler. Büyük hayaller, planlar içinde kendilerini yitirmeye çalışırlar. Yaşam, seraptır önleminde. Çok geçmeden de cıldırmağa başlarlar.

Bu hücrelerdeki mahkûmlar bir süre sonra revire yatma hırsına kapılırlar: Birilerini görmek, birileriyle konuşmak, bir sigara içmek için. Bu istek olağanüstü bir güç kazanır. Tüm benliğini kaplar; artık ne pahasına olursa olsun hücreden çıkmalıdır. Haftada bir kere adaya gelen doktora çıkmak için bir neden bulur. Çok, çok hasta olması gerekmektedir. Bunu bilir ve hasta da olur! Kaçınılmaz, umutsuz bir çaredir bu!

Bazıları kendilerini ciddi bir şekilde yaralarlar, bazıları ateşi yükseltsin diye kinin içer ya da iltihap yapsın diye gözlerine sperm koyar; revire yatmak için ellerinden geleni yaparlar. Sağlıklarını bozmaya çalışırken bazen bu yolda sakat kalır ya da ölürler. Ne var ki, kapağı revire attıklarında sigara içebilirler, konuşabilirler, bir şeyler okuyabilirler. Yeniden Saint Joseph'e döndüklerinde de beraberlerinde içi tütünle dolu kâğıttan, ekmek ufaklarından yapılmış birer tüp vardır!

Bir mahkûmun tütününü varsa, dikkatle sarılmış sigarasını hemen hemen sonuna kadar tütürür, sonra gardiyanın koridorun sonuna gitmesini bekler, bunu küçük bir taş parçasına bağlayarak bitişikteki hücreye, başının üzerindeki parmaklıklardan atar. Bitişikteki mahkûm bir iki nefes çektikten sonra izmariti kendi bitişikindeki hücreye geçirir. Gardiyan işin farkına varsa bile sigarayı kimin attığını asla bulamaz.

Mahkûmların insanlık dışı bir hayat sürdürdükleri, hay-

van yerine kondukları sefil bir hayattır bu. Saint Joseph'de hücre cezasını sağ salım bitiren pek çıkmaz. Hele beş yıllık hücre cezasını tamamlayabilene ender raslanır. Çürüyerek, ağır ağır ölmeye mahkûm edilen bu insanlar hücreye, firara teşebbüs ettikleri, cehennem'den hayata dönmek istedikleri için tıklılmışlardır. **La guillotine sèche!** Kansız giyotin! Albert Londres, Saint Joseph'deki sinirleri donduran yapı için bundan daha güzel bir ad bulamazdı!

— «Talihliler kafaca cahil olanlardır.» Oysa ben Saint Joseph'in üçüncü blokuna kapatılan zavallı delileri talihli bulmuyorum. Saint Joseph'e geldiğimde «Uluyan Evde» kırktan fazla deli vardı. Çaresiz, perişan, birer et parçası gibi davranılan deliler! Kafaları öldürülmüştü, ama bedenleri hayatta daha birkaç ay ya da yıl için sımsıkı sarılmıştı. Onlara bakan gardiyan zavallıların yiyeceklerini çalıyordu. Gözleyiciler de aynı suça katılıyorlardı. Kalan yiyecekse onları açlıktan ölmekten ancak kurtarıyordu. Çoğu çırılçıplaktı. Çıplak olmayanların üzerindeki de birer paçavraydı. Geceleri hücrelerinde konuşurlar, soğuktan titreyerek inler, yürek paralayıcı feryatlar koparırlardı. Arada herhangi biri kendine gelirse gardiyan, onun tepesinden aşağı bir kova su dökerdi.

İnsan artıkları, gözleri kan çanağına dönmüş, ağızlarından salya akan, kafese tıklmış birer çılgın hayvandılar. Gardiyanların akıllarına geldikçe doldurdıkları kovalardan pis suları içerlerdi. Onlar da sabahları bir saat avluya çıkarılırlardı. Çevresi yüksek duvarlı avluda her biri kendi özel işlerine dalarlardı. Bir tanesi hiç durmadan sayı sayardı: 27, 28, 29-27, 28, 29-27, 28, 29... Çılgınlıkları aşırı olmayanların yaşama umudu diğerlerinden daha fazlaydı. Avluya her çıkışında eline ne geçerse düşmanı saydığı güneşe fırlatan biri vardı. Hücresinin karanlığında durmadan kıpırdanır, başının üzerindeki delikten sızan ışığı güneşin gözü sayarak bakışlarını oradan ayırmazdı! Bir başkası kendisini zehirlemek istediklerini düşünerek yemeğini her fırsatta gardiyanların yüzüne fırlatırdı. Hücresinin duvarlarını gece gündüz tırmala-

yan bir başka mahkûm vardı, annesinin bitişikteki odada ölmek üzere olduğunu düşünerek onun yanına gitmek isterdi. Sabahları avluya çıkmazdı. Bazen gardiyanlar ona acır, çeke çeke avluya çıkarırlardı. O zaman da zavallı bir duvarın dibine sığınır, yine homurdanarak duvarı kazımaya devam ederdi. Parmakları âdeta kemiklerine dek aşınmıştı. Kan içindeydi. Bundan hiç de rahatsız olur görünmezdi. Sonunda kan kaybından öldüğünü sanıyorum.

Yönetmenliğe durmadan kendini savunan mektuplar yazmaya çalışan biri vardı. Bence üçüncü hücre-blokuna kapatılanların en acınacak örneğiydi. Bilgili bir kişiydi. Gardiyanlar bile onun sözlerini durup dinlerlerdi. Basına Güyan'daki durumun nasıl olduğunu anlatan çokları gibi o da üçüncü bloka, Yönetmenlik tarafından intikam almak duygusuyla kapatılmıştı. Orada ağır ağır çıldırmasını ya da ölmesini bekliyorlardı. Akli başında bir insanı, aklını kaçırmaya zorlamak sık sık görülen bir olaydır. Bilgili, kültürlü mahkûmların çoğunun bu üçüncü blokta birer çılgın olarak ölmeleri sağlanmıştı. Nedeni de, Fransız Güyanı'ndaki durumu Fransız vatandaşına iletme suçunu işlemeleridir. Unutulmuş, terk edilmiş şehitlerdir onlar! Çünkü insancıl davranışlarına teşekkür edilmediği gibi, basın da hayatlarına mal olan hikâyeler için onlara para yollamaz. Onlar uygar, eğitim, öğretim görmüş, uygarlığın kurallarına göre yetiştirilmiş kişilerdi. Adları, Adalet Bakanlığına, «tropiklerin sıcağına dayanamayarak çıldırdı,» raporu eklenerek bildirilir. İşte son böylece sessiz sadasız gelir.

Delilik, Yönetmenliğin öldüremediği ya da susturamadığı mahkûmlardan kurtulmak için ortaya attığı bir bahanedir. Aklını kaçırdı diye sınıflandırılan yirmi kişiden on'u sık sık göreve yeni gelen doktor tarafından Saint Laurent'e yollanmışlardır. Doktorların üçüncü bloka yaptıkları ilk ziyarette mahkûmlara bedenen ya da kafaca koydukları hastalık teşhisleri Yönetmenlik tarafından bile reddedilemez. Derhal yerine getirilir. Oysa doktorların yer değiştirmeleri uzun ara-

lıklarla yapılır. Üstelik doktorların hepsi de vicdanlı kişiler değildirler. Akli başında olup üçüncü bloka kapatılan bir mahkûm, çaresizlik, perişanlık, çevresindeki delilerin gece gündüz haykırışları içinde mesleğine içtenlikle, dürüstlkle bağlı yeni bir doktor gelinceye kadar aklını kaırır.

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

Saint Joseph'de, hücrede değil de kampta, yirminci günümü tamamlamıştım ki, aleyhimde iki rapor verildiğini öğrendim. Benim gibi suç işlemişlerle beraber ne ceza verileceğini bekledim.

Bir gardiyan, «Belbenoit!» diye seslendi.

— «Burada!» Öne doğru çıktım. Hazır ol vaziyetinde durdum. Adı Toutblanc olmasına rağmen marsık gibi kara bir zenci olan Kumandan, önündeki kâğıtları karıştırdı. Bunlar aleyhime yazılmış raporlardı. İlkini okudu:

— «Belbenoit, 46635, bir gardiyana hakaret etti. Ona, 'Allahın belâsı düşüncelerin beni ilgilendirmez!' dedi.» Kumandan başını kaldırıp yüzüme baktı. «Sen ne diyorsun buna?» diye sordu.

— «Hiç bir şey, efendim.»

Kumandan ikinci raporu aldı: «Ekmek tayınının tartılmasını istedi. Yönetmenliğin kararlaştırdığı ölçüde olmadığını iddia etti. Şikâyet yersiz bulundu. Doğru çıkmadı. Ekmek 700 gram geldi.»

— «Ama benim hakkım 750 gram, efendim,» diye ısrar ettim.

— «Evet, haklısın. Ama fırıncılar ekmek somunlarını te-

ker teker tartamazlar. Bazıları 700 gram gelebilir. Ama 800 gram gelenleri de var.»

— «Hayır, efendim! 750 gramlık ekmekler yüz tanede bir tane bile değil. Hele 750 gramdan fazla geleni hiç yok!»

— «Pekâlâ, bu kadar yeter!» dedi Kumandan. Kaşlarını çattı. «Çekil!»

Saint Joseph'de karşılaştığım haksızlıklar, bir zenci yar-
gıç karşısında aptalcasına sinirlenmeme yol açmıştı.

Birkaç dakika sonra Kumandan kararını bildirdi: «Birinci rapor için otuz, ikinci için yine otuz gün hücre cezası.» Bir an durakladıktan sonra ekledi: «Benimle saygısızca konuştuğun, düşüncelerini yersiz ve gereksiz olarak söylediğin için, otuz gün de bunun için hücrede kalacaksın!»

Kamptaki barakaya döndüğümde bir arkadaş, «Ne kadar, René?» diye sordu.

— «Üç kere otuz,» dedim. Hücreye gitmek için hazırlıklarımı yapmaya başladım. Arkadaşım tüpümü tıkabasa tü-
tünle doldurdu. Sigara kâğıdı ve birkaç kibrit başı koydu. O bunu yaparken ben de pantolonumun katları arasına beş frank ve bir de jilet sakladım.

— «Belbenoit!» diye seslendi gözleyici. Oysa daha ben hazır değildim. Tüpümü yerine koymak için kenefe girmiş-
tim. Pantolonumu alelacele çekip çıktım.

Hücrenin sağlam, ağır kapısı üzerime kapandı. Doksan gün... Yapayalnız... Güneşten, ışıktan yoksun geçecek doksan gün! Yatacak bir tahta parçasından, pislik kutusundan ve dört duvardan başka bir şey yok.

Yavaş yavaş gözlerim karanlığa alıştı. Ortalık pırıl pırıl ışık, güneş içindeyken içeriye alınmışım. Şimdi çevremi görebiliyordum.

Tüpümü çıkarıp bir sigara sardım. Gardiyanın ayak seslerini dinleyerek sigaramı ağır ağır içtim. Sonra daracık hücreyi adımlamaya başladım... düşünüyordum.

Kilitte bir anahtar tıkırdadı. Gözleyiciydi. Bir şey isteyip

istemediğimi soruyordu. Kahve ve muz getirmesi için ona 20 sou verdim. Kapı kapanınca yine gezinmeye başladım.

Duvara hafifçe vurulur gibi oldu. Bitişik hücredeki komşumdu.

Bir an bekledim. Sonra ben de vurdum.

Şimdi telgraf gibi bir konuşma başlamıştı.

Adam vurdu: Bir vuruş, A; iki vuruş, B; üç vuruş, C; böylece alfabenin bütün harfleri devam ediyordu. Her kelime bitince bir an duruyor, sonra yeniden başlıyordu.

K-A-Ç-G-Ü-N diye vurdu.

D-O-K-S-A-N diye karşılık verdim.

K-İ-M-S...

Kelimeyi tamamlamasına meydan vermedim üç kere vurarak. Anlamıştım. Adımı vurdum. Sonra onunkini sordum.

Adını merakla bekledim.

I-N-A-U-D-I.

Allah kahretsin! Bana hiç yararı dokunmayacak aptal, cahil, hayvandan farksız bir mahkûmdu. Oysa en çok ihtiyacım olduğu şu sırada bitişik hücrede bilgili, akli başında biri bulunabilirdi!

Birkaç dakika daha vurmaya devam etti ama ben aldırış etmedim. Böyle bir adamla konuşmaktansa düşüncelerimle başbaşa kalmak daha iyiydi.

Sessizlik. Sonra saat onda çorba. Gözleyici çorbayla birlikte kahvem ve muzumu getirdi.

Öğleden sonra hücrede dolandım. Düşündüm. Demir çatının altında hava sıcaktı. Giysilerimi çıkardım. Tahta kerevete uzandım. Karanlık çökmezden önce bir gardiyan beni uyandırdı. Diğerleriyle birlikte avluya çıkmamı söyledi. Yırım saat kadar avluda gezindik. Mahkûmların bazıları tütün istediler. Ama arkadaş değildi bunlar. Vermedim.

Hücreye dönünce tabağıma pirinç kondu. Kapı ertesi sabaha kadar kilitlendi.

İleri geri, ileri geri yürüdüm. Adımlarımı öyle ayarla-

muştım ki, dibine geldiğimde duvarı idman olsun diye elle-rimle itiyordum.

Gecenin karanlığı üzerime bir kâbus gibi çöktü. Robot gibi gidip geliyordum hücrede. Tahta kereveti diklemesine koyarak tırmandım. Tavandaki demir kirişlere tutundum. Da-yanabildiğim kadar durdum. Sonra kendimi yere bıraktım.

Düşünceler... Karanlıkta öylesine belirli bir hal alıyor ki... Geçmişimi, gün be gün olanları kafamdan geçirdim. Ay-lardan beri aklıma getirmedığım kişileri düşündüm. Saint Laurent'te olup olmadıklarını merak ettim. Firar için yeni tasarılar yaptım. Geleceğimi düşündüm... Geleceğim... Gele-ceğimde geçmişimden bir şey olmayacaktı. Renée! Artık ken-di kendimle yalnızdım ya genç kız bana dönmüştü düşünce-lerimde. Birlikte geçen hayatımızın her ânını hatırlamaya ça-lıştım. Başka bir erkek bulmuştu sanırım. Neden bulmasın-dı! Toplum dışına atılan beni neden beklesindi? Onun tarafını tutarak düşündüm: Haklıydı Renée! Kendi tarafımı tuttum: Renée haksızdı. Karanlıkta ileri geri, ileri geri yürürken dü-şüncelerim geceye ulaştı.

Sonra kerevete yatıp uyudum.

İlk günü izleyen günlerde düşüncelerim tümüyle gelecek-le ilgiliydi. Kaçıyor, özgürlüğüme kavuşuyordum. Ondan son-ra da çeşitli düşler başlıyordu. New York ya da Buenos Aires'de alacağım giysinin rengini, buna kaç para ödeyeceğimi dü-şünüyordum. Hayalimde yarattığım bir kızla randevulaşıyor, onun gelmesini beklerken sabırsızlanıyordum... Her şeyi ka-famda gerçekmiş gibi canlandırıyordum! İşte düşünce gü-cüyle; sessizliğin, karanlığın içinde uzun günler geçirdim.

Düşünürken, hayal kurarken yaşadığımı hissediyordum. Kendime, yalnızca bana özgü bir yaşamaydı bu! Bir düştü! Komşum duvara vurduğunda ya da gözleyici gelip avluya çık-mamı söylediğinde sinirleniyordum. Çünkü hayallerimin bü-yüsünü bozuyor, beni gerçek dünyaya döndürüyorlardı.

Birkaç frank karşılığında gözleyicilerden birinin bizi sa-hile indirip yıkanmamıza izin verdiği günler oluyordu. Ben

birkaç frank daha fazla vererek sahildeki kayaların birinin dibinde bir paket tütün de buluyordum. Gözleyici davranışlarımı görmezlikten geliyor, hücremde sigaramı tütürebiliyordum.

Otuz, kırk beş, altmış gün geçti... Otuz günüm daha var. Sonra güneşe kavuşacağım.

Hücremin kapısı önünde gardiyanın sesi, «Belbenoit!» diye patladı.

— «Efendim!» diye demir kapının ardından karşılık verdim. «Ne var?»

Disiplin Kurulu beni yine çağırtmıştı. Aleyhime bir rapor daha yazıldığını öğreniyorum. Hücremin demir kirişlerine tutunup, idman yaptığım için hücre cezam on beş gün daha uzatılıyor.

Otuz yerine kırk beş gün daha! Hücrem rutubet içindeydi. Tabanlarım yumuşamıştı. Bir hayli acı çekiyordum. Çünkü durmadan dolaşmayı adet edinmiştim.

Hücreden çıkacaktım! Kararım karardı. Yeteri kadar kalmıştım içerde. Param tükenmek üzereydi. Gittikçe zayıf düştüğümü hissediyordum: Üç günün ikisinde katıksız ekmek yemek, havasızlık, insanın kemiklerini sızlatan rutubet sağlığını iyiden iyiye bozmaya başlamıştı. Hastaneye yatmam gerekiyor, diye düşündüm.

Kalan birkaç frankımla gardiyanı, bana revirden sülfürik asit getirmesi için kandırdım. Pek az bir miktar getirdi. Ama yeterliydi. Doktor vizitesinin başlamasından üç saat önce **maquillage**'a başladım: Bu, mahkûmların şu ya da bu şekilde kendilerini hasta etmelerine verdikleri addır. Asidi kaşığıma koydum. Asidin metalle temasından meydana gelen buharları içime çektim. Muayeneye çıktığımda doktor stetoskopuyla ciğerlerimin feci halde hırıldadığını gördü. Sanki üşütmüşüm gibi durmadan burnumu çekiyor, öksürüyordum. Doktor, bronşit olduğumu bildirdi. Derhal revire yatırılmamı istedi.

Royale'ye gitmek için Saint Joseph'den ayrıldım. Kalan hücre cezamı son gününe kadar hastanede geçirmeyi umuyordum. Çünkü orada geçireceğim günler de verilen cezaya sayılıyordu. Yiyecek! Okuyacak bir şeyler! Temiz hava ve güneş!

ON DOKUZUNCU BÖLÜM

Royale adasındaki hastanede, yokluğum sırasında bir skandalın çıktığını öğrendim. Kumandanın beni alelacele Saint Joseph'e göndermesiyle önlediği bir mahkûmla gardiyanın kızı arasındaki serüvenden çok daha önemli ve ciddi bir şeydi bu: Maurice, Raoul ile adanın en yaşlı gardiyanı Leclerc'in karısı arasındaki ilişkiydi.

Bir zamanlar bulvardaki lüks lokantalardan birinin başgarsonu olan Maurice, Güyan'daki mahkûmiyet yılları boyunca sertleşmiş, katılaşmıştı. Kırmızı Baraka'daydı. Bütün yaşantısı Raoul adındaki genç bir mahkûmla olan eşcinsel ilişkinin çevresinde dönüyor gibiydi. Bu ikisi her gece barakanın en kuytu, uzak köşesine çekiliyorlardı. Diğerleri kumar oynar ya da özel işleriyle oyalanırlarken Maurice ile genç môme'si karanlıkta kalıyorlardı. Maurice sapık zevklerini tatmin etmek için barakanın kuytu köşesine gerdiği bir ipe bir çarşaf asıyordu.

Ben Saint Joseph'e yollanmazdan önce de durumu biliyordum. Raoul hiç çalışmaz, ona Maurice bakardı. Ona bütün, giysi ve başka şeyler alırdı. Ama birdenbire Raoul'a gardiyan Leclerc'in evinde her gün çalışması emredilmişti. Raoul yirmi yaşındaydı. İradesizliğini belli eden bir ağza sahip olmasına rağmen bir hayli de yakışıklıydı. Üstelik işini de biliyordu.

Çeşitli numaraları vardı. Leclerc altmış yaşını geçmişti. Tropikal iklim gücünü öylesine sömürüp bitirmişti ki, kendisinden çok genç olan, hele onunla evlenmezden önce başıboş bir hayat yaşadığına hiç kuşku olmayan karısı daha genç bir erkekle bir serüvene girişmeyi kararlaştırmıştı.

Fransız Güyan'ında bu hiç de beklenmedik bir şey değildir. Birçok gardiyanın, hatta memurun bile eşleri eski fahişelerdir. Zaten eğitim, öğretim görmüş, kibar, soylu bir kadın Fransız Güyan'ındaki hayata ancak bir iki ay dayanabilirdi. Bu yüzden gardiyanlar çok güç bir eş bulup, evlenebilirler.

Leclerc'in karısının şehvetli bir vücudu vardı. Çok ince, açık saçık bir elbise giyip, Ada'nın rüzgârlı yolunda aşağı yukarı gezinerek biz mahkûmlara işkence ederdi. Raoul'un evinde çalışmasını isteyen de o olduğu söylentisi ağızdan ağıza dolaşıyordu.

Böylece Raoul kendini çifte rol oynar buldu. Anormal derecede ihtiraslı iki âşığını da sonuna kadar tatmin etmeye çalışıyordu. Gündüzleri, Leclerc olmadığı zaman ateşli bir âşıktı. Geceleri de Maurice'nin eşcinsel arzularını tatmin etmek zorundaydı. Maurice ortada ne döndüğünün farkındaydı. Ama bu üçlü ilişki onu rahatsız etmiyordu. Ne var ki, Leclerc'in karısı Raoul'un, Maurice'den uzak durmasında ısrar etmeye başladı. Raoul bunu Maurice'ye söyledi. Kadının onu hiç kimseyle paylaşmak istemediğini anlattı. Maurice bunun güzel bir şaka olduğunu düşündü.

— «Keyfine bak, ama dikkatli ol!» diye uyardı Raoul'u. «Leclerc durumu anlarsa beynine bir kurşun yersin... Sonra ben ne yaparım!»

Oysa Leclerc'in karısı Raoul'un gece faaliyetlerini bırakmadığını anlayacak durumdaydı. Öylesine büyük bir kıskançlığa kapıldı ki, bir gün evinin önünden geçen Maurice'yi çağırarak, ona yekten kendisine başka bir môme bulmasını söyledi. Maurice de ona başkalarının işine karışmamasını ihtar edip yoluna gitti.

Leclerc'in karısının kıskançlığı giderek çoğalıyordu. Bir

hafta sonra Maurice'le bu konuyu yeniden konuştu. Ama adam bu kez onun yüzüne gülmekle yetindi. Artık kadın Raoul'u ne pahasına olursa olsun yalnızca kendine maletmekten başka bir şey düşünmüyordu.

Birkaç gün sonra evinin önünde çalışan çöpçüyü çağırdı. Maurice'yi bulmasını, buraya gelmesini söylemesini istedi. Öyle sanıyorum ki Maurice hem meraktan, hem de kadına bir parça daha işkence etmek için geldi. Kadın ona ikinci kata çıkmasını söyledi.

Maurice merdivenleri çıkıp kadının önünde durdu.

— «Raoul'dan söz edeceğim,» dedi kadın sinirli sinirli.

Maurice, «Yine mi?» dedi öfkeyle, «Eğer beni rahatsız etmeye devam edersen, Raoul evine çalışmaya gelmeyecek artık.» Merdivenlerden inmek için döndü. O zaman Leclerc'in karısı tabancayı kapıp Maurice'nin tam sırtına ateş etti. Maurice kurşunun darbesiyle döndü. Bir çuval gibi yüzüstü yere yuvarlandı. Aynı anda kadın üstünü başını paralayarak: «Tecavüz! Irzıma tecavüz ediyor!» diye bağırmaya başladı.

Hemen hemen bütün ada onun evine koştu. Maurice yerde yatıyordu. Kadın onun tam giyinirken eve girdiğini anlattı. Sonra da kendisini savunmak için ateş etmişti. Ağır yaralı Maurice'yi hastaneye kaldırdılar. Allahtan usta, iyi bir doktor vardı. Maurice'yi ölümden kurtardı.

Revir görevlilerinden biri, iyileşir iyileşmez ırza tecavüz ve saldırı yüzünden tutuklanacağını, Saint Laurent'e gönderileceğini söyleyince Maurice çok sinirlendi. Yanımdaki haktaki durmadan dönüp duruyor, kadına hak ettiği dersi vereceğini söylüyordu. Maurice aptal değildi. Üstelik eğitim öğretim görmüş bir adamdı. Güyan Genel Savcısına durumu ayırtılarına dek anlatan bir mektup yazdı. Gardiyanın karısını kasten adam öldürmeye kalkışmakla suçladı.

Tabii bunun üzerine derhal bir soruşturma yapıldı. Skandal bütün açıklığıyla ortaya çıktı. Leclerc'in karısının Raoul'la olan ilişkisini bilmeyen kalmamıştı. Şimdi kadının daha önce başka mahkûmlarla olan serüvenleri de ortaya çıkmıştı.

Sonunda Maurice'yi o gün çağırmaya giden çöpçünün tanıklığı Maurice'nin haklı olduğunu iyiden iyiye ispatladı. Böylece kadının suçluluğu en küçük kuşkuya meydan vermeyecek şekilde öğrenilmişti. Oysa kadın Cayenne'deki sivil mahkemede beraat ettirildi. Bir gardiyanın şerefine, bir mahkûm tarafından lekelenmesi olacak şey değildi! Kadın derhal kocasını terk etti. Fransa'ya döndü. Ama biz de bu arada bir hayli eğlenceli günler geçirdik.

YİRMİNCİ BÖLÜM

1927 şubatında hâlâ hastanedeydim. Böylece ek cezalarla birlikte hücre mahkûmiyetimi tamamlamış oluyordum. Saint Laurent'e dönmem emredildi.

Le Grande Terre! Artık firar planları kurabilir, firar şansımı deneyebilirim.

Saint Laurent'deki Yönetmenliğin atelyesinde muhasebecilik yapıyordum. Ne yazık ki tek bir sou kazanamıyordum. Huzur bozucu, sinirlendirici bir şeydi bu. Çünkü avantamı alabilecek, firarda payıma düşen parayı ödeyebilecek durumda olmak istiyordum. Kumardan ancak tütün, sigara parasını çıkarabiliyordum.

Mart ortalarında birdenbire karşıma bir firar şansı çıktı. Komşu sömürgelerden davar getiren Saint Laurent şilebi Venezüela'ya gidecekti. Muhasebeci olarak şilebin yakacak yükünü kontrol etmem gerekiyordu. Ambarlara yakacağı yükleyen mahkûmlar grubunda yakın dostlarım vardı. Görevimi yerine getirirken birdenbire aklıma, yanıma yolculuk boyunca yetecek su ve yiyecek alarak ambara saklanabileceğim geldi. Arkadaşlarıma düşüncemi söyledim. Odunları yüklerken yığının orta yerinde bir boşluk bıraktılar. Odun yığınının gerisine saklayarak bir miktar yiyeceklerle beraber bir yağ kutusu dolusu su koydular. Şilep sabahleyin, saat beşte su-

ların yükselmesiyle yola çıkacaktı. Yükleme biter bitmez, bir gün önce odunların içine saklanmaya karar vermiştim. Şilebe istediğim gibi girip çıkıyor, iş bitiminde diğer mahkûmlarla beraber yoklamaya girmiyordum. Benim şilepte kaldığımı hiç kimse fark etmeyecekti.

Ama son anda arkadaşlardan biri geldi. «Böyle bir işe kalkışma,» diye fısıldadı, «Şilep eski. Hava kötü giderse yığdığımız odunlar üzerine çökebilir. Ezilirsin.» Düşünmeye başladım. Adam haklıydı! Daha önce aklıma gelmemişti bu. O akşam büyük bir umutsuzluk içinde kampa döndüm.

Nisan ayının ilk günlerindeydi, pazar günü öğleden sonra bir mahkûm bir gün önce mahkûmların barakaya girerken resimlerini çeken Amerikalıları görüp görmediğimi sordu. Barakaya değişik saatlarda döndüğümünden, arkadaşın sözünü ettiği kişileri görmemiştim.

— «Gazeteci olmaları gerek,» diye mahkûm konuşmasını sürdürdü. «Çünkü çok resim çektiler! Meydandaki Kumanda'nın evinde kalıyorlar.»

O gün, pek az olan paramı da şileple kaçma uğruna kaybettğimden, üstelik 15 frank borca girdiğimden, ertesi sabah gidip Amerikalılarla görüşmeyi, onlara yazdığım kamp hayatıyla ilgili bir iki hikâyeyi satmayı kararlaştırdım. Ertesi sabah saat sekiz sıralarında kolumun altına yazılarımı sıkıştırarak, yabancıları görmeye gittim.

Beni içeri bir relégué (*) aldı. İş aşçılıktı. Kapının önün-

(*) Bir relégué, her biri üç aydan dört mahkûmiyet yemiş, Güyan'a müebbet sürgün edilmiş hırsızdır. Bunlar Saint Laurent'in güneyindeki ormanlarda barındırılır, diğer mahkûmlardan ayrı tutulur. Aslında Güyan'da serbest yaşamaya bırakılmaları gerektiği halde kamplara kapatılırlar. Diğerleri gibi giyinir, çalışır, ceza görürler. Toplumun baş belası olan cinsten küçük, âdi hırsızlardır. Sürgünler kampı Güyan cehenneminde ayrı bir pislik ocağıdır. Hırsızlık, cinayet en üst düzeye yükselmiştir. 1885'ten beri yollanan 20.000 sürgünden 17.000'i ölmüş, ancak birkaç yüzü Fransa'ya dönebilmiş, diğerleri de kaçmıştır. Şimdi Güyan'da 2.500 relégué vardır. Bunların Güyan'a yollanması 10 temmuz 1937'de kesinlikle yasaklanmıştır.

de beklememi söyledi. Kendisi gidip bir mahkûmun geldiğini Amerikalılara bildirdi.

Hoş yüzlü bir Amerikalı göründü. Ne istediğimi sordu. Yıllar önce okulda öğrendiğim kırık dökük İngilizcemle derdimi anlattım. Fransız Güyanı hakkında yazdığım birkaç hikâye ve makaleyi satmak istediğimi söyledim. Elimdeki yazı tomarını alıp yukarı kata çıktı. Birkaç dakika sonra yanında karısı olduğu halde geldi. Bana, New York'lu Mr. ve Mrs. Niles olduklarını söylediler. Kocasının söylediğine göre Mrs. Niles (**) yolculuk ve macera hikâyeleri yazıyordu.

— «Bu yazılarınız için ne istiyorsunuz?» diye Mrs. Niles sordu.

— «Ne verirsiniz, Madam?»

Bana düzgün bir şekilde katlanmış bir banknot verdi. Ne kadarlık bir banknot olduğuna bakmadan parayı avucuma sıkıştırdım.

Mrs. Niles, «Yarın sabah yine gel,» dedi, «Belki sizinle konuşacaklarım olur.»

Gösterdikleri anlayış ve cömertliğe teşekkür ederek oradan ayrıldım. Evden bir parça uzaklaşınca banknotun ne kadar olduğunu anlamak için durdum. Belki de yirmi beş franktır, diye düşünüyordum. Ama yanılmıştım. Yüz frank vermişlerdi! Dosdoğru Çinli tüccara giderek banknotu bozdurmak için ekmek, bir kutu sardalye, bir paket tütün aldım. Sonra barakaya döndüm. Kumar borcumu da ödedikten sonra seksen frankım kaldı. Bir mahkûm için bir servetti bu. O gün öğleden sonra atelyedeki tornada çalışan arkadaşa bana aliminyumdan yepyeni bir tüp yapmasını söyledim.

Ertesi sabah Mrs. Niles'ı görmeye gittim. Kocasıyla kahvaltı ediyordu. Beni de davet etti. Bir fincan kahve içtim. Sonra karşıma geçip oturdu, yaşam öykümü anlatmamı istedi. Ben konuşurken notlar aldı. Sonra elime, bilmek istediklerinin listesini yaptığı bir kâğıt verdi. Bunlar hakkındaki

(**) Şeytan Adası Mahkûmu adlı kitabın yazarı.

bilgimi yazmamı, ertesi sabah getirmemi istedi. Yine yüz frank verdi!

Şeytanın bacağına kırmıştım! Şansım yaver gitmeye başlamıştı!

Geceleri geç vakitlere kadar oturup yazdığım yazıları birkaç gün, üstüste ona götürdüm. Yazdıklarımı okuduktan sonra bana bol bol para veriyordu. Bir gün bana bir poker takımı, başka bir gün de son derece keskin küçük bir bıçak hediye etti.

Bir sabah da artık Güyan'dan ayrılacaklarını söyledi. Amerikan gemisi **Tom Gibbons**'la New York'a gidiyorlardı. Gemiye Hollanda Güyan'ndaki Moengo alüminyum madenlerinden bineceklerdi.

Şimdi gözlerimin önünde yepyeni bir firar planı canlanıyordu. Eğer Moengo madenlerine zamanında varırsam, belki de Mrs. Niles bana gemide bir iş bulur ya da başka bir çare düşünebilirdi! Eğer Mrs. Niles orada olursa, Hollanda yetkililerinin bana anlayış göstereceklerini umuyordum.

Yola çıkmasından bir gün önce onu son kere görmeye gittim. Ama cesaretimi yitirdim. Düşündüklerimden ona tek bir kelimeyle olsun söz edemedim. Bir seferinde ona mahkûmların yalandan hasta olmak için nasıl geneotu kullandıklarını anlatmış, o da bu geneotundan bir miktar getirmemi istemişti. Geneotundan ona gitmezden önce vermek için telaşlandım.

Bir **libéré**'nin kulübesine gittim. Ona beş frank vererek bana derhal bir sivil giysi bulmasını söyledim. Bana beyaz bir giysi, ayakkabı ve eski bir şapka getirdi. Sonra bir sandalı olan ve beni Hollanda sahiline bırakabilecek bir **libéré** bulmasını istedim. Çok geçmeden onu da bulduk. Beni Maroni nehrinin karşı kıyısına bırakmasına karşılık yirmi beş frank alacaktı. Görevli memurların çoğunun dinlendikleri öğle saatında Saint Laurent'ten geçip **libéré**'nin sandalına bindik. Bir saat sonra da Hollanda sahilinde, Albina yakınlarındaydık. Yirmi beş frankını verdim adamın. Sonra yirmi frank

daha kazanmak isteyip istemediğini sordum. Parayı verdim. Mrs. Niles'e bir miktar geneotu götürmesini söyledim. Ay-lar sonra libéré'nin istediğini yerine getirdiğini öğrendim.

Albina'ya vardım. Bir dükkâna girerek bira aldım. Beni hiç kimse rahatsız etmedi. Bir maden işçisi olduğumu sandı-lar. Çevrede dolaşıp vakit geçirdim. Karanlık çökünce Albi-na'dan çıktım. Moengo madenlerine giden yolu tuttum.

Bir hataydı bu! Niyetim birkaç mil yürümek, sonra ge-ceyi saklanarak geçirmektir. Sonra sabahleyin arabasıyla ma-denlere gelen Mrs. Niles'i durduracak, beni de almasını rica edecektim. Oysa daha on beş dakika yürümemiştik ki, iki Hollanda polisiyle burun buruna geldim. Yanlarında yol işle-rinde çalışan mahkûmlar vardı. Albina'daki cezaevine gidi-yorlardı. O saatte, ormanın içlerine giden yolda bir beyazla karşılaşmak gariplerine gitmiş olacaktı. Kimlik kartımı, ma-den-kayıt kartımı istediler. Hiç birinin olmadığını söyleyin-ce kendileriyle birlikte Albina'ya gitmemde ısrar ettiler. Ora-ya varınca bir karakola götürdüler. Komiser karşısında bir kaçağın bulunduğunu derhal anladı!

Ne kadar karamsar bir geceydi o! Umutlarım yine başa-rısızlığa uğramıştı. Neredeyse özgürlüğün eşliğindeydim... Oy-sa özgürlük yine uzaklaşmıştı. Ertesi sabah komiser beni Vali'nin motoruyla Saint Laurent'e yollamaya karar verdi. Ay-nı motor dönüşünde Albina'ya Mrs. Niles'le kocasını getire-cekti. Cebimden kadının bana armağan ettiği küçük bıçağı çıkardım. Komisere verdim. Buraya geldiğinde Mrs. Niles'e vermesini söyledim.

Yine Saint Laurent'teydim. Ama bu firar teşebbüsünden ceza yememeye kararlaydım. Yeni yönetmenliğe göre bir mah-kûmun firarî olabilmesi için aradan yirmi dört saatin geç-mesi gerekiyordu. Bu sürenin tamamlanmasına çok az kal-mıştı. İşimi sabah onda bırakmıştım. Albina'da saat yedide tutuklanmıştım. O halde yalnızca dokuz saat ortadan kaybol-muştum. Bir kaçak sayılmazdım! Vali Juvanon'a durumumu anlatan bir mektup yazdım. «Belbenoit, Hollanda Güyanı'nda

sivil giysiyle tutuklanmıştır. Ama yeni yönetmenliğe göre on iki saatlik süreyi doldurmadığından kaçak sayılmaz. Disiplin Kurulunda bu durumun gözönüne alınmasını rica ederim,» diye bir karşılık verdi.

Yine de Disiplin Kurulu bana altmış gün hücre cezası verdi. İnce sayıldığım için de yine Adalara gidecektim. Param olduğundan, muhasebecilik yapmış olduğumdan kâğıt ve mürekkep bulmakta güçlük çekmedim. Royale'ye gitmezden önce Saint Laurent'deki iki aylık hücre cezamı çekerken yazdığım notları bir *libéré* olan aracı yoluyla Mrs. Niles'e yollamayı becerdim. Mrs. Niles bundan ve daha önce verdiğim notlardan yararlanarak *Şeytan Adası Mahkûmu* adlı romantik öyküsünü yazdı.

YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM

Royale'deki Kırmızı Baraka'da yanımdaki boş yere yeni bir mahkûm geldi... Daha önce tanımadığım, Pierrot Josse adında biriydi. Zeki, kültürlü bir insandı. Dünyanın dört bucağını dolaşmış bir denizciydi. Arkadaş olduk. Bol bol konuşuyorduk. Gemilerde yetiştiği için daha sonra donanmaya girmişti. İnatçı, disiplinden hoşlanmayan bir kişiliğe sahip olduğundan Fransız Afrika'sındaki disiplin taburuna yollanmıştı. Oradan da 1923'te hırsızlık suçundan Güyan'a gelmişti. Hem genç, hem de yakışıklıydı. Üstelik sapıktı da. Ama ben ona zekâsı, bilgisi, paylaştığımız düşünceleri yüzünden bağlanmıştım. Yaşlı mahkûmlar arasında pek çok hayranları vardı. Ama Pierrot Josse bir sapık olarak kendini, kendisi gibi olanlardan daha üstün göstermesini biliyor, saygı görüyordu. Ne tehditlere, ne de hediyelere aldırış ediyor; dostlarını dikkatle seçiyordu.

Pierrot'la ilgili bir hikâye vardır: Güyan sürgünündeki mahkûmlar arasında görülecek türden bir aşkın büyük hikâyesidir bu.

Pierrot, Güyan'a geldikten bir yıl sonra, yalnızca on yedi yaşında olan bir başka mahkûm geldi. Adı Roger Pecquet idi. Hırsızlıktan ve kendisini tutuklayan polise ateş etmekten yedi yıl yemişti. Fransa'nın toplama kampı olan Saint

Martin de Ré'de de kötü davranışlarıyla tanınmıştı. Sürekli olarak hücreye kapatılması gerekmişti. Sanki katıksız ekmek, pranga onun için çok hafif şeylerdi! Böylece **fort-à-bras**'ların hayranlığını kazanmıştı. Birkaç ay sonra da Güyan'a geldi. Toplam olarak üç yüz yirmi gün hücre cezası vardı. İşte 1924 ağustosunda Pierrot firar teşebbüsünden cezasını çekerken Roger Pecquet'le tanıştı.

Roger bir hücrede yalnız başına yatıyordu. Pierrot ise diğerleriyle birlikte bir barakada kalıyordu. Ama Pierrot avluya gezinmeye çıkarıldıklarında Roger'in gençliğinin, davranışlarının farkına varmıştı.

Bir gün Roger'in arkasına geçti: «Hücrene git,» dedi, «Seninle görüşmem gerek!»

Roger öfkeyle dönüp baktı. Peirrot'un da kendisine sapık tekliflerde bulunacak bir mahkûm olduğun sanmıştı. Pierrot onun ne düşündüğünü derhal anladı: «Hayır, hayır, hiç de düşündüğün gibi değil,» diye atıldı, «Ben seninle konuşmak istiyorum!»

Roger hücreesine gitti. Birkaç dakika sonra Pierrot yanına geldi. Pierrot açıkça eşcinsel olduğunu, kendisiyle ilişki kurup kuramayacağını sordu.

Diğer mahkûmlarinki gibi bir teklifle karşılaşacağını bekleyen Roger bu açık konuşma karşısında ne diyeceğini bilemedi. Hücrelerin kilitlenme saatiydi. «Fikrimi yarın bildiririm,» demekle yetindi. Pierrot yakışıklı bir gençti. Roger'in gururu okşanmıştı.

Oysa ertesi gün Roger, bir grup mahkûmla birlikte Charvein kampına gitmek üzere oradan ayrıldı. Pierrot'a bir daha karşılaştıkları takdirde cevabının, «Evet,» olacağını da söyledi. Pierrot'un gözleri parladı. Roger'e, hücreden çıkar çıkmaz ona elinden gelen yardımı yapacağına söz verdi. Bir ay sonra Pierrot, T.M.S.'ye çıkarıldı. Firar teşebbüsü yüzünden normal cezasına iki yıl daha ağır hapis cezası eklediler. Aynı akşam Camp des Malgaches'e yollandı. Kırk sekiz saat sonra da yeniden firar etti!

Belki de Güyan'a gelenler içinde en iyi yüzücüydü. Birkaç gün içinde bir sandal, iki tüfek ve yeteri kadar yiyecek sağladı. Sandalı, gece karşıya yüzerek Albina'dan çalmıştı; tüfekleri ve yiyeceği de madencilerin erzak deposundan.

Bir gün ormanda deniz yoluyla firar etmeyi düşünen, ama tekneleri olmayan altı kaçak mahkûmla karşılaştı. Aralarında, Güyan'a ilk geldiğinde Pierrot'un môme'liğini yapan bir mahkûm da vardı. Bu mahkûmla kavga etmişler, adam Pierrot'a vurmuştu.

Pierrot onlara: «Denizden kaçmak için gerekli her şey bende var,» dedi, «Bildığınız gibi ben yelken kullanmasını bilirim. İsterseniz birlikte kaçarsınız, ama bir şartım var. Yanımıza Charvein'de bulunan bir arkadaşımı da alacağız. Gardiyanları haklar, onu kaçırabiliriz... Sonra da denize açılırız.»

Pierrot'un teknesinden ve erzakından yararlanmak isteyen mahkûmlar teklifi kabul ettiler. Pierrot da onları teknesini sakladığı yere götürdü. Gece oldu. Ateş yakıp oturdular. Konuşuyor, sigaralarını tütürüyorlardı. Çok geçmeden Pierrot uyudu. Diğerleri aralarında fısıldaşmaya başladılar. Charvein'e gitmeye hiç niyetleri yoktu. Özgürlüklerine nerdeyse kavuşacakları bir sırada gardiyanların kurşunlarına kurban gitmek istemiyorlardı. Birlikte bir plan kurdular. Pierrot'u zor kullanarak götüreceklerdi. Çünkü ona ihtiyaçları vardı. Tekneyi açık denizde ancak o başarıyla yönetebilirdi. Pierrot derin uykudayken üzerine çullandılar. Onu kısıkrak bağladılar. Yola çıkmak için her şeyi hazırladılar. Bu sırada Pierrot ateşin başında yatıyor, öfkeden ağzına geleni söylüyordu.

Tekne hazır olunca Pierrot'u dümene oturtup akıntı boyunca kürek çektiler. Bir yandan da Pierrot'u sakinleştirmeye çalışıyorlardı. Roger'e Venezüela'dan para ve sahte belgeler yollayabilir, altı aydan daha kısa bir süre sonra onu yanına aldırabilirdi.

Nehrin ağzına geldiler. Denize çıktılar. Çok geçmeden tekne dalgaların üzerinde sallanmaya başladı. Kendilerine yelkeni nasıl takacaklarını, tekneyi açık denizde nasıl kullana-

caklarını göstermesi için Pierrot'un elini kolunu çözmeleri gerekiyordu.

Pierrot iplerden kurtulunca tek bir kelime söylemeden işe koyuldu. Duru bir geceydi. Ayışığı vardı. Pierrot sahilten yana baktı. Uzakta Galibi Burnunun feneri ışıldıyordu. Denize beş mil açılmış olduklarını düşündü. Kararını verdi! Ani bir hareketle dümen kırdı. Bütün yükünü teknenin bir yanına verdi. Bir saniye içinde tekne devrilmişti!

Arkadaşları hayretle bağııştılar. Ama hiç biri de onu önleyecek kadar çabuk davranamadı. Kısa bir süre sonra yalnız dört kişi kalmışlardı. Çünkü ikisi tutunacak bir yer bulabilmek için teknenin çevresinde dolaşırlarken boğuldular. Öfkeden çılgınlaşan Pierrot, bıçağını ağızına alarak yüzdü. İntikam hırsıyla bir zamanlar onu döven mahkûmu arıyordu. Suyun içinde çabalayan ötekisi Pierrot'un üzerine geldiğini gördü. Pierrot acımasızca yaklaştı. Bıçağını sapladı! Adamın çığlığı gecenin içinde cınladı. Şimdi üç kişi kalmışlardı. Pierrot az çok saydığı Hutin adlı mahkûmun yanına gitti. Telâşlanmamasını, ağır ağır yüzmesini söyledi. Sahile çıkmasına yardımcı olacaktı. Diğer mahkûm bir sandık bulmuş, sımsıkı sarılmıştı. Pierrot ona doğru yüzdü. Kutuyu alıp Hutin'e verecekti. Mehtapta adamın kutuya sarılmış ellerinden birinde bir bıçağın ışıltısını gördü. İçi öfkeden bir yanardağ gibi kaynayan Pierrot'un taktığı öldürücüydü. Sessizce, ağır ağır adamın çevresinde dönmeye başladı. Ona giderek yaklaşıyordu. Kurbanı, yüzmesini bilmiyordu ama yaklaşan ölüme karşı koymaya çalışıyor, suyun içinde tekmeler savuruyordu. Sarıldığı kutu onun için bir ölüm kalım umuduydu. Ne pahasına olursa olsun bırakmaya niyeti yoktu.

Oysa Pierrot suyun içinde evindeymiş gibi rahattı. Kurbanı suyun içinde tepinir, bir o yana, bir bu yana dönerken Pierrot santim santim yaklaştı. Artık bıçağı dişlerinin arasında değildi. Eline almıştı. Sonra birdenbire yön değiştirdi. Düşmanını hazırlıksız yakaladı. Kolu suyun içinden havaya

kalktı. Işıldayan bıçak adamın sırtına indi! Kopan çığlık gecenin sessizliğini bozdu. Pierrot kutuyu alıp Hutin'e verdi.

Yan yana yüzdüler. Şafak sökerken sahile yaklaşmışlardı. Pierrot arkadaşına cesaret veriyor, vazgeçmemeye zorluyordu. Sonunda karaya çıktılar. Sekiz saattan beri suyun içindeydiler! Bitkin bir halde kumların üzerine uzandılar. Ama öğleye doğru uyandılar. Kabaca sarsılmışlardı.

— «Hey! Ne yapıyorsunuz burada?»

Bir gözleyiciydi konuşan. Yanında eli silâhlı bir gardiyan duruyordu. Ne yazık ki Camp des Haltes yakınlarında karaya çıkmışlardı. O gece hücreye kapatıldılar.

Bana Pierrot'un nasıl intikam aldığını Hutin anlattı.

Pierrot kapatıldığı hücrede Roger'le haberleşiyordu. Charvein'e giden mahkûmlar, ya da oradan gelenler mektup getirip götürüyorlardı. Fırsatını bulunca da tütün, arada sırada da beş franklık banknot yolluyordu. T.M.S. onu Saint Joseph'de, altı ay hücre cezasına çarptı. Böylece Roger Adalara gitti. Şimdi birbirlerine daha yaklaşmışlardı. Onları birbirinden yalnızca Royale ile Saint Joseph arasındaki uzaklık ayırıyordu. Roger, Royale'de sakalık yapıyor, az da olsa bir miktar para kazanıyordu. Yardım sırası ona gelmişti. Gözleyiciler, gardiyanlar yoluyla Pierrot'a tütün, para yollamaya başladı. Sonra Pierrot hücreden çıktı. Royale adasına yollandı. İki yıl sonunda bir araya gelebilmişlerdi!

Oysa mutlulukları uzun sürmedi. Roger, Adalar doktoru tarafından hasta bulunmuştu. Çünkü sara nöbetlerine tutuluyordu. Yeniden Nouveau Kampına gidecekti. Boş yere hasta listesinden çıkmaya çalıştı. Nouveau'ya gidenlerin listesindeki adını her hafta daha sonraki gruba alsın diye muhasebeciye para yedirerek ayrılık gününü uzattı.

Sonunda Royale'ye gitmek günü geldi. Pierrot onu, ilk fırsatta yanına alacağına inandırmaya çalıştı. Çalışmalara başladı. Hastalanabilmek için kinin içiyordu.

İşte bu sırada, Royale adasına, Kırmızı Baraka'ya bir inco olarak yollandığımda tanıdım Pierrot'u. Adalardan kur-

tulmak, Roger'le buluşmak için gösterdiği çabayı ilgiyle izledim.

Benimle saatlarca denizden, gördüğü yerlerden konuşurdu. Durmadan da kinin içtiğinden gittikçe zayıflıyordu. Sonunda da öylesine zayıfladı ki, sara belirtileri onda da görülmeye başladı. Doktoru hastaneye yollanması için kandırabildi. Oysa doktor onun, dostu Roger'le beraber olacağını umduğu kamptan yüz elli mil uzaktaki korkunç Kourou kampına gönderilmesini uygun buldu.

Pierrot'u bir daha görmedim. Sıtma ya da dizanteriden öldüğüne emindim. Kourou, sürgün sömürgelerinin en korkuncu, en berbatıydı. Orada üç yılda dört bin mahkûm ölmüştü. Bu Ölüm Kampı daima Yönetmenliğin mahkûm sayısını ayarlama kampı olmuştur. Her yıl altı aydan sekiz aya kadar açıktır. Mahkûmlar ünlü Route O'da çalıştırılırlar. Bu yolun her metresinde bir mahkûm ölüsü yatar. Bu ölüm kampı, cezaevlerindeki mahkûm sayısı gerektiğinden fazla olunca açılır. Sözümona yol yapımında çalıştırılmak için giderler. Ama bu yol yapımı bir bahanedir. Çünkü 1907 yılından beri ancak yirmi beş kilometrelik bir yol yapılmıştır. Yol, ormanın ve bataklığın göbeğindedir. Mahkûmlar bellerine kadar su içinde çalışırlar. Yiyecekleri de diğer bütün kamptakilerden daha azdır. Gün be gün sineklerin, tropikal güneşin ve yağmurun altındadırlar. Sıtma ya da dizanteriden ölünceye kadar orada tutulurlar. Kourou kampına gidenler oradan kurtulmak için akla hayale gelmez şeyler yaparlar. Bir mahkûm vardı Coupleux adında. Gardiyanı çamurun içine attı. Ormandan Cayenne'deki cezaevine kaçtı. Ama onu geri yolladılar. Kourou'da öldü. Coupleux'la tanıştığımda adamın yalnızca dört el, üç ayak parmağı vardı. Şişmandı. Bıçaktan korkardı. Ama ayağından ya da elinden bir parmağı budamanın hiç de acı vermediğini öğrenmişti. Gardiyan mahkûmlara verilen bütün ete el koymuştu. Cayenne'deki zenci metresine götürüyor, sattırıyordu. Sonra da parayı ara-

larında paylaşıyorlardı. Albert Londres bile kitabında bu konuya değinmiştir.

Yine de Pierrot'un serüvenleri bana kadar ulaştı. Bir bakıma sürgün sömürgesinin bir efsanesi haline geldi.

Kourou'da altı gün kaldıktan sonra Pierrot dört mahkûmla beraber kaçtı. Roger'i bulmak, birlikte denizden kaçmak için Nouveau kampının yolunu tuttu. Kourou'yu terk ettiklerinin ikinci günü Sinnamarie yakınlarında yakalandılar. Gece Pierrot kaçabildi. Vahşi ormanda, dikilmekte olan telefon direklerini izleyerek ilerledi. On günün sonunda Nouveau Kampı kıyısındaydı. Roger'e ormanda saklandığını bildiren bir haber saldı.

Şimdi bu iki erkek yeniden birleşmişlerdi. Kamptan pek az uzaklıkta yaptığı bir kulübede her gün buluşuyorlardı. Kelebek avına çıkıyormuş gibi kamptan uzaklaşan Roger, Pierrot'un yanına geliyordu. Hayat onlar için sevinç, mutluluk dolu bir hale gelmişti. Roger, Pierrot'a tütün ve yiyecek getiriyordu. Ormanın derin sessizliğinde ikisinin de arzu ettiği bir mutluluğu paylaşıyorlardı.

Sonra firar için hazırlanmaya başladılar. Çok geçmeden Pierrot nehrin aşağılarında bir tekne buldu. Bunu koya getirdi. Bu arada Roger'in kamptaki arkadaşları da onlarla birlikte gelmeyi kararlaştırmışlardı. Bunlardan biri de Koca Marcel idi, İkinci firarımda bana arkadaşlık eden mahkûm. Duru, ay'ın ısıdığı bir gece, bulabildikleri, çalabildikleri kadar yiyeceklerle sekiz mahkûm yola çıktılar.

Pierrot dümendeydi. Roger de yanında. Nehrin ağzına vardılar. Deniz sakindi. Pierrot da mükemmel bir denizciydi. Dokuz gün sonra Orinoco'ya giriyorlardı. Venezüela'daydılar. Artık özgür olduklarını düşünüyorlardı!

Birkaç ay önce olsa özgürlüklerine kavuşabilirlerdi. Ama Fransız Güyanı'ndaki açlık ve ölümden kaçanlar için bir özgürlük ışığı olan Venezüela şimdi ülkelerindeki bütün Fransız kaçaklarını topluyor, tutukluyordu. Özgürlüğe yelken açtıklarını sanan bu sekiz kişi dosdoğru cezaevine girdiler!

Venezüela polisi tarafından tutuklanarak Puerto Cabello kalesine tıkıldılar. Çok geçmeden de Ciudad Bolivar'la Karakas arasındaki yolda çalışmaya başladılar.. Bu yol yıllardan beri özellikle Fransız Güyan'ından kaçan mahkûmlar tarafından yapılıyordu. Hayat yorucuydu. Yemek kötüydü. İş ağırdı. Üstelik gardiyanlar da zalimdi. Canlarını tehlikeye atıp kurtulduklarını sandıkları bir sırada bütün bunlara katlanmak kolay değildi. İsyancı bir kişiliğe sahip olan Roger'in sabrı tükenmekte gecikmedi. Bir gün, gardiyanlardan biri sırtına maşetinin düz yanıyle vurunca Roger onun gırtlığına saldırdı. Bu da onun hayatına mal oldu. Diğer gardiyanların açtığı yaylın ateşiyle yere yığıldı! Pierrot dostunun ölümünü gözleriyle görmüştü. Acıdan, üzüntüden çılgınlar gibiydi. Birkaç gün sonra Roger'in katillerinden birini bıçaklamak istedi. Bu sefer de Pierrot kurşun yağmuruna tutuldu. Sonunda Royale'ye getirilen Koca Marcel anlattı bunları bana. Roger'le Pierrot'un son serüvenini, birbirinden ayrılmayan iki dostun sonunu böylece öğrenmiş oldum.

YİRMİ İKİNCİ BÖLÜM

Öyleleri vardır ki, aklın hayalin alamayacağı kadar cüretfidirler. Bizim La Pomma dediğimiz Launay'ın mahkûmların en cesuru ve inatçısı olduğuna hiç kuşku yoktu. Kaçmak için giriştiği son teşebbüsü anlatmak isterim.

Son firar teşebbüsü yüzünden üç yıl hücre cezasına çarptırılan Launay, Saint Joseph'e yollanan diğer mahkûmlarla birlikte Mana'ya bindi. Ambarın kapağı açık bırakılmıştı. Gece arkadaşlarından birine Mana'nın kenarında asılı duran cankurtaran yeleklerinden biriyle denize atlayıp kaçmayı teklif etti. Sahilden yirmi mil kadar uzakta, kapkara suların içinde çırpınıp köpek balıklarına yem olmanın anlamı yoktu. Böylece Launay yirmi dört saat sonra «Kale»nin hücrelerinden birine tıklmış bulunuyordu.

Ama kendini içinde ancak altı adım atılabilen, üç yılını geçireceği hücrenin yarı karanlığında bulunca kafasında bir tek düşünceden başka bir şey kalmadı: **Kaçmak.**

İki hafta sonra niyetini bitişikteki komşusu, kendisi gibi Parisli olan Marcel Mazet'e duvara vurarak anlattı. Marcel'in de kendi kafasında olduğunu biliyordu. Marcel teklifi derhal kabul etti. Launay planını anlattı. Bir yolunu bulup Royale'ye geçecekler, oradan da kaçacaklardı.

İkisi de hasta değildi. Hücrelere, kafese kapatılan birer

kaplan gibi kapatılan bu mahkûmların Saint Joseph adasından kurtulabilmeleri için tek bir çare vardır: Hastaneye yatırılmak. Hastane Royale'dedir. Mahkûmların yalandan hasta olabilmek için sayısız numaraları vardır. Öylesine zekice davranırlar ki en usta doktoru bile kandırırlar. Marcel dört beş gün içine kinin karıştırdığı sigara içti. Böylece Saint Joseph'deki doktora çıktığında ateşi yükselmiş olacaktı.

Yanağına iğne batırdı sonra da. Elini ağzının üzerine tutarak yüzünün o yanı iltihaplanıp şişene dek sürekli soludu. Doktor haftalık vizitesine geldiğinde Marcel'in de, Launay'ın da Royale'ye gitmelerinin gerekli olduğunu bildirdi. Ertesi sabah iki ada arasındaki bağlantıyı kuran teknedeydiler. Planlarının ilk aşamasını gerçekleştirmişlerdi. Ama bunun, planın en kolay kısmı olduğunu da biliyorlardı.

Revirde yataklarına uzanmış yatarlarken durmadan bir tek düşünceyi olgunlaştırıyorlardı. Royale'den neyle, nasıl kaçacaklardı?

Launay önce ameliyat masasını çalmayı düşündü. Sonra bunun olanaksızlığını anladı. Çünkü revir gardiyanı orada yatıyordu. En iyisi muz ağaçlarının gövdelerini birbirine bağlayarak bir sal yapmaktı. Dieudonné böyle bir salla birkaç yıl önce kaçmış, sahile ulaşabilmişti.

Marcel de aynı şeyi düşünüyordu. O sırada bakışları uzun koğuşun bir köşesinde duran kereste parçalarına gitti. Bu tahtalar; hastaların yataklarındaki eskiyen tahtaları değiştirmekte kullanılıyordu. Marcel'in aklına parlak bir fikir geldi. Salları gözlerinin önünde duruyordu. Launay'a düşündüğünü anlattı.

Ertesi sabah, şiltelerinin altındaki tahtaların böcek yuvası olduğunu iddia ederek koğuşun köşesindeki tahtaları karıştırıp incelediler. En geniş ve en hafif olanlarını ayırdılar.

Şimdi mesele bu tahtaları hastaneden çıkarmaya gelmişti. Tabii kendileri de beraber. Güç bir işti bu. Bulundukları koğuş ikinci kattaydı. Launay, alt katta ne olduğunu anlamak

için koğuş görevlisinin belli etmeden ağzını aramaya başladı. Eski şiltelerin depo edildiği bir oda bulunduğunu öğrendi. Böylece gece, yatağının altına girerek **plan d'évasion**'ninde sakladığı bir testereyle çürümüş tahtada bir delik açtı. Şafak sökerken işini bitirmişti. Deliği dikkatle kapatarak yatağına yattı. Koğuştaki diğer mahkûmlara güvenilirdi. Marcel'le Launay'ın ne yaptıklarını biliyor, çalışmaları ilgiyle izliyorlardı. O gün öğleden sonra Launay bir görevli mahkûma para vererek, kamptaki bir arkadaşına mektup yolladı. O gece Launay'a bir kangal sağlam ip geldi. Marcelle birlikte ipi, seçtikleri tahtalara bağladılar.

Saat on bir! Suların yükselme zamanı.

Hastane derin bir sessizlik içindeydi. O gece saat altıda sessizce yataklarına çekilmişlerdi. Yükselen suların kendilerini doğruca sahile sürükleyeceği o gece kaçmayı kararlaştırmışlardı. Giysileri, hastaneye girerlerken üzerlerinden alındığından, yoktu. Ama ikisinin beraber sekiz yüz frankları vardı tüplerinde. Bu parayla istedikleri gibi birer elbise alabileceklerini biliyorlardı. Yiyeceğe ihtiyaçları yoktu. Denizde yalnızca bir gece geçireceklerini umuyorlardı. Ertesi gün de sahile varacaklardı. Elbette yiyecek bir şey bulurlardı.

Delikten aşağı ilk inen Launay oldu. Marcel ona tahtaları ustalıklı uzattı. Sonra bir battaniye ile bir çarşaf attı. Kendisi de indi. Çok geçmeden hastanenin avlusundaydılar. Çıt çıkarmamışlardı.

Battaniyeyi hastanenin çevresindeki, üzeri cam kırıklarıyla dolu duvarın üzerine attılar. Marcel tırmandı. Launay tahtaları uzattı. Marcel bunları duvarın öteki yanına aşırđı. Biraz sonra kıyıdaydılar.

Salı yapmak güç olmadı; tahtaları yan yana iple bağladılar. Bir tanesini bir ucuna, ötekisini de diğer uca enlemesine yerleştirdiler. Sonra Launay beline sararak getirdiği çarşafı çözdü. Bir ucunu sala, ötekini de bileğine bağladı.

Marcel bu işe şaşmıştı. Ne yaptığını sordu.

— «Kendimi sala bağıyorum. Altımdan kaçmasın diye,» dedi Launay, «Yüzme bilmem.»

Yüzme bilmediği doğrudu. Bu adam zifiri karanlıkta, köpek balıklarıyla dolu bir denize, incecik, uydurma bir salı açılacak cesarete sahipti. Hem de yüzme bilmediği halde!

Her şey hazır olunca Marcel'e, «Haydi gidelim!» dedi.

Royale'nin kayalık bir sahili vardır. Deniz, kayaların üzerinde gürültüyle kırılır. Su daima dalgalıdır. Gece zifiri karanlıktı. Her biri salın bir ucundan tuttu. Suya indiler. Çok geçmeden bellerine kadar sudaydılar. Dalgaların sesi, birbirlerine bağırıtlarını yutuyordu. Salı kayalardan uzak tutmaya çalışarak açıldılar.

Karanlıkta kayboldular. Dalgaların üzerinde sekiyorlardı. Birdenbire bir büyük dalga salı kaldırdı. Marcel denge-sini yitirdi. Denize yuvarlandı. Dalgalar onu sahile sürüklediler. Korkunç bir acı duydu. Bayıldı.

Birkaç dakika sonra kendine geldi. Doğrulup oturdu. Baş zonkluyordu. Elini ağrıyan yere götürünce başının yarılmış olduğunu anladı. Ilık kan bir yanağından aşağı sel gibi akıyordu. Sonra Launay geldi aklına! Güçlkle ayağa kalktı. Karanlıkta seslendi. Cevap alamadı.

O zaman Marcel hastaneye dönmeye karar verdi. Tepeye yavaş yavaş çıktı. Ama kan kaybı yüzünden öylesine halsizdi ki, duvara tırmanamadı. Yere oturup ne yapması gerektiğini düşündü. Gidip kapıdaki gardiyana teslim mi olsaydı? Ama o zaman alarm verilir, gardiyanlar arkadaşının peşine düşerlerdi! Launay'ın sahile varacağını pek sanmıyordu, ama şafak sökünceye dek beklemeye karar verdi. Evet, çektiği acıya dayanıp bekleyecekti. Eğer Launay yaşıyorsa, ona bir şans vermiş olacaktı.

Kapıdaki gardiyan sabahleyin Marcel'in kanlar içinde sendelediğini görünce derhal alarm verdi. Kontrol yapıldı. Launay'ın hastanede olmadığı anlaşıldı! O sabah mahkûmların hiç biri çalışmaya yollanmadı. Gardiyanlar, gözleyiciler

ormanı taradılar. Ama Launay'ın izini bulamadılar! Üstelik ufukta sala benzer bir şey de yoktu.

Launay'ın kaçış haberi Royale'den de öteye yayıldı. Her kafadan bir ses çıkıyor, çeşitli teoriler ileri sürülüyordu. Launay'ın gösterdiği cesaret dilden dile destanlaştı! Daha sonra salın parçalarının Şeytan Adasında bulunduğu haberi geldi. Peşinden de Sinnamarie'den Launay'ın köpek balıkları tarafından kısmen yenmiş vücudunun oraya sürüklenmiş olduğu öğrenildi!

Ama bütün bunlar doğru değildi! Gerçek aşağıda anlatığım gibi. Bunu da bana Launay, dört ay sonra döndüğünde kendisi anlattı.

Marcel'i neredeyse sulara gömecek olan dalga, salı ileriye doğru atmıştı. Sala sarılan Launay arkadaşına seslenmiş ama cevap alamamıştı. Sal akıntıyla açık denize sürükleniyor, sahile doğru gidiyordu.

Şafak söktüğünde Adalar gözden kaybolmuştu. Launay neredeyse karaya yaklaşmak üzereydi. Kalbi sevinçle atıyordu. Sonunda gecesini gündüzüne katarak planladığı özgürlüğüne kavuşmak üzereydi!

Birkaç dakika sonra... Kendisini Brezilya'da, Paris'te elini kolunu sallayarak gezer görüyordu! Şimdi sahile birkaç metre kalmıştı. Birdenbire salın olduğu yerde durduğunu fark etti. Sonra da karaya değil de, denize doğru yeniden gittiğini gördü! Launay anladı. Suların alçalması sebep olmuştu buna. Gittikçe uzaklaşarak karayı görmez oldu.

Ertesi sabah da yine karaya yaklaştı. Yüzmesini bilseydi! Birkaç dakikada karaya ayak basardı. Oysa yüzme bilmiyordu. Aradaki uzaklık da onun için korkunç bir şeydi. Öfkeden çılgına dönmüştü. Salın yine durduğunu, sonra yine denize açıldığını hissetti. Salın tahtalarından birini sökerek kürek gibi kullandı. Ama akıntı öylesine şiddetliydi ki karşı koyamadı. O gece yine açık denizdeydi!

Açtı. Ama ona asıl ıstırap veren şey susuzluktu. Çıplaktı. Geceleri üşüyor, gündüzleri cayır cayır güneşte kavrulu-

yordu. Günler bitip tükenmek bilmiyordu. Sıtması yeniden başlamıştı. Sıtma nöbetleri sırasında denize yuvarlanmamak için kendini sala sımsıkı bağladı.

Çok geçmeden nöbetler sıklaştı. Çıldırarak gibiydi. Dört gün geçti. Köpek balıkları salın çevresinde dolaşıyorlardı. Launay onları dehşetle seyrediyordu.

Bu duruma yedi gün dayandı.

İşte bu sırada Hollanda Güyanı sahilinde avlanmakta olan birkaç yerli buldu onu. Suların üzerinde sürüklenen sal dikkatlerini çekti. Üzerinde çıplak bir adamın bulunduğunu görünce yaklaştılar. Launay'ı sandallarına aldılar. Launay yaşıyordu. Onu köylerine getirdiler. Kadınların bakımı sonucu kendini toparladı.

Sekiz gün sonra ayağa kalktı. Maroni nehrini geçmeye, Saint Laurent çevresindeki kamplardaki bazı arkadaşlarıyla temas kurmaya karar verdi. Parası vardı. Arkadaşlarının yardımıyla denizden bir firar teşebbüsüne girişirlerdi. Oysa tefişe çıkan bir asker grubu köye geldi. Launay'ı buldular. İki gün sonra Saint Laurent'teki barakadaydı. T.M.S. tarafından dört ay sonra duruşması görüldü. Saint Joseph'e yollandı. Önceki hücre cezasına şimdi dört yıl daha eklenmişti!

Yine de Saint Joseph'deki hücrede kalmamaya her zamankinden daha azimliydi!

'Launay, 39,875. Yalancı hasta. Çok önemli bir durum olmazsa hastaneye yollanmayacak.' Başgardıyanın emriyle bu yazı hücresinin kapısına asılmıştı. Launay hava almak için yarım saat çıkarıldığı avludan her dönüşünde bu yazıyı okuyordu. Şimdi yine tek düşüncesi kaçmaktı. Geceleri uykusunda bile bunun düşlerini görüyordu. Hastaneye yatmanın çok güç olacağını biliyordu. Ama umudunu yitirmiyor, düşünüyor, planlar kuruyordu.

Aylar geçti. Launay, Kale'nin derinliklerinde sessiz ve sakin. Sanki gücünü, cesaretini yitirmiş gibiydi. Sonra nöbetçi gardiyan hücrelerden birinden inilti duydu. Fenerini ka-

ranlık hücrelere tuttu. Yerde kıvranıp inleyenin Launay olduğunu gördü.

Launay karnını tutuyordu. Dudaklarında köpük vardı. Görevli ne olduğunu sordu. Ama Launay titriyor, inliyordu. Karşılık vermedi. Görevli gardiyana onun karnının ağırımının mümkün olduğunu söyledi. Launay'a birkaç kaşık dolusu ilâç verip kendi haline bıraktılar.

Ertesi gün doktor hücrelerdeki mahkûmlara bakmaya gelecekti. Tabii Launay bunu biliyordu. Çok hastaymış gibi davrandı. Doktora apandisit krizi geçirdiğini, dün geceki krizin iki ayda gelen ikinci kriz olduğunu anlattı. Doktordan kendisini hastaneye almasını, ameliyat etmesini rica etti! Görevli ile Gardiyan da Launay'ın bütün gece çok ıstırap çektiğini eklediler. Doktor, Launay'ın kapısındaki uyarıya rağmen onun derhal Royale'ye yollanmasını emretti. Saint Joseph başgardiyanı buna karşı koydu. Launay'ın tehlikeli bir mahkûm olduğunu, inandırıcı hastalık numaraları yaptığını, hiç bir şeyi olmadığını söyledi.

Hastaneye gelen Launay'ı gören hastane gardiyanı, «Yine mi sen?» dedi. «Onu hücrelerinden çıkartmayacaktınız.» Gardiyan Launay'ın son kaşışı yüzünden kaybettiği aylığının acısını hâlâ unutmamıştı!

Launay'ı, gözaltında tutarak, azıllara ait, demir parmaklıklı bir odaya yatırdılar. Ertesi gün çarşambaydı. Doktor onu görmeye geldi. İki gün perhiz yapmasını söyledi. «Seni iki gün sonra ameliyat edeceğim,» diye ekledi. Hiç bir şey yememelisin, anladın mı? Verdiğim perhize uy.»

Gardiyan Morelli, doktorun yanında duruyordu. «Hiç kaygılanmayın, efendim,» dedi doktora. Launay'la kendisi özel olarak ilgilenecekti.

Launay, cuma günü burada olmayacağım, diye düşündü. Çünkü hastanenin baş görevlisi Pelissier yakın arkadaşıydı. O sabah kamptaki arkadaşlarından birine bir mektup götürmüştü:

Sevgili Toto,

Dün öğleden sonra hastaneye geldim. Benimle kaçmaya kararlı olup olmadığını bildir. Kararlıysan sana mektubu getiren Pelissier'e söyle. Bana bütün paketi içinde bir demir testere yolla. Başka bir şey istemez. Perhizdeyim. Zaten gardiyan başka bir şey sokturmaz. Bana derhal cevap ver. Bu gece sana ne yapmamız gerektiğini bildiren bir mektup yollayacağım.

Dostun, La Pomme

Toto kaçmaya kararlı olduğunu bildiren bir cevap yazdı. Launay ona hemen bir mektup daha yolladı:

Sevgili Toto,

Yarın akşam karanlık çöktüğünde kaçacağız. Gündüz, boş olduğun bir zamanda her şeyi Flat Rock'a sakla. Bir maşete, giysiye, sağlam tele ihtiyacımız var. Barakadan saat on birde çık. Flat Rock'da buluşalım. Ben de hastaneden aynı satta çıkacağım. Yolladığın testere için teşekkür ederim.

La Pomme

Perşembe sabahı Launay o akşam revirde yatmayacağından emin olarak uyandı!

Aynı sabah Morelli düşüncelerini Pelissier'e iletliyordu. Launay'dan hâlâ kuşkulanıyordu. «Launay'ın ameliyat olacağına inanıyor musun?» diye sordu.

Pelissier, «Elbette,» dedi, «Neden olmasın?»

— «Bir kere ben onun turp gibi sağlam olduğuna inanıyorum. Buraya kaçmak için geldi!» Morelli huzursuzdu... Durmadan söyleniyordu.

— «Belki bu sefer kaçmasına engel olursun,» diye güldü Pelissier.

Morelli, «Üç şişe şampanyasına bahse girerim ki, Launay yarın ameliyat olmayacak,» dedi.

— «Güzel! Şampanya kazanmak için kolay bir yol bu. Kabul ediyorum!»

Bu bahiste ortaya konulan şampanyanın değeri okuyu-

cuyu şaşırtmasın. Çünkü Pelissier, mahkûm görevli, gardiyanlara, ailelerine kinin iğnesi yaparak fazladan para kazanıyordu. Üstelik hastalara ayrılan yemekten de avantajı vardı. Morelli'den çok değilse bile en az onun kadar kazanıyordu.

O gün öğleden sonra geç vakit Launay, Toto'dan bir mektup aldı:

Arkadaş,

Sana, buradaki arkadaşların, aralarında senin için topladıkları 250 frankı yolluyorum. Bu sefer başaracağımı düşünüyor, ikimize de iyi şanslar diliyorlar. Her şeyi hazırladım, dediğin yere sakladım. Bir maşet, pantolon ve tel. Yarın akşam olur. Yarın akşam gideriz. Beni terk etme. Sabırlı ol. Yarın Özgürlük var!!!

Toto.

Yarın gece! Launay sabahleyin ameliyat edileceğini biliyordu!

Daha doktoru ne kadar idare edebilirdi ki? Uzun bir süre, diye düşündü. Eğer bir şeyler yerse, belki de doktor onu ameliyat etmekten vazgeçerdi.

Daha sonra Pelissier odasına geldi. Launay'a kendisini nasıl hissettiğini sordu. «Hiç de iyi değil,» dedi Launay. Yalan söylemiyordu.

— «Biliyor musun, Morelli ile bahse tutuştum.»

— «Bilmiyorum,» dedi Launay. Kendi dertlerini düşünüyordu.

— «Üç şişe en iyi cins şampanyasına. Yarın senin ameliyat masasına yatmayacağına emin. Ben yatacağımı söyledim.»

Launay doğruldu. Pelissier'e baktı. «O halde, arkadaşım,» dedi, «Bahsi kaybettin demektir.»

— «Ameliyat olmayacak mısın?» diye Pelissier hayretle sordu.

— «Olmayacağım! Yarın gece kaçacağım!» Pelissier, Launay'ın çok eski bir arkadaşıydı. Ona büyük güveni vardı.

Çünkü Pelissier, 1920'de Adalardan Dieudonné'le beraber kaçmış, yakalanmıştı. Bu teşebbüsünü pek pahalıya ödemişti.

— «Beni dinle,» diye öğütledi Pelissier, «Kaçmaya niyetliysen bu gece kaç. Yarın sabah doktora ne diyeceksin? Morelli'nin sana güveni yok. Doktora iki gündür senin hasta olmadığını tekrarlayıp duruyor. Yarın ameliyat olmaktan kaçınırsan, doktor da kendisini kandırdığını düşünecek. Hemen Saint Joseph'e gönderecek. Bir daha da hastane yüzü göreceğini pek sanmam.»

— «Ama yarın akşam için anlaştık! Üstelik gerekli nesnelerin nereye saklandığını bilmiyorum,» dedi Launay.

— «O halde doktorun seni ameliyat etmesine izin ver.»

— «Öğütüne teşekkürler,» dedi Launay.

— «Evet,» diye Pelissier konuşmasını sürdürdü. «Doktor bir şeyinin olmadığını görecektir. Ameliyatı da yarıda kesecek tabii. O zaman hastanede on gün kalırsın. Fırar için hazırlanacak bol bol zamanın olur. Bunu üç şişe şampanya kazanayım diye söylemediğimi bilirsin!»

Launay anladı... En iyisi buydu.

— «Galiba haklısın, Pelissier. Toto'ya haber ver. Olanları anlat.» Pelissier odadan çıkarken, «Belki bana da bir kadeh şampanya verirsin,» diye gülerek ekledi.

Pelissier de güldü. «İki kadeh vereceğim!» dedi. Launay oltayı yutmuştu!

Cuma günü erkenden doktor hastaların muayenesini bitirdi. Ameliyathaneye geldi. Pelissier'e, «Launay'ın ameliyatı için her şey hazır mı?» diye sordu.

— «Evet, efendim.»

— «O halde getirin.»

Pelissier'le beraber Morelli de gitti. Odanın kapısını Morelli açtı. Birkaç dakika sonra Launay ameliyat masasına yatmıştı.

— «Şu son iki gün hiç bir şey yemedin değil mi?» diye sordu doktor. Bir yandanda aletlerini temizliyordu.

— «Yemedim, efendim.»

— «Kalbin nasıl... Hiç şikâyetin oldu mu?»

— «Hayır,» dedi Launay.

Bütün bunlar olurken Morelli öylece duruyor, olayların bu şekilde gelişmesine sinirleniyordu. Launay'ı ameliyat masasında göreceğine bir an olsun inanmamıştı! Şimdi üç şişe şampanyayı kaybetmiş oluyordu.

Doktor da kloroform yoktu. Eter kullandı. Bu sırada Pelissier kendi kendine gülümsüyor, içeceği şampanyayı düşünererek dudaklarını şaklatıyordu.

On beş dakika sonra haber koğuşlarda, barakalarda yıldırım gibi dolaştı. Launay ölmüştü! Bir kaza mı? Elbette! Belki de ölmesi emredilmişti. Her neyse, Yönetmenlik baş edemediği, hücrede çıldırtıp öldürtemediği bir mahkûmdan daha kurtulmuş oluyordu.

O gün akşam üzeri Launay'ın ölüsü Royale'nin açıklarında denize atıldı. Onca ıstıraba katlanarak köpek balıklarına meydan okuyacak cesarete sahip olan bir insan, sonunda yine onlara yem olmuştu. Adada yetişen çiçeklerden onun için bir çelenk yaptık. Kürekçiler çelengi ölüsünün peşinden sulara attılar.

Ve o gece gardiyan Morelli ile revir görevlisi Pelissier üç şişe şampanyanın başında oturdular.

— «Launay'ın hiç bir şeyi yoktu,» dedi Morelli, «Otopsi apandisiti olmadığını gösterdi.»

— «Haklısın,» dedi Pelissier, «Ama bu bahse Launay ameliyat masasına yatacak mı, yatmayacak mı diye tutuşmştuk!»

Kadehini bir zamanlar arkadaşı olan denizdeki ölü için kaldırdı.

YİRMİ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Hücrede geçirdiğim uzun aylar boyunca kafamı derinden derine meşgul eden konuları kaleme aldım. Bunları gizli yollarla Cayenne'ye, Vali Juvanon'a yolladım.

Duygulu, dürüst, içten yazılardı bunlar. Mahkûmların cezaevlerinde, hücrelerde çektiklerini, içinde bulundukları güç, perişan durumu ayrıntılarına dek yazmıştım. Valiye bu yazıları özellikle okumasını rica eden bir not da eklemiştim.

Vali Juvanon yazılarımı Adalara yapacağı teftiş yolculuğundan birkaç hafta önce aldı. İş gereği Royale'ye gelir gelmez de benimle görüşmek istedi. Yazılarım için bana teşekkür ettikten sonra, «Üç ay iyi davranır, olumlu bir rapor yazdırabilirsen, *déclassé* olmanı sağlayacağım,» diye ekledi. Bana gösterdiği ilgiye minnettar olarak elimden geleni yapacağımı söyledim.

Haftalar geçti. Zalim gardiyanların aleyhime bir rapor yazmamaları için gücümün dışında bir gayret gösteriyordum. Üç ayı tamamlayınca Valiye verdiği sözü hatırlatan bir mektup yazdım. Cevabı derhal geldi. Kumanda'dan benim *inco* sınıfından çıkarılmamı, ilk vasıta ile derhal Cayenne'ye yolanmamı istiyordu.

Böylece 1927 kasımında Adalar'dan ayrıldım. Cayenne'ye ilk kez gidiyordum. Altı yıldır Güyan'daydım. Sonunda mah-

kûmların cennetine kavuşmuştum... Fransız Güyanı'nın başkentine, sivil ve siyasî faaliyetlerin merkezine gelmişim. Ne yazık ki çok iyiliğini gördüğüm Vali Juvanon, o sırada Fransa'ya alındı. Onu bir daha göremedim.

Cayenne'yi görmek insanoğlunun içine düştüğü çirkefi görmek gibi bir şeydir. Üç yüz yıldan beri Fransız hâkimiyetinde olan, Güney Amerika'daki tek Fransız malı olan Cayenne, 1931 Sömürge Sergisine yalnızca kelebek, içi saman dolu maymunlar gönderebilen, bir işe yaramayan bir başkentti. Cayenne! Mahkûmlar ona Tafia Kenti, Rom Kenti, derler. Fransız bayrağı altındaki en eski sömürgecinin başkenti olmasına rağmen bir sömürge halkına sahip değildir. Her an mahkûmlardan başka kimseyle karşılaşılmayan bir yere kim yerleşir?

1626'da kurulan Fransız Güyanı 1848'de esirliğin kaldırılmasına kadar iki yüzyıl geliştirdi. Ondan sonra özgürlüklerine kavuşan Afrikalı yerlilerin Güney Amerika ormanlarına dağılıp çalışmayı reddetmeleri üzerine geniş çiftlikler çöktü. Sömürge yetkilileri durumu düzeltmek için bir çare bulduklarını düşünerek Fransız Çin Hindistan'ından dört gemi dolusu Doğulu getirdiler. Oysa bu adamlar çiftliklerde çalışacakları yerde küçük dükkânlar açıp ticarete başladılar. Böylece tasarı yenilgiye uğradı. Durum iyiden iyiye kötüleşti.

Sonra Üçüncü Napolyon zamanında beyaz işçilerden yararlanmayı düşündüler. 1852'de mahkûmlar yollandı. Böylece Sürgün Sömürgesi kurulmuş oldu. O zamandan beri Fransız Güyanı'ı bir sömürge olarak sığara indirdi.

1852'de üç yüz mahkûm geldi. O yıldan beri toplam mahkûm sayısı elli altı bini geçmiştir.

Başlangıçta mahkûmlar cezalarını tamamlayınca kadar sömürgece çalıştırılıyor, sonra da Fransa'ya geri yollanıyordu. O günlerde Fransız Güyanıyla ilgileniliyordu. Mahkûmlar oradaki kadınlarla evlendirilir, çoluk çocuk sahibi olurlarsa sömürge bu güçlü kuvvetli kişilerle dolacaktı. Bu neden-

le, ceza yönetmenliğine **doublage** kondu. Böylece cezasını tamamlamış bir mahkûm, bir **libéré** olarak Güyan'da cezası kadar bir süre kalmak zorundaydı.

Oysa sömürgece bir sömürgeci olarak kalmak zorunda bırakılan mahkûmlara kimsenin aldırış ettiği yoktu. Kara derili kadınlar evlenmiyordu onlarla. Prangaya vurulmuş, gruplar halinde ağır işlerde çalıştıklarını gördükleri kişileri daha sonra aralarına almıyor, mahkûmların giderek artan sayısı karşısında korkuya kapılıyorlardı. Şimdi Fransız Güyan'ı anavatanda kötü bir yer olarak bilinmeye başlamıştı. Güyan'daki siviller birer ikişer başka yerlere gitmeye başladılar. Böylece Fransız Güyan'ı yalnızca mahkûmların yaşadığı, yoksulluk, kokuşmuşluk, kanunsuzluk dolu bir yer halini aldı. Dünyanın en kötü, iğrenç sömürgesi sıfatını kazandı.

Bugün Fransız Güyanı bir hiçtir. Korkunç, «Route de la Mort» (Ölüm Yolu) da dahil elli milden daha kısa bir yola sahiptir. Tek bir endüstrisi, fabrikası ya da demiryolu yoktur. Ayda bir kere bir şilep gerekli erzakı getirir ve boş döner. Bugün Güyan'da olan tek şey seksen beş yıl önce kurulan ceza sistemidir. Zenciler köylerine kapanmışlardır. Bir miktar Çinli ufak çaptaki ticaretlerini sürdürürler. Hollanda ve İngiliz Güyan'ları, beş parasız, eski mahkûm yeni sömürgecileri, güzelim sahillerinden uzak tutabilmek için ellerinden geleni yaparlar.

Fransa, uzun bir süreden beri kurduğu planın nasıl bir başarısızlığa uğradığının farkındadır. Bir zamanlar adını başkentinden alan Cayenne, kırmızı biberi, baharat, şeker ve değerli kereste ihraç eden Güyan, şimdi yalnızca mahkûmlar için bir karargâh olmuştur. Gelen her yeni vali, şu ya da bu şekilde olumlu bir şeyler yapmaya çalışır. Birisi kahve, diğeri kakao ya da hayvan yetiştirmeye çalışır. Oysa halkta bir şeyler yapma isteği yoktur. Bütün çabalar başarısızlıkla sonuçlanır. Et için gerekli hayvan bile dışardan gelir.

Güyan'ın başkenti çirkin, sevimsiz Cayenne, Fransa'nın Güney Amerika'daki sömürge denemesinde uğradığı büyük

başarısızlığın temsilcisidir. Şimdi Cayenne adı, Fransa'da cezaevi anlamına gelmektedir. Cayenne denilince her Fransızın aklına hırsızlar, kanun kaçakları, katiller gelir.

Kent; sahil boyunca bir mil kadar uzanır, sonra Güney Amerika sahilinin kuzeyindeki büyük, tropikal yağmur ağaçlarıyla doğudan ve batıdan çevrelenir. Denize paralel uzanan tozlu, bakımsız yol pazar yerinden başlar, iskeleye doğru giderek kentin ortasından geçer, cezaevinin de bulunduğu P.T.T. binasında sona erer. Zaten orman da o noktada başlar.

Bu yollar kentin başlıca yollarıdır. Topraktır. Taş döşenmemiştir. Evler birer katlıdır. Tahtadan yapılmıştır. Yeşil, pembe renge boyanmışlardır. Yağmur sularının sel gibi aktığı bu kentin evlerinde ise su yok denecek kadar azdır. Çünkü evlere günde iki kere borularla su verilir. O da bir saat sürer. Günlük ihtiyacı için su depo etmeyen ev kadınının hali haraptır. Ertesi güne kadar beklemek zorundadır! Elektrik de yeterli değildir. Küçük elektrik santralleri yalnızca geceleri, saat altıdan sabah beşe kadar çalışır. Santral çalıştıranlar da mahkûmlardır. Gece firar edecek birileri olursa, bunlar elektriği yalnızca yirmi frank karşılığında keser, bütün kenti karanlıkta bırakırlar!

Lağım kanallarının temizliğini, çöplerin toplanmasını da mahkûmlar yapar. Geceleri öküzlerin çektiği arabalarla evleri dolaşır, dolu pislik kovalarını alarak, boşlarını bırakırlar. Bu mahkûmların paraya ihtiyaçları olduğu zaman şu basit usulü uygulatılır: Cayenne'deki çöp kutularının ağzına kadar dolu olmaması yönetmenlik tarafından emredilmiştir. Çöp, kovanın beş parmak aşağısına kadar olmalıdır. Böylece mahkûm kovayı ellerini kirletmeden tutabilir. Mahkûmlar kovanın içine kocaman bir taş koyarlar. Sonra da sivil kentliyi uyandırarak kovanın ağzına kadar dolu olduğunu, dökmeyeceklerini söylerler. Adam çöpünün dökülmesi için mahkûma kırk sou vermek zorunda kalır. Geceleri ipte çamaşır, çarşaf ya da başka bir şey unutan kişi sabah kalktığında onu yerinde bulamaz; gece dolaşan çöpçüler alırlar. Çöp

toplayıcısı mevkii aranılan, peşinde koşulan bir iştir. Çünkü geceleri bir pantolon, çamaşır bulma olanağı her zaman çıkar. Sabah çöpleri de mahkûmlar tarafından toplanır. Her sabah altı mahkûm arabayla işe çıkarlar. Çöpleri boşaltırlarken, biri, onarılmıca kullanılabilecek olan şeyleri bir yana ayırır: eski kumaşlar, kurşun, cam, tabak parçaları ve başka nesneler. Bunlar daha sonra cezaevine getirilir, onarılır. Zencilere ya da isteyen bir mahkûma satılır.

Kentin tek ilginç anıtı Güyan'da esirliğin sona ermesini sağlayan Schelcher'in heykelidir. Heykelde yeteri kadar alaycı bir anlam vardır. Schelcher kolunu küçük bir zenci çocuğunun beline sarmıştır. Eliyle bir şeyi göstermektedir. Mahkûmlar heykelin çevresindeki otları yolarlarken sanki Schelcher çocuğa, «Bunları görüyor musun? Sen özgürsün... Şimdi köle onlar,» der gibidir.

Cayenne'nin tek sevimli, hoş şeyi Place des Palmistes'dir. Bu palmiye ağaçlarıyla kaplı bir meydandır. Kentin nüfusu 11.000 kadardır. Daha açık söylemek gerekirse 10.000 ruh, 1000 gövde vardır denilebilir. Çünkü nüfusun 700'ünü mahkûmlar, 300'ünü de Libéré'ler meydana getirir. Siviller dört sınıfa ayrılabilir: Çoğunluğu beyaz olan memurlar, ticaretle uğraşan birkaç tüccar da eklenirse ancak 1.500'e varır. Küçük dükânlarında beyazları olduğu kadar mahkûmları da sömüren Doğulular 1.000 kadardır. Zenciler çoğunluğu meydana getirir. Kentin dışında küçük toprakları işlerler. Bazıları fazladan para kazanabilmek için birkaç aylığına madenlerde çalışırlar. Kazandıklarını da kentte meteliğine kadar yerler. Daha doğrusu doğuluların işlettiği batakhanelerde içerler.

Pazar yerinde Cayenne halkının buluştuğu, birbirine karıştığı görülür. Orada sabahın erken saatlarında toplanılır. Creole'lerin Doudou dedikleri zenci kadınlar aralarında yüksek sesle konuşur, gülerler. Beş parasız, perişan, cezaevinden kurtulmuş ama yine de Fransız Güyan'ında sürgün bulunan Libéré'ler tezgâhların arasında dolaşarak ucuz bir şeyler bulmaya çalışır, yere düşen sebzeleri toplarlar. Geniş hasır şap-

kalı, giysileri kırmızı çizgili mahkûmlar yiyecek bir şeyler almak için oradadırlar. Kalabalığın arasında dolaşan bir iki beyaz kadın görülür. Peşlerinde genellikle kendilerine hayran bir mahkûm vardır. Valinin, Savcının, Belediye Reisinin aşçıları da oradadır. Bunlar da birer mahkûmdurlar. Ama sivil giyinirler. Yalnızca başlarındaki geniş hasır şapka mahkûm olduklarını ortaya koyar.

Hayat pahalıdır. Üç dizi fasulye 2 sou, iki küçük havuç da 2 sou, bir domates 10 sou'dur. Zaten sou'nun bir değeri yoktur. Bu yoksul, terk edilmiş kişiler için bir sou, bir dolar karşılığındadır. Pazardaki satıcıların içinde mahkûmlar daha çoktur: Sözgelimi, başkasap, ünlü Villette Çetesi'nin liderinden başkası değildir. İşlediği üç cinayet yüzünden Güyan'a ömür boyu sürgün edilmiştir. Ondan et satın alan mahkûm Fransa'yı dehşete salan Bonnet çetesinden Metge'dir. İki cinayet suçundan gelmiştir buraya. Güyan'ın sırayla üç valisine aşçılık etmiştir.

Mahkûmlar her yeredir. Kenti âdeta istilâ etmişlerdir. Kentin dışında, sahile yakın bir yerde de cezaevi binası vardır. Cezaevinin arkası ormandır. Cezaevinin çevresine duvar çekilmemiştir. Bir mahkûmun bütün gün serbestçe dolaşabildiği bir yerde duvara ne lüzum vardır ki? Binanın içinde biri Doğululara biri Araplara, biri de Avrupalılara ait olmak üzere üç geniş baraka vardır. Mahkûmların birçoğu geceleri, çalıştıkları evlerde yatarlar.

Bu mahkûmların düşlerini gördükleri yer, cezaevidir. Çünkü bütün Güyanda özgürlüğe en çok sahip olunan, para kazanma olanağı en fazla olan yerdir. Üstelik yüksek mevkiilerdeki sivil memurlar yakınlarındadır. Mahkûmlar daha iyi muamele görür, başka yerlerde olduğu gibi fazla hakarete uğramazlar. Mahkûmlar başlarında bir tek gözleyici olduğu halde sasabah saat altıda gruplar halinde cezaevinden çıkarlar. İlk işleri bir dükkânda durup bir bardak *tafia* içmek, tütün almak olur. Saat onda yemek paylarını almak için döner-

ler. Sonra saat ikide yeniden işe gider, akşam beşte de dönerler.

Cayenne'deki bir mahkûm **doudou** sahibi olabilir, onunla hemen her gün öğleden sonra yatabilir. Bunun için gerekli olan şey kadına verilecek 40 sou'nun ve bir bardak **tafia** içirecek paranın olmasıdır. **Tafia** kentin içkisidir. Birçok fahişe bir bardak **tafia**'yı ücretlerinin bir parçası sayarlar. Dükkânlarda mahkûmlara içki satışı yasaktır. Ama her mahkûm günde iki, üç bardak **tafia** içer. O içerde içkisini içeren arkadaşı kapıda durup gardiyanları gözler.

Mahkûmlar olmasa Cayenne yok olur gider. Fransa'da bu sürgün sömürgesinin mahkûmlardan temizlenmesi konusundan ne zaman söz açılrsa, Cayenne Valisi, halkın **Şiraz**larını belirten bir telgraf çeker. Çünkü sivil halk, mahkûmlar alındığı takdirde ne yapacaklarını bilmezler. Mahkûmlar bugün sömürgecinin köleleridir.

Cayenne'de her şey başkadır. Kanunsuzluğun, kokuşmuşluğun, yoksulluğun ve sefaletin kol gezdiği bu kentte, bu sömürgecede yaşamak; yok olmakla birdir. Hiç bir şeyin normal olmadığı, başka hiç bir sömürgecede görülmeyen bir iki olay anlatayım size.

İşte vali rolü oynayan bir mahkûmun hikâyesi. Kendi başına Cayenne'deki durumu olduğu gibi anlatan bir olaydır bu.

Adı **Leffay** idi. Güyan Valisi de **Thaly** adlı, Fransız Afrika'sından simsiyah bir zenciydi. Teftiş için Adalara gitmiş, beraberinde kendisine uşaklık etsin diye **Leffay**'ı getirmişti. Cayenne'ye **Biskra** ile dönmüştü. **Biskra** gemisinin kaptanı onu yemeğe davet etti. Vali, içi Adalarda topladığı belgeler, raporlarla dolu çantasını **Leffay**'a teslim etti. «Bunu Vali konağına götür. Posta gelince mektuplarımı masamın üzerine koy. Ben gelinceye kadar da oradan ayrılma,» dedi.

Leffay, vali konağına gitti. Birkaç saat sonra da postacı **Paristen** gelen mektupları getirdi. Tabii gelen mektuplar resmiydi.

Leffay, «Hepsini masanın üzerine koy,» dedi postacıya.

Postacı, valinin koltuğunda oturan adamın dediğini yaptı. Ama karşılığında bir makbuz istedi. Leffay soğukkanlılıkla posta kayıt defterine uzandı. Şunları yazdı:

«Güyan Valisi yerine alınmıştır.

**Mahkûm ve Uşak,
Leffay.»**

Bundan birkaç gün sonra Sömürge Genel Müfettişi, Fransa'dan gelen postanın yerine teslim edildiğini belirten makbuzun altında valinin değil, bir mahkûmun imzasının bulunduğunu fark etti. Leffay'ın imzaladığı sayfayı yırtmak gerekiyordu. Çünkü Yönetmenlik bu imzanın Fransa'ya gitmesini istemezdi. Defter sayfa sayfa, numaralı olduğundan bütün kayıtların yeniden yazılması gerekti. Bu olay yüzünden Leffay işinden oldu. Ama yüksek mevkideki bir memura hizmet etmek düşüncesiyle, davranışının ne gibi sonuçlar doğuracağını bilmeden hareket ettiği için aynı görevle daha alt mevkideki bir memurun hizmetine verildi.

Daha sonra acıklı bir olay oldu. Uluslararası yankılar uyandırdı bu olay. Ama asıl Güyan'daki kokuşmuşluğu, işlerin nasıl gevşek, sorumsuz bir biçimde yürütüldüğünü göstermesi bakımından önemlidir. Cayenne'nin sekiz mil açığında, denizde, çapı ancak kırk beş yarda olan bir kayanın üzerinde **L'Enfant Perdu** feneri vardır. Gemilerin limana giriş çıkışlarında kullanılır, Güney Amerika sahilinin başlıca fenerlerinden biridir.

Mart ortalarında fenerde mahkûmlardan biri hastalandı. Cayenne'ye işaret verildi. Sahil motoru gidip hastayı aldı. Yönetmenliğe göre bu adamın yerine derhal birini görevlendirmek gerekirdi. Oysa böyle birşey yapılmadı. Fenerdeki diğer iki mahkûm da bir üçüncü kişinin yollanmasında ısrar etmediler. Çünkü kendilerine bu üçüncü kişinin ücretinin de verileceğini umuyorlardı. Böylece 30 frankı aralarında paylaşacaklardı.

Günler geçti. Nisan geldi. Fenere erzak genellikle ayın biriyle beşinde yollanıyordu. Nisanın on beşi oldu. İki mahkûma hâlâ yiyecek yollanmamıştı! Yedek erzakları olduğundan durumu idare ettiler. On beş nisanda ise ancak iki gün yetecek erzakları kalmıştı. İşaret vererek Cayenne'dekilere kendilerini hatırlattılar. Ama fenere yine yiyecek yollanmadı. İşaret bayrağını çekmelerinden iki gün sonra da yiyecek gelmedi! Bayrak tepede dalgalanıyor, onlar kaygıyla bekliyorlardı. Artık yiyecek bir lokma bir şeyleri kalmadığından kayalıkta bol miktarda bulunan kabuklu deniz hayvanlarından yararlanıyorlardı. Ayın yirmi üçü oldu, yirmi dördü oldu...

Yirmi altıncı gün de geçti. İki mahkûm kayalıkta hâlâ bekliyorlardı. Sonra fenerin yakıtı bitti. Artık yakacak kibritleri de kalmamıştı! Ayın yirmi yedinci günü fener bütün bütün söndü. **L'Enfant Perdu** karanlıklara gömüldü. Oysa bu Güney Amerika Sahilinin o bölümünün en hayati feneriydi. İki gün daha geçti. Cayenne'den yine ne gelen vardı, ne de giden. Ne olabilirdi ki? Cayenne'dekiler son üç gündür fenerin yanmadığını fark etmemiş olamazlardı. On beş gündür dalgalandırdıkları imdat bayrağını da görmezlikten gelmezlerdi. Sonra, nisanın on üçünde erzak sandalı fenere gitti. Açlıktan baygın bir halde bulunan mahkûmların yakınlarına kadar geldi. Ama deniz çok dalgalıydı. Sandal Cayenne'ye geri döndü.

Mayıs ayı da geldi. İki mahkûm hayatlarını tehlikeye sokarak kabuklu deniz hayvanları avlamaya çalışıyorlardı. Ölümüne terk edildiklerinin farkındaydılar. Karanlıklar içindeki fenerin önemi kalmamıştı artık. Tek düşünceleri kurtulmaktı. Çünkü açlıktan ölmelerine birkaç gün kalmıştı. Kahramanca bir karar verdiler. Kahramanca diyorum, çünkü içlerinden biri yüzme bilmiyordu. O vahşî denizde, yapmayı kararlaştırdıkları şeyi uygulamak da yürek ister. **L'Enfant Perdu** kayalığında açlıktan ölmektense, içinde yatıp kalktıkları kulü-

benin tahtalarından yaptıkları salla karşıya geçmeyi deneyeceklerdi. Deniz tehlikeli bir şekilde kabarmıştı. Altı Mayıs günü de umutla bir haber çıkacağını bekledikten sonra ya karşıya geçmeleri, ya da açlıktan ölmeye razı olmaları gerektiğini anladılar. Güneşin son ışıkları kaybolurken sandalı suya indirdiler. Deniz öylesine sert ve dalgalıydı ki, sal iki kere ters döndü. Boğulmaktan güçlükle kurtuldular.

Gece yarısı sahile gelebildiler. Çıplaktılar. Boğulma tehlikesini azaltmak için giysilerini kayalıkta bırakmışlardı. Nerede olduklarını bilmeden geceyi sahilde geçirdiler. Şafak sökerken ormana girdiler. Birkaç saat sonra da mahkûmların inşa etmek için yirmi yıldır çalıştıkları Sömürge Yolu «Route Zero»ya geldiler. Oradaki jandarmalara durumu anlattılar. Jandarmalar onlara yiyecek bir şeyler verdikten sonra Cayenne'ye götürdüler. Orada görevlerini terk etme suçundan tutuklanarak hastaneye yatırıldılar! Bu iki mahkûmdan biri, Job adındaki, bu olayı Uluslararası Fener Kurulu'na bildirmek küstahlığında bulundu. Böylece Fransız Güyan'ı için sıkıntılı bir teftiş ve şikâyet konusu yaratmış oldu. Job, cezasından kalan dört ayı tamamlaması için Kourou'ya yollandı. Ek cezalar verilerek ölünceye kadar orada tutuldu. Öteki mahkûmun kalan cezası affedildi. **Doublage**'i de kaldırıldı. Fransa'ya dönmesine izin verildi. Olayı dünyanın gözü önüne sermediği için kurtulmuştu!

Cayenne'deki hastanenin özel bir odasındaki geniş bir rafta yedi büyük kavanoz yan yana durur: İçlerinde giyotinle idam edilen, alkollü suda bozulmaları önlenen yedi mahkûmun kelleleri vardır! Ama bunların içinde giyotinde can vermemiş, sürgünde ölüme mahkûm edilmemiş birinin de başı vardır!

Bu yedi baş iğrenç bir görünümdür. Kavanozların içi saf alkolle doludur. İnsan bunları çok yakından inceleyebilir.

Başların üzerindeki saç, sakal, bıyık uzundur. Boldur. Çünkü herkesin bildiği gibi kıl kökleri, baş vücuttan ayrıldıktan sonra da uzun bir süre uzamaya devam eder. Altı insan başının içinde, Hollanda Güyanı'nda altınlarını almak için bütün bir yerli ailesini öldüren Pastate'le suçortağının başları vardır. Ailenin en küçük çocuğu ölmeyip daha sonra onları tanıyınca giyotinle idam edildiler. Kourou kampında bir doktoru öldüren mahkûmun başı da burda. Zaten bu olaydan sonra mahkûmların doktor karşısına çıplak çıkmaları âdeti kondu. Diğer başlara gelince, onlar da bir sivilî ya da memuru öldüren mahkûmlara ait.

Ama bu dehşet dizisinin yedincisi, giyotine çıkmayan, asla ölüme mahkûm edilmeyen birine ait. Bu başın acı, zalim bir tarihi var. Çünkü işlemediği korkunç bir suçla itham edilip mahkûm olan birine ait. Adt Brière idi: Beş çocuğunu eğlendirmek için toplamış, sonra da onları öldürmüştü. Altıncı çocuğu bir küçük kızdı. Brière eğlenceye onu da davet etmişti. Ama küçük kız toplantıya zamanında gidememiş, savcının dediğine göre de mutlak bir ölümden kurtulmuştu. Brière suçsuz olduğunu ispatlamak için elinden geleni yaptı. Kendini savundu. Yine de müebbet hapse mahkûm oldu. On beş yıl sonra yarı çılgın bir serseri, ölüm yatağında rahibe beş çocuğu kendisinin öldürdüğünü itiraf etti. Brière masumdu. Ama Fransız Hükümeti gerçeği ilân etmezden önce onun ölmesini bekledi. Brière tam iki yıl davasına yeniden bakılması, Fransa'ya yollanması için umutla hayata sarıldı. Oysa Fransız Adaletinin haksızlığı asla kabul etmeyeceğini bilmiyordu. Zavallı adam masum olduğunun anlaşıldığını öğrendikten iki yıl sonra Cayenne'deki hastanede öldü.

Ama hikâyenin hepsi bu kadar değil. Çürümüş, kokuşmuş Yönetmenliğin memurlarından biri, masum adamın başının gövdesinden kesilmesini, bir kavanozun içinde, giyotinde can verenlerinkilerin yanına konmasını kararlaştırdı. Böyle bir şeyin yapılmasına izin verecek kadar alçak, sefih kim olabilir? Neden böyle yapıldı? Hiç kimse bilmiyor, bilmeye-

cek de. Çeşitli kanallardan gerçeği öğrenmeye çalıştıysam da, öğrenemedim. Yönetmenliğin arşivlerinde bile, masum bir adamın başının, neden bu şekilde teşhir edildiğini belirten bir yazı bulamadım. Gyan için bile ayıp, utanç verici bir şey bu!

YIRMI DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Güyan'daki mahkûmların dörtte üçünden çoğunun tek bir düşüncesi vardır: En kısa zamanda kaçmak!

Dört çeşit kaçış yolu vardır: Ormandan, Hollanda Güyanı yoluyla, Brezilyalı kaçakçılardan yararlanmak, son olarak da denizden kaçılabilir. Çok ender uygulanan beşinci bir yol vardır. Genellikle başarıyla sonuçlanır: Bu firar, özgür bir kişi tarafından hazırlanır. Bir akraba ya da dost, mahkûmun peşinden gerekli belgelerle gelir. Mahkûma, kendisiyle belirli bir yerde buluşması için haber salar. Sonra da onu sağladığı sahte belgelerle alıp gider. Bu firar çaresi nedense pek az uygulanmıştır. Ama her uygulandığında da başarmıştır. Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı olan iki kişi tanıyorum. Onlar bu yolla kaçtılar. Kardeştiler. Savaş sırasında Fransa'da bir kabare artistini öldürmüş, müebbetle mahkûm olmuşlardı. Güyan'a gelmelerinden kısa bir süre sonra büyük kardeş deniz yoluyla kaçtı. Amerika'ya ulaştı.

Ondan sonra da geride kalan kardeşini kurtarmak için çalışmaya başladı. Baltimor'a gitti. İki ayda bir Saint Laurent'e otuz mil uzaktaki Hollanda Güyanı'nın Moengo madenlerinde alüminyum hidroksit yüklemeye giden bir şilebin tayfalarıyla konuştu. Bir gün Saint Laurent'e bir yerli geldi. C.C.'nin nerede olduğunu bilip bilmediğini bir mahkûma

sordu. Mahkûm, yerliden ne istediğini öğrenmek istedi. Yerli ona bir mektup verdi. Mektupta, yerli'nin peşinden gelmesi yazılmıştı. Mahkûm yazılanı yaptı. Bir daha da onu gören olmadı. Bu Amerikalı iki kardeş, Fransız Güyan'ında bir yıl bile kalmamışlardı! Bu kaçış şekli çok ender uygulanır. Çünkü dışardaki dost ve akrabalar bu işin nasıl ayarlanacağını bilmezler.

Ormandan kaçmak hemen hemen imkânsızdır. Fransız Güyanı'ndan hiç kimse Brezilya'ya orman yoluyla ulaşamamıştır; geçilmesi gereken uzun nehirler vardır. Yürümek olanağı yoktur. Üstelik beyazlar bir sandalın akıntıya karşı nasıl kullanılacağını bilmezler. Bu işi ağaçtan ağaca zıplayan maymunlar başarır ancak.

Hollanda Güyanı yoluyla kaçmak? 1923'ten önce Hollanda bütün kaçakları kabul ediyordu. Hoşgörüsüyle karşılanıyorlar, kolayca iş buluyorlardı. Sonra içlerinden biri, Coutancot adında bir mahkûm, fecî bir cinayet işledi. Ölümüne mahkûm edilip Paramaribo'da asıldı. Ondan sonra bütün kaçaklar avlanıp geri yollanmaya başladı. Şimdi yalnızca Alman mahkûmlar Hollanda Güyanı'ndan geçebiliyorlar. Çünkü Paramaribo'daki Alman Konsolosunun, vatandaşlarına yardım etmek, ülkeden geçebilmeleri için gerekli belgeleri sağlamak üzere özel olarak ayrılmış parası var. Alman mahkûmların yapacakları tek şey Maroni nehrini geçmek. Albina'daki polis komiseri onların Alman olduğuna kanaat getirince Paramaribo'ya gitmelerine izin veriyor. Konsolosluk da onları Hamburg'a giden ilk gemiye bindiriyor. Bazı yönlerden dikkati çeken, olağanüstü bir durum bu. Hitler başka bir hükümet tarafından ölümüne, cehenneme mahkûm edilen vatandaşlarını unutmuyor. Yöneticiler bu durumu bildiğinden Alman mahkûmlarını Adalar'a sürerler ya da Cayenne'deki cezaevine koyarlar... Nehirden yüz yirmi mil uzağa! Ama yine de içlerinde Cayenne ile Saint Laurent arasındaki ormanı geçip nehre ulaşanlar vardır. Bunu başardıkları zaman onların adını bir daha kimse duymaz. Artık özgürdürler!

Bir de kaçak yolcu olarak nehirde çalışan şileplerden birine saklanarak yapılan firar vardır. Mahkûm bir kamptan kaçır, şilepte gizlice saklanır. Bunun için şilebin boşaltılmasında çalışan mahkûmların arasına karışır. Mahkûmlar günlük işi bitirince kendisi kampa dönmez. Şileple birlikte gider. Bazıları bu yolla da başarıya ulaşmışlardır. Bu da enderdir. Su ve yiyecek için ortaya çıkmak zorunda kalınca yakanır, geri yollanırlar.

Firar yollarından en büyüğü, en muhteşemi deniz yoluyla yapılanıdır. En tehlikelisi olmasına rağmen başarı şansı en büyük olanıdır. Her yıl böyle en azından altı, yedi firar teşebbüsü olur, bunların biri ya da ikisi başarıya ulaşır. Bu da altı ya da sekiz kişinin özgürlüğe kavuşması demektir. Teşebbüslerden dördü başarıya ulaşamaz. Yakalanıp geri yollanırlar komşu sömürgelerden. Gerisi denizin sessizliğine gömülür, ebediyen ortadan kaybolurlar.

Dalgah, hırçın bir denizde, ince, uzun bir yerli teknesiyle mücadele etmek kolay değildir. Orta Amerika cumhuriyetlerine, hattâ Venezüela'ya varmak için hemen hemen 2.500 millik bir deniz yolu katetmek gerekir. Hem de sahilden yüz mil kadar açıkta giderek. İnsan bazen üç haftadan fazla küçük teknenin içinde iki buklüm oturmak, gece soğukla, gündüzleri yakıcı güneşle, dalgalarla, açlık ve susuzlukla mücadele etmek zorundadır. Yine de her yıl kırkla altmış arası firar teşebbüsü bu yoldan yapılır! Venezüela'yı geçemedikleri takdirde girişilen her sekiz teşebbüstan birisi başarısızlıkla biter. Kaçaklar geri gelirler. Ya da sonuç felâket olur. Denizde boğulurlar ya da açlıktan, susuzluktan ölürler. Bütün bunları mahkûmlar bilirler. Ama yine de denemekten geri kalmazlar. Çünkü onlar için iki kurtuluş yolu vardır: Ölmek ya da kaçmak!

1928 şubatının ortalarında Mrs. Niles'e yazdığım mektubun karşılığını aldım. Mrs. Niles yeniden firara teşebbüs etmememi, yalnızca on sekiz ay kalan cezamı tamamlamamı

öğütlüyordu. Oysa sekiz yıllık cezamı bitirdikten sonra bütün hayatım yine Güyan'da sürgün olarak geçecekti. Şimdi değilse bile o zaman yine kaçmaya kalkışacaktım. Bu yüzden mümkün olabilecek en yakın zamanda firar etmeye karar verdim.

Bir tekneyle denizden firar etme yollarını düşünmeye başladım. Oysa Cayenne'de firar tehlikesini göze almaya kalkışacaklar pek azdı. İçinde kaçacağım sandalı yönetecek, denizcilikten anlayan birini bulamıyordum.

Artık kararım kesindi. Kaçacaktım. Üstelik yeteri kadar param da vardı. Bu para elimden çıkmadan firar etmek istiyordum. Param varken kaçmalıyım! Böylece bir plan kurdum. Güzel bir plandı bu: Bir Fransız sahil gemisine yolcu olarak binecektim. Brezilya sahiline giden bu gemiden Brezilya posta gemisine binerek Güney Amerika sahiline ulaşacaktım. Bunu yapmak için gerekli belgelere ihtiyacım vardı. Çevremde şöyle bir araştırma yapınca, bu belgeleri elde etmenin hiç de güç olmadığını anladım. İşin en önemli bölümü bir Brezilya pasaportu sağlamaktı. Ne gariptir ki bunu hiç bir güçlülle karşılaşmadan elde ettim: Brezilya'nın Cayenne'deki konsolosluğunda sekreter olarak çalışan memur bir mahkûmdu. Bana her türlü işlemi tamamlayarak bir pasaport sağladı... 100 franka. Sahil gemisine binebilmem için bir *libéré* olduğumu belirten belgeyi de elde etmem gerekirdi. Güyan'daki *libéré*'ler o kadar yoksuldurlar ki, belgelerini 5 frank gibi çok az bir ücret karşılığında satarlar. Bu belgeyi de cezasını, sürgün yıllarını da tamamlamış, bu yüzden istediği gemiye binmeye hak kazanan birinden satın aldım. Bu kişi çok zaman önce Fransa'ya dönebilirdi. Ama zavallı, yolculuk için yeterli parayı bir türlü bir araya getirememişti. Bu kişiyi kendisine ve bana bilet alması için iskeleyle yolladım. Bilet, Brezilya sınırındaki Saint George'ye idi. Zamanı gelince gemiye azat edilmiş bir sürgün olarak binmeyi planlamıştım.

Gemi gelecek cumartesi öğleden sonra saat beşte yola

çıkacaktı. Perşembe günü her şeyim hazırdu: Sivil giysim bir libéré arkadaşın sahildeki kulübesinde gizliydi. Brezilya posta gemisinden sınırda inmek için gerekli pasaportum damgasıyla, puluyla hazırdu. O cumartesi günü saat üçte firar teşebbüsüm başlayacaktı. O saatta arkadaşlardan ayrılacak, gidip sivil giysimi giyecek ve iskeleye çıkacaktım. Cumartesi günü öğleden sonra grubumla beraber çalışmaya gitmek için cezaevinden çıktığımda kalbim sevinçle, umutla çarpıyordu. O sırada Cayenne tellâlinin Oyapoc gemisinin yüklenmesinin geç kaldığını, geminin pazar sabahı saat sekizde kalkacağını bağırdığını duydum! Bütün umutlarımı bağladığım gemiydi bu! Gecikmesi planlarımı büyük ölçüde tehlikeye düşürüyordu. Eğer arkadaşlarımdan o gün öğleden sonra saat ikide ayrılıp gemi hareket etmezden önce tutuklanırsam cezaevinden üç-dört saat ayrı kalmış olacak, yokluğum firar teşebbüsü sayılmayacaktı! Ama geminin pazar sabahı yola çıkması! Pazar günü mahkûmlar çalıştırılmadığından cezaevinden ayrılamazdım. Geceyi bir yerde saklanarak geçirdikten sonra gemiye binerken yakalansam on iki saatlık bir süre ortadan kaybolmuş oluyordum ki, derhal firar teşebbüsünden yargılanırdım!

Ama içimde her şeyin yolunda gideceği üzerine hiç sarsılmayan bir umut vardı. Durmadan kendi kendime gemiye binerken yakalanmadığım takdirde kendimi artık özgür saymam gerektiğini tekrarlıyordum. Çünkü Brezilya sınırındaki sekiz yüz nüfuslu küçük Saint George köyünde yalnızca bir tek yerli jandarma vardı. Onun da, bir libéré olarak belgelerim tamam olduğundan bana bir şey söylemeye hakkı yoktu: Cezamı bitirmiş, istediğim yere gitme hakkını kazanmış durumdaydım. Evet, sabırsız, heyecan içindeki kafam her şeyi hazırlamıştı! Bir kere Saint George'ye varırsam gece beni sandalye Demonti adlı Brezilya sınır kasabasına götürecektir bir yerli bulabilirdim. 25 franka beni oraya götürürdü. Nehri geçerken Libéré belgemi suya atar, Para'daki yetkililere, resmî ve geçerli, her işlemi tamam pasaportumu

gösterirdim! Evet. Her şey planladığım gibi olacak, diye yineledim kendi kendime. Her şeyi bu kadar inceden inceye düşünüp hazırladıktan sonra duraksamak saçmalıktı. Tek güçlük geminin yola çıkmasının gecikmesiydi. Yine de bu gecikme, planlarımı değiştirmeme bir neden olamazdı. Böyle bir fırsat insanın eline binde bir geçerdi. Fırsattan yararlanmaya, şansımı denemeye, planımı adım adım uygulamaya kararlıyım.

O önemli, unutulmaz cumartesi günü öğleden sonra saat üçte gardiyana dükkânların birinden yiyecek bir şey alacağımı söyleyerek, birlikte çalıştığım arkadaşların yanından ayrıldım. Otları yolmakta kullandığım aletimi yanımda çalışan arkadaşına teslim ettim. Akşama kuşku yaratmaması için cezaevine götürmesini tembih edip 19 sou verdim. Doğru **libéré** arkadaşımın kulübesine gittim. Orada saklandım. Geceyi kulübeyi arşınlayarak geçirdim. Huzursuzdum. Bu sefer özgürlüğüme kavuşacak mıydım? Şafak söker sökmez arkadaşım iskeleye inerek geminin hareket edeceği tam saati öğrenmeye gitti. Bana saatlar oldu gideli gibi geldi. Sonra döndü; derhal hazırlanmamı söyledi. Geminin hareket saati bu kez değiştirilmemişti. Şimdi sokaklarda daha az gardiyan olduğundan gemiye hemen binmem doğru olacaktı.

Çabucak sivil giysimi sırtıma geçirdim. Birkaç dakika içinde hazır oldum. Üzerimde düzgün beyaz bir giysi, başımda şapka, gözümde yeşil güneş gözlükleri olduğu halde arkadaşım ile beraber kulübeden çıktım. Tenha sokaklardan geçtik. Bir süre sonra iskeleye vardık... Şimdiye kadar her şey yolunda gitmişti.

Şimdi önümüzde demir kapı vardı. Kapının öte tarafında da iskele, iskelede de gemi... Arkadaşımın elini sıkı sıkı tuttum. Vedalaştım. Sonra döndüm. Gözümü bile kırpmadan iskele kapısındaki görevli jandarmanın önünden geçtim. Geçer geçmez de sırtımdan bir ter boşandı. Şimdi iskeledeydim! Her yanımda buz gibiydi. Hedefim karşıda duruyordu: gemi! Yürüdüm. İskele hiç bitmeyecek gibiydi. Uzakıkça uzuyor-

du. Her adımımı saydığımı bugün bile hatırlıyorum. Yüreğim ağzımda, gemiye ulaşınca kadar beş yüz on altı adım attım. İskele tahtasını geçtim. Biletimi çıkardım. Kamarot bana kamaramı gösterdi.

— «Oh!» diye derin bir nefes aldım.

Kamarota bahşış vermiştim. O da kapıyı kapatıp gitmişti. Şimdi yalnızdım. Düşünüyordum... Her şeyi kontrol et, bir hata yapıp yapmadığını anla. Her şey mükemmeldi... Bu kez özgürlüğüme kavuşuyordum.

Kamaramın ortasında durmuştum. Kalbim sevinçle dolup taşıyordu. «Başardım,» diye tekrar tekrar mırıldanıyordum, «Başardım!» Ama çok geçmeden huzursuzluk yeniden başladı. Geminin bir an önce hareket etmesini bekliyor, is tiyordum. Lomboz'lardan baktım. Nehir pırıl pırıl parlıyor, sudaki küçük burgaçlar dönüp duruyordu. Hollanda sahili gözlerimin önündeydi. «Elveda!» dedim her şeye. «Elveda! Tanrım bana yardım et de buraları bir kere daha görmeyeyim.» Sonra derin bir rahatlıkla kamarada gezinmeye başladım. Geminin hareket etmesini, beni bu cehennemden alıp gitmesini istiyor, diliyordum. Ciderek sinirlenmeye başlamıştım. «Artık hareket zamanı gelmiş olmalı! Neden bekliyorlar?» diyordum.

Sonra bir düdük öttü. İlk işaret! Birazdan hareket edecektik. Sevinçten çılgın gibi güverteye çıktım. Uygun bir yerden son yolcuların gemiye binişlerini seyre başladım. Güvertede emniyeteydim. Çünkü Brezilya sınırındaki Saint George'da cezaevi ya da mahkûm kampları yoktu. Bu yüzden gemiye gardiyan ya da mahkûmlar binmiyordu.

Düdük yeniden öttü. İkinci işaret! Birkaç dakika sonra iskeleden uzaklaşacaktık. Ben de hayatımın geri kalan bölümü boyunca Fransız Güyanı'ndan kurtulmuş olacaktım.

Sonra, kalbim heyecanla çarparken bir jandarmanın iskelede olanca hızıyla koştuğunu gördüm. Hem koşuyor, hem de eliyle gemiye işaret ediyordu! Duyduğum dehşete kendi-

mi tümüyle kaptırmamaya çalışıyordum. Bakışlarım jandarmanın üzerine yapışmış gibiydi. Benim için gelemezdi ki? Ama benim için **geliyordu** işte... Biliyordum. Birdenbire anlamıştım.

Jandarma gemiye süratle yaklaşırken ben bulunduğum yere çakılmıştım sanki. Sorumlu gemi memuruna işaret etti. Sonra güverteye çıktı. Yolcular arasında Ormiéres adlı birinin bulunup bulunmadığını sordu. «Adı yolcu listesinde yazılı,» diye sorumlu memur karşılık verdi.

Ormiéres! Güvertenin parmaklığına dayandım. Yıldırım-la vurulmuş gibiydim. Ormiéres gerekli belgeleri satın aldığı **libéré'nin** adıydı. Ama bu jandarma neden Ormiéres'i arıyordu? Hür bir insandı. Gemiye binmesinde hiç bir sakınca yoktu. Düşünüyor, bir yandan da pek yakınımnda geçen konuşmaları dinliyordum.

Memur, gemi hostesini çağırmişti. Hostes gemide Ormiéres adlı bir yolcunun olduğunu, şimdi kamarasında bulunduğunu söyledi.

Aşağıya indiler. Artık kaybedecek zaman yoktu. Onlar kamaraların bulunduğu bölüme inerlerken ben de iskeleye doğru gittim. İskeleye ayak basmıştım. Şimdi bütün hızımla yürümeye çalışıyordum. Yol bitmez tükenmez gibi geliyordu. İskele kapısı ben yaklaştıkça uzaklaşıyordu sanki.

— «Rap, rap, rap!» Jandarmanın ayak sesleriydi bu. Arkamda bir yerdeydi. Ben bir hayli ilerlemiştim. Koşmak, bütün gücümle koşmak istiyordum. Ama cesaret edemiyordum. Koşarsam kendimi ele vermiş olacaktım. O zaman jandarma bana ateş bile edebilirdi! Aynı hızla, başımı çevirip bakmadan yürümeye devam ettim.

— «Rap, rap, rap!» Daha yaklaşmıştı şimdi. Adım sesleri çok yakından geliyordu. İskelede benden başka kimse yoktu. Gördüğüm tek şey ilerdeki iskele kapısıydı. Peşimde, yaklaşan adım seslerinden başka ses yoktu. Benim peşimdeydi jandarma! Bundan en küçük bir kuşku olamazdı. Ama belki de bana aldırış etmezdi... O, Ormiéres'i arıyordu. Oysa

ben Ormiéres değildim. Sarılacak bundan başka çarem yoktu.

Yürümeye devam ettim. Peşimdeki adım sesleri kuvvetlendi... kuvvetlendi... kuvvetlendi. Kendimi kontrol etmeye çalışmama rağmen, sapsarı kesildiğimin farkındaydım. Sonunda jandarma yanıma geldi.

— «Nereye gidiyorsun?» diye sordu.

— «Kente.»

Yüzüme bakar bakmaz şaşırdı. Gemideki yolcular beni gösteriyor, işaretler yapıyorlardı.

Son kozumu oynadım. Onun şaşkınlığından yararlanmaya çalıştım. «Bir şey unutmuşum. Onu alacağım. Acele etmem gerekiyor,» dedim, «gemi kalkmak üzere.» Sesime kaygılı bir ton vermeye çalıştım. Sanki geminin beni almadan yola çıkmasından korkuyormuşum gibi konuşuyordum.

Jandarma bir an ne yapacağını bilemedi. Ben durmuş bekliyordum. Bir yanlışlık olduğunu söyleseydi... «Ziyarı yok,» diyecek, koşmaya başlayacaktım.

Oysa gemidekiler durmadan aranan kişi ben olduğumu anlatan işaretler yapıyorlardı. Jandarma bir onlara, bir bana baktı. Bense dayanamadım, iskele kapısına doğru bir iki adım attım. Jandarma bıyıklarını çekti. Ne yapacağına karar verememişti. Gemidekiler ısrarlı, inatçı işaretlerine devam ediyorlardı. Bu yüzden yine yanıma geldi. Belgelerimi görmek istediğini söyledi. Böylece elimdeki belgeleri, aradığı adamın adının yazılı olduğu belgeleri gösterdim.

Jandarma belgeleri açıp çabucak inceledi.

— «Ama sen!» dedi, «Sen Ormiéres değilsin ki!»

— «Elbette Ormiéres'im. Bunlar benim belgelerim.»

— «Ben Ormiéres'i dün tutukladım. Sokakta zil zurna sarhoştı. Hapiste o!» dedi jandarma.

Olanları bir anda kavradım. Ormiéres verdiğim parayla kafayı çekmiş, jandarmaya karşı gelmişti!

— «Ama benim adım da Ormiéres,» diye ısrar ettim. «Gördüğün gibi ben tutukladığın kişi değilim.»

Son sözlerim beni kurtarabilirdi. Jandarma özür dileyerek belgelerimi ve pasaportumu geri verebilirdi! Tabii, Ormiéres'in Allahın belâsı ilk adı olmasaydı. Ormiéres'in birinci adı Gabriel'di. Belgelere de, pasaporta da bu ad yazılmıştı. Jandarma onu tutukladığında cezaevi defterine Gabriel Ormiéres diye yazdığını çok iyi hatırlıyordu.

İşte işimi bitiren bu oldu. Durumun daha açıkça ortaya çıkması için Jandarma karakoluna gitmemde ısrar etti. Orada gerçek kimliğim derhal ortaya çıktı. Cezaevine götürülüp hücreye atıldım!

Olaylar bazen ne kadar korkunç bir yön alıyor. Gerçekten de Ormiéres kentin sokaklarından birinde bu jandarmaya hakaret etmiş, cezaevine atılmıştı. Sürgün cezasını da tamamladığından, tabii sivil cezaevine götürülmüştü. Sabahleyin jandarma onun adına gemi yolcularının listesinde rastlayınca derhal harekete geçmişti. Eğer gemi pazar yerine, cumartesi günü öğleden sonra hareket etmiş olsaydı her şey yolunda olacaktı. Sahil boyunca özgürlüğüme doğru kayıp gidecektim!

YİRMİ BEŞİNCİ BÖLÜM

Mrs. Blair Niles'dan aldığım paranın hemen hemen büyük bir kısmı hâlâ duruyordu. Dördüncü firar teşebbüsü yüzünden cezama daha fazla yılların eklenmemesi için elimden geleni yapmaya azmetmiştim. Cezamı tamamlamama on bir ay kalmıştı. Şimdi iki ya da üç yıl daha ceza yersem param boşu boşuna tükenip gidecek, bir daha da bu kadar paraya sahip olamayacaktım.

Oysa durumum çok kötüydü. Jandarma Karakolunda sahte pasaportumu bulup elimden aldılar. Pasaportun gerekli, resmî her çeşit işlemi görmüş olması suçumu daha da ağırlaştırıyordu. Şimdi yalnızca kaçmak teşebbüsünden değil, sahte kimlik belgeleri ve pasaport kullanmaktan da suçluydum. Artık cezaevi Yönetmenliğinin girdisini çıktısını biliyordum. Bu felâketten kurtulabilmek için bir tek şansım vardı.

Umudum Fransız Güyanı eski milletvekili adayı Mösyö Jean Galmot'ta idi. Onunla birkaç hafta önce haberleşmiştik. Kendisi yeniden seçimlere katılacaktı. Bunun için benden Yönetmeliğe karşı her şeyi açıklayan, bütün girdisini çıktısını gözler önüne seren bir yazı serisi hazırlamamı istemişti. Seçimler yakında başkentte yapılacaktı. Jean Galmot da seçileceğine emindi. Ona iki yüz elli sayfadan fazla ayrıntılı bir

yazı serisi hazırlamıştım. Benden ne kadar para istediğimi sorduğunda, «Hiç bir şey istemem,» diye cevap vermiştim, «bu cehennemin ortadan kalkmasına yardımcı olmanız yeter.» O zaman bana 100 frank vermiş, benimle daima ilgile-neceğine söz vermişti. İşte şimdi ondan yardım istemenin zamanıydı. İçinde bulunduğum durumu anlatan bir mektup yazıp yolladım. Birkaç gün sonra da karşılığı geldi:

**«Söz veriyorum,» diye yazmıştı, «şu seçimler sona erer-
mez, senin firar teşebbüsünden cezalandırılmanın önüne
gececeğim. Seçimlerin sonucu ne olursa olsun elimden ge-
leni yapacağım. Birkaç hafta sabret.»**

Mektubun içine 25 frank koymuş, buna, «sigara için,» diye bir de not eklemişti.

Bir ay sonra Jean Galmot esrarengiz bir şekilde öldü. Zehirlendiğinden kuşkulanılıyordu. Siyah ırk, «Baba,» dedik-leri, yarı-tanrı haline getirdikleri Jean Galmot için ağıtlar yaktılar, kıyametler kopardılar. Ölümünün ertesi günü saba-hı Cayenne'deki Zenciler ayaklandılar. İntikam almak için kentin altı konsolosunun evini yakıp, onları öldürdüler. Va-li, canını kurtarmak için Adalar'a kaçtı. Güyan Bankası Mü-dürü linç edilmekten kurtulmak için bir mahkûm gibi giyi-nip kendisini bir hücreye kapattırdı! Firar teşebbüsünden verilecek cezadan kurtulmak için beslediğim ilk ve son umut böylece suya düştü.

Şimdi kendimi kurtarmak için başka bir şey denemeye karar vermiştim. Bu sırada Leonce, Cayenne'de idi. Ondan ve onu Saint Laurent'te tanıyan diğer mahkûmlardan Leon-ce'nin Yönetmenliğin en yüksek mevkideki kişisi üzerinde nüfuzu olduğunu öğrenmiştim. Mahkûmlar, Yönetmenlik Mü-dürüyle Leonce arasında eşcinsel ilişki olduğunu bana söy-lemişlerdi. Leonce'ye uzun bir mektup yazdım. Şu ya da bu şekilde Müdürü bana yararlı olmaya kandırabileceğini imâ ettim. Birkaç gün sonra mektuba karşılık geldi:

**«Müdür'e mektup yazıp beni yeniden yanına almasını is-
teyeceğim. Seni cezaevinden çıkartabilmek için elimden ge-**

leni yapacağıma söz veriyorum. Başaracağımı da sanıyorum.»

Aradan daha bir ay geçmemişti ki Leonce, müdür'e aşçılık etmek için Saint Laurent'ten geldi. Birkaç hafta sonra da şu mektubu aldım:

«René, hiç bir şey beceremedim. Birkaç kere firar teşebbüsünden ceza yemişsin. Üstelik müdür, Juvanon için yazdığın yazı serisini daha unutmamış. Ama sana hiç beklenmedik bir kaynaktan yardım sağlayacak gibiyim: Salvation Army'den bir memur Ceza Sömürgesini ziyarete geldi. Ben ona yemek pişiriyorum. Ona senden söz ettim. İlgisini çektim. T.M.S. Başkanıyla, savcıyla senin için konuştu. Duruşmada sana sert davranmayacaklarına söz verdiler. Çünkü çok dikkatli davranıyor, bu misafiri memnun etmeye çalışıyorlar. Bakanlıktan yollanmış bu adam. Sömürge'deki libéré'lerin yaşantılarını daha bir düzene sokabilmek için neler yapılması gerektiğini araştırmak için yollanmış. Son firarının ancak altı saat sürdüğünü, elindeki parayı nasıl kazandığını ona bir bir anlattım. Sana yardımcı olacağına eminim.

Leonce.»

Mektup umutlarımı tazeledi.

Cayenne'deki hücrede yedi ay gibi uzun bir süre kaldıktan sonra T.M.S. karşısına çıkmam için Saint Laurent'e götürüldüm. Cayenne'deki savcı en azından üç yıl hücre cezasına çarptırılacağımı söylemişti.

1928 kasımının üçüncü günü T.M.S. karşısına çıktım. Benden önceki mahkûmlara mümkün olabilecek en hafif cezaları vermesinden Başkan'ın sert, acımasız bir insan olmadığını anlamıştım.

Bana altı ay hapis cezası verildi yalnızca! Oysa beş yıl hücre cezasına çarptırılabilirdim. Tehlikeli durumdan, umut ettiğimden çok daha iyi kurtulmuştum.

Birkaç hafta sonra cezamı çekmek için Saint Joseph'e yollandım. Kendimi sıkı bir kontrol altında tutuyor, verilen cezanın yarısını çektikten sonra iyi davranışım yüzünden bağışlanmamı umuyordum.

Bir gün Royale'ye çağrıldım. Kumandan'ın odasına götürüldüm.

— «Yeni vali'den bir mektup aldım,» dedi Kumandan, «Vali Juvanon için yazdığın yazıların bir kopyası olup olmadığını soruyor, Belbenoit.»

— «Yok efendim,» diye karşılık verdim, «ama birkaç hafta içinde kendileri için yeniden yazarım.»

— «Güzel. Sana yazıların için gerekli malzemeyi vereceğim. Saint Joseph'deki başgardiyana gerekli talimat verilecek. Derhal çalışmaya başla. Vali'nin yazıları en kısa zamanda istediği belli.»

Yeni valinin adı Siadous idi. Ertesi gün çalışmaya başladım. Bundan kendime de pay çıkarıyor, cezamın bağışlanacağını umuyordum.

Saint Joseph'deki barakada deliler gibi çalışırken ne yaptığımdan haberi olan başgardiyana huzursuzlanmaya başlamıştı. Yeni valiye, Ada yönetmenliğinin girdisini çıktısını yazacağımı aklına koymuştu. O zaman kendisi de dahil bütün gardiyanlar birer canavar gibi tanıtılacaktı. İşte benim yapmak istediğim de buydu. Bunu yapıyordum. Vali Siadous da aynı şeyi istiyordu. Çünkü Vali Juvanon'a yazdıklarımın bir kısmını okumuş olacaktı. Yönetmenliğin en yüksek me-murundan en küçüğüne kadar herkesin ne yaptığını bilmek hakkıydı.

Bu sırada Adalarda ahlâksızlık, gevşeklik son haddini bulmuştu. Doktor doymak bilmez bir sapıktı. Koğuşlardaki hastalarıyla yatıyor, sevdiklerini gerektiğinden uzun süre re-virde tutarak, bakıma muhtaç, ölmek üzere olan hastalara yer açmıyordu. Saint Joseph'deki hücreleri dolaştığında hoşuna giden genç mahkûmları seçip hastaneye yolluyordu. Adada durum bir rezaletti: Doktorun sevdiği hastalara olan tutumu yüzünden gardiyanlar onunla devamlı tartışıyorlardı. Yeni valinin güvenini kazanmaya çalışan Kumandan'ı da tutmuyorlardı. Sonunda mücadelelerinde başarılı çıktılar. Kumandan-

dan'ın Fransa'ya geri çağrılmasında en önemli rolü oynadılar.

Yazıların üzerinde deli gibi çalışıyordum. Başgardiyan çalışmalarımı hoşnutsuzlukla izliyordu. Bir gün benim hakkımdan gelmeye kararlıydı. Önce çalışmaya gitmediğim için sabahları bana kahve verilmesini yasakladı. Derhal Kumandan'a yazdım. Birkaç gün sonra kahvem önüme gelmeye başladı. Ondan sonra Başgardiyan yazdıklarımı okumak istedi. Ama bakmasına bile izin vermedim. Vali için hazırlanan özel bir çalışma bu, dedim. Bu sefer yazılarımın Ada'dan, içinde mahkûmların yazdığı mektuplar da olabilir gerekçeyle, mühürlü zarf içinde gitmesini engelledi. Sonunda bir gün, yazılarımı Başgardiyan'dan habersiz yollamanın çaresini buldum. Zarf Vali'yi buldu. Etkisi de hemen görüldü. Hiç bir ihtarda bulunulmadan Başgardiyan Saint Joseph'deki yerinden alınıp Şeytan Adasına yollandı! Öteki gardiyanlar bana cephe aldılar. Vali'ye, Başgardiyanın Şeytan Adasına haksız yere yollandığını yazdılar. Vali onlara karşılık vermek gerektiğini bile duymadı. Kumandan'a verilen bir emirle derhal Adalar'dan alınıp Cayenne'ye yollanmam istendi. Bu arada Vali yazılarıma teşekkür olarak bana şartlı bir özgürlük tanıdı. Royale'ye nakledildim. Orada beni Cayenne'ye götürecek gemiyi beklemeye başladım. Rahatım yerindeydi.

YİRMİ ALTINCI BÖLÜM

Temiz çamaşırlarla dolu bir torbam vardı. Tüpüm parayla doluydu. Tuzlu hava sağlığıma iyi gelmişti. **Mana'nın** güvertesinden, uzaklaşıp giden Adalara bakarken içim cesaret ve azimle doluydu.

Akşam çökerken Cayenne'ye vardım. Cezaevine girdim. Üçüncü sınıf mahkûmların bulunduğu barakaya alındım. Bir yıl önce tanıdığım arkadaşların hemen hepsi oradaydı. Hepsi de bu kadar çabuk dönüşüme şaşılar. Onlara Royale ve Saint Joseph'deki arkadaşlarından mektuplar getirmiştim. Bunları hemen dağıttım. Bütün geceyi, mahkûmlar arasında sevilen bir kumar olan **Belotte** oynayarak geçirdim. Bu arada baraka görevlisinin, dönüşümü kutlamak için verdiği romu yudumluyordum. Artık Cayenne'de; mahkûmların çoğunun ihtiyaçları olan şeyleri elde ettikleri, tütün ve rom için yeteri kadar para kazanabildikleri yerdeydim!

Ertesi sabah diğerleriyle birlikte yoklamaya katıldım. Başgardıyan, Kumandan'ın bürosuna gitmemi söyledi. Böylece barakada kaldım. Saat sekiz olunca yalnız başıma, kentin öteki ucundaki Kumandanlık binasına gittim. Place des Palmistes'den geçerken Sisters of Charity (Yoksullara Yardım Eden Rahibeler)'in evinde durdum. Başrahibede Fransız yazarı Francis Carco'dan gelen bir mektubum vardı. Francis Car-

co, kendisine gönderdiğim, **Gringoire**'de yayınladığı yazılar için mektubun içine 300 frank koymuştu.

— «Günaydın, Belbenoit,» diye beni nazik bir şekilde karşıladı, «yine Cayenne'ye döndün bakıyorum!»

— «Evet, efendim.»

— «Bu sefer davranışlarına dikkat edeceğini umuyorum. Artık firar teşebbüsü yok, anlaşıldı mı? Vali Siadous seninle ilgileniyor. Seninle konuşmak istiyor.» Kumandan, Vali Konağına telefon etti. Kısa bir konuşmadan sonra bana döndü: «Vali seninle şimdi görüşmek istiyor. Derhal Vali Konağına git. Sana Cayenne'de iş bulmak için elimden geleni yapacağım.»

— «Teşekkür ederim, efendim.» Kumandan'ın bürosundan çıktım. Bu sefer acele ediyordum. Vali Konağına kan ter içinde vardım. Uşak geldiğimi haber vermeye gitti. Döndüğünde Vali'nin beni beklemekte olduğunu söyledi. Kolumun yeniyle yüzümdeki teri silerek merdivenden çıktım. Vali'nin odasının kapısı açıktı.

— «İçeri gel, Belbenoit,» diye seslendi Vali.

Elimdeki hasır şapkayı dışarda yere bırakarak içeri girdim.

Vali önündeki kâğıtlarla meşguldu. Bana şöyle bir baktıktan sonra, «Otur!» dedi.

Orta yaşta, şakaklarına kır düşmüş bir adamdı. İnsan onun yüzüne bakar bakmaz çalışkan, düşünceli bir insan olduğunu anlıyordu.

Birkaç dakika sonra önündeki kâğıtları bir yana iterek bana döndü. Konuşmaya başlamazdan önce beni tepeden tırnağa inceledi.

— «Bana Adalar'dan yolladığın yazılar için teşekkür etmek isterim,» diye konuşmaya başladı, «beni asıl etkileyen şey yazdıklarının dürüst, tarafsız bir görüşle kaleme alınmış olması. Cezanı tamamlamana ne kadar kaldı, Belbenoit?»

— «Yalnızca on ay, Ekselâns.»

— «Tekrar firara teşebbüs etmeyeceksin, değil mi?» Yüzüme dikkatle baktı.

— «Hayır, Ekselans!» diye karşılık verdim. İki dakika önce olsa, en son söyleyeceğim söz bu olurdu. Çünkü Cayenne'ye ayak bastığım anda tek düşüncem kaçmaktı.

— «Nasıl bir iş yapabilirsin?»

— «Ne olursa yaparım, Ekselans. Yeter ki gardiyanlar beni rahatsız etmesin.»

— «Bunu biliyorum.» Kumandan'a telefon etti. Bir süre karşı tarafın söylediklerini dinledi. Sonra, «Çok güzel!» dedi, «İyi olur.» Telefonu kapadı.

— «Evet, Belbenoit, bir dene bakalım. Sahilin haritasını yapmak için gelen **Antares** savaş gemisinde çalışacaksın. İş çok hafif. Limanda yatıp kalkarsın. Nasıl?»

Böylece savaş gemisi **Antares**'in sahil boyunca yaptığı hidroloij çalışmalarına katıldım. İşim çok basitti. Her on beş dakikada bir Cayenne körfezinde suların yükselmesini ölçüyordum. Suyun içine üzeri işaretli bir ölçü konmuştu. Belli zamanda suyun bu ölçü üzerindeki yerine bakıyor, deftere kaydediyordum. Eski bir mahkûm olan Bayard ve diğer bir mahkûmla çalışıyordum. Üçümüz, aramızda, sekiz saatlik nöbetler halinde görevimizi yerine getiriyorduk.

Bir gece bir sandal dolusu denizci, çalıştıkları sahilin yukarı bölümdeki yerlerinden geç vakitlere kadar dönmediler. İskeleyden az uzaktaki erler barakasında kalıyorlardı. O gece geldiklerinde öylesine yorgundular ki teknelerini ve yelkenlerini bizim kulübenin yanına bırakıp yattılar. Genellikle her şeyi beraberlerinde alıp giderlerdi. Ama bu gece bitkin bir haldeydiler. Her türlü tedbiri elden bırakmışlardı. Bizi tanıyor, her gün limanda görüyor, fırsat buldukça ahabplık ediyorlardı. Galiba bize bir dereceye kadar güveniyorlardı.

Gece saat ona doğru Bayard birdenbire, «Böyle bir fırsat bir daha elimize geçmez, arkadaş,» dedi. Bana bakarak, «René, geliyor musun?»

— «Geliyor muyum? Nereye?»

— «Antaresi'n teknesiyle kaçacağız tabii! Her şey kulübemizin önünde duruyor!» Bayardı'n içine çökük gözleri heyecanla parlıyordu. «Tek ihtiyacımız olan şey yiyecek.»

— «Hayır, ben gelmiyorum.» Kesin konuşmuştum. «Ben yakında libéré olacağım. Üstelik Vali'ye kaçmayacağıma dair söz verdim.»

— «Eh, bien, arkadaş. Biz gidiyoruz,» dedi yaşlı mahkûm başını öteki mahkûma doğru sallayarak. Sesi titriyordu. Öylesine heyecanlıydı.

— «Yapacağın şey, alarmı yarın sabah yoklama sırasında vermek. Uyuduğunu, hiç bir şey duymadığını söylersin. Uyanığında bizi de, tekneyi de bulamadın.»

Birkaç dakika içinde beş boş kutuyu taze suyla doldurdular. Yelkeni, dümeni hemen taktılar. Çıt bile çıkartmadan tekneyi suya ittiler. Biraz sonra karanlık onları bir pelerin gibi sardı.

Sahilde tek başıma kalmıştım. Birbiri peşi sıra sigara içerken bu firar teşebbüsünü düşünüp durdum. Karanlık, bir kadife kumaş gibi sarmıştı beni. Bu karanlıkta kendimi çok yalnız hissediyordum. Bütün kalbimle, bütün benliğimle özlemimi duyduğum şey şu giden teknenin içinde olmaktı. Ama mantığım bana, «Gitme,» demişti. Belki de bunu bana söyleyen mantığım değil, içimde hâlâ kaybolmamış olan şeref duygusuydu. Vali Siadous'a kaçmayacağımı söylediğimde karşıma böylesine güzel bir fırsat çıkacağını bilmiyordum ki! Ama kaçmayacağımı iki yüzlü Kumandan'a söylemiş olsaydım şimdi o teknede, iki arkadaşım ile beraberdim... Özgürlüğüme de kavuşmuş olurdu! Ama Vali Siadous bambaşka bir insandı. Yıllardan sonra ilk kez bir insan bana bir soru soruyor, vereceğim karşılığa güveneceğini hissettiriyordu.

Şafak söktü. Sinirli sinirli gardiyanların evlerinden çıkmalarını, hayatın başlamasını bekliyordum. Zamanı gelince kampa gittim. Gardiyanlara uyandığımda iki arkadaşım ile teknenin gitmiş olduğunu gördüğümü söyledim.

Büyük bir şamata koptu. Denizciler dikkatsizliklerinin,

ihmallerinin hesabını vermek için derhal savaş gemisine çağrıldılar. On beş dakika içinde geminin süratli motorlarından biri kaçakları bulmak için yola çıktı. Ama aynı gece eli boş döndü.

Beklediğim gibi beni Vali Konağına yolladılar. Vali Siadous, o insanın içini görüyormuş, okuyormuş gibi gelen bakışlarıyla beni süzdü. Sonra, «Evet, anlat bakalım olanları Belbenoit,» dedi. Parmaklarını masanın üzerine trampet çalar gibi vuruyordu.

Ona gerçeği anlattım. Hem de ayrıntılarına kadar.

— «Senin kaçmadığına sevindim, Belbenoit. Gidebilirsin.»

Hepsi bu kadar. Vali Konağından, Vali'nin gözündeki yükseldim mi, yoksa küçüldüm mü bilmeden ayrıldım.

Hiç bir şey olmamış gibi aynı işte çalışmaya devam ettim. Ama şimdi üç kişinin işini birden yapıyordum. Umurumda değildi. Geceleri bir çalar saat beni her saat başı uyandırıyor. Bir firar teşebbüsüne suçortaklığı yapmamın cezasını bu şekilde çektiirdikleri kanısında değildim. Aksine işi yapmam için yalnız bırakılmamdan, bana daha çok güvenildiğini anlamıştım. Bu duygunun benim için nasıl bir değer taşıdığını anlatmam çok güç. Bu kokuşmuşluk, yoksulluk ve bozulmuşluk cehenneminde, içtenliğine güvenebileceğim bir memur bulmuştum.

Yine de zaman geçtikçe iş beni yordu. Birkaç saat uyku uyumam şarttı. Oysa haritaya suların yükselmesi sık sık işaretlenmeliydi. Bana diğer iki arkadaşın da maaşlarını veriyorlardı. İş başarılabilmek için elimden geleni yapıyordum. Bir hafta sonunda savaş gemisinin işi bitti. Demir alıp Saint Laurent'e gitti. Sonuna kadar dayanmıştım ama yorgunluktan bitik düşen vücudumda çıbanlar çıktı. Doktorun bunları tedavi etmesi için hastaneye yattım.

Ameliyattan sonraki sabah hastanenin taburcu listesine kondum. Sargılarım kan lekeleri içindeydi. Yataktan kalktıgımda kendimi çok yorgun ve bitkin hissediyordum. Ama Va-

li, benim hastaneye yatıp ameliyat olduğumu bilmeden kam-pa telefon etmiş, derhal çalışmak üzere Konağa yollanmamı emretmişti. Aptal Başgardiyan da hastaneye telefon ederek ayağa kalkar kalkmaz Vali Konağına yollanmamı söylemiş, emrin Vali tarafından verildiğini de eklemişti.

Vali'nin beni çok özel, ilginç bir iş için çağırdığını anladım. Sömürge arşivi büyük bir düzensizlik içindeydi. Belgeler, raporlar yıllardan beri birbiri üzerine yığılarak öylece duruyordu. Dosyaların çoğu numarasızdı. Sınıflandırılması, dosyalanması gereken pek çok evrak vardı. Vali düzene sokmaya karar vermiş ve beni düşünmüştü. O gün işe başladım. Vali'ye ameliyat olduğumu, acı çektiğimi söylemedim. Böyle bir işin başına getirileceğimi rüyamda görsem inanmazdım. Daha ilk günden bir arşivci olarak görevimi çok sevdim. İlgi duydum. Çünkü aynı odalarda Yönetmenliğin arşivi de vardı. İstedığimi okumakta serbesttim.

Arada sırada Vali çalışmalarımın nasıl gittiğini görmeye geliyordu Genellikle bana söyleyecek özel bir şeyi olurdu. Ben de ona şunu ya da bunu nasıl sınıflandıracağımı, dosyalayacağımı soruyordum. İşime ilgi duyduğumu görüyor, yardımcı olmaya çalışıyordu.

Vali Siadous'u takdir ediyor, beğeniyordum. Yüz hatları sertti ama iyi kalpli ve nazikti. Güçlü kuvvetliydi. Enerji doluydu. Olayların, düşüncelerin derinine inmesini biliyordu. Bir sorun üzerine karara varmazdan önce onu ayrıntılarına kadar incelerdi. O iklimde normal bir insanı sağlığından edecek kadar fazla çalışan, hareketli bir insandı. Durumu olduğu gibi kabul edip rahatına bakacağı yerde, günde bazen on sekiz saat köle gibi çalışarak sömürgecinin yararına olan işleri tamamlamaya bakıyordu. Ama yardımcısı yoktu. Vali olarak bulunduğu sürece ne sivil, ne de cezaevi yöneticilerinden en küçük bir yardım görmedi. Özellikle **libéré**'lerin perişan durumlarına üzülüyor, bu konuda bir şeyler yapmaya çalışıyordu. Sivillerin mahkûmları evlerinde bedava denecek bir ücretle çalıştırıldıklarını görüyor, bunun **libéré**'lerin yoksul du-

rumlarının bir nedeni olduğunu anlıyordu. Amacı sivillerin onları evlerinde aşçı, uşak olarak çalıştırmaları, gerekli ücreti de ödemeleriydi. Ama çok geçmeden Cayenne'de ilerlemek, daha iyiye gitmek gibi bir duygu ve düşüncenin olmadığını anladı.

İki yıllık hizmeti sırasında Vali Siadous şu ya da bu konuyu düzeltmek için elinden geleni yaptı. Sorunu yalnızca siviller değildi. Mahkûmlar ilgisini çekiyordu. Ama kokuşmuş Cezaevi Yönetmenliği, onun teklif ettiği plânları uygulayacağı yerde, onunla işbirliği etmeyi reddediyor, yapıcı çalışmalarını ilgisizlik, uyuşuklukta karşılıyordu. Ondan en çok Yönetmenliğin memurları nefret ediyorlardı. Çünkü Vali onların tembelliklerini, uygunsuz işlemlerini bulup yüzlerine vurmaktan zevk alıyordu. En sevdiği numaralardan biri, emrinde çalışan mahkûmlardan birine ana telefon kablosunu gece geç vakit kesmesini emretmektir. Ertesi sabah erkenden kampların yolunu tutardı. Telefon kablosu kesik olduğundan bir kamptan ötekine Vali'nin geldiğini haber vermek imkânsızdı. Her kampta durumu tam düşündüğü gibi bulurdu! Bunu ilk yaptığı zaman cezaevi, kamp memurları sinir krizleri geçirdiler. Bir kampta başgardıyan ortada yoktu. Bir başkasında gardıyanlardan birini zil zurna sarhoş buldu. Mahkûmlar yakıcı güneşin altında çıplak çalışıyorlardı; susuzluktan dilleri dışarı sarkmıştı; gardıyanı kızdırdıkları için adam onlara su içmeyi yasaklamıştı. Birçok memuru Fransa'ya geri yollamıştı. Bunların arasında Adalar Kumandanı da vardı. Yöneticiler, sivil halka birleşip Vali'nin geri alınması için Fransa'ya mektuplar yağdırmaya başladılar. Yine de Vali Siadous, Güyan'da iki yılı tamamladı. Bu süre içinde öylesine çirkin olayları, işlemleri ortaya çıkardı ki, Fransa'daki yetkililer onun sömürgecinin adını daha da lekeleyecek bir skandalı ortaya çıkarması korkusuyla titrediler.

Bir gün arşivdeki dosyaları karıştırırken, «Libéré olduktan sonra ne yapacaksın, Belbenoit?» diye sordu.

Ona gerçeği söyledim... Bundan başka cevabım yoktu za-

ten: «Kaçacağım,» dedim, «Hayatımı yeniden kurmak için başka çarem yok. Burada, Güyan'da yaşamam imkânsız.»

Birkaç dakika sustu. Sonra, «Kaçmak zorunda kalmayacaksn,» dedi, «Buradan gitmen için sana bir pasaport vereceğim!»

Fransız Güyanı sürgün tarihinde, böyle bir şey olmamıştı. Gözlerim yaşlarla doldu. Boğuk bir sesle, kesik kesik, «Teşekkür ederim efendim, teşekkür ederim,» diyebildim.

Arşivin bir düzene kavuşması için aylarla çalıştım. Vali bir daha konuyu açmadı, ama ona Allah kadar inanıyor, güveniyordum. Günü, zamanı gelince buradan elimi kolumu sallayarak gideceğime emindim. Bana verdiği işte istediğim gibi çalışıyordum. Bazen bütün sabahımı, öğleden sonramı veriyor, ancak yemek yemek için çalışmayı bırakıyordum. Gece-leri de ancak saat ona doğru cezaevine dönüyor, gardiyana Vali'nin özel bir işi için geç kaldığımı söyleyebiliyordum. Bana teslim edilen belgeleri, raporları biraz olsun düzenleyebildim. Bu tozlu ve küflü odalarda beni ilgilendirecek yazıları bulmak için rafları, dolapları altüst ediyordum. Arşivlerde bu ünlü cezaevi üzerine çeşitli dillerde diplomatların, konsolosların dünyanın dört bir bucağından yolladıkları yazılar vardı. Orada Jemmapes Savaşı'nı kazanan, sonra Cumhuriyete ihanet ettiği için Güyan'a yollanan, sonunda Amerika Birleşik Devletlerine kaçabilen General Pichegru'nun yazdığı kitap da vardı. Fransız Güyan'ında mahkûmların çektikleri üzerine yazılmış ilk kitaptı bu. Her şeyi okuyor, inceliyordum: Kitaplar, raporlar, yönetmenliğin hesapları, yiyecek listeleri... Bir yandan da notlar almayı ihmal etmiyordum. İşte burada uzun aylar boyunca çalışmam, bilgi edinmem insanlığın yüz karası, iğrenç, rezil yöneticilerle, yönetmenlikle mücadele gücü verdi. Bu kitabın birçok bölümleri Arşiv Odası'ndaki o masada yazıldı. Fransız Güyanı'nın kalbindeydim. Sırtımda o rezil beyaz, kırmızı çizgili mahkûm gömleği vardı. Onca yıllık tembellikten, uyusukluktan sonra bütün varlığımı içine alan, çeken bir şey bulmuştum.

Sonra, bir sabah Vali Siadous beni bürosuna çağırarak, «Seni barakana geri yolluyorum, Belbenoit,» dedi, «Bütçemde, elimden geldiğince tutumlu davranmam gerekiyor. Ama sana iyi bir iş bulacağım.»

Şaşırmıştım. Ama söyleyecek bir şey yoktu. «Bunun başka bir nedeni olmalı,» diye düşündüm, «Mesele bütçede ekonomi yapmak değil.»

Kumandan'ın odasına gittiğimde, «Demek Vali'yi terk ettin, Belbenoit,» dedi.

— «Vali Siadous beni kampa yolladı. Bence bu işin içinde Yönetmenliğin parmağı var.»

— «Nasıl? Nerden çıkarıyorsun bunu? Belbenoit, bizi hep kendine düşman sanıyorsun sen!»

— «Ama bu sefer iddiamı ispat edeceğim, efendim!» Öylesine öfkeliydim ki kendimi kaybederek böyle konuşuyordum. «Altı aydır, Cayenne'deyim. Altı ay iyi davrandım. Aleyhime verilmiş tek ceza yok. Ama koskoca Güyan'da yapıcı, olumlu altı ay için 0 alan başka bir mahkûm da yok.» Mahkûmlar her barakanın başgardiyanı tarafından 0 dan 10'a davranışlarına göre not alırlardı. Benim son on sekiz işaretim tam on sekiz tane 0 olmuştu.

Kumandan buna ne söyleyeceğini bilemedi. Ama konuyu kapatmak ister gibi, «Cezaevi muhasebeciliğini yapacaksın, Belbenoit,» diye atıldı, «Şimdiki muhasebecinin defteri yanlışlarla dolu. Sana yapılacak bir hayli iş çıktı. Özgürsün de. İstedğin zaman kente gelebilirsin. Üstelik cezaevi kapısının yanındaki büroda yatıp kalkacaksın. Para da kazanacaksın. İş de ağır değil.»

Birkaç eşyayı toplamak için Vali Konağına giderken, «Hepsi bu kadar!» dedim kendi kendime, «Yapılacak bir şey yok!»

Vali kapısının önünden geçerken beni gördü. Çağırdı. Kamptaki gardiyana beni İkinci Sınıf mahkûm sayması için emir verdiğini söyledi.

Teşekkür ettim. Ama olayların beni Arşiv'deki ilginç

işimden uzaklaştırmasına hâlâ içerliyordum. «Mahkûmluğum sırasında elime hiç İkinci Sınıf'a ulaşabilmek olanağı geçmemişti, Ekselâns,» dedim, «Üçüncü Sınıf'ta da bitirebilirdim cezamı.»

Vali ne demek istediğimi anladı... Yöneticilerle aramda yalnızca kendisinin bulunduğunu biliyordu. «Ama bunun sana yararı dokunacağını biliyorum,» dedi, «Şimdi git, işine bak, davranışlarına dikkat et!»

Daha sonra arşiv'den Kumandanın ısrarları üzerine alındığımı öğrendim. Arşiv'de çalıştırılmakla kendilerini çok büyük bir tehlikeye attıklarını, benim Amerika Birleşik Devletlerinde tanıdıklarım olduğunu, Fransa'nın saygınlığını iki paralık edebileceğimi söyleyerek Vali'yi etkilemişti. Oysa ben kendimi hırpalayacak kadar çok arşiv'de çalışmış, öğreneceklerimi öğrenmiş, gerekli notları almıştım. Neler bulduğumu, neler öğrendiğimi hayal bile edemezlerdi.

Muhasebeci olarak çalışmaya başladıktan kısa bir süre sonra Kumandandan intikamımı aldım. Savaş Gemisi **Antares**'in sahil boyunca yaptığı hidrolojik çalışmalarla ilgili olarak altı mahkûm, başlarında bir gardiyanla Cayenne yakınındaki bir adaya yollandılar. Grubun bütün sorumluluğunu üzerine almış olan gardiyan ihtiyaçları olan yiyeceğin bir listesini yaptı. Ama gittikleri yerde mahkûmlara aldığı erzakın ancak dörtte üçünü vererek kalanını geri getirdi. Daha sonra bunu Cayenne'deki zencilere sattı. Vali'yle aramın iyi olduğunu bilen mahkûmlar gelip bana bunları anlattılar. Ben de kumandan'a şikâyet ettim. O da gardiyanı çağırıp azarladı, Mahkûmların yiyeceklerini çalarak hükümetin malından 15 frank kazanmıştı. Kumandan, gardiyanla konuşur, kıyametler koparırken ben de oradaydım. Kumandanın bana, kendisine yaptığım işlemeli bir kutudan 15 frank borcu vardı. Gardiyana soğukkanlılıkla bu 15 frankı bana vermesini söyledi! Borcunu kendi cebinden ödeyeceği yerde Yönetmenliğin bütçesine el uzatıyordu.

İşte fırsat elime geçmişti. Soluğu Vali Konağında aldım.

Vali'nin bu olayla ilgileneceğini biliyordum. İlgilendi de! Kuvvetli bir para cezasına çarptırıldı.

Çok geçmeden Yönetmenlik'le aramda bir anlaşmazlık daha oldu. Bazı yönlerden oldukça komik bir nitelik taşıyordu.

Bu sırada küçük bir kedim vardı. Onu çok seviyordum! Bir gün cezaevi yüzbaşısı kedimi, tavuklarını kovalarken yakalamış. Bir daha böyle bir şey olursa kedimi öldüreceğini söyleyerek beni uyardı. Ben de, kedimi öldürmesinin birkaç bin franka mal olacağını söyledim.

Evet, birkaç hafta sonra kedim ortadan kayboldu. Başına ne geldiğini kestiriyordum. Yüzbaşısı buldum. «Kedimi öldürdüğün takdirde bunun sana birkaç bin franka mal olacağını söylemiştim,» dedim. «Bir iki güne kadar ne yapacağımı görürsün!»

İşimin başına döndüm. Biri Vali'ye, diğeri de Sömürge Genel Savcısı'na olmak üzere iki rapor yazdım. Raporda şunlar yazılıydı: «Üç yıldan fazladır gardiyanların aşçısı, Cayenne Cezaevi hesaplarında haberci olarak yazılıdır. Bütçede, gardiyanların ayrıca bir aşçı kullanmalarına izin yoktur. Mahkûmlardan birini aşçı olarak kullandıkları takdirde Yönetmenliğe günde 4 frank ödemeleri gerekir. Cayenne'deki gardiyanların aşçısı, muhasebe defterinde haberci olarak geçtiğinden kendisine ücret ödenmemektedir. Bu yüzden üç yıldan beri gardiyanların Yönetmenliğe biriken borcu 4.000 franka yaklaşmaktadır. Bu konuda bir soruşturma yapılması gerekmektedir.»

Ertesi sabah Vali, raporumun doğruluk derecesini anlamak amacıyla sekreterini cezaevine yolladı. Başgardiyan buraya geleli ancak üç ay olmuştu. Zavallı pek huzursuzlandı. Ama onun bu işte hiç bir suçu yoktu. Hemen bana geldi. Neden böyle davrandığımı sordu.

— «Bu işin seninle hiç bir ilgisi yok,» dedim, «Çünkü daha üç aydır buradasın. Zaten seni kötölemek için yapma-

dım. Kedimi öldürdüğü için yüzbaşını cezalandırmak istiyorum.»

— «Ama ortaya bir hayli iş çıkacak!» diye karşılık verdi Başgardiyan. Çünkü Vali üç yıldır cezaevinden yemek yiyen gardiyanların listesinin çıkarılmasını istemişti. Bunların her birine ne kadar borçları olduğuna dair birer fatura çıkarılacaktı.

Başgardiyanın her sözü beni sevindiriyordu. «Ben bütün gece çalışır işi tamamlarım,» dedim, «Sen merak etme. Her şeyi bana bırak!»

Yüzbaşıyla her karşılaşışımda selâmına, «Kedimin ölümünün sana pahalıya mal olacağını söylediğimde bana inanmadın!» diye karşılık veriyordum.

Bundan sonra beni rahat bıraktılar. Hiç kimse işlerime karışmadı.

Cayenne'deki cezaevi muhasebecisi ve yazıcısı olarak çeşitli çıkarlarım vardı. Gardiyanlar aleyhlerinde bir başka rapor daha yazarım diye benden çekiniyorlardı. Eğer bir muhasebeci işinin ustası olursa çok para kazanır.

Mahkûmlar için muhasebecinin sevgisini, yakınlığını kazanmak, başgardiyanınkinden çok daha değerlidir. Çünkü adları yazmak, şurdaki, burdaki boşlukları doldurmak, kumandan'a yollanacak listede mahkûmları şu ya da bu kampa yazmak onun işidir. Mahkûmların günlük yaşantılarında önemli olan daha birçok iş yine muhasebeciye düşer.

Bir muhasebecinin ortalama on altı saat çalışması şarttır. Ağır bir iştir ama Yönetmenlik buna karşılık ona mükâfat ya da her hafta fazladan kahve verir. Başgardiyan kayıt ya da hesap defterlerinin doğru tutulup tutulmadığını incelemes. Çünkü sayısız hesapları, notları incelemesi çok zaman alır. Bu zamanı hamağına uzanarak, rom içmekle geçirmeyi tercih eder. Muhasebecinin yaptığı işten sorumlu kişi odur. Bütün raporların, hesapların altına imzasını o atar. Bir yanlışlık olduğu zaman da ondan hesap sorulur. Bu yüzden işin başında ne yaptığını bilen bir mahkûmun bulunması baş-

gardiyanın çıkarınadır. Kafası da, vücudu da rahat eder. Ama muhasebeci bu yorucu, sorumlu işten kendine bir pay çıkar-mazsa, büroda bütün gün, bazen de gece çalışacağı yerde se-kiz saat çalışabileceği başka bir işi yeğ tutabilir. Başgardi-yan ona kendi cebinden bahşiş vermeyi aklına bile getirme-diğinden muhasebeciye büyük bir özgürlük tanır. Bu yüzden de muhasebeci mahkûmlara yararlı olarak kendine bir şeyler sağlar. Sözelimi, bir mahkûm şu ya da bu işe atanmak ister. Bunu sağlaması için muhasebeciye on frank vaat eder. O istediği işte bir boş yer açılır açılmaz mahkûm oraya atana-caktır artık. Tabii, başka bir mahkûm aynı iş için muhasebeciye daha fazla para vaat etmezse!

Cayenne ve Saint Laurent gibi büyük cezaevlerinde muhasebeciler hatırı sayılır para kazanırlar. Başgardiyan da bundan kendine bir pay çıkarır.

Güyan'da geçen uzun yıllarım boyunca tanıdığım en ba-şarılı muhasebeci Saint Laurent'deki barakaları yöneten Bébert Abavent adında bir mahkûm oldu. Kendisiyle Saint Jo-seph'teyken bana kazancının günde 50 frank olduğunu söyle-miştir. Bir mahkûm başka bir kampa naklini isterse Bébert ondan on frank alıyordu. Baraka değiştirmek isterse bunun karşılığı iki franktı. Baraka görevlisi olmak için elli frank ödemek gerekiyordu.

Bu işte kamp yüzbaşısıyla birlikte çalışıyorlardı. Bir sa-bah yüzbaşı Bébert'in bürosuna geldi. Elinde otuz kişilik bir liste vardı. Listedeki mahkûmların o gün öğleden sonra baş-ka barakaya nakledilmelerini söyledi. Yüzbaşı gittikten son-ra Bébert listeye baktı. Kamptakileri bir bir tanırırdı. Listede hep genç mahkûmların adı vardı. Önce barakalarda aşırı bir hal alan eşcinsel ilişkilerin kontrol altına alınmak istendiğini düşündü. Ama çok geçmeden bunun da yüzbaşının icat et-tiği bir başka numara olduğunu anladı. Emirleri yerine ge-tirdi. O gün öğleden sonra listede adı yazılanların barakala-rını değiştireceklerini haber verdi. Ertesi sabah Bébert'in ka-pısı önünde bitip tükenmeyen bir kuyruk oluştu! Yaşlı mah-

kûmlar genç môme'lerinin neden başka barakalara alındığını öğrenmek istiyorlardı. Bunun önüne geçmesi için Bébert'e çeşitli tekliflerde bulunuyorlardı. Bébert, yüzbaşının emrine karşı gelemezdi. Gidip ona durumu anlattı. «Çok güzel,» dedi Yüzbaşı, «Hepsini geri, eski barakalarına yolla. Ama tarifeyi biliyorsun! Benim payımı da unutma!» Bu küçük oyundan tam 300 frank sağladılar.

Bébet bana Yüzbaşının bir başka numarasını daha anlattı. Ayın sonlarına doğru Yüzbaşının hiç parası kalmamıştı. Bébert'e gitti. «Yarın mahkûm X'si Camp des Malgaches'e yolla,» dedi, «Adını listeye ekle.» Tabii mahkûm X, baraka görevlisi ya da geceleri oynanan **La marseillais**'da kasadarlık gibi önemli bir işi olan kişiydi. Bébert ona korkunç kampa gideceğini, orada belki de öleceğini söyledi. Bu hiç beklenmedik haber karşısında şaşırان öteki, neden başka kampa yollanacağını öğrenmek istediğinde, «Yüzbaşının emri,» dedi, «İstersen git kendisiyle görüş.» Böylece mahkûm gidip Yüzbaşıyla görüşür, işini hallederdi. Tabii 50 ya da 75 frank karşılığında! Ertesi sabah Yüzbaşı gelir Bébert'e mahkûm X'in adını silip yerine bir Arap yollamasını söylerdi.

Bütün kamplarda ve barakalarda bu çeşit işler döner.

Bir öğlenden sonra Başgardıyan beni ölen bir mahkûmun kaydını yapmam için hastaneye yolladı. Ölen Boppé, Güyan'ın ünlü kişilerinden biriydi. Bir gün önce denizde yüzerken boğulmuştu. Birkaç aydan beri Güyan'daydı. **La Martinière**'le gelmişti. Fransa'nın doğusundaki akar suların ve ormanların genel müfettişi olarak lüks bir hayat yaşadığı Nancy yakınlarındaki şatosunda karısını zehirlemeye teşebbüsten beş yıl ağır hapse mahkûm olmuştu. Şato'nun geniş salonlarından birinde toplanan aile meclisi ne yapılması gerektiğini düşünmüştü. Boppé yetkililere teslim edilmeli miydi? Böyle yapıldığı takdirde ülkenin en büyük yazarlarından birinin şerefi lekelenecek, mesleği tehlikeye düşecekti. Aile meclisi durumu örtbas etmeye karar verdi. Ama bunu da bir şartla yapacaklardı: Artık onunla oturmak isteyemen karısına Boppé

uygun bir gelir bağlayacaktı. Boppé'ye karar bildirildi. Bu şartı yerine getirmediği takdirde polise teslim edileceği, aileden hiç bir şekilde yardım beklememesi söylendi. Boppé derhal razı oldu. Ama şartı yerine getirmedi. Ailenin, adlarını lekeleyecek bir durumu kamu oyuna sunmayacaklarından emindi. Oysa aile aksini yaptı. Onu yasaların eline teslim etti. Duruşmada beş yıla mahkûm oldu.

Güyan'a geldiğinde Boppé bütün parasını burada rahat bir hayat sağlamak için harcamaya karar vermişti. Orman onu büyülemişti. Kendini tropikal çiçekleri incelemeye verdi. Zengin olduğundan Yönetmenlik'ten hatırı sayılır çıkarlar sağlamıştı. Onu, «mahkûm botanikçi» ilân edecek kadar ileri gitmişlerdi! Fransa'dan bütün ilmi araç-gereçleriyle birlikte beş tane de av köpeği getirtmişti.

Ama ölüm onu parayla satın aldığı bu avantajlardan yoksun bıraktı. On beş gün kadar sonra Fransa'dan cezasının affedildiği hakkında haber geldi. Fransa Cumhurbaşkanı imzalamıştı af belgesini! Ama çok geç kalınmıştı.

Cezam sona ermek üzereydi. Özgürlüğümün arifesindeydim. 21 Eylül 1930! Sekiz yıllık cezama ek olarak altışar aylık iki ek ceza daha çekmiştim. Yine de şanslıydım: Aklımı kaçırmadığım, huzursuz, acılarla dolu dokuz yılın içinden sapsağlam çıktığım için şanslıydım. Çünkü birçokları ilk firar teşebbüslerinde iki ya da üç, ikinci için beş yıl ceza yemişlerdi. Oysa ben dört kere firara teşebbüs etmiş, altı ay ceza yemiştim. Eğer Saint Joseph'teki dehşet hücrelerinde üç yıl boyunca kalsaydım sağlığımın pek yerinde olmaması, sinirli bir mizaca sahip olmam yüzünden 21 Eylül 1930'a asla sağ çıkmayacağımı biliyordum.

YİRMİ YEDİNCİ BÖLÜM

Gece yarısından sonrasına kadar arkadaşlarımla **la marseillais** oynadım. Eğer arkadaşlarım yorgun olmasalardı hayatımın en mutlu sabahını gözleri açık karşılamak için **réve-ille**'ye kadar da oynardım. Çünkü arkadaşlarım benim gibi ertesi sabah serbest olmayacaklardı. Cezaevindeki yaşantıları saat altıda başlayacaktı.

Böcekler; lambanın çevresinde uçuşuyor, sivrisinekler durmadan vızıldıyorlardı. Yağmurun ilikleri ıslatırcasına yağdığı gecenin durgunluğunda yarı karanlık barakalar, içinde huzursuz uykularında inleyen, sayıklayan, horlayan insanların bulunduğu uğursuz bir yer gibi görünüyordu.

Saat sabahın beşi. Yoklama! Baraka görevlisi, «Buna hakkın yok. Yarın bu kahvenin parasını vermek zorundasın,» diyerek bana bir fincan kahve uzattı.

Arkadaşlar vedalaşmak için çevremi aldılar!

Son kere mahkûmların çalışmaya gidişlerini seyrettim. Sonra mahkûm elbisemi teslim etmek için idare binasına gittim. Bana her **libéré**'ye verilen paketi uzattılar. İçinde mavi kumaştan bir takım giysi, bir şapka ve tahta ayakkabılar vardı. Giysi, üzerime çok büyük geldi. İçinde korkuluk gibi kaldım. Ayakkabılara gelince, onlardan nefret ediyordum.

Hemen oracıkta mutfakta çalışanlardan birine kırk sou'ya sattım.

Yüzbaşı mahkûm ücretimi almam için elime bir kâğıt verip vezneye yolladı.

Vezneye gittim. Veznedar seksen beş frank, on sou sayıp bana verdi. Yüzümdeki şaşkınlığı görünce üzerinde aşağıdaki rakamların yazılı olduğu bir liste gösterdi:

Gündeliği 0,50 franktan 760 iş günü	384.50 f.	
Pul	12.50 f.	
Adalet Bakanlığı, Masrafı	30.00 f.	
3/4 Fransa'ya geri dönmemesi tutuldu	256.50 f.	
	299.00 f.	299.00 f.
Kalan		85.50 f.

— «Dörtte üçü Fransa'ya geri dönmemem için tutuluyor!» diye atıldım, «Sekiz yıla mahkûm olmuştum... Bu ebediyen sürgün demektir!... Fransa'ya dönmeme asla izin veremeyecekler!»

— «Biliyorum,» dedi veznedar, «Ama yönetmenlik böyle. Mahkûmun kazancının dörtte üçü verilmez.»

Yapabileceğim bir şey yoktu. Mahkûmluk yaşamının son saniyesinde bile adaletsizlik gene ortaya çıkmıştı. İki yüz elli altı buçuk frankımı çalmışlardı! Parayı küfürler savurarak cebime koydum. Libéré belgemi almak için Polis Komiserliğine gittim.

Orada hayatımın geri kalan süresi boyunca Güyan'da kalacağım resmen bildirildi. Kaçmaya kalkıştığım takdirde beş yıl Adalar'a sürgün edilecektim.

Bunu söyledikten sonra Komiser, «On yıl da Cayenne'de oturamayacaksın,» diye ekledi, «Yarın sabaha kadar kenti terk etmen gerekiyor. Yoksa tutuklanıp ceza yersin!» daha serbest kalalı bir saat bile olmamıştı. Ama beni yine tutuklamaktan söz ediyordu.

Seksen beş buçuk frank! Dokuz yıl hayvan gibi yaşadık-

tan, hayvan gibi çalıştıktan sonra elime geçen para buydu! Basit bir çift ayakkabının fiyatı yüz yirmi franktı. Çıplak ayaklarıma en ucuzundan bir çift ayakkabı aldım. Bir çift de çorap. O günkü yiyeceğim... Gece kalacağım oda... Ertesi sabah elimde metelik kalmamıştı. Vali Siadous'u görmek için Vali Konağına gittim.

Beni gülümseyerek karşıladı. «Belbenoit, artık bir *libéré*'sin ha?» dedi.

— «Evet, Ekselans!» dedim. Sesim heyecanla titriyordu. «Cayenne'den derhal gitmemi şart koştular. Ormanda bir maymun gibi yaşayacağım!»

— «*Libéré* oluşuna çok sevindim! Şimdi... Yeteri kadar paran var mı? Güyan'dan gitmek için bilet alacak paran var mı demek istiyorum?»

— «Var, Ekselâns,» dedim bir gün verdiği sözü hatırlayarak. Şimdi bu sözü tutup tutmayacağını düşünerek heyecanla titriyordum. «Mrs. Blair Niles'den para aldım,» diye ekledim, «Ama Güyan'dan ayrılmaya kalkışırsam beni tutuklayacaklarını söylediler... O zaman Adalar'da beş yıl sürgüne mahkûm olurmuşum!»

Bir şeyler homurdandı. Birkaç saniye masasının çekmesini karıştırdı. Sonra daktiloyle yazılmış bir kâğıdı bana uzattı. «Bunu al,» dedi. «Bu kâğıtta okuyacağın şeylere göre Güyan'dan bir yıl ayrılmak istediğine dair bana bir dilekçe yaz. En kısa zamanda bana yolla. İlk gemiyle yola çıkarsın!»

— «Yani... Doğru mu söylüyorsunuz... Buradan gidebilir miyim?» diye kekeledim.

— «Evet, Belbenoit. Cezaevi yöneticileri ne derlerse desinler sana bir yıllık bir özgürlük tanıyorum!» Vali'nin gözlerinde alaycı bir ifade vardı. «Dilekçeye Güyan'da bir *libéré*'nin ekmek parasını dürüst yollardan kazanmasına imkân olmadığından para kazanmak için bir yıl başka bir yere gitmek istediğini yazacaksın.»

Dilekçeyi hemen o gece yazdım. İki gün sonra Vali Siadous dilekçemi görüşmek üzere Özel Kurul'unu topladı. Gü-

yan'ın en yüksek mevkideki memurunun isteği olduğundan derhal kabul ettiler. Cumartesi günü kurul kararı Fransız Güyanı'nın resmî gazetesinde ilân edildi:

Güyan Valisinin Kararı

Güyan Valisi ve Sömürge Özel Kurulu 27 Eylül 1930'da toplanarak karara vardılar: Libéré Belbenoit, libéré numarası 16.444, bir yıl için sömürgeден uzaklaşabilir. Bunun için kendisine pasaport verilmiştir.

Çayenne'de 27 Eylül 1930 tarihinde karar verilmiştir.

Vali Siadous

Pasaportum verilmişti, ama Venezüela vizesine ihtiyacım vardı. Gidip Venezüella Konsolosunu gördüm, vize vermesini istedim. İsteğimi reddedince büyük bir hayal kırıklığına uğradım. Hükümetinden ülkeye hiç bir Fransız mahkûmu ya da libéré'si sokulmaması için sıkı emirler aldığını söyledi. Çünkü son yıl içinde ülkedeki bütün kaçak mahkûmlar yakalanmış, geri yollanmıştı. Üstelik daha o sabah Güyan Cezaevi Yöneticilerinden hiç bir yönden uygun ve salık verici olmayan bir rapor yollanmıştı. Görmek istediğimi söyleyince bana şu raporu uzattı:

René Belbenoit: 46.635. Libéré: 16.444

1. Hırsızlıktan sekiz yıl ağır hapis cezası	1921'de
2. Hakaret suçundan altı ay hapis cezası	1925'de
3. Firar teşebbüsünden altı ay hapis cezası	1928'de
4. Islah olmaz sınıfına ayrılış	1925'de
5. Islah olmaz sınıfına ayrılış	1927'de
6. Tedbir olsun diye Adalar'a sürülüş	1925'de

1927 ve 1928. Serbest bırakıldığında davranış notu, Sıfır.

Vali'nin isteklerine karşı koyamayacaklarından beni bu şekilde arkadan vurmak istemişlerdi. Aslında bu, Vali'nin kararını suya düşürmektir.

Venezüela konsolosuna ülkelerinde kalmak istemediğimi, oradan Panama'ya geçeceğimi anlattım. Panama'nın Güyan'da

bir temsilcisi olmadığından ona gelmek zorunda kalmıştım. Bana Venezüela'dan Panama'ya geçmem için gerekli vizeyi vermesi yeterdi. Oradan Panama vizemi yaptırır, yoluma devam ederdim. Söylediklerimi ispatlamak için ona, bana Panama'ya gitmemi öğütleyen Mrs. Niles'in mektubunu gösterdim. Saygıdeğer kadın bana Amerikan Kanal bölgesinde iş bulmaya çalışacaktı.

Konsolos razı oldu. Pasaportuma, «Panama'ya geçecek,» diye damga bastı. İşte bütün istediğim buydu! Artık gitmek-te hürdüm! Cezaevi yöneticiler öfkeden çılgına döndüler.

Bu benim için çifte bayram oldu: Çünkü ıstırap cehen-neminden ebediyen uzaklaşıyordum. Üstelik de o gün adını aldığım azizin günüydü... Aziz René günü!

Biskra 12 Kasım günü öğleden sonra saat ikide yola çıkacaktı. Giyinmiştim. Eşyam da hazırды. Biletimi cebimin bir köşesine koyarak emniyete almıştım!

Vali Konağına gittim. Vali'ye bana gösterdiği yakınlık ve iyilik için yeniden teşekkür etmek istiyordum. Güyan onun gibi bir Vali'ye binde bir sahip olurdu!

Elimi tuttu. İyi şanslar diledi. Panama'daki Fransız Konsolosuna görünmem için ağzımdan söz aldı. Bir yıl sonra dönmemezlik etmememi söyledi. Hepsinden önemlisi Fransa'nın saygınlığını lekeleyecek yazılar yazmamamı istedi. Vali ile yaptığım bu son konuşmada Güyan'daki pek az dostlarımdan biri için bir ricada bulundum. Adı Richard'dı arkadaşımın. Adalara sürülmüştü. Bana Vali'ye vermem için yol-ladığı dilekçede Adalar'dan alınmasını istiyordu.

— «Bana güveniniz var, Ekselans,» dedim, «gitmezden önce haksız muamele gördüğünü bildiğim bir mahkûma yardımcı olmak istiyorum.» Richard'ın dilekçesini verdim.

Vali Siadous dilekçeyi okuduktan sonra, «Doğru mu bu, Belbenoit?» diye sordu.

— «Evet, Ekselans. Arkadaşımı iyi tanırım. Emin olabilirsiniz.»

— «Pekâlâ, Belbenoit. Adalar'dan alınacak. Bunu kendisine yazabilirsin. Bir aya kadar buraya getirilecek.»

Ona yeniden teşekkür ettim. Bu sefer bir başkası içindi teşekkürüm. Vali Konağından çıkarken sevinç içindeydim.

Saat ikide **Biskra**'nın düdükleri öttü. Gidiyordum! Geleceğe, büyük dünyaya gidiyordum... En azından bir yıl için özgürdüm! Güyan Cezaevi Yönetmenliği tarihinde böyle bir hak tanınan ilk **libéré** idim. Birçok mahkûm ve **libéré**'ler geminin düdüğünü duydular... Gidişimi her halde izlediler... Elime geçen fırsatı kıskanmaları da mümkündür.

Adalar'da durduğumuz zaman Richard ada teknesinin küreğindeydi. Ona seslendim. Güzel haberi verdim.

— «Vali Siadous'un valiliği sırasında firara teşebbüs etmeyeceğine söz ver,» diye ekledim, «Yakında Vali Fransa'ya dönecek. Fazla beklemeyeceksin!»

Richard söz verdi. «O gidince, Panama'ya, yanına geleceğim,» dedi.

Saint Laurent'teki uzun iskeleyle geldik. Bu sefer düşman bakışlı Korsikalı gardiyanlara aldırış etmeden iskelede keyfimce dolaştım. Richard'ın verdiği bir iki mektubu postaya attım. **Libéré** arkadaşlarımdan birkaçıyla buluştum. Onları en iyi Çin lokantasına yemeğe davet ettim. Gidişime seviniyorlar, ama kendi kaderlerinin bir türlü değişmemesi de onları üzüyordu.

Biskra, birkaç saat sonra Maroni nehrinden aşağı doğru süzölmeye başladı. Güvertede ormanın kayıp gidişini seyrediyordum. Nehrin ağzına vardığımızda gece olmuştu. Çok geçmeden sahil karanlıkta kayboldu. Güvertede durup geleceği düşündüm. Şimdi beni yepyeni bir uğraş bekliyordu. Ama bu kez ölüme karşı değil, başarı kazanmak, yaşamak için uğraşacaktım.

YİRMİ SEKİZİNCİ BÖLÜM

Yıllar süren tutsaklıktan sonra dünyayı bambaşka gözlerle görmeye başlamıştım. Hollanda Güyanı'nın başkenti Paramaribo, İngiliz Güyanı'nın başkenti Georgetown, Trinidad'ın başkenti Port of Spain ufukta birer birer göründü... Kayboldu. Sonra Guadeloupe, Martinique, Fransız adaları göründü. Artık bir geminin güvertesinde gezinebilen özgür bir insandım. Bu gemi beni her saniye, her an Fransız Güyanı'ndan uzaklaştırıyordu.

Gün boyunca güvertede geziniyordum. Pasaportumun cebimde olup olmadığını anlamak için sık sık elimi sokup yokluyordum. Yolcularla konuşuyordum. Onlarla birlikte şarkılar söyledim. Oyunlar oynadım. Geceleri ancak birkaç saat uyuyor, şafağın söküşünü izlemek için güverteye çıkıyordum. Her gün, kapkara gecenin altın rengi ışıklara bürünüşünü bekliyor, yeniden doğduğumu hissediyordum. Özgürdüm!

Panama Kanalına Atlas Okyanusu yanından giriş noktası olan Cristobal Kolon'da gemiden indim. Derhal Fransız bölgesine giderek ucuz bir oda kiraladım. Sonra iş aramaya çıktım. Birkaç saat sonra Gorgas Memorial Hastanesinde bahçıvanlık yapmağa başlamıştım. Sekiz ay mutlu bir çalışma hayatı sürdürdüm. Biriyle ortak olarak küçük bir çamaşırhane açtık. Artık hayatını kazanan, çalışkan bir insandım.

Kafamı kurcalayan bir tek düşünce vardı: Zaman akıp gidiyordu. Aylar birbirini izliyordu. Vali Siadous'un sağladığı bir yıllık özgürlük bitecekti. Ona bir telgraf çekerek mükemmel durumumu anlattım. Bana özgürlüğümü tümüyle sağlamsını rica ettim. Ama onun Güyan'dan ayrıldığını öğrendim. Yerine başka bir vali gelmişti.

Vücut sağlığım yerindeydi ama kafam... Güyan'a ebediyen döneceğim düşüncesiyle mücadele halindeydim. Günler, haftalar, aylar geçtikçe paniğe kapılıyordum. Vali Siadous'a verdiğim sözü tutmak istiyor, ama Fransız Güyan'ına dönmek istemiyordum. Biriktirdiğim parayı saydım. Paris'e güverte bileti alacak kadar param vardı. Birdenbire mümkün olabilecek en kısa zamanda Paris'e gitmeye, bana orada devamlı kalmamı sağlayacak bir pasaport alacak birini bulmaya karar verdim. Bir yıllık iznim 12 Kasım 1931'de sona eriyordu.

Ekim 19'da, özgürlüğümün sona ermesinden bir ay önce Fransa'ya giden bir gemiye bindim. 2 Kasım'da Havre polisi, Halk Sağlığı Örgütü motoruyla gemiye geldi. Kâğıtlarıma baktı. Beni tutukladı. Kasım ve aralık aylarını hiç kimseyle görüştürülmeden cezaevinde geçirdim. Noele ve yeni yıla da hapiste girdim. Biriktirdiğim para bana yardımı dokunabilecek kişilere haber ulaştırmakta tükendi. Ama mektuplara asla karşılık almadım. Sanki yüksek mevkideki kişilerden beni sıkı bir kontrol altında tutmaları için emir gelmişti... Gardiyan bunu bakışlarıyla az çok anlatıyordu. Hiç kimseyle görüştürülmedim. Ocak 15'de bir gece birdenbire hücremden alındım. Üç jandarmanın koruduğu bir otomobil içinde Ré adasına gitmek üzere limana götürüldüm.

Orada mahkûm gemisini beklemek üzere tek başıma bir hücreye kapatıldım. Tam sekiz ay Ré adasında kaldım. Bu sırada Fransız İmparatorluğunun çeşitli yerlerinden mahkûmlar geliyordu. Sonra eylülün yirmisinde Güyan cezaevi gardiyanları mahkûmları gemiye bindirmek için geldiler.

Beni almak için hücreme gelen iriyarı Korsikalı, «Evet,

Belbenoit!» dedi, «Tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer kürkçü dükkânıdır derler. Senin çok lafını ettik!»

Süngüsünü sırtıma dayadı. Avluya çıkıncaya kadar çekmedi. Orada diğer mahkûmların arasındaki yerimi aldım. Li mana indik. İskeleden geçtik. Mahkûmlar gemisine bindik. Benim için bu eski, bildik bir masaldı. Cehenneme gidiyorduk, evet, ama ben oraya gitmiştim daha önce. Pis, havasız ambardaki kafesler bildikti. Onların içinde acı çekmiştim. Dar demir parmaklıklı delikten birer fare gibi içeri ilk defa itilenlerden çok daha iyi durumdaydım.

On beş gün içinde altı kere durarak, ölüleri gülünç bir törenle denize attık. Ekimin yedisinde suların yükselmesini beklemek için Maroni nehrinin ağzında durduk. Benim kafesteki mahkûmlar; mehtabın altında pırıl pırıl yıkanan ormanı görebilmek için ambarın küçük deliklerine uzanmaya çalıştılar. Ben yerimden kıpırdamadım bile. O ormanı birçok kere, üstelik de çok uzun süre görmüştüm. Kafam öfkeden çatlayacak haldeydi... Öylesine bir öfkeydi ki, bu beni suskun, hareketsiz bırakıyordu. Fransız topraklarında bir tek kişiden başka hiç kimseden yardım görmemişim... O da dünyanın öteki ucuna gitmişti. Yarın karaya ayak basacak, o rezil, acımasız kişilerin ellerine düşecektim. Artık Vali Siadous benim için hiç bir şey yapamazdı. Artık hiç kimse bir şey yapamazdı benim için... Kendi başıma kalmıştım.

Bütün gece gözümü kırpmadım. Sahilden gelen sivrisinekler alışkın olmayan mahkûmları rahatsız ediyordu. Benim acım o kadar büyüktü ki, artık bedenim ıstırap duymuyordu. Şafak vakti Saint Laurent iskelesine ayak bastık. Kafamda tek bir düşünce vardı. Bu düşünce kafamda bir nabız gibi atıyordu. Başıma ne gelirse gelsin fırsat kollayacaktım. Artık tutmak zorunda olduğum verilmiş bir sözüm yoktu. Hiç kimseye hiç bir şekilde söz vermeyecektim. Zamanını bekleyecek... ve kaçacaktım.

Cezaevi gardiyanlarından bir onbaşı tarafından diğer ye-

di yüz mahkûmun arasından alınıp tek başıma bir hücreye kapatıldım.

Böylece özgürlük yılım gitmişti. Şimdi yine mahkûmlar alayında, bir başka mahkûmdum. Yasaları, kuralları bozmamak için elimden geleni yapmıştım. Tutumlu olmuştum. Kanâl Bölgesindeki Amerikalılar bana «mükemmel» iyi hal belgesi vermişlerdi: «Çalışma... Mükemmel. Hal ve hareket... Mükemmel,» diye yazıyordu verdikleri belgede. Oysa Fransa'ya adaleti aramak, pasaportumun süresini uzatmak, belki de bir af dilemek için gitmiştim. İşte asıl hatayı burda işlemiştim. Panama'da kalmam şarttı. Kalmalıydım orda... Bana tanıdığı bir yıl, sona ermezden önce Fransız yetkili kişilerine başvuracağıma Vali Siadous'a söz vermemiş miydim? Sözümü tutmalıydım. Şimdi cezaevi yetkilileri istediklerini yapmakta serbesttiler. Artık kimseye bir borcum yoktu. Ne ceza verirlerse versinler katlanacak, yeniden libéré olduğumda da kaçacaktım!

Royale'ye yollandım. Dört yıl içinde ada, zerre kadar değişmemişti. Ama gardiyanlar daha da acımasız, daha da kötüydü. Üstelik mahkûmlar onlarla dişe diş mücadele ediyorlardı. Ben soğukkanlılığımı kaybetmemeye çalıştım. Bütün gün boyunca; bazen de geceleri arşınladığım hücre bir mezar gibiydi. Yemeğim içeriye bir delikten uzatılıyordu. Gardiyanlardan sigara satın alacak param yoktu. Zaten bana hiç aldırmıyorlar, yokmuşum gibi davranıyorlardı. Aşağı yukarı, yukarı aşağı yürüyor, kollarımın kaslarını güçlendirmek için parmaklıklara sarılarak kendimi yukarı çekiyordum. Gün be gün vücudumun, kafamın çürümemesi için mücadele ediyordum. Beş ay, altı ay; sonunda bir yıl acılarıyla, yoksunluklarıyla gelip geçti. 1934 eylülü geçti... Her günü tırnağımınla duvara işaretliyordum... sonra kasımın üçü oldu... Havre'deki gemiden alınıp buraya getirilmemin üzerinden üç yıl geçmişti. O gün paslı kapının kilidinde bir anahtar döndü. Kapı açıldı. Bir gardiyan elime bir kâğıt sıkıştırdı. Gözlerim karanlığa öylesine alışmıştı ki, kapıdan giren ışıktaki kamaş-

tılar. Neden sonra kâğıtta yazılanları sökebildim. Bir **libéré** olarak Fransa'ya girmeye kalkışmaktan tutuklanarak üç yıl cezamı çektiğim için şimdi yeniden **libéré** oluyordum. Adalardan gidecektim. Güyan'a... Bıraktığım yerden yeniden başlıyordum... Serbest bir mahkûmdum artık.

Serbest mahkûm! Kahkahalarla gülmeye başladım. Evsiz, barksız bir köpek gibi yaşamak için serbesttim. Cayenne ya da Saint Laurent çevresindeki ormanda bir maymun gibi yaşamak için serbesttim! Yaşamaya hak kazanmışım ama neyle, nasıl yaşayacaktım... Aptal gardiyan hücreden çıkartıldığım, çok sevinçli olduğum için güldüğümü sandı! Beni iskeleye götürdü. Küçük sahil motoru oradaydı. Ama güneş ışıkları öylesine kuvvetliydi ki gözlerimi açamıyordum.

Ölmemiştim. Sağ kalmayı başarmıştım. Motor Saint Laurent'e giderken kafamda söylediğim şarkı buydu. Sağdım. Sağ kalmıştım. Çıldırılmamıştım. Vücudumu yokladım. Bir deri, bir kemik kalmıştım ama organlarım sağlamdı. Hiç bir parçası kangren olmamış, felce uğramamıştı. Bana, vücudumu çalışır durumda tutabilmek için geceleri idman yapacak, gündüzleri hücrede gezinecek gücü verdiği için Tanrı'ya şükrettim.

Saint Laurent'te motordan inerken gardiyanlar beni ısıklarla, yuhalarla selâmladılar. Bütün Güyan'da eski Vali'nin dostluğunu kazandığımdan ötürü her fırsatta tartaklanmam gerektiği haberinin dolaştığı belliydi. Evet, belliydi. Artık bir **libéré** idim. Her türlü eza ve cefaya göğüs germesi gereken damgalı bir **libéré**... Artık demir parmaklıklar gerisinde durmak zorunda değildim. Başımın çaresine bakacaktım. Çöp tenekelerinde ne bulabilirsem onu yemek zorundaydım. Diğer yüzlerce **libéré** gibi ormanda yatabilirdim. Ne kadar çabuk ölürsem, o kadar iyiydi.

Dört yıl önce tanıdığım bir **libéré** arkadaşı aradım, buldum. Fransa'daki arkadaşları ona ayda birkaç frank yolluyorlardı. Samanlardan küçük bir kulübe yapmıştı. Beni yanına aldı.

— «Yönetmenlik konusunda hatalısın, Belbenoit,» dedi bana, «Vali Siadous'a yaptığın uyarılarla bütün para kazanma kapılarını kapattığını söylüyorlar... Hepsi sana düşman. Şimdi seni yanıma aldım diye bana düşman olacaklar. Ama umurumda bile değil. Zaten fazla ömrüm kalmadı! Bana bir şey yapamazlar.»

Şeker kamışı ve pirinçle kaynatılmış et dolu Hindistan-cevizi kabuğundan oyulmuş kâseyi önüme sürerek, «Ye!» dedi.

İzin verin de Fransız Güyanı'nda bir libéré olmanın anlamını yineleyeyim. İşlediğiniz suçtan yediğiniz cezayı tamamladınız. Verilen yıl kadar cezaevinde kaldınız. Üç yıl, beş yıl ya da on yıl Ölüm Kampında, Kırmızı Barakada ya da karanlık hücrelerde cezanızı tamamladınız. Şimdi bütün bu yerlerden sağ salım çıktınız. Serbestsiniz. Ama yalnızca Güyan'da kalmak için serbestsiniz. İsteddiğiniz yere gitmek, insan gibi yaşamak, arkadaşlarınızı görmek, hayatınızı yeniden kurmak için değil... Çamurun, kokuşmuşluğun, rezilliğin içinden kendinizi çekip çıkarmak, yeni bir hayata başlamak için serbest değilsiniz. Yalnızca hücrelere, ceza kamplarına, pis barakalara kapatılmaktan kurtuldunuz. Güyan'da yaşamak için serbestsiniz... Yaşama imkânı olmayan bir yerde yaşayabilirsiniz!

Bir insan hayvan gibi ağaçlara tırmanamaz, yapraklarla geçinemez. Papağanlar gibi ormanın üzerinde uçup fındıkları yiyerek karnını doyuramaz. Balıklar gibi çamurlu nehirlerde yüzemez, yosun ve kabuklu hayvanlar yiyemez. Tüyleri ya da kürkü yoktur. Giyinmek zorundadır.

Bir insanın yapılacak bir işe, her gün gerçekleştireceği, olgunlaştıracığı, kendisine para kazandıracağı bir işe ihtiyacı vardır. O parayla yaşar. Ama Güyan'da bir libéré'nin dürüst yollardan para kazanma olanakları yoktur. Sokakları süpürme işini alamaz. Çünkü bu iş mahkûmlar tarafından yapılır. Sivillerin evlerinde de çalışamaz. Bu iş de gardiyanların çok az bir para karşılığında kiraladıkları mahkûmlar tarafından

yapılmaktadır. Bir **libéré** için yapılacak bir tek dürüst iş vardır. Kelebek yakalar, bunun kanatlarını çok ucuza memurlara satar. Ya da çeşitli el işleri yapar, bunları da yine gelişigüzel fiyatlarla satar. Hem kelebekler, hem de el işi eşyalar Fransa'da çok yüksek fiyatlara satılır... Ama bir **libéré** oradaki fiyatın onda birinden fazlasını alamaz.

Kelebek avladım. Ormandan topladığım kauçukla; oyuncaklar, çeşitli eşyalar yaptım. Noel'de kızartmak için ok ve yayla vurduğum bir papağan elde ettim. Yeni yılı, eski bir kırık kazma sapıyla çıkarıp kaydattığım bir tropik kertenkelesinin başında geçirdim. Paskalya'da; kaydattığım hurma çekirdeklerinin içine yine küçük kertenkeleler attım. En ucuz sigaralardan bir paket aldım. Bunları parçaladım. Hepsinden üç tane, yepyeni sigara sardım. Nehirden su taşıdım. Diğer **libéré**'lerin aksine ben suyu kaynatarak içtim. Vücudumdan kene, ayak parmaklarımla arasından kurt temizledim. Artık hiç dişim kalmamıştı. Ama buna aldırmıyordum. Çünkü çiğnemeyi gerektiren bir şey yemiyordum ki!

Diğer **libéré**'ler benden daha iyi durumdaydılar. Onlar geceleri kente giriyor, hırsızlık ediyorlardı. Oysa ben hiç bir şey çalmak istemiyordum. Aklımı kullanmaya, ormandan yararlanmaya çalışıyordum. Oysa orman insanoğluna fazla bir şey vermiyor... Firar edebilmek için gerekli parayı toplama yolları aradım. Ama tutunaçağım, dayanabileceğim bir şey bulamadım. Akıntıya kapılıp giden, tutunmak için bir kaya ya da tahta parçası arayan biri gibiydim. Oysa yolumun üstüne hiç bir şey çıkmıyordu. Birkaç kez güpegündüz Yönetmenliğin memurlarından birinin bürosuna gitmeyi, herifin suratının ortasına bir yumruk indirmeyi düşündüm. Böylece tutuklanacak altı ya da bir yıl cezaya çarptırılacaktım. O zaman beni beslemek zorunda kalacaklardı. Karnım doyacaktır. Sırtıma mahkûm elbisesi vereceklerdi.

Para! Bütün ihtiyacım paraydı. Belki de paraya şimdiye kadar kimsenin ihtiyacı olmadığı kadar ihtiyacım vardı... Cehennemden kaçmak için... Yüz franka bir yerli teknesi sa-

tın alınabilirdi. Elli frank, denizde geçecek on dört gün için yeterli erzakı sağlardı. Bir elli frank daha, tekneye bir yelken yapmaya yeterdi. Birdenbire aklıma gelen, yılların bir tilki gibi şeytanlaştırdığı yaşlı bir libéré'yi görmeye karar verdim. Onun küçük bir sandalı vardı. Karanlık gecelerde Maroni nehrini geçerek Hollanda Güyanı'na gider, hırsızlık ederdi...

Evet, bir insanı umutsuzluk çukuruna itin, her şey yapabilir!

YİRMİ DOKUZUNCU BÖLÜM

Sıcak, tozlu yolda topallaya topallaya Saint Laurent'in dış mahallelerine gittim. Bir yandan da bir an önce firarı gerçekleştirecek parayı bulmazsam çıldıracağımı düşünüyordum. Üç korkunç deney bana ormandan kaçmanın olanaksızlığını öğretmişti. Denizden kaçmak ise bilgili denizci arkadaşlar gerektiriyordu. Önce bir sandal edinmeliydim. Sonra da benim gibi Cayenne'de yaşamaktansa denizde ölmeyi yeğ tutan arkadaşlar bulacaktım. Bunlar planımı hiç bir Korsikalı gardiyana fısıldamayacak kadar güveneceğim kişiler olmalıydı. Denizden firar etmek için iyi bir tekne ve güvenilir arkadaşların yanı sıra yiyeceğe, on gün kadar sürecek iyi hava şartlarına da ihtiyaç vardı. Şimdilik bütün bunları sağlamak bana imkânsız gibi görünüyordu.

Tertemiz ütülü giysiler içinde biri, güneşin kavurduğu yolun üzerine çıktı. Güyandan geçen bir turistti belki de. Bana işaret etti.

— «İngilizce bilen bir mahkûmu nasıl bulabilirim?» diye sordu bozuk bir Fransızcayla.

— «Ben bir parça İngilizce konuşurum,» diye karşılık verdim. Belki de bu yabancı bana bahşiş verirdi.

— «Belbenoit adlı bir mahkûmu arıyorum,» dedi adam İngilizce, «Blair Niles'in **Mahkûm** adlı kitabını yazdığı ada-

mı. Onunla konuşmak istiyorum. Beni onun yanına götür ya da onu bana getir, sana beş dolar vereceğim!»

Çevremi çabucak kolaçan ettim. Görünürde gardiyan yoktu. «Parayı bana ver,» dedim. Cebinden çıkardığı bir to-mar banknotun arasından bana bir beş dolarlık verdi. «Nerede?» diye sordu.

— «Burada!» dedim. Yıllardan beri ilk kez kahkahalarla gülüyordum. «Belbenoit benim!»

— «Sen mi?» Beni tepeden tırnağa süzdü. «Güyan'dan dört kez kaçan mahkûm sen misin?» İnanmıyor gibiydi.

— «Siz kimsiniz?»

Şaşırmıştı. Belliydi. Ama sonunda bir Amerikan film şirketinin temsilcisi olduğunu anlattı. Bağlı olduğu şirket, Blair Niles'in kitabını filme alacaktı. Bunda dramatik bir firar filmin ana teması olacaktı. Fransız Güyanı'na, burasını incelemek için gelmişti. Gerçeğe en yakın, en doğru, ayrıntılı bir film çevirmek istiyorlardı. Dünyanın en berbat cezaevinde bir insanın nelere katlandığını, ıstıraplarını ele alacaklardı. Ona bilgi verebilir miydim? Firara teşebbüs eden bir mahkûm bunu nasıl yapardı?

— «Denizden, sandalla kaçar,» dedim. Günlerden beri kafamı meşgul eden düşünceleri açığa vuruyordum. «Denizden...»

— «Olmaz,» diye sözümü kesti, «Bu firar teşebbüsü ormandan yapılmalı... Vahşi hayvanlarla, yılanlarla, bataklıkla mücadele edilmeli...»

— «Ormandan şimdiye dek hiç kimse kaçamadı!» dedim, «Ben üç kez denedim. Bilirim!»

— «Belki de haklısın. Ama mahkûm ormandan kaçarsa film daha iyi olur. Duyduğuma göre senin firar teşebbüslerin çok ilginçmiş. Eğer bütün sorularıma karşılık verirsen seni memnun ederim.»

Evet, kader hayatımda ilk kez bana yardım elini uzatıyordu. Bir film kahramanının orman yoluyla kaçmaya kalkışması beni ilgilendirmezdi! Bunun üzerinde durmaya değ-

mezdi. Bütün gece bir masanın başında oturarak film şirketi temsilcisinin sorularını cevaplandırırdım. Orman yoluyla giriştiğim üç firar teşebbüsünü en ince ayrıntılarına kadar anlattım. O da anlattıklarımından bir defter dolusu not aldı. Şafak sökerken öğrenmek istediklerini öğrendiğini söyledi. Para destesinden birkaç banknot ayırıp bana verdi. Hemen gitmesi gerekiyordu. Onun kadar özgür olabilmek için ruhumu satabilirdim. Bu adamın Güyan'a ne kadar rahatça geldiğini, sorular sorduğunu, sonra da uçup gittiğini düşündükçe boğazıma bir yumru tıkanıyor gibi oldu. Onun için ben bir danışma, bilgi alma bürosundan başka bir şey değildim.

Ama bana iki yüz dolar vermişti! Bu kadar parayla bana bir sandal, yiyecek satacak bir Çinli tanıyordum. Üstelik elimde sandalım, gereçlerim, erzakım olduktan sonra benimle kim olsa gelirdi. Bu sefer başaracaktım! Kararlıydım! Azimliydim! Yakalanmayacaktım. Önce Batı Hint Adalarından birinde geçici özgürlük hakkı alabilirdim. Sonra ver elini Amerika Birleşik Devletleri! Fransız Güyanı ile New York arasında binlerce mil vardı. Ama katedeceğim her mil beni; insanlığıma, uygarlığa yaklaşıracaktı. Amerika Birleşik Devletleri halkının sahillerine ayak basmış, üstelik Şeytan Adasından gelmiş bir *libéré*'yi geri çevirmediklerini duymuştum.

Yolculuğumu planlarken, «Bu sefer başaracağım!» diye yineliyordum.

Fransız Güyanı'nı bir atmaca gibi aradım... Durumu en berbat, ama güçlü kuvvetli, bana bedenen yardımcı olabilecek arkadaşlar arıyordum. Sonunda dört mahkûm seçtim: Bir yıldır tanıdığım Dadar adlı genç bir *libéré*, metresini öldürdüğü için on beş yıl hapis yatan Casquette, zalim bir Korsikalı gardiyanın yüzüne tokat atan, bu yüzden neredeyse kurşunu beynine yiyecek duruma gelen, bu yüzden cezasına ek olarak dört yıl hücreye kapatılan Bébert ve adını hiç birimizin bilmediği, bir seferinde kaçarak Kolombiya'da on iki mutlu ay yaşayan, sonra yeni atanan bir Fransız konsolosu tarafından tutuklanıp Şeytan adasına gelen «Panama.»

Ne var ki, denizcilik üzerine hiç birimiz bir şey bilmiyorduk. Hiç birimiz denizci değildik. Yeniden araştırma yaptım. Sonunda bir Kongo Cumhuriyetinin güçlü zenci başkasının oğlunu kendini savunma niyetiyle öldürdüğü için beş yıl ağır hapse mahkûm olan Chiffot'u buldum. Chiffot eskiden denizcilik yapmıştı. Sandalı gerektiği gibi hazırlar, yiyeceği de sağlarsam kendisine güvenmemizden başka bir şey kalmayacağını söyledi. Güneş ve yıldızların yardımıyla Karayib Denizinin ötesindeki özgürlüğe ulaşacaktık.

— «Önce Trinidad'a gideceğiz,» dedim. Bu İngiliz Adasının halkının Fransız Cehenneminin varlığından nefret ettiklerini, kaçaklara nefes alıp dinlenecek bir yer göstereceklerini biliyordum.

2 Mayıs 1935 gecesi saat altıda biz altı kişi gizlice Saint Laurent'teki bir Çinli dükkânında buluştuk. Gece zifiri karanlıktı. Sessizce ormana daldık. Serpent Creek'e indik. Çinli'nin sağlayacağı tekne altı kişi için çok küçüktü. Üç ayak genişliğinde bile değildi. Yiyecek paketine baktım. İçinde yine söz verdiğinin yarısı kadar yiyecek vardı. Firar teşebbüsüm başlamadan sona ermiş gibi bir garip oldum. Arkadaşlarım firarı başka bir zamana bırakmayı önerdiler. Küçük bir köpek balığının bile bu tekneyi alabora edebileceğini ileri sürdüler...

Ama içimde bir şey geri dönmememi fısıldıyordu. Tekneye bindim. Onlara da binmelerini söyledim... Çok geçmeden körfezden çıktık. Gecenin karanlığının bir kefen gibi örttüğü Maroni nehrinin ortasına doğru kayıyorduk. Gel-git bizden yanaydı. Hızlı gidiyorduk. Arada sırada yerlilerle dolu kayıklara rastlıyorduk. Bize seslendiler ama karşılık vermedik. Çinli bize bir varil de su koymuştu. Suyun zehirli olmasından kuskulanarak, varili bir kaynaktan yeniden doldurduk.

Maroni'nin ağzında yelkenimizi gerdik. Chiffot dümene geçti. Uzun, ince, yerli teknesi dalgaların üzerinde dans etmeye başladı. Chiffot bizi kuzeye götürecek olan bir yıldızı gösterdi. Dalgalar sandalın kenarından içeri girmeye başlamıştı.

İki arkadaş uyumasın diye Chiffлот'un yanına oturmuşlardı. Diğerleri sandalın suyunu boşaltmaya başladılar.

Aklı başında bir insan böyle bir tekneyle Karayib denizine asla çıkmazdı. Ama biz Fransız Güyanı'nı, Şeytan Adası'nı geride bırakmak için çılgınca bir arzuya kapılmıştık. Ne pahasına olursa olsun özgürlüğü arayacaktık! Omuzlarımızın üzerinden peşimize bir sürat motorunun takılıp takılmadığını anlamak için bakıyorduk. Gecenin nasıl tükendiğini bilemedik. Şafak söktüğünde açık denizdeydik.

Chiffлот'u kutladık. Yerine Casquette geçti. Ben aşçılık görevini üzerime almıştım. Kömürü bir gaz tenekesinin içinde yaktım. İçtiğimiz çay bizi canlandırdı. Çinli yiyecek konusunda beni çok aldatmıştı. Ama bu ilk günde kimse yakınmadı bu konuda. Hep bir ağızdan, sinirli bir neşe içinde konuşuyorduk... Sonunda Fransız Güyanı'ndan kurtulmuş-tuk! Batan güneşin koyu kırmızılığını görünce yiyeceğimizi dikkatle sarıp sarmaladık. Chiffлот, böyle bir gün batımından sonra denizin dalgalı olabileceğini söyleyerek bizi uyarmıştı.

Saat sekizde rüzgâr çıktı. Yıldızlar kayboldu. Gidip Chiffлот'un yanına oturdum. Elimde küçük bir pusula vardı. Tekne dalgaların üzerinde giderek daha hızlı kayıyordu. Galiba saatta on beş mil gidiyorduk. Diğerleri dalgalar üzerlerine geldikçe korkmaya başladılar. Ama benim için kazanılan her mil özgürlüğe daha çok yaklaşmak demekti. Chiffлот yorulunca yerini Casquette alacaktı. Ama bunu yapmak çok tehlikeliydi. Köpüklü dalgaların üzerinde sakıncalı bir şekilde yol alıyorduk... Dümenin kullanılmasında yapılacak en küçük bir hata hepimize denizi boylatırdı. Chiffлот bütün gece şarkı söyledi. Sesi dalgalara meydan okuyormuş gibi giderek yükseliyordu. Sonra şafak sökerken rüzgâr hiç beklenmedik bir şekilde kesildi. Ufkun üzerinden bakır rengi güneş göründü. Giysilerimizi çıkardık. Kuruması için küreklere astık.

Yelkeni onarmamız gerekiyordu. Zaten yelken bir yatak kılıfıyla birkaç tane eski gömlektен yapılmıştı. Kumaş o denli eskiydi ki yamalar birçok yerinden patlamıştı. Bütün gün

tek bir gemi olsun görmedik. Güneşin altında âdeta kavrulduk. İlk cezaevi günlerinde bileklerimize taktıkları prangalardan kalma yaralar açıldı. İltihaplandı. Tuzlu su değdikçe cayır cayır yanıyordu.

Üçüncü gece bizi, hiç de iyimser, anlaşılan arkadaşlar olarak bulmadı. Altı kişinin her biri, elli uzun saat bir arada olmanın verdiği sıkıntıyla, her şeyde kusur bulmaya başlamıştı. Chiffrot'un elleri dümeni tutmaktan öylesine kabarmıştı ki, yerini alan Casquette karanlıkta dümene umutsuzca sarılarak, bir gece önceki gibi dalgalı olan denizde tekneyi yönetmek için elinden geleni yaptı. Artık belli bir yönde gitmeye çalışmıyorduk. Elimdeki pusula kuvvetli bir dalgayla denize düşmüştü. Görünürde bir tek yıldız yoktu.

Şafak vakti geldiğinde iliklerimize kadar ıslanmış, kasakatı kesilmiştik. Açtık, umutsuzduk. Varilden su aldım. Deniz suyunun varile girdiğini, suyun tuzlu olduğunu gördüm. Bunu pastörize sütle karıştırıp arkadaşlarıma dağıttım. Tadının berbat olduğunu söylediler.

Bébert, «Dönüp karaya çıksak iyi olur,» dedi, «Suyumuzu tazeler, yeniden yola çıkarız.»

— «Demarara yakınlarında olmalıyız,» dedi Dadar, «Trinidad'ın yarı yolunu aldık demektir. Bence ormandan densesek bu işi daha iyi olur. Hiç olmazsa ormanda su buluruz.»

— «Daha üç gündür yoldayız!» diye atıldım. «Siz tutmuş karaya çıkmaktan söz ediyorsunuz. Size asla dönmeyeceğimi başından söylemiştim. Trinidad'a varırsak kurtulduk demektir. Burada bir yere çıkmaya kalkışırsak bir Fransız Konsolosu bizi tutuklar, geri yollar. Ben biliyorum! Başıma geldi!» Bu konuyu bütün gün tartıştık.

— «Trinidad! Pöf!» dedi Dadar, «Oraya asla varamayacağız! Varsak bile Belbenoit, tutuklanmayacağımızı nasıl garanti edersin? Trinidad'da da bir Fransız Konsolosu vardır, değil mi?»

— «Evet, ama İngilizler bizi ona teslim etmezler. Buna inanıyorum,» diye karşılık verdim, «Birkaç gün dinlenmemi-

ze izin verirler. Bu İngilizler centilmendir. Kaygılanmayı bırakın.» Dümendeydim. Durmadan güneye yol alıyorduk.

Sandalın baş tarafında duran Bébert, «Pöf!» diye homurdandı, «Rotayı değiştir! Bıktım artık! Karaya çıkacağım. Şansımı karada deneyeceğim!»

Yelken bezine doğru emeklemeye başlayan Dadar'a, «Dur!» diye bağırdım, «Elimi gömleğimin içine sokup muşambaya sarılı küçük tabancamı çıkardım. Tabancayı önce Bébert'e, sonra da Dadar'a çevirdim. Ufak tefek bir yapıya sahibim. Kaba güç söz konusu olduğunda arkadaşlarımdan hiç biriyle baş edemezdim. Ama kararımı vermiştim. Ne sağa dönecektim, ne de sola. Dosdoğru İngiliz Adalarına, güvenliğe doğru ilerleyecektim. Beş erkek bana öfkeyle baktılar. Ama özgürlüğü tehlikeye giren bir fare bile aslan kesilir sırasında.

— «İsterseniz bana karşı koyun!» dedim, «Tabancamda altı kurşun var... Israr ederseniz sizi bir bir vururum!»

OTUZUNCU BÖLÜM

Beş arkadaşımı öldürmek istemiyordum. Küçük silâhımın üzerinden onlara bakarken benim gibi onların da bir hayli tuzlu su yutmuş olduklarını düşündüm. Açtılar. Köpek balıklarıyla dolu denizden korkuyorlardı. Rotayı değiştirmemi, karaya çıkmayı kişisel düşmanlıklarından ötürü değil, umutsuzluktan, çaresizlikten istiyorlardı.

— «Aklınızı kaçırdınız siz!» diye bağırdım onlara, «Venezüela sahiline çıkmayı nasıl istersiniz! Derhal tutuklanınız. Şeytan Adasına döneriz. Trinidad'a çok kalmadı. Orada güvenlikte olacağız. Size söz veriyorum, Trinidad'da dinleneceğiz. Karnımızı doyuracağız. Canlanacağız.»

Bébert, «Yelkeni indir!» diye Chifflet'a bağırdı. Tabancamı Chifflet'a çevirdim. Aynı anda Dadar tabancayı elimden almak için üzerime doğru atıldı. Ateş etmeme fırsat kalmadan Dadar'ın ayağı kaydı. Chifflet'un üzerine yığıldı. İkisi birlikte yariya kadar sulara gömülü olan sandalın küpeştesine doğru yuvarlandılar.

— «Hayvanlar!» diye bağırdı Casquette, «Hepimizi denize dökeceksiniz!» Dadar'ı ayak bileğinden yakaladı. Kulaklarının gerisine kuvvetli bir yumruk indirdi.

— «Onu bağlasan daha iyi olur,» dedi Panama. Casquette'ye ıslanmış ipleri uzattı. Baygın Dadar'ın elleri, bacakları

sımsıkı bağlandı. Sonra Casquette elini alnuna götürdü. Ufka baktı.

— «Şuraya bakın!» diye bağırdı, «Kara!»

Diğerleri de doğrulup baktılar. Dümeniden uzaklaşmam için numara yaptıklarını düşünerek ilgilenmedim.

— «Trinidad'a geldik,» dedi Chiffiot, «Gel Belbenoit, sen de bak!» Yelken bezi gösterdikleri yönü kapadığından hiç bir şey göremiyordum. Ani bir saldırıya uğramamak için dümeni dikkatle, yavaşça kırdım. Yalan söylemediklerini gördüm. Orada, ufka karşı, yüksek, yemyeşil dağlar yükseliyordu.

Dağların görünüşü aramızdaki bütün düşmanlığı silip süpürdü. Hep birlikte sevinçle haykırıştık. Gergin, öfkeli yüzler gülümsedi. Dümeni çevirdim. Eski rotamızda ilerledik... Arkamızdan esen rüzgâr kuvvetlendi. Durmadan suyunun boşaltılması gereken bir sandalda on dört gündür yol alıyorduk. Ama şimdi Dadar'dan başka bütün arkadaşlarım mutluldular.

Birkaç saat sonra sahile yaklaşmıştık. Hindistancevizi yapraklarından yapılmış bir kulübe terk edilmiş gibi duruyordu ağaçların arasında. Dümeni çevirdim. Sandal dalgaların içinden bir balık gibi kayarak pırıl pırıl parlayan bembeyaz kumların üzerine çıktı. Arkadaşlarım sahile sevinçle atlamak istediler, ama öylesine güçsüz kalmışlardı ki, kuru kumların üzerine yayıldılar.

— «Artık istediğinizi yapabilirsiniz,» dedim. Tabancamı fırlatıp denize attım.

Ağlarıyla sahilde balık avlamakta olan birkaç zenci yanımızdan geçtiler. Onlara seslendim. Ağaçlara tırmanıp hindistancevizi koparmalarını rica ettim. Ağlarını yere bırakıp ağaçlara tırmandılar. Ama kopardıkları hindistancevizlerini bize uzaktan yuvarlayarak verdiler. Yanımıza fazla yaklaşmadılar. Sonra da arkalarına bile bakmadan uzaklaştılar.

Beş tane hindistancevizinin tepelerini deldim. Arkadaşlarıma verdim. Dadar'ın iplerini çözdüm. Hindistancevizini ağzına dayadım. Hindistancevizinin suyunu içtikten sonra

etini de yedik. Sonra birer korkuluk gibi kumların üzerinde yürüdük. Ayaklarımın altında toprak dans ediyor gibiydi. Kulübedeki büyük tencerenin içinde pirinç ve tuzlu balık vardı. Ellerimizi tencereye sokarak aç kurtlar gibi yedik. Sonra yere uzanıp uyuduk.

Uyandığımızda en yakın kente gidip, gelişimizi haber vermeyi teklif ettim. Önce arkadaşlarım bu teklifimi beğenmediler. Tutuklanacağımızı iddia ediyorlardı. Burada birkaç gün dinlenmeyi, hindistancevizi ve bulacağımız başka yiyeceklerle karnımızı doyurmayı daha doğru buluyorlardı. Ama ben ısrar ettim.

— «Ben gidip kendim için konuşacağım yalnızca,» dedim, «İsterseniz siz burada kalın.» Hindistancevizi korusuna daldım. Ama onlar da peşimden geldiler. Dar bir yola saptık. Zencilerden başka hiç kimse görünmüyordu ortalıkta. İriyarı, simsiyah, İngilizce konuşan zencilerdi bunlar. Bizi görünce kenara çekiliyor, yolu boş bırakıyorlardı. İki saat sonra küçük Moruga köyüne vardık. Daha sonra buranın Trinidad'ın güney doğu sahilinin yönetim merkezi olduğunu öğrendim.

Dosdoğru karakola gittim. Moruga polis şefi eski bir masada oturuyordu. Maymuna benzeyen çok iriyarı bir zenciydi. Üzerindeki polis üniforması tertemizdi. Önüne sıralandık. Bu sırada abanozdan yapılmış devlere benzeyen iki polis de yanımıza geldi.

— Nerden geliyorsunuz?»

— «Fransız Güyanı'ndan,» diye karşılık verdim.

— «Nereye gidiyorsunuz?»

— «Amerika Birleşik Devletlerine.»

— «Neden Trinidad'a geldiniz?» Hem soru soruyor, hem de aldığı karşılıkları önündeki deftere kaydediyordu.

— «Çünkü on dört gündür denizdeyiz. Bitkiniz. Suyumuz, yiyeceğimiz kalmadı.»

Polis şefi ayağa kalktı. Duvara çivili telefona gitti. Bir numara çevirdi. «Altı Fransız kaçağı dün gece sahile çıktılar,»

dedi. Karşı tarafın söylediklerini dinledi. Sonra telefonu kapadı.

Polislerinden birine, «Sekiz somun ekmek, üç kilo pirinç, üç kilo şeker, üç kilo kahve, üç kilo morina balığı, on iki paket sigara al,» dedi. Sonra bir kâğıda bir şeyler karaladı. Kâğıdı polise uzattı. «Bunu bakkala ver,» diye ekledi. İki polis verilen emri yerine getirmek için çıkınca not defterinden okumaya başladı: «Trinidad yasasını dinleyin, ona göre davranın: Şeytan Adasından kaçıp Trinidad'a gelen hiç bir Fransız mahkûmu, hiç bir yetkili tarafından tutuklanmaz. Bir yasa, kuralı bozmaz, karışıklık çıkarmazsa. Eğer kaçak denize dayanıklı bir tekneyle gelmişse, kendisine yiyecek verilecek, yeniden yola çıkması sağlanacak. Eğer teknesi denize dayanıklı değilse yanına bir polis katılarak, Port of Spain'e yollanacak, orada doğrudan doğruya yönetim şefine götürülecektir. Sandalınız denize dayanıklı mı?»

— «Hayır!» diye âdeta haykırdım.

— «Ben bakıp karar vereceğim!» dedi koca zenci. Yiyecekler gelince bizi bir kamyonla sandalımızın durduğu yere getirdi. Kendisi gidip sandala baktı.

— «Siz böyle bir tekneyle denize açılmak ister miydiniz?» diye sordum. «Bakın, tahtaları birbirinden ayrılmak üzere.»

Koca zenci başını kaşıdı. Okyanusa doğru baktı. Sonra başını salladı. «Sizi Port of Spain'e götüreceğim,» dedi.

Karakola döndüğümüzde bize birer şişe bira verdi. Bir zenci kadın yemek hazırladı. Pilav, taze balık, buram buram tüten kahve, kurutulmuş hintkirazı ve tuzlu et yedik. Kadın para almadı.

Öğleden sonra adanın ortasından geçerek Port of Spain'e gittik. Yol boyunca hep eşeklerine binmiş zencilere rastladık Port of Spain'de askerî cezaevine alındık. Gardiyan odalarından birine kilitlendik.

— «Tutuklanmış değilsiniz,» dedi görevli çavuş, «Fransız konsolosu size el uzatmasın diye böyle yapıyoruz. Yönetim

şefi durumunuzu inceleyecek.» Gardiyan odasına bol bol yiyecek getirildi. Karnımızı tıkabasa doyurduktan sonra ertesi sabah saat dokuza kadar deliksiz bir uyku çektik.

Saat ondan hemen sonra sivil giyimli biri geldi. Ona hemen, «arkadaşım,» adını taktım.

— «Nereye gidiyorsunuz, arkadaşım... Sizin için ne yapabilirim, arkadaşım... Bir şeyler yapacağım, arkadaşım...» Bir-biri peşi sıra sorular soruyor, ben yalana dolana kaçmadan cevaplıyordum.

Sonunda, «Peşimden gelin, arkadaşım,» dedi. Bir kapıyı çaldı. Kapı hemen açıldı. Bizi askeri cezaevinden çıkardı. Duvarına kocaman bir «Salvation Army» yazılmış bir levha bulunan bir binaya geldik. Bizi bekledikleri belliydi. Çünkü bir masanın üzerine altı tabak konmuştu. Yüzbaşı Heap ve karısıyla tanıştık. Mrs. Heap itirazlarımıza rağmen başımızda bir garson gibi durup hizmet ederek, bize yıllardan beri ağızımıza sokamadığımız nefis yemekler ikram etti. On beş yıldır ne Casquéte, ne de Bébert bir masaya oturup yemek yememişlerdi. Hepimizin gözleri yaşlıydı.

Sivil giyimli yönetim şefi, «Burada kalacaksınız, arkadaşım,» dedi, «Ben yarın yine gelirim, arkadaşım.» Çıkıp gitti. Yüzbaşı Heap, onun, Şeytan Adasından kaçanlarla özel olarak ilgilenen bir memur olduğunu söyledi. 1931'den önce Trinidad'a kaçakların alınmadığını, Venezüela'nın bütün Fransız Güyanı kaçaklarını tutuklayıp ağır hapse mahkûm etmeye başlamasından sonra Trinidad'ın kaçaklara yirmi dört saatlik bir dinlenme, beslenme süresi tanıdığını anlattı. Çünkü Trinidad halkı, Fransız Güyanı'nda uygulanan zalim metotların karşısındaydı.

Salvation Army merkezinde keyfimizce yaşamaya başladık. Hiç bir derdimiz yoktu. Merkeze istediğimiz gibi girip çıkıyor, sinemaya gidiyorduk. Merkeze çeşitli kişiler gelip bizim için sigara, giysi, yiyecek bıraktılar. Özgürlüğün heyecanı ile dolu ilk günden sonra her birimiz oturup, bir başka limana gidişimizi sağlayacak bir dost, imkân bulmak için

mektuplar yazmaya başladık. Panama, Kolombiya'daki bir arkadaşına yazdı. Dadar, Bébert ve Casquette'nin hiç bir arkadaşları yoktu. Bunun için de bir şey beklemiyorlardı.

Chiffot'un tüpünde 4.000 frankı olduğunu keşfettim! Bir Alman gemisiyle Almanya'ya gitmek, ölmezden önce annesini görmek istiyordu. Ama bunun için bir pasaporta ihtiyacı vardı. Port of Spain'in İspanyol bölümüne giderek bir pasaport sağlayıp sağlayamayacağımızı araştırdık. Bu gibi durumlarda her zaman olduğu gibi işin yalnızca paraya dayandığını öğrendik. Venezüela'lı bir berber, emekliye ayrılmış bir Venezüelalı general'in adresini verdi. General ülkesinden sürgün edilmişti, ama orada hâlâ nüfuzlu dostları vardı. Generalin karargâhı bir eczanenin üstündeydi. Bize üç gün sonra gelmemizi söyledi.

Chiffot üç gün içinde bütün vizeleri tamam bir Venezüela pasaportuna sahip oldu. Şimdi Chifflara adında bir Venezüela vatandaşıydı!

— «Adım ne olursa olsun annem beni görünce çok sevinecek!» dedi, «Ölü bir Fransız olmaktansa Venezüelalı olmak çok daha iyi!»

Gelişimizden bir hafta sonra Chiffot, Hamburg'a giden bir gemiye bindi. Onu yolcu ettim. Bir yandan da yazdığım mektuplara olumlu karşılıklar alırım da, ben de böyle insan gibi bir gemiye atlar, buradan giderim inşallah diye düşünüyordum.

Bankaya her gün uğruyordum. Veznedar her seferinde, «Özür dilerim, bir şey yok!» diyordu. Arkadaşlarım kendileriyle kalmamı, daha iyi bir tekneyle yola devam etmemizi istiyorlardı. Altı hazirana kadar bekledim. Sonra polis müfettişinin bürosuna gittim. «Arkadaşım,» adını taktığım kişiyle görüştüm. Bana polis müfettişinden bir randevu aldı. Birlikte gittik.

Ana dili gibi Fransızca konuşan, yaşlıca bir İngiliz ordu subayı müfettiş benimle yarım saat konuştu.

— «Fransızların iki şeyini anlamıyorum,» dedi, «Hazme-

demiyorum desem daha doğru olur. Biri Fransız Lejyonu, öteki de Şeytan Adası!»

Sonra bana bitişik odada beklememi söyledi. Kendisi «arkadaşım»la görüşecekti. Bir süre sonra yanıma geldi:

— «Size bir tekne vereceğiz,» diye belirtti. «Limana inin. Orada işinize yarar, satılık bir tekne olup olmadığına bakın.» Sonra «arkadaşım»a dönerek, «İşinizi mükemmelen görecek bir balıkçı teknesi bulabilirsiniz,» diye ekledi.

Ertesi gün saat on birde bir teknemiz vardı. Polis motorlarının bağlı olduğu limanda tekneyi gören Casquette mutlulukla gülererek, «Böyle bir tekneyle biz Çin'e bile gideriz!» dedi.

Tekneyi bizimle birlikte bir deniz subayı da inceledi. Satıcısıyla konuştu. Tekne alındı. Deniz subayı gerekli işlerin yapılması için bize bir de marangoz verdi.

— «Marangoza yapılması gerekenleri söyleyin, yapar,» dedi bize. Sonra benden yolculuk için gerekli erzak ve nesnelerin bir listesini çıkarmamı istedi.

Salvation Army merkezinde birinden sağladığım denizci haritasını masanın üzerine yaydım.

— «Ne Kolombiya, ne de Venezüela sahillerine düşmemiz gerek,» dedim. «Batı Hint Adalarını dolaşarak Amerika Birleşik Devletlerine ulaşabiliriz. Erzak ve dinlenmek için İngiliz Adalarında mola verebiliriz. Miami'ye varıncaya kadar Karayib denizinden gideriz.»

Harita üzerinde adaları işaretledim... Trinidad'ın 100 mil kuzeyinde Tobago, sonra 75 mil daha kuzeyde Grenada, sonra Saint Vincent, sonra da Saint Lucia, Saint Kitts. Salvation Army memuru bu adalardaki merkezlere mektup yazacağını, bize göz kulak olmalarını isteyeceğini söyledi.

— «Martinique'le Guadeloupe'den uzak durmamız şart!» dedi Casquette, «Fransız Adalarına ayak basarsak bize Şeytan Adasına dönmemiz için en çabuk tarafından birer bilet verirler!»

— «Puerto Rico, Amerikalıların!» dedim. «Orada korka-

cak bir şey yok. Haiti de emin bir yer. Küba'dan uzak dursak iyi olur. Bir yere uğramadan Key West'e kadar uzanmamız gerekecek. Bütün yolculuk boyunca karaya yakın olacağız. Bir adayı öteki izliyor!»

İki günde tekne denize açılmaya hazır oldu. Teknenin prova bölümünün üzeri kapanmış, küpeşterler iki yandan yükseltilmişti. Pusula, ocak, kömür, kap kakak, gemici feneri bize iyi dileklerde bulunanlar tarafından sağlanmıştı. Müfettiş şefinden sandalın ve içindekilerin bize verilmiş, bizim olduğunu, bunları çalmadığımızı belirten bir belge vermesini istedik. Müfettiş böyle bir belge veremeyeceğini söyledi.

— «Yardımcı olduğumuz kaçakların çoğu dönüp dolaşıp Venezüela ya da Kolombiya'da yakayı ele veriyorlar,» diye belirtti, «Bu iki ülkeden kaçaklara yardımcı oluyoruz diye öylesine çok protesto aldık ki, artık bu çeşit bir belge vermekten vazgeçtik. Ama sandal sizin... İyi şanslar!»

10 haziranda bir İngiliz donanma motoru bizi denize çıkardı.

Kaptan, «Doğuya gitmekten korkmayın,» dedi, «Akıntı kuvvetli. Antillerin doğusuna geçin!»

Motor bir süre önümüzden giderek bizi Dragon's Mouth'un dalgalı sularından geçirdi. Sonra da vedalaştık.

Deniz dalgalıydı. Ama altımızda sağlam bir tekne vardı. Korkmuyorduk. Yelken açtık.

— «Doğuya,» dedim Casquette'ye.

Casquette pusulasına baktı. «Ama doğuya gidersem tekneyi sahile vurdururum!»

— «Öyleyse hafifçe kuzeydoğu yap. Trinidad'ı geçinceye kadar.»

Bébert, «Kuzeydoğuya gidersek kendimizi Kolombiya'da buluruz,» diye homurdandı.

Casquette dümenin başında kuşkulu duruyordu. Dört arkadaşına baktım. Yine aynı şey mi olacaktı? Yine birbirimi-

zin söylediklerine karşı gelecek, öfkelenip kinlenecek miydik? Şeytan Adasından Trinidad'a gelirken yeterince kavga etmemiş miydik? Birdenbire öfkenin içimde bir coşkun dalga gibi kabardığını hissettim.

— «Dümeni benim dediğim gibi kullan... Yoksa beni sahile bırak!» dedim.

OTUZ BİRİNCİ BÖLÜM

Trinidad Adasının İngiliz halkı bize karşı çok iyi davranmışlardı. On beş korkunç yıldan sonra ilk kez insan gibi davranılmıştı bize. Talihsizdik, ama gene de insandık. Sağlam cankurtaran sandalı, kuvvetli yelkeni ve direğiyle Karayib Denizinin dalgalarına aldırış bile etmiyordu. Bol bol yiyeceğimiz vardı. Chiffлот Almanya yolunda olduğundan şimdi beş kişiydik. Casquette, Dadar, Bébert, Panama ve ben bizi barındıran adaya omuzumuzun üzerinden baktık.

Önümüzde Grenada, Saint Vincent, Saint Lucia, Saint Kitts ve Batı büyük küçük Antillerin diğer adaları vardı... Özgürlüğe giden atlama taşlarıydı bunlar.

Trinidad ve Venezüela'dan esen rüzgâr bizi kuzeybatıya götürdü. Trinidad ile Tobago arası olaysız geçti. Sonunda Grenada'ya doğru gitmeyi, Tobago'dan geçmeyi hep birlikte kararlaştırdık. Grenada'da yiyecek depomuzu Salvation Army yoluyla tazeleyecektik.

Güneş batarken her şey yolundaydı. Bébert'le Casquette dümene geçtiler. Yelken bezlerinin üzerine uzanarak uyudum. Gökte yıldızlar pırıl pırıldı. «Kuzeybatıya doğru kırım dümeni,» dedim onlara, «Grenada'nın ışıklarını görmenize yalnızca yetmiş beş mil var.»

Bitkin bir halde uyuyakalmışım. Dört saat sonra birden-

bire uyandığımda yıldızlar kaybolmuştu. Ortalık zifiri karanlıktı. Şurada burada fosforlu ışık kurdeleleri suyu deliyor, tekнемizin kenarlarına yeşil ışık noktacıları yolluyordu. Çevremizde iki tane dev köpek balığı dönüp duruyordu.

Yelken tembel tembel duruyordu. Hemen dümene gittim. Ama bütün gayretlerime karşın suyun üzerinde öylece duruyorduk. Sonunda şafak söktü. Görünürde ne bir kara parçası, ne bir ada vardı. Hafiften bir rüzgâr çıktı. Yelken şişti. Pusulaya, haritaya baktım. Grenada'nın bulunması gerektiğini sandığım yöne doğru gittim. Oysa gün sona erdi. Biz hâlâ denizin ortasındaydık.

İkinci gece rüzgârlıydı. Deniz dalgalıydı. Gözümlü kırpmadım. Şafak söktüğünde yine görünürde Grenada yoktu.

Casquette, «Belki de Grenada'yı gece geçtik,» dedi.

Olabilirdi. Ama bu kez Saint Vincent'i görmemiz gerekirdi. Bütün gün aradık durduk ama boşuna. Bir gece, bir gün daha geçti. Tekne iyi yol alıyordu, ama ufku araştıran bakışlarımız kara parçası görmüyordu. Altıncı günün sonunda esrarlı bir denizde kaybolduğumuza hükmettik.

— «Ben yine de kuzeye doğru gideceğim!» dedim, «Puerto Rico, Haiti ve Küba o yanda.» Ama arkadaşlarım karşı koydular. İngiliz Adalarından çok uzaklaştığımızı söylüyorlardı. Kuzeye gidersek Fransız adalarına düşeceğimizi ileri sürüyorlardı. Batıya gitmemizi istiyorlardı. Haklı olup olmadıklarına karar veremiyordum. Dümeni batıya kırdım. Yelkeni açtım. Rüzgâr kuvvetlenmişti ama korkmuyordum. Teknemiz sağlamdı. Altı gün daha geçti. Trinidad'dan ayrılalı on iki gün olmuştu.

Şafak sökerken Casquette, «Bir gemi!» diye haykırdı, «Orada! Bakın!» Ufukta, dalgaların üzerinden bir geminin dumanı yükseliyordu. Yavaş yavaş ortaya bir gemi çıktı. Bir tankerdi bu. Teknenin burnuna gidip pantolonumu salladım. Gemi rotasını değiştirdi. Bize yaklaştı. Gemide Alman bayrağı dalgalanıyordu. Bir ip merdiven sarkıttılar. Gemiye ya-naştık. Ben güvertesine çıktım.

Geminin kaptanı, «Demek Şeytan Adası kaçaklarısınız, ha?» dedi sakalını sıvazlayarak. Beni harita odasına götürdü. Nerede olduğumuzu gösterdi. Hollanda adası Curaçao'nun 200 mil kuzeyindeydik!

— «Miami'ye buradan asla gidemezsiniz,» dedi. Motoru olmayan teknemiz Meksika Körfezini asla geçemezdi. Kaptan bizi Curaçao'ya götürebileceğini söyledi. Ama reddettim. Arkadaşlarım bu adadaki Hollandalıların, Fransız Güyanı'nın bitişiğindeki Hollandalılar gibi bizi bir Fransız Konsolosuna teslim edeceklerini söylediler.

Kaptan bize paket paket tütün ve yiyecek verdi. Yine teknemize döndüm. Panama'ya gitmeye karar verdik. Arkadaşlarım Amerikan bölgesine varırsak güvenlikte olacağımızı iddia ediyorlardı. Dümene Panama geçti. Kuvvetli akıntılarla mücadele ediyorduk, ama rüzgâr bütün gece kesilmedi. Ertesi gün de devam etti. Trinidad'dan ayrıldıktan on altı gün sonra karayı gördük. Deniz sakindi. Sahile önce yavaş yavaş, sonra süratle yaklaştık. Yelkeni hemen indirdik. Ama dalgaların akıntısına kapılmış, yıldırım hızıyla gidiyorduk. Sonunda kendimizi sıırıslık kumların üzerinde bulduk. Teknemiz paramparça olmuştu. Küreklere sarılıp tekneyi idare etmeye fırsat bulamamıştık. Yalnızca kendimizi değil, kalan yiyeceğimizi ve özel eşyalarımızı kurtarmak için çılgınlar gibi çabaladık.

Sahilde ateş yakıp yemek hazırladık. Daha yemeğimizi yemeye fırsat kalmadan yerlilerin bize bakmakta olduklarını gördük... Çıplak, elleri mızraklı, vahşi görünümlü kişilerdi. Çevredeki kum tepelerinin ardından başlarını uzatmışlardı. Onlara İspanyolca seslendim. Ama başlarını hemen çekip ortadan kayboldular. Yarım saat sonra ellerinde okları, yayları, mızraklarıyla yeniden göründüler. Kamp ateşimize doğru yaklaştılar. Bir şeyler söylediler. Ama hiç birimiz ne dediklerini anlamadık. Üstelik hiç biri de İspanyolca bilmiyordu.

Sonra eşyalarımızı incelemeye başladılar. Engel olmaya kalkıştık. Ama öylesine tehdit edici bir halleri vardı ki, ar-

kadaşlarıma onları kendi hallerine bırakmalarını söyledim. Vahşilerden biri Şeytan Adası anılarımın, on beş yıllık cezaevi yaşantımın sarılı olduğu muşamba paketi yakaladı. Bunun ona hiç bir yararı yoktu. Almak istedim. Onun yanında ki vahşi mızrağıyla kalçama öyle bir vurdu ki, kan akmaya başladı. Ama başka bir vahşi sırtarak, paketi bana uzattı.

Vahşiler battaniyelerimizi, çarşaflarımızı, lambamızı, bütün özel eşyalarımızı, kalan yiyecek kutularını ve bütün giysilerimizi aldılar. Daha sonra bunların Kaktüs Yiyiciler, Kolombiya'nın sahil çölü olan La Guajira'nın barbar vahşileri olduğunu öğrendim... Gallinas Burnunda soyulup soğana dönmüştük. Vahşiler aralarında gülüşerek uzaklaştılar. Çok geçmeden de kum tepelerinin ardında kayboldular.

Onlar gider gitmez, «amma da cesur erkeklermişiz!» dedim.

Korkudan tirtir titreyen Bébert, «Şeytanlar!» diye haykırdı. «Gırtlaklayacağım onları!»

— «Neyle?» diye sordum, «Bıçağını bile aldılar.»

Casquette birdenbire döndü. Kıyıya koştu. Dalgaların içinde ters yüzü dönmüş duran teknemizin yanına gitti. Altına daldı. Uzun bir süre ortaya çıkmadı. Sonra tek elle yüzerek sahile çıktı. Elinde bir maşet vardı.

— «Bunu teknenin tahtaları arasına sakladığımı hatırladım,» dedi.

Böylece beş kişi, ellerinde karşılına çıkacak tehlikelere karşı bir tek maşet olduğu halde çırılçıplak kızgın kumların üzerinde ilerledik. Kumlar dalgaların meydana getirdiği bir playaya idi. Sular alçaldığı için ortaya çıkmıştı. İki saatta ıssız bir sahili çevreleyen dar bir kumsala geldik. İki kuru değneği bir saattan fazla birbirine sürterek ateş yaktık. Herhangi bir izci bunu birkaç dakikada yapardı, ama ellerimizi çizerek, yakarak bir hayli uğraştık.

Bütün gece ağızımıza bir lokma bir şey koymadık. Şafak sökerken Casquette maşetini bir kertenkelenin üzerine fırlatarak hayvanın başını gövdesinden ayırdı. Kertenkeleyi ara-

mızda paylaştık... Her birimize bir lokma düştü. Bir buçuk gün su bulamadık. Sonunda bir akar su bulduk. İçine girerek sinek ısırıklarının meydana getirdiği sivilcilerin sızısını dindirmeye çalıştık. Sonra kum çölü, ormana dönüştü.

— «Bir kasabaya varırsak ne yapacağız?» diye sordu Dardar, «Bir yerli köyüne bile bu şekilde giremeyiz!»

Bir yanı orman olan kumsalda ilerlerken tam dört gün bir tek kula rastlamadık. Ucunu sivrilttiğimiz sopalarla balık avladık. Kurbağa yedik. Bir deniz kabuğu içinde yanmış kömürleri taşıyor, ne zaman istersek ateş yakıyorduk. Tepeden tırnağa sinek ısırıkları içindeydik. Tabanlarımız açılmıştı. Al-lahtan hiç kavga etmiyorduk. Kaygı ve korku bizi birbirimizle yaklaştırmıştı.

Üçüncü gün güneş batarken otlardan yapılmış, önünde eski, yamalı balık ağlarının kurumaya bırakılmış olduğu bir kulübeye geldik. Balıkçı kulübede değildi. Gözümüze kocaman bir deniz kaplumbağası çarptı. Duvara dayalı baltayla bunu hemen parçalamaya koyulduk. Pişirdik. İri beyaz et parçalarını mideye indirdik. Sonra kulübenin tavan kirişleri arasına sıkıştırılmış kocaman bir teneke kutu gördük. Kutuyu açtık. İçinden gömlek, pantolon çıkacağını umuyorduk.

— «Allah kahretsin!» diye Panama küfretti. «Bunlar kadın giysileri...» Hepsini boşalttık. Yedi tane eski, ucuz kumaşlardan yapılmış kadın giysisi çıktı. Bir tek erkek gömleği, ya da pantolonu yoktu.

— «Çıplak dolaşımtansa kadın giysisi giymek evlâdır,» dedi Bébert. Giysilerden birini sırtına geçirdi. Çok geçmeden hepimizin sırtında iç etekler, bluzlar vardı. Saçı sakalı birbirine karışmış, kadın giysileri içindeki beş erkeğin halleri görülmeye değerdi doğrusu! Ne var ki, artık sineklerden eskisi kadar rahatsız olmuyorduk.

Kumsaldan on mil ötede küçük bir köye geldik. Karanlık çökünceye dek ormanda saklandık. Sonra köye girdik. Havlayan köpekler susuncaya kadar köşelere, karanlıklara saklanıyorduk. Yerlilerin dışarda bırakabilecekleri erkek giysile-

ri arandık. Ama şansımız yardım etmedi. Adımlarımızı hızlandırdık. Köyü geçtikten sonra şafak söküne kadar durmadan yürüdük. Bir balıkçının terk edilmiş kulübesine benzeyen bir yerde durup uyuduk.

— «Neden kadın giysileri giydiniz?»

Derin uykumdan uyanırken duyduğum sözler bunlar oldu. Öfkeli bir İspanyolcayla söylenmişti. Asker üniforması giymiş biri, Panama ile konuşuyordu. Atlarının dizginlerinden tutan diğer üç kişi de kulübenin kapısından bize kuşkulu kuşkulu bakıyorlardı. Ama gülmek için kendilerini zor tuttukları da belliydi.

Kalktım. Kapıdakiler kahkahalarla gülmeye başladılar. «Onları General'e götürmeliyiz!» dedi birisi, «Görsün! Uzun bir süredir hiç böylesine gülünç bir şey olmamıştı!»

Dışarı çıkıp önlerine düşmemizi söylediler. Silâhlıydılar. Atlar da durumun gülünçlüğünü kavramışlar gibi kişniyor, bir ileri, bir geri gidiyorlardı.

Bir saat sonra küçük bir kasabaya vardık. Bu, Kolombiya sahil kasabası Santa Marta idi. Doğruca hem polis, hem de ordu merkezi olan barakalara götürüldük. Sokaklarda bizi çocuklar, kahkahalarla gülen kadınlar, havlayan köpekler, erkekler izliyordu. Barakaya girdiğimizde General'in üzerinde ceketi yoktu. Ama bir asker, ceketi hemen getirdi. General büyük maun masasının gerisinden bizi süzdü.

Toplanan askerlere, «Profugos de Cayenne!» dedi. «Fransız Güyanı kaçakları!»

Casquette titremeye başlamıştı birdenbire. Korkudan deşildi titremesi. Sıtma nöbeti tutmuştu. Yüzü kıpkırmızıydı. General cüzdanını çıkardı. İçinden birkaç tane bir pesoluk banknot aldı. Bunu emirlerine uzattı. Çok geçmeden bir doktor geldi. Hepimize kinin verildi. Bir başka asker eski üniformalar getirdi. Bunları giydik. Yerli kadınlar yemek getirdiler. General, Barranquilla'ya telefon etti.

— «Cinco profugos de Cayenne!» dedi telefon konuşmasını bitirince. «Fransız Konsolosuyla görüşeceksiniz!»

Panama, Casquette, Dadar, Bébert'le bakıştık. Derin bir üzüntü ve tiksinti içindeydik. Korktuğumuz başımıza gelmişti.

— «Bu şekilde davranmak benim hoşuma gidiyor sanmayın,» dedi General, «Ama yasalar böyle. Barranquilla'ya yollanacaksınız. Orada başınızın çaresine bakabilirsiniz belki de.»

Ertesi gün, doğu Kolombiya'nın askeri ve sivil cezaevi «Carcel Naçional»ın demir parmaklıkları gerisindeydik. Bizi içeri alan cezaevi müdürü, «Şansınız varmış,» dedi. İki gün önce gelseymişiz henüz yola çıkan Fransız Posta gemisine konurmuşuz. Bir dahaki gemi bir ay sonraymış.

Carcel'in duvarları dibinde dolaşan silâhlı nöbetçileri göstererek, «Ama kaçmaya kalkışmayın, beyler,» dedi, «Adamlarım iyi nişancıdırlar. Silâhları, Cayenne'de kullanılanlar gibi borazan değildir! Kurtulamazsınız kurşunlardan.»

Oysa, daha sonra demir parmaklıkların gerisinden bakıp büyük dalgalar halinde kuzeye doğru bir yeşil deniz gibi uzanan ormanı görünce beni hiç bir şeyin buradan kaçmaktan alıkoymayacağını düşündüm. Fransız gemisini bekleyeceğimiz bir ay boyunca her gün kaçmak için her çareye başvuracaktım! Cayenne'ye sağ salım dönmektense Kolombiya'da vurulup ölmeyi yeğ tutuyordum.

OTUZ İKİNCİ BÖLÜM

Barranquilla'daki Ulusal Cezaevi'nin kalın, çelik parmaklıklarından dışarı baktığımda yirmi millik ormanın kuzey Kolombiya ufkunda uzandığını görüyordum. Arkadaşlarım rutubetli hücrede oturuyor, dışarı bakmayı reddediyorlardı. Bıkkın, yorgun ve karamsardılar. Talihlerine lânetler savuruyorlardı. Bir ay sonra bir Fransız gemisiyle Fransız Güyanı'nın yolunu tutacağımıza yeminler ediyorlardı.

Ama onların bilmedikleri bir şeyi biliyordum ben. Kolombiyalılar, Fransız ceza sisteminden nefret eden kişi olarak kaçaklara yardım etmeye hazır insanlardı. Tutuklanmamızdan, cezaevine kapatılmamızdan bir gün sonra Kolombiya gazetesi **La Prensa**'da serüvenlerimiz üzerine bir yazı çıktı. Gazetenin yazarı bizi ziyarete geldi. Fransız Güyanı üzerine bir seri makale yazdığım takdirde bana bol bol para vereceğini vaat etti. Cezaevi müdürü Blanco ile konuştu. İçinde bulunduğumuz şartlarda hemen bir düzelme görüldü. Bogotá'daki Fransız elçisiyle konuştu. Ama elçi hiç bir şey yapamayacağını bildirdi. Gelecek ilk Fransız gemisine bindirilmemizde ısrar etti. Paris Sûreté'sinden gelecek iki polis bizi teslim alacaktı.

Dört arkadaşım kavgacı, geçimsiz olmuşlardı. Her biri, diğerkinde olmadık kusurlar, hatalar buluyor, hiç yoktan kav-

galar ediliyor; bana da küfür ediyorlardı. Çok geçmeden aramızda kanlı bir dövüş başladı. Önce bu dövüşte kendimi yalnız hissettim. Ama Dadar benden yana oldu. Diğer üçünü hücrenin bir köşesine sindirdik. Dadar masanın bacağına koparıp eline almıştı. Oradan kıpırdayanın beynini parçalayacağını söyledi.

Kavgamızın gürültüsüne gardiyanlar koştu. Beni oradan aldılar. Bir hücreye tek başıma kapadılar. Güney Amerikalıları tanımadığınız için bundan sonra olanlara belki de güç inanacaksınız. Bir gün Cezaevi Müdür Muavini elinde birtakım kâğıtlarla hücreme geldi. «Belbenoit, kaçmana yardımcı olacağız,» dedi, «Arkadaşların bambaşka kaçaklar. Onlar daha büyük suçlardan mahkûm olmuşlar. Senin durumunu inceledik. **La Prensa** için bugün yazılarını yaz. Bitir. Sana bol para verecekler. Yarın akşam da hücrenin kapısı açık bırakılacak. **Bon Voyage!**» Bir tek kelime söylememe fırsat vermeden dönüp gitti.

Bütün gün Fransız Güyanı üzerine yedi makale yazdım. Akşama doğru gazeteci Don Paez Reyna hücreme geldi. Makaleleri okudu. Elime bir tomar para sıkıştırdı. Heyecanla getirilen yemeği yedim. Anahtar, hücremin kilidinde döndü. Pencereden ayın doğu ufkunda yükselişini izledim. Öylece bir saat, iki saat, üç saat, dört saat oturdum. Sonra anahtarın gıcırdayarak döndüğünü duydum. Sonra ortalığı yine derin bir sessizlik kapladı. Ayağa kalktım. Tokmağı sakınarak çevirdim. Kapıyı hafifçe ittim. Açıldı kapı! Koridorda kimse yoktu. Binanın sonunda dış kapının aralık durduğunu gördüm... Bu kapıdan dosdoğru cezaevinin duvarları ötesindeki meydana çıktım.

İki dakika sonra Barranquilla'nın ara sokaklarından birindeydim. Kentin kuzey bölümüne yürüdüm. Oradan sahile inen yola saptım. Kolombiya'da bulunduğum sürece tehlikeydeydim. Bana Kolombiyalıların değil Bogotá'daki Fransız elçisinin zararı dokunurdu. Mümkün olduğu kadar çabuk Panama Kanal Bölgesine ulaşmalıydım. Amerikalıların beni

Fransız Güyanı'na yollamayacağını biliyordum. Barranquilla ile Panama arasında pek çok vahşi kabileleri vardı tabii. Ama şansımı deneyecektim. Onlar bana ne yaparlarsa yapsınlar, hiç olmazsa Fransız Konsolosuna teslim etmezlerdi!

Gece ayışığıyla pırıl pırıldı. Küçük bir yol kavşağındaki dükkânda durarak küçük bir maşet, sigara ve kibrit aldım. Yolları bilmiyordum. Üstelik yol işaretleri, levhalar da yoktu. Yıldızlara bakarak yolumu ayarladım. Karayib sahiline varana kadar yürüdüm. Şafak sökerken yolda bir otobüs görüldü. Cartagena'ya gidiyordu. Dört saat sonra Cartagena'da idim. Burada kaçakçıların bulunduğunu işitmiştim. Bunlardan birini bulmak için limana gittim. İki saatlik bir araştırmadan sonra beni Saint Andres ve Providencia adalarına götürmek için her birinin kırk pesos (20 dolar) alacaklarını öğrendim. Bu adalar Kolombiya'ya aitti. Ama oradan yüzerek bile Panama Cumhuriyetine geçebilirdim. Cebimde yalnızca kırk üç pesos vardı. Derhal buradan uzaklaşmaya, hedefime yürüyerek varmaya karar verdim. Cartegena ile Panama sınırları arasında Fransız Güyanı'ndan başka bir kaçağın daha bulunduğunu biliyordum: Dokuz arkadaşıyla birlikte kaçan, ama sekizi yakalanarak geri yollanan Charlot Gautier'di bu kaçak. Akrobalarından hatırı sayılır miktarda para almış olduğunu, ormanda kendine bir ev yaparak kelebek avladığını duymuştum.

Gautier beni görünce çok şaşırdı. «Je viens de là-bas!» diye parolayı söyledim. İki kaçak arasında bu kadarı yeterliydi: «Oradan geliyorum!» Durumumu anlattım. Misafiri olmamı istedi. «Bir kişiye yetecek kadar yiyecek olan yerde bir ikinci kişi de karnını doyurabilir,» dedi.

Evini çevreleyen ormanda yüzlerce mavi Morpho kelebeği vardı. Ben de bu güzel yaratıklardan yakaladım. Gautier onları Cartegena'ya yollayıp sattırdı. Toplam olarak yüz dolar kazanmıştım... Dört aylık işin karşılığıydı. Kolombiya sahilini ve Panama sınırını gösteren güzel bir harita alıp incelemeye başladım.

Panama'ya varmak için Darien körfezi boyunca dört yüz millik, kuş uçmaz, kervan geçmez sahili yürümem gerekiyordu. Ama gitmeye kararlıyım. Gerekli malzemeyi sağladım. Bunları bir sırt torbasına yerleştirdim. Kelebek ağımyı da aldım. Gautier'le vedalaştım. Gautier'in evinin önündeki meydanlıktan daha uzaklaşmamıştım ki, bir yerli koşarak geldi. O günkü postayı getirmişti. Elindeki **La Prensa** gazetesinde dört arkadaşımın S.S. De La Salle gemisiyle Martini-que'ye yollandıkları yazıyordu. Kaçaklardan birinin esrarlı bir şekilde ortadan kaybolduğu da yazıya eklenmişti! Gautier'e Paris'ten yollanan gazetede de; beşinci arkadaşım Chiffot'un Fransa'ya yeniden girmeye kalkıştığı, tutuklandığı, mahkûmların toplandığı yer olan La Rochelle'ye, Fransız Güyanı'na yollanmak üzere gönderildiği yazılıydı.

Kolombiya ormanlarından, bataklıklarından geçerken benimle kaçanların geri gönderilerek, Kansız Giyotin'in yolunu tuttuklarını biliyordum. Yalnızca ben özgürdüm! Bu özgürlüğü ne pahasına olursa olsun korumaya azimliydim. Şimdi arkamda uygarlık ve Fransız adaletinin uzun kolu vardı. Önümde yalnızca vahşilerin yaşadığı topraklar uzanıyordu.

Beş gün olaysız geçti. Sonra toprak yükselmeye başladı. Birdenbire kendimi düzgün, samandan yapılmış kulübelerin sıralandığı bir yerde buldum. Yalnızca bellerine bir bez sarılı olan beş vahşi beni görünce oklarına, yaylarına, mızraklarına sarıldılar. Yüzleri parlak kırmızı, elleriyle bacakları da siyaha boyanmıştı. Ben yürümeye devam edince peşimden geldiler. Biri İspanyolca biliyordu... Rahat bir soluk alarak beni reislerine götürmelerini söyledim.

Tercüman yoluyla reis beni sorguya çekti. Panama Kanalındaki Colon'a gitmeye çalıştığımı söyledim. Ama reis yoluma devam edemeyeceğimi söyledi. Geri dönmek zorundaydım. Çünkü önümdeki bölge, «kapalı ülkeydi». Oraya hiç bir beyaz giremezdi.

Vahşiler torbamın çevresini almışlardı. Kelebek ağımyı özel bir ilgiyle inceliyorlardı. Göz kamaştırıcı bir mavi Morp-

ho keleşeği gördüm. Ağı çabucak ellerinden aldım. Yakalayınca kadar güzel keleşeğin peşinden koştım. Vahşiler gülüyor, bunun çok gülünç olduğunu düşünüyorlardı. Sonra onlara keleşek istediğimi, her bir keleşek için iki peso vereceğimi anlattım. Reisin gözleri parladı. Birdenbire bütün gece köyde kalabileceğimi bildirdi. Sabahleyin çocuklar bana bol bol keleşek yakalayacaklardı. Bana bir kulübe gösterdiler. Reisin yolladığı domuz etini tek başıma pişirip yedim. Kahvemi içtim. Sonra birçok yerli sandalı gördüğüm kumsala indim. Gezindim. Kulübeme dönüp yine reisin verdiği ha-mağıma uzandım.

Hemen hemen gece yarısına kadar kımıldamadan yattım. Ortalıkta tek bir vahşi yoktu. Ateşler sönmüştü. Kulübemden sessizce çıkarak kumsala geldim. Küçük bir direğe sarılmış yelkeni olan, beş metre kadar uzunluğunda bir sandal seçtim. Birkaç tane de kürek alarak sandalı sessizce suya ittim. Su belime ulaşınca kayığa atladım. Bütün gücümle küreklere asıldım. Açık denizde tek başıma nasıl kürek çekileceğini bilmiyordum. Ama sonunda sahille aramı beş yüz metre açabildim. Üç saat kadar kürek çektim. Bir seferinde yelkeni çözüp açmayı denedim ama beceremedim. Sandal çok küçüktü. Bilgisiz olduğumdan küçücük sandalda, sandalı devirmekten nasıl hareket edeceğimi bilmiyordum. Sonunda birkaç dakika için karaya çıkmaya, yelkeni açmaya karar verdim. Yelkeni ancak bir saatta gerebildim. Yeniden denize açıldım. Bir tek şeyi çok iyi biliyordum: Denizci değildim ben!

Kürek çekmekten avuçlarım açılmıştı. Şimdi dümeni tutmak, dar sandalı dalgaların üzerinde yönetebilmek için elimden geleni yapıyordum. Rüzgâr benimle alay eder gibiydi. Her an yön değiştiriyor, bütün gücümü harcatıyordu. Gece otuz mil yol alabildim. Şafak sökerken kıyıya çıktım. Sandallarıyla birlikte kaçtığımı artık her halde anlamış olan vahşilerin beni izlemelerinden korkuyordum. Sahil hindistancevizi ağaçlarıyla doluydu. Maşetimle on tanesini yarıp suyunu içtim.

Ufku sürekli kontrol altında tutarak bütün gün saklandım. Önümde pek çok adacıklar görüyordum. Gece oldukça yorucu geçti. Kayalara vurup gelen dalgalar dağ gibi kabarıyordu. Sandalın çevresinde dolaşan bir köpek balığı da keyfimi kaçıırıyordu doğrusu! Bütün gece süren bir mücadeleden sonra bu işten vazgeçmeye karar verdim. Öylesine yorgundum ki, sarmaşık bitkileriyle kaplı ormanda hemen uyuyakaldım. Ertesi gün öğlene kadar uyudum. Sahil boyunca deniz iri kaya parçalarıyla doluydu. Dalgalar birbiri peşi sıra kabarıyordu. Böyle bir denizde asla sandalı kullanamayacağımı biliyordum. Tekneyi otların arasına saklayıp, yoluma yürüyerek devam ettim.

Üç saat yürüdüm. Sonra kumsalda iki yerliyle karşılaştım. Beyaz adam olduğumu görünce hemen yanıma geldiler. Öfkeli öfkeli konuştular. Ama dillerinden hiç bir şey anlamıyordum. Yine kelebek ağımı çıkarıp gösterdim. Daha önce kelebek ağı benim için bir pasaport görevi yapmıştı. Bunu şimdi de deneyebilirdim. Mavi Morpho kelebeğini de gösterdim. Öfkeli konuşmayı hemen kestiler. Aralarında birkaç kez, «momorro,» diye mırıldandılar. Sandallarına binmem için işaret ettiler. Saltanatla ilkel bir vahşi köyüne getirildim... Küçük bir körfezin ağzında büyük bir köydü bu. Sandalda bir beyazın geldiğini gören yüzlerce yerli beni görmek için deniz kıyısına yaklaştılar. Çocuklar gelip bana dokunuyor, sonra bağırarak annelerinin yanına kaçıyorlardı.

Reisin kulübesi muazzam bir şeydi: 130 ayak uzunluğunda, 100 ayak genişliğindeydi. Torbamı açıp ona içindekileri gösterdim. İspanyolca bilen bir yerlinin yardımıyla ona kelebek koleksiyoncusu olduğumu anlattım. Yine yerlilerin tutacağı her kelebeğe karşılık iki peso vereceğimi söyledim... Reisin emriyle kadınlar su kabağından tabaklar içinde yemek ve meyve getirdiler. Bunlar hayatımda gördüğüm en güzel yerli kadınlardı. Erkeklerde yalnızca bellerine sardıkları bir bez parçası vardı. Ama kadınlar saf altından küpeler, burun halkaları takmışlardı. Reisin evine elli kadar yerli doldu. Ço-

ğu İspanyolca biliyorlardı. Kelebeklerin, beyazların dünyasında değerli olmasına şaşıyorlardı.

Gece yarısına doğru el ayak çekildikten sonra yine kumsala indim. İyi bir sandal seçip denize açıldım. Bütün gece sahili izledim. Ertesi sabah denize doğru uzanmış bir buruna çıktım. Burnu sandalla dolaşmaya gücüm kalmamıştı. Sandalı orada bırakarak yürüdüm. Her yer ağaçlarla, sarmaşıklarla kaplıydı. Kendime yol açmak için bunları kesmem gerekiyordu. Sık sık bir kayanın üzerinde maşetimi bilemek zorunda kalıyordum. Gece öylesine karanlıktı ki, ilerleyemeyeceğimi anlayıp kamp kurdum. Ertesi gün hiç durmadan ilerledim. İki jaguar, elliden fazla yabani domuz gördüm. Ama maşetle domuz avlamaya cesaret edemedim. Kulak kesilmiş, denizin sesini duymaya çalışıyordum. Ama hiç bir şey duymadım. Gece yine kamp kurdum. Bir kaplumbağa öldürerek son hindistancevizimle yedim.

Ormana dalışımın beşinci günü denizin sesini duydum. Bir saat sonra da güneşli kumsaldaydım. Masmavi sularda, üzerinde yerli kulübeleri bulunan bir geniş ada vardı. San Blas kızılderilileri; topraklarının çok dikkatli gözcüleridirler. Beni, kumsala çıkar çıkmaz görmüşlerdi. Bağırıştılar, koşuştular. İki dakika sonra yerlilerle dolu bir sandal bana doğru geliyordu.

Yine reisin kulübesine götürüldüm. Yine kelebek ağımı ve mavi Morpho kelebeğimi gösterdim. Kelebek ağım yine bana özgürlüğümü ve uyuyacak bir yer kazandırdı... Bol bol da yiyecek. Kelebek ağım olmasaydı San Blas sahilinde bir mil bile ilerleyemeyeceğimi biliyordum. Çünkü yıllardan beri San Blas yerlileri hem Kolombiyalılardan, hem de Panamalılardan nefret ederlerdi. Kelebek ağım beni diğer beyazlardan ayırıyordu. Çünkü ben ne altın arayıcısı, ne de esir tüccarıydım.

Bunu izleyen altı günde altı kayık çaldım. Sanki koruyucu bir el beni gözlüyor, işimi kolaylaştırıyordu. Gündüzleri kürek çekiyor; geceleri sahile çıkıyor; bir başka yerli

köyüne kadar yürüyor; orada yeniden bir sandal alıyor, denize açılıyordum. Yerliler genellikle gündüzleri hindistancevizi, muz, patates tarlalarında çalışıyorlardı. Hep aynı taktiği kullanıyordum. Güneş batmazdan iki saat önce karaya çıkıyor, yürümeye başlıyordum. Bir saat kadar sonra bir başka adanın yerlileriyle karşılaşılıyor, reislerine götürülüyordum. Kelebek avladığımı belirtiyor, Panama Kanalına gittiğimi söylüyor, avlayacakları her kelebek için iki peso teklif ediyordum. Sonra gece yarısı sahile iniyor, bir sandal alıyor, karanlıkta kürek çekiyordum. Kafamda bir tek düşünce vardı: Colon'a ulaşmak. Peşimde düşman yerliler bıraktığının farkındaydım. Toplanıp peşime düşüp düşmediklerini bilmiyordum ama izlenildiğimden eminmişim gibi bir tek dakikayı boşa harcamıyordum.

Yirmi gün Panama sahili boyunca ilerledim. Her gece hayatımı tehlikeye atarak bir yerli reisinin karşısına çıktım. Yirmi sandal çalmıştım şimdiye dek... Sonra bir sabah, yirmi birinci gün, Porvenir adası karşısındaki sahile geldim. Bu adada Panama askerî garnizonu vardı. Onlara görünmeye cesaretim yoktu. Pasaportum olmadığından beni derhal Kolombiya'ya yollarlardı. Yeniden ormana dalıp bütün gün yürüdüm. Balıkçılık ve maun ağacı kesimiyle uğraşan küçük bir balıkçı köyüne geldim. Odunculardan biri bana yemek verdi. Kolombiya'dan geldiğimi duyunca ağzı bir karış açık kaldı. Bunu hiç bir beyazın başaramadığını söyledi. Colon'un yetmiş beş mil uzakta olduğunu anlattı. Ama akıntıların, dalgaların çok sert olduğunu eklemekten de geri kalmadı.

Öğütlediği bir köye gitmek için yola düştüm. Sandala ihtiyacım vardı. Şansım yâver giderse, son sıkıntılı, yorucu günümü geçirecektim. Köye hemen girmedim. Ormanda durdum. Karanlık çökünce kumsala indim. Bir sandal seçtim. Sandalın yelkeni de vardı. Denize açıldım. Yelkeni daha önce açmıştım. Dalgalar tekneye vuruyor, içeriye doluyordu. İnce, hafif sandal batmasın diye durmadan su boşaltıyordum. Saatlar sonra bir fenerin ışığını gördüm. Sonra ufukta gemi-

lerin ışıklarını fark ettim. Solumda gökyüzü sayısız projektörlerle aydınlatılmış gibi pırıl pırıldı. Kalbim heyecanla çarpıyordu. Bunlar Panama Kanalı'nın ışıkları olmalıydı.

Gece geçti. Gündüz geldi. Ben hâlâ dümenle, yelkenle, sandalın içindeki suyu boşaltmakla uğraşıyordum. Rüzgâr kesilip beni akıntıların insafına bıraktı. Gün boyunca sandalı akıntılara karşı dengede tutmaya çalıştım. Ancak rüzgâr gece yelkeni şişirdi. Işıklar giderek parlaklaştı. Kanal Bölgesinin bekçi kenti ufukta görüldü. Yanımdan birkaç gemi geçti... Dalgaları neredeyse beni batıracaktı. Dikkatle, sakınarak sahile yavaş yavaş yaklaştım. Durdurulmak ya da sorguya çekilmek istemiyordum. Kentten bir parça uzaktaki kumsala çıkmak amacındaydım. Ama dalgalar ve akıntılar baş edemeyeceğim kadar kuvvetliydi.

Sahilden bir parça uzakta sandalın dalgakıran duvarına çarpacağını anladım. Bir anda kararımı verdim. Muşambaya sarılı yazılarımı alarak suya atladım. Korkunç bir serüven yaşamıştım. Açlıktan baygın haldeydim. Ağzım ve boğazım susuzluktan kurumuştı. Ama dalgakıranın duvarına tırmanınca karşımda Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin kallesini gördüm. Güneş yeniden doğunca başımı kaldıracak ve Amerikan bayrağını da görecektim!

OTUZ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Akıl, bazen bir meseleye takılır kalır. Kendimi tuzlu sudan çeker, dalgakıranın kaygan basamaklarını tırmanır, yeni bir gün şafağının ışıklarına kendimi bırakırken, bu korkunç yolculuğun içinden beni bir tek şeyin kurtardığını biliyordum. Güçlü kuvvetli değildim. Çünkü ufak tefek, üstelik sağlığı pek yerinde olmayan bir insandım. Orman ya da deniz üzerine fazla bilgi sahibi olduğumdan ötürü de başarmamıştım bu işi. Çünkü hiç bir şey bilmiyordum. Beni buraya sağlam ulaştıran şey şuydu: «Kendi kendime durmadan tekrarladığım bir cümle vardı: «Panama Kanalına varacağım! Panama Kanalına varacağım!»

Yiyeceğin önemi yoktu. Dalgalarla mücadele etmemin de önemi yoktu. Yol boyunca hiç bir şeyin önemi olmamıştı... Ama büyük Amerikan topraklarında bulmuştum ya kendimi, şimdi tamamen bıraktım. Sanki şiddetli bir hastalığa tutulmuşum gibi zangır zangır tutriyordum. Sabah yıldızlarına baktığımı, şükranlarımı sunduğumu biliyorum... Sonra hiç bir şey hatırlamıyorum.

Liman deposunun saçakları altında kıvrılıp ne kadar yattığımı bilmiyorum. Kendime geldiğimde güneş pırıl pırıldı. Üniformalı biri ayağıyla beni dürtüklüyordu.

— «Haydi ahbap!» diye tekrarlıyordu, «Kalk, ahbap. Burada uyuyamazsın. Kıpırd!»

Ayağa kalktım. Sallanıyordum. Onun sandığı gibi; geceyi bir meyhanede geçirmişim gibi sallanıyordum. Teneke depoların arasından rüyadaymışçasına geçerken, rastladığım Kanal polisleri bana bir tanıdık gibi gülümsüyorlardı. Çalışan hiç kimseye rastlamayınca günlerden pazar olduğunu anladım. Bütün Amerikan polisleri dün haftalığımı aldığımı, gece de bunun keyfini çıkardığımı sanıyorlardı.

Colon'un Fransız bölümü birçok kanun kaçaklarını barındırır. Birkaç kelime söyler söylemez bana sıcak çorba, kahve verdiler. Bir kadın komşularından giyecek topladı. Çok geçmeden lime lime pantolonumu, gömleğimi değiştirmiş, traş olmuştum. Panama City'e giden Kanal treni saat yedide kalkıyordu. Öğleden sonra boyunca hikâyemi birkaç Fransız'a tekrarlayıp bir parça para topladım. Hayatımda ilk kez dileniyordum. Ama Kanal'ın bir ucundan ötekine gidebilmek için trene binmekten başka çare yoktu.

Pasifik Okyanusu tarafındaki Panama City'e vardığımda adını ezberlediğim bir Fransızın adresine gittim... Bu Fransız bir yazardı. Bana elbette yardımcı olurdu. Ama evde yoktu. Uşağı bana yatacak bir yer gösterdi. Karnımı doyurdu. Derhal Orta Amerika'dan hemen geçmemin imkânsız değilse bile tehlikeli olacağını öğrendim. Costa Rica sınırı ve Panama'nın batı bölümü, gelecek Başkan seçimleri yüzünden çıkacak bir kargaşalığa karşı kapatılmıştı. Cumhuriyetin batı eyaletlerinden birinden olan uşak, seçimlerin bitmesini beklememin daha doğru olacağını söyledi.

— «Patronun,» dedi, «Darien ormanlarında muz tarlaları var. Neden yarın kalkacak motorla oraya gidip bir güzel dinlenmiyorsun? Bol bol yiyecek var orada. Ben işçibaşına bir de mektup yazarım senin için.»

Uygarlıkta iki gün kalabildikten sonra yeniden ormanın yolunu tuttum. Motor, mavuna gibi kenarları alçak bir tekneydi. Önce Pasifiğe açıldı. Sonra Yape nehrine girerek or-

manın derinliklerine doğru ilerledi. Denizcilerden biri devasa bir deniz kabuğunu öttürmeye başladı. Neden böyle yaptığını sordum. Nehirden uzaktaki yerli köylerine ayda bir uğrayan muz motorunun geldiğini haber verdiğini söyledi. Böylece yerliler muzlarını kesip sahile indirecekler, motor da bunları dönüşte alacaktı.

Şurada, burada orman bitki örtüsünün arasından boyalı bir yüz uzanıp bakıyordu. Akşama doğru beni yerli sandalına geçirdiler. Büyük bir gürültü, şamata arasında kıvrıla büküle uzayan nehirde ilerledik. Güneş batarken ormanın derinliklerine gelmiştik. On dakika kadar yürüdükten sonra bir açıklığa ulaştık. Solgun güneş ışıklarının altında üç küçük ev duruyordu. Bunların gerisinde muz ağaçları göz alabildiğine uzanıyordu.

Burası, başka bir zaman olsa çok seveceğim bir yerdi. Her türlü sıkıntı ve güçlükten uzaktı. Üstelik işçibaşı da bana her türlü kolaylığı gösteriyordu. Güneş batınca meyve kesicileri geliyor, yorgunluklarını çıkarırken damıtılmış şeker kamışından yapılmış içki içiyorlardı. Birbirleriyle tartışıyor, kavga ediyor, kumar oynuyorlardı... Ben bir köşede oturup onları seyrederken kendimi yine Şeytan Adasında, hiç de hoş olmayan kişiler arasındaymışım gibi hissediyordum... Bunlar da; toplumun kustuğu, dışına attığı kişilerdi. Muz işçileriyle Fransız Güyanı mahkûmları yer değiştirseler aradaki farkı kimse anlayamazdı. Kumar oynarken iki işçi kavga ettiler. Birbirlerini feci şekilde bıçakladılar. Tıpkı Fransız Güyanı'ndaki gibi...

Oysa buraya gelen yerliler sessizdiler. Konuşurken, gülümsüyorlardı. Kelebek ağımla da pek ilgilendiler. Üçü benimle kelebek avına geldiler. Bir tane mavi Morpho yakalayanca kendi köylerinde bundan daha büyük kelebeklerin olduğunu söylediler.

Çok ilkel, üzerlerinde cinsel organlarını örten bir bezden başka bir şey bulunmayan, yüzleri boyalı vahşilerdi bunlar. Ama birdenbire onların yanında, gürültücü, küfürbaz muz

kesicilerinin kampından daha rahat edeceğime karar verdim. Bir nehre ulaşınca kadar onlarla beraber yürüdüm. Beni uzun sandallarıyla küçük bir körfezdeki köylerine götürmeye razı oldular.

Böylece benim için yedi ay süren sonsuz bir sükûnet, rahatlık, belki de mutlulukla dolu diyebileceğiniz günler başladı. Kuna ve Chakoi kızılderililerine, vahşi derler. Birçok beyazı öldürmüşlerdir. İlk günlerdeki zulümlerinden ve hırsızlıklarından ötürü İspanyollardan nefret ederler. Ama ben bir köyden ötekine geçerek, ormanın derinliklerine kadar gittim. Hiç biri bana el kaldırmadı. Kelebek peşinde koşmam, altın süs eşyalarına aldırış etmemem, peşimde silâhlı adamlarla dolaşan bir **patrone** olmamam, vahşi Kuna ülkesinin kapılarını ardına kadar açtı. Uygarlıktan uzaklaştıkça köyler daha bir ilkelleşiyordu. Altı gün, yanımda on-on iki yerliyle birinden diğerine geçerek sonunda kabilenin en büyük köyüne ulaştım. Reislerinin köyüydü bu. Burada erkeklerin de, kadınların da üzerlerinde, altından yapılmış insan iskeleti şeklinde süsler vardı.

Kızılderililerin çoğu benimle İspanyolca konuşuyorlardı. Ama aralarında gırtlaktan gelen bir sesle konuştuqları dilden hiç bir şey anlamıyordum.

Cacique ya da reis, iriyarı bir vahşıydı. Elimi uzatınca beni soğuk soğuk süzdü. Bir Kuna köyünde kalmak istiyorsam ondan izin almam gerektiğini söylemişlerdi.

— «Ülkenizde yaşamama izin verir misiniz?» dedim.

Benimle gelen yerliler konuşmaya başladılar. Yüzlerinden, benim hakkımda iyi bir rapor verdiklerini anlıyordum. Reis onları dinledi. Sonra kendisine **momorros**'larımı, yani kelebeklerimi göstermemi istedi. Kurutulmuş kelebek kanatlarıyla dolu paketimi açtım. Reis, hayret ve ilgiyle baktı. Sonra bakışlarını bana çevirdi. Kaşlarını çattı.

— «**Momorro**'ları neden öldürüyorsun?» diye sordu. Sonra yanında duran küçük çocuklardan birine bir şey söyledi. Çocuk koşarak gitti. Palmiye dallarından yapılmış küçük bir

kafesle döndü. Reis kafesi kaldırdı. Bana içindeki küçük kuşu gösterdi. Kuşun tüyleri bir Morpho kelebeğinin kanatları kadar renkli ve parlaktı. «Bak!» dedi reis, «Biz de güzel yaratıklar yakalıyoruz. Ama biz onları kafeslere koyuyoruz. Neden kelekleri bir kafese koymuyorsun?»

Morpho keleklerinin canlılarının değeri olmadığını anlattım. Bunların mavi kanatları kurutulduktan sonra süs eşyalarında kullanılıyordu. Reis buna başlangıçta şaşıtı. Sonra omuz silkti. Yanındakilerle bir süre konuştu. Davranışlarıma dikkat ettiğim sürece Kuna ülkesinde kalabileceğimi söyledi. Yapmamam gereken şeyleri bir bir saydı. Ormanda yalnız başıma dolaşmayacaktım. Yanımda daima bir yerli ya da çocuk olacaktı. Altın bulmak için hiç bir yeri kazamazdım. Hiç bir şekilde altınım olmayacaktı. Yerlilerle birlikte nehirde çıplak yıkanamazdım. Onlardan önce ya da sonra yıkanacaktım. Eğer köyde iki aydan fazla kalırsam bir yerli kadınla evlenmek zorundaydım.

— «Ama evlenmem, burada ömrümün sonuna kadar kalmam demektir,» diye karşı koydum, «Böyle bir şey yapamam!»

— «O zaman iki aydan daha az kalırsın. Kadınsız erkek, başkalarının karılarına bakar,» diye homurdandı cacique, «Bütün gün evde kalıp kendi işini kendin mi yapmak istiyorsun? İyi bir kadının olmazsa kelek avlamak için zamanın olacak mı?»

Tatlı bakışlı, daha on sekizinde bile olmayan bir kadın yanımıza yaklaştı. Yüzüme nazlı nazlı baktı. Bir an yanımızdan ayrıldı. Geri geldiğinde bir çanak pirinç ve muz getirmişti. Bunları bana uzatınca vahşiler hep birlikte gülmeye başladılar. Çocuklar koşuştular. Onlar da güldüler.

— «Evet,» dedi cacique, «Bu sana iyi karılık eder. Çok çalışkandır.»

Kız güzeldi. Kadınların kalçalarına sımsıkı sardıkları bir kumaş parçasından başka bir şey giymedikleri bu kabiledede bol bol odun kesecek, ev işlerini yapacak birini seçmek hiç de zor değildi. Bin dereden su getirmek gereksizdi. Evde iş-

lerimi görecek, tümüyle ilkel nesneleri kullanmama yardımcı olacak birine ihtiyacım olacaktı her halde.

Reis sabırsızlıkla, «Sana pirinç ve muz ikram etmekle karın olmayı istediğini anlatıyor,» dedi, «Kararın nedir?»

— «Onu karılığa kabul ediyorum,» dedim.

— «Güzel!» dedi reis. Diğerleri de, «**Bueno! Bueno!**» diye ona katıldılar.

— «Kadının getirdiklerinden bir parça ye,» diye reis bana yol gösterdi, «Âdet böyledir. Onu karılığa kabul etmiş olduğunu herkese ilân etmiş olursun.» Bir muz alıp soydum. Yedim. Sonra reis kızla kendi dilleriyle bir şeyler konuştu. Kız onu saygıyla dinliyordu. Reis konuşmasını bitirince kız bir iki kelime bir şey söyledi. Döndü. Ona derhal yol açan yerlilerin arasından geçti.

— «Kadının peşinden git,» dedi reis, «Seni, sana verdiğimiz eve götürecek.»

Kadına yetiştim. Köyden geçtik. Dört direk üstünde yapılmış büyük bir kulübeye geldik. Odun parçalarından yapılmış bir merdivenle eve çıkılıyordu. Evin altındaki toprak tertemiz süprülmüştü. Bakımlı, temiz bir de köpek vardı. Kız durdu. Merdivenden uzaklaştı. Ben de durdum. Kız hatalı bir harekette bulunmuşum gibi başını salladı. Evi işaret etti. Önden çıkmam gerektiğini anlattı. Şunu itiraf etmeliyim ki, bir hayli şaşkındım. Köye gelişim, birdenbire bir eş sahibi oluşum kafamı karıştırmıştı. Ayağımı nereye uzattığıma dikkat etmedim. Kaydım. Yere düştüm. Kız neşeyle bir kahkaha atarak bana yardım etmeye koştı.

Belki de dünya tarihinde ilk defa bir koca evinin eşiğinden karısı tarafından geçiriliyordu!

Bu şaşkınlıklar, saçmalıklar, anlaşmazlıklar saatlarca, günlerce, haftalarca, aylarca sürdü. Buranın kimin evi olduğunu bilmiyordum. Kadınlara tek bir kelime konuşamıyordum.

Düz taşlar üzerindeki közleri üfleyerek çanlandırdı. Yemek pişirmeye koyuldu. Bol bol pirinci vardı. Çatı kirişlerinden birinden bir geyik bacağı sarkıyordu. Sepetlerde **casava**

kökleri, tatlı patates, mısır, kabak vardı. Kocaman bir balkabağı dolusu da şeker şurubu. Tavan muz hevenkleriyle doluydu. Yiyecek yönünden sıkıntı çekmeyeceğim belliydi. Ama bir bakışta bütün bunları yiyebilmem için yemekleri kendim pişirmem gerektiğini anladım. Çünkü kadın yemek pişirmeyi, her eline geçeni tencereye atmak sanıyordu. Beş iri kırmızı biberi de tencereye atmasına fırsat vermeden atıldım. Tencereyi boşalttım. Yemeği kendim pişirmeye karar vermiştim. Tatlı patatesleri kızarması için kömürlerin yanına dizdim. Geyik bacağından iki iri biftek kesip demir çubukların üzerine yerleştirip ateşin üzerine tuttum. Pirinci de kaynar suya attım.

— «Sen git odun kes,» diye işaretlerle konuştum, «Yemeği ben pişireceğim!»

Köy kadınları gelip beni seyre koyuldular. Kıkır kıkır gülüyorlardı. Onlar için bir erkeğin yemek pişirmesi kadar gülünç bir şey olamazdı sanırım. Pek eğlendikleri belliydi. Öylesine şamata ettiler ki, olup biteni anlamak için reisle bir düzineye yakın Kuna avcısı geldiler. Yemek pişirdiğimi gören reis huzursuzlanmış gibiydi.

— «Nedir bu?» dedi, «Kadının çalışmasını istemiyor musun?»

— «İstiyorum! Ama yemek pişirmesini pek bilmiyor!»

Reis'le yanındakiler konuyu aralarında hayretle tartıştılar. Bir hafta sonra karımın köyün en iyi aşçısı olarak kabul edildiğini öğrendim. Avcıların, reislerin büyük avlardan döndüklerinde düzenlenen ziyafetlerde yemekleri o pişiriyormuş!

Kuna Kızılderilileri, Orta Amerika'da kalmış pek az ilkel kabileden biridir. Kıtaya ilk gelen İspanyollar tarafından köyleri sürekli olarak yağma edilmesine rağmen onlara asla boyun eğmemişlerdi. Birçokları, köylerinin Balboa, Pizarro tarafından yakılıp yıkılmasının intikamını almak için İngilizlerle, özellikle İspanya'nın Karayib sömürgelerine karşı savaşan Morgan'ın adamlarıyla birleşmişlerdi. Bugün bile, eğer

bir İspanyol ya da Latin Amerikalı olsaydım, Kuna ülkesinde yaşama iznini asla alamazdım.

Bir kadın, yeni evimin arkasında ormandan, «**Nikat-chipu!**» diye çığlık çığlığa bağırdı. «**Nikat-chipu!**» Ocakbaşında işime kendimi öylesine kaptırmıştım ki, karımın ortadan kaybolduğunun farkına bile varmadım.

— «Bu senin kadının!» dedi reis, «Seni çağırıyor!»

Ocağın başından ayrıldım. Sese doğru gittim. Ormanda yirmi adım gidince kızı buldum. Yere oturmuş, kanayan ayağını tutuyordu. Yaradan akan kanı durdurabilmek için ayağına olanca gücüyle sarılmıştı. Yanında kanlı bir balta duruyordu. Odun parçalarken baltayı ayağına vurmuştu. Yakındaki bir çalılıktan hemen bir yaprak kopardım. Sardım. Sonra onu kucağıma alıp eve doğru yürüdüm. Reisle adamları kendi evlerine dönmüşlerdi. Kız başını omuzuma dayayarak, «**Nikat-chipu!**» diye fısıldadı. «**Nikat-chipu!**»

Nikat-chipu'nun ne demek olduğunu bilmiyordum. Her halde Kuna'ların bana verdikleri bir addı. Ayağı yaralı kızı evimizin merdivenlerinden çıkarırken burada, Şeytan Adasından çok çok uzaklarda olduğumu iliklerime dek hissettim... Uygarlıktan, kaygılardan, cezalardan uzaktım. Artık firar düşüncem yoktu. Evim, tek bir kelime bile konuşamadığım, adını bile bilmediğim bir karım vardı!

OTUZ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Birdenbire ilkel insanlar arasında yaşamaya başlayan, onlar gibi davranan, törenlerine katılan; onlardan bir kadınla evlenen bir beyaz, yavaş yavaş hayatın bütün gereksiz tutkularından sıyrıldığını, son derece mutlu olduğunu hisseder. On beş yıldır günlerim hiç bu kadar güzel başlamamış, bu kadar güzel sona ermemiştir. Kuna nehri balıkla doluydu. Ormanda çeşitli av hayvanları vardı. Bitki örtüsünün yakılarak açıldığı topraklarda sebze, pamuk yetiştiriliyordu. İplerden tütün yaprakları sarkıyordu.

Günler inanılmaz bir huzur içinde başlayıp bitiyordu. Hayatımda ilk kez gerçekten hürdüm. Hiç bir şeyden korkmuyordum. Hiç bir şeye ihtiyacım yoktu. Sonunda hayatın tadını çıkaran bir insan olmuştum. İlk hafta ikinciye dönmüştü. İkinci üçüncüye...

İlk haftanın sonunda karımın adını öğrendim. **Rachi-ti** idi adı. Kuna dilinde, «Uyuyan Çiçek,» anlamına geliyordu. Evimizdeki nesneleri gösterip bunun Kuna dilinde ne olduğunu karıma tekrarlatarak dili sökmeye başladım. İlk ayın sonunda çat pat anlaşıyorduk. İspanyolca bilen Kuna avcılarıyla oturarak onları bol bol dinliyordum.

Rachi-ti odun kesiyor, evi temizliyor, giysilerimi yıkıyor, tarlalardan yiyecek getiriyordu. Ben balık tutuyor, avlanıyor,

yemek pişiriyor, karımın dokuduğu kumaşlardan yeni giysiler dikiyordum. Kelebek ağımla ormanda uzun saatlar avlanıyordum. Ender bulunan kelebek kanatlarıyla koleksiyonum her geçen gün zenginleşiyordu. Aylar birbirini izledi. Morpho kanatları birkaç yüz dolara ulaşan bir servet haline geldi.. Bunları satacak birini bulabilseydim daha da iyi olacaktı. Kabile toplantılarına, törenlerine davet ediliyor, reisin yanında oturuyordum. Onlar gibi yüzümü, göğsümü ve kollarımı boyamıştım. Üzerimde uygarlığın tek işareti pantolonumdu. Bunu da dizlerinden kesip kısaltmıştım. Yabani domuz dişlerinden bir de kolyem vardı. Bunu bana karım yapmıştı. Reisin üzerimde altın taşımamı yasaklaması, gümüşten süs eşyaları takınmamı engellemiyordu. Kabilede birçok kişi bana gümüş kolyeler, bilezikler, yüzükler, saça takılacak süsler armağan ettiler. Güneşten yanan cildimle beyaz olduğumu anlamak çok güçtü.

Aylar geçtikçe tedirgin olmaya başlamıştım. Bir takvim yapmıştım. Panama Cumhuriyeti yeni Başkan seçimleri yaklaşıyordu. Siyasî hava sakinleşince Amerika Birleşik Devletlerine gitmek için yola çıkmamın zamanı gelmiş olacaktı... Saatlarca yoluma devam edeyim mi, etmeyeyim mi diye kendi kendimle tartışıyordum. Bu ilkel sığınakta bulduğumdan daha fazla huzur, mutluluk bulacak mıydım dış dünyada? Gün be gün kaygısız, korkusuz yaşamak özgürlüğünden daha fazlasını elde edebilecek miydim? Eğer yoluma devam edersem yeniden uygarlıkla hayat boyu mücadeleye girişecektim. Fransız Adaletinin bana ulaşmasını önlemeye çalışacaktım. Amerika Birleşik Devletlerine gitmekten vazgeçmek istiyordum. Otuz sekizinci yaş günümde hayattan istediğimin ilkel bir kabile içinde yaşamak olmadığını anladım. Geçmişteki hayatım mahvolmuştu. Ama önümde belki de otuz sekiz yıl daha vardı. Amerika Birleşik Devletlerine varırsam, güvenlikte olacağıma emindim. Beni Şeytan Adasına yollamazlardı. Tutuklanma, geri yollanma korkusundan kurtulduğum zaman amacıma daha kolayca ulaşır, Fransız vatandaşlığı hak-

kını yeniden elde edebilir ya da başka bir yerde huzur içinde yaşamamı gerçekleştirecek belgeleri sağlardım. Sonra da hayatımı yeniden kurardım...

Ormandaki evimle, Amerika Birleşik Devletleri sınırları arasında binlerce millik ormanlar, dağlar vardı. Elimde pasaport diye bir şey yoktu. Kelebek koleksiyonundan sağlayacağım paradan başka bir şeyim yoktu. Ama bir gün evimizde, hamaklarımızda yatarken **Rachi-ti**'ye döndüm, dolunay zamanı gideceğimi söyledim.

— «Uzaklara mı gideceksin?» diye sordu.

— «Çok uzaklara gideceğim,» dedim, «Bir gün dönüp gelirim belki... Belki de dönmem.»

— «Daha fazla kelebek avlamak için mi gidiyorsun? Yakındaki dağlarda çok kelebek var... Dağlara seninle gelir, daha fazla kelebek yakalamana yardım ederim.»

— «Kelebek için gitmiyorum,» dedim uzun bir susuştan sonra, «Ben bir Kuna değilim **Rachi-ti**; bir başka ülkenin insanıyım.»

Söylenecek bundan başka bir şey yoktu. **Rachi-ti** de soru suali uzatmadı. Ertesi sabah reisle konuştum. Beni Panya'daki istasyona götürmeleri için birkaç kürekçiye ihtiyacım olduğunu söyledim. Durumu ayarlayacağına söz verdi. Köyden ayrılacağım için hiç kimsenin üzüldüğü yoktu. **Rachi-ti**'nin geleceği için de kaygılanmıyorlardı. Karıma, kendi ellerimle yaptığım birkaç ev eşyasından başka hediye bırakacak bir şeyim yoktu. Yazılarımı muşambaya sardım. Morpho kelebek kanatlarım da küçük bir torbaya sığdı.

Rachi-ti on iki ay bekleyeceğini söyledi. On üçüncü ayda da dönmezsem bir başka erkeğin karısı olacaktı. Kuna'lar, daha önce de anladığım gibi, duygulu kişiler değillerdi. Daha sonra beni üzecek göz yaşları dökmediği için **Rachi-ti**'ye minnettar kaldım.

Beni yolcu etmek için bütün köy halkı nehir kenarında toplandı. Su akıntılıydı. Beş güçlü kuvvetli kürekçi, ince, uzun sandalda yerlerini almışlardı. Ben de oturdum.

— «**Ati Nikat-chipu!**» diye yerliler bağıldılar, el salladılar, «**Güle güle, Beyaz Adam!**»

Akıntı bizi çabucak aşağıya doğru götürdü. Yerliler sandalı nehrin ortasında tutmak için çok süratli kürek çekiyorlardı. Sonra nehrin bir kıvrıntısını döndük. **Rachi-ti, cacique** ve bütün yabancı dostlarım gözden kayboldular. Nehir bir yılan gibi kıvrılıyordu. Gece dev yapılı ağaçların altında kamp kurduk. Ertesi gün öğlende Yape nehrine vardık. Allahtan her ay gelen meyve motoru Kanal Bölgesine muz götürmek için harekete hazırlanıyordu.

Dört gün sonra Panama kentine vardım. Orada bir Amerikalının işlettiği bir antikacı dükkânı buldum. Adam keleklerini satın aldı. Mayısın ikinci günü, Fransız Güyanı'ndan kaçışımdan tam iki yıl sonra, Chiriqui eyaletinin iç bölgelerine gazete dağıtan bir kamyonla Panama kentini terk ettim. Geceyi Costa Rica sınırından yalnızca iki mil uzakta altın madeni merkezi olan David'de geçirdim. Sabahleyin sınır kasabası Potrero'ya giden trene atladım. Diğer yolcuların arasına karışarak dikkati çekmeden binmişim trene. Aç, yoksul bir yerliyle anlaştım. Beni beş dolara dağ yollarından götürerek, sınırdan geçirmeye razı oldu. Yürüyerek yola çıktık. Ama bir ileri karakolda iki atlı polis tarafından durdurulduk. Sırtımdaki torba dikkatlerini çekmişti. Kimlik kartımı sorular. Yoktu. Beni La Cuesta cezaevine götürdüler. Ertesi gün de Panama sınırını geçirip Panama polisine teslim ettiler. Valini karşısına çıktım.

Çok korkmuştum. Fransız elçisine teslim edirim diye kaygılanıyordum. Benimle birlikte kaçan beş arkadaşım gibi kendimi yine Fransız Güyanı'nda bulmam işten bile değildi. Şansımı denemeye karar verdim. Amerika Birleşik Devletlerine gitmek istediğimi valiye içtenlikle anlattım. Vali bir süre sonra beni serbest bıraktı.

— «Tutuklandıktan sonra sınırı nasıl geçeceğini bilmiyorum,» dedi, «Yine de iyi şanslar!»

Vali yardımcısı beni bir kenara çekerek Armuelles lima-

nına gitmemi, orada az bir para karşılığında bana sınırı geçirtcek kaçakçıların bulunduğunu anlattı. Karanlık çökmezden önce Pasifik sahilindeki pis bir meyhanedeydim. Costa Rica'ya bir yığın ipek Japon gömlekleri geçirecek olan üç kaçakçıyla konuşuyordum. On dolara beni kanunsuz mallarının arasına katacaklarını söylediler. Saat dokuzda denizdedim. Yüz mil kuzeydeki Punta Arenas'a gitmek üzere Costa Rica sahili boyunca ilerliyordum.

Limanın on mil kadar güneyinde küçük motor bir kumsala çekildi. Mal şafak sökmezden önce boşaltıldı. Yolda kaçakçılarla konuşup, Nikaragua sınırının en iyi nereden geçileceğini sormuştum. Bir at ve yardımcı tutmamı, San Juan nehrinden sınırı geçerek, Guanacaste eyaletinden dört gün kuzeye gitmemi öğütlediler. Hayatımda ilk kez ata biniyordum. Dört gün gittik. Sonra rehberim hemen hemen altı dolar eden otuz Colone'sini aldı. Bundan sonra yoluma yürüyerek devam etmemi söyledi. Bir dağı gösterdi. «Nikaragua,» dedi, «bu dağın arka tarafındadır.»

Ertesi gün akşama kadar yürüdüm. Bir tek kula rastlamadım. Kamp kurmak için bir yer aranırken sınır haydutlarının kampına rastladım. Tepeden tırnağa silâhlı, kaba saba insanlardı. Üzerime çevrilmiş silâhları görünce hemen ellerimi havaya kaldırdım. Para bulmak için üzerimi aradılar. Ne var ne yok aldılar. Sonra da yoluma devam etmemi söylediler. Bir parça yürüyüp durdum. Bir saat kadar, karanlıkta, geri dönüp paramı şu ya da bu yoldan geri almayı kendi kendime tartıştım. Oysa elimde silâhım yoktu. Bir ağacın altına kıvrıldım. Uyudum.

Ertesi ve daha ertesi gün durmaksızın yürüdüm. Nikaragua'nın başkenti Managua'ya vardım. Oradan Panama'ya birkaç telgraf çektim: Kelebeklerimi sattığım antikacıdan, bütün paramı haydutların aldığını, daha sonra yollayacağım kelebeklere karşılık bana elli dolar göndermesini rica ettim. Dört saat sonra para cebimdeydi. Birkaç metre sivrisinek ağı alarak dar demiryolundan Corinto'nun yolunu tuttum. Corinto

ile Honduras sınırı arasında pek çok küçük kasaba vardı. Böylece bir sınır daha geçmiş oluyordum. Şimdi İspanyol Honduras'ındaydım. Sarp yamaçlardan, derin vadilerden, sayısız muz tarlalarından geçerek on sekiz gün yürüdüm. Ne zaman durup yatacak bir yer sorsam, yoksul halk bana, gönülden yardım etti. Honduras'tan, Salvador'a geçmek kolay oldu... Hemen hemen hiç para harcamadım. Yalnızca sigara almak için para harcıyordum. İstedğim yerden, istediğim kadar muz toplayıp yiyordum. Ama sürekli olarak Guatemala sınırını geçmemem öğütleniyordu. Ülkenin yeni Diktatörü yabancıların sınırdan girip çıkmalarını sıkı bir kontrol altına almıştı. Bunun için pasaport ve özel izin belgeleri gerekiyordu. Kentin içinde bile polisler yabancıları durdurup sorguya çekiyorlardı.

Konuştuğum bir Fransız, La Libertad'a gitmemi öğütledi. Oraya kamyonla mal yolluyordu. Pasifik sahiline kadar ben de bu kamyonla gidebilirdim. Ayakkabılarım dikiş yerlerinden atmak üzereydi. Tabanları çoktan yıpranmıştı. Eski bir kamyonla dağları geçmek, motor soğusun diye sık sık durmak kolay değildi. Ama yürümek zorunda kalmayacağım için teklifi sevinçle kabul ettim. La Libertad limanına haziranın dördünde vardım.

Şimdi Guatemala'yı nasıl geçecektim? Duyduğuma göre Meksikalılar sert, sıkı değillerdi. Bütün Meksika'yı hiç sıkıntısız geçebilirdim. Çünkü İspanyolcam çok iyiydi. Üstelik Meksikalıların çoğunda kimlik kartı olmazdı. Limana inerek kaçakçı aradım. Ama hiç yoktu. İskelelerden birinde mal yükleyen bir şilep duruyordu. Kanada'ya gideceğini söylediler. Gemiye kaçak olarak binmeyi kararlaştırdım. Bir lokantaya giderek, karnımı tıkabasa doyurdum. Birkaç kutu sardalye aldım. Karanlık çöker çökmez gemiye çıkıp mal yükleyen işçilerin arasına karıştım. Kendimi güvenlikte hissettiğim an işçilerin arasından ayrılıp, geminin kış tarafına geçtim. Dümen dairesinin arkasında bir kapak gördüm. Açıp baktım. İçi kablolarla, iplerle doluydu. İçeri girip iplerin arasına saklan-

dım. İki saat sonra buraya gelen tayfalar kendilerine yukardan uzatılan ipleri yerleştirdiler. Sonra ışığı söndürüp çıktılar. Kapağı kapattılar. Şimdi zifiri karanlıktaydım. Geminin motoru çalışmaya başladı. Çok geçmeden de yola çıktı.

Karanlıkta elbiselerimi dikkatle çıkardım. Üzerimde kılırsa kirleneceklerini, pis, dağınık görünüşümün beni ele vereceğini biliyordum. Orada iki gün geçirdiğimi sanıyorum. Sardalyelerim bitmişti. Susamıştım. Gece güverteye çıkmaya, su ve yiyecek aramaya karar verdim. Merdivene tırmanıp kapağı açtım. Geceydi. Hemen hemen iki metre önümde kocaman bir tabak yemek duruyordu... Artıklar köpekler için konmuştu. Yanında da bir küçük teneke dolusu su vardı. Köpek, bir tayfanın uzaktan attığı topa oynuyordu. Dışarı çıktım. Suyu içtim. Yemeği alıp yeniden aşağı indim.

Kaç gün geçtiğini bilmiyordum. Çünkü tam bir karanlık içindeydim. İki kere, dışarı çıkıp, köpeğin yemeğiyle suyunu çalacak kadar acıktım. Sonra geminin düdüğü öttürdüğünü duydum. Bir yere gelmiştik... Ama nereye? Giysilerimi sakladığım yere el yordamıyla gittim. Traş makinemi aldım. Traş oldum. Gemi durdu. Vinçlerin sesi geldi. Dikkatle giyindim. Merdivenden çıktım. Kapağı açıp gün ışığına kavuştum. Bir limana yanaşmıştık. Görünüm muhteşemdi. Sarı, kayalık dağlar harikulâde şekiller çiziyorlardı. Belki de küçük bir Meksika limanındayızdır, diye düşündüm. Parmaklıklara yaklaşıp baktım. İskelenin başında iki üniformalı adam, gemiden çıkan her tayfayı durduruyordu. Üniformalarından ne olduklarını anlayamıyordum. Ama adamlar Guatemalalı olamayacak kadar iriyarı ve açık renktiler. Ya bir Meksika ya da Amerikan limanındaydık. Nöbetçilerin yalnızca tayfaları sorguya çektiklerine dikkat ettim. Hiç birine kimlik belgesi sormuyorlardı.

Her şeyi göze almaya karar verdim. Bir yolcu sahile çıkıyordu. İki tayfa da iskelenin dibinde duruyorlardı. Güverteyi çabucak geçtim. Merdivene adımımı attım. Üniformalılar önümden gideni saygıyla selâmladılar. Üstelik İngilizce

konusmuşlardı. Sevindim. İndim. Tek malım olan, muşambaya sarılı yazılarımı açıp üniformalılara gösterdim. Birisi üzerimi üstünkörü yokladı. Geçmem için işaret etti. Kalbim sevinçle çarparak yürüdüm. Demir parmaklıklı bir kapıya geldim. Kapının öte tarafında yine üniformalı biri duruyordu. Kapıdan çıktım. Üstüm yine gelişigüzel arandı. Yürüdüm yine. Sonunda Amerika Birleşik Devletlerinin göğünün altında, toprağının üzerinde hürdüm!

Ne haldeydim, en yakın kent neredeydi; denizde kaç gün geçirmiştim bilmiyordum. Bir demiryoluna geldim. Arada sırada yanımdan bir elektrikli tren geçiyordu. Boyuna yürüyordum. Birkaç kişi bir telgraf direği dikmeye uğraşıyorlardı. Bir an durdum. Onlara nerede olduğumu sormak istiyor, ama böyle bir sorunun pek garip kaçacağını düşünüyordum. Sonunda, «Elektrikli trenlerin nereye gittiğini sorabilir miyim?» dedim.

İşçilerden biri, «Ne?» dedi. Hepsi de gereçlerini bırakıp bana baktılar. «Ne istiyorsun?»

— «Bu trenler nereye gidiyor?» diye yineledim.

En yakınımdaki işçi, «Los Angeles'e!» dedi. «Los Angeles'e gidiyor, aptal!»

Los Angeles! O halde Kaliforniya'da idim! Yüreğim sevinçle çarparak hızlı hızlı yürümeye başladım. İki işçi benden yana geliyordu. Onlara bir soru daha soracaktım. Yaklaştıklarında, «Günlerden nedir?» dedim.

— «Salı!»

Salı! O halde o karanlık gemi odasında yedi gece, yedi gündüz geçirmiştim. Gemi beni istediğimden de öteye, özgürlüğün göbeğine getirmişti. İşçilerin bana, aptal, demelerine aldırış bile etmiyordum. Sorularımın onlara garip, hem de çok garip gelebileceğinin farkındaydım. Yirmi iki ay, hemen hemen inanılmayacak bir yolculuktan sonra buraya eriştiğimi nerden bileceklerdi! Bir Şeytan Adası kaçağı olarak Orta Amerika'yı boydan boya, hem de adımı gizlemeden geçip Amerika Birleşik Devletlerine gelmiştim. Fransız Güyanı ta-

rihinde binlerce mahkûm benim yaptığımı yapmayı düşlemişti. Yetmişbeş yıldan fazladır, bir tek kişi başaramamıştı bunu! Kimileri Güney Amerika ormanlarında, kimileri köpek balıklarıyla dolu denizlerde ölmüşlerdi. Kimileri de bir Orta Amerika Cumhuriyetine yerleşmişti. Hiç birisi Güney Amerika'nın bütün kuzeyini, Orta Amerika ülkelerini geçememişti.

Dans eder gibi yürüyordum. Çok heyecanlıydım. Ama hal-sizdim de. Zayıflamıştım. Hiç dişim kalmamıştı. Bir tek pantolonum, bir tek gömleğim, bir tek de ceketim vardı. Ayakkabılarım parça parçaydı. Varım yoğun buydu. Ama artık korkmuyordum. Los Angeles'in, Melekler Kentinin, dış mahallelerine bir tarla kuşu kadar mutlu girdim.

S O N

SONRASI...

1939'da René Belbenoit'ya Amerika Birleşik Devletlerini terk etmesi emredildi. Dostları kimliğini saklayıp kalması için onu zorladılarsa da Belbenoit, «Böyle bir şey yapmayacağım,» dedi, «Bu ülke bana karşı çok iyi davrandı. Onu aldatamam.» Ama Orta Amerika'da bir süre dolaştıktan sonra Birleşik Devletlere dönmek isteği öylesine güçlü bir hal aldı ki, 1941'de girdi. Tutuklandı. Ülkeye kaçak girdiği için on beş ay ceza yedi.

Cezaevinden çıktıktan sonra ülkede kalmasına izin verildi. Çünkü işgal altındaki Fransa'ya gitmek imkânsızdı. Belbenoit, Amerikan Ordusuna girmek istedi. Ama yaşı, sağlık durumu yüzünden isteği reddedildi. Los Angeles'e yerleşti... On iik yaşında bir oğlu olan, dul bir kadınla evlendi. Sante-Fe demiryolu yapımında çalıştı. Ülkeden sürgün edilme korkusu Demokles'in kılıcı gibi tepesinde sallanıyordu. Anlayışlı göçmen büroları, kararın geciktirilmesi için ellerinden geleni yaptılar, ama Belbenoit 1947'de yine sürgüne yollanma tehlikesiyle yüz yüze geldi.

Yine de Kongre konuyu elden bırakmadı. O yılki ilk toplantısında bir tasarı (H.R. 4485) sunuldu: «René Belbenoit'nun serbest bırakılması için tasarı.» Tasarıda şöyle yazıyordu: «Amerika Birleşik Devletlerinin Senato ve Temsilciler Meclisinde, Fransız René Belbenoit'nun Birleşik Devletlerde devamlı ikametine izin verilmesi kabul edilmiştir.»

Kongre'nin bu ilgisi nedendir? Cehennem Adası St. Joseph'de çatısız ceza hücreleri kaldırılmaktadır. Royale adası bir liman haline getirilmektedir. Binden fazla libéré Fransız Güyanı'ndan anavatan Fransa'ya nakledilmiştir. Cehennemden beter Şeytan Adası efsanesi yıkılmaktadır. Bunun için René Belbenoit ve kitabı, kendilerine pay çıkarmalıdır.

KİTAPTA GEÇEN FRANSIZCA SÖZCÜKLERİN ANLAMLARI:

Apache: Gece soyguncusu, külhanbeyi (Argo).

Bagne: Mahkûmların cezaevleri ve sürgün yerlerini belirtmek için kullandıkları argo bir sözcük. Kodes.

Bonne chanee: İyi şanslar.

Bon voyage: İyi yolculuklar.

Barre de justice: Mahkeme.

Condamné: Mahkûm.

Condamné-militaire: Askeri mahkûm.

C'est la bagne: Kodes bu!

Chasseurs d'hommes: Firar eden mahkûmları yakalayanlara verilen ad.

Chique: Pire. Ağızda çiğnenen tütün.

Creole: Sömürgede doğup büyümüş beyaz Avrupalı. (Zenci Fransızcası).

Déclasse: Bir ceza kampında bir süre kaldıktan sonra normal cezaevi yaşantısına dönen mahkûm.

Doublage: Bir mahkûmun normal cezasını bitirdikten sonra bir o kadar daha sürgün yerinde kalmasını gerektiren kanun.

Doudou: Fahişe. Geçici bir süre için metres tutulan kadın.

Dieu: Tanrı.

Débrouille: Gayri meşru yoldan para kazanma, avanta. (Argo).

Domi monde: Yüksek orospu takımı.

Les durs: Sürgün yerleri. (Argo).

Évasion: Firar.

Évadé: Firar eden mahkûm.

Eh bien: Güzel, iyi.

Fort-à-bras: Yaşlı ve tecrübeli mahkûm.

Fusil-mitrailieuse: Makineli tüfek.

İncorrigible: Islah olmaz.

İnco: Islah olmaz mahkûm.

Libéré: Cezasını tamamladığı halde sürgün yerinde ya-

şamak zorunda olan mahkûm.

Locaux disciplinaires: Disiplin ve inzibatla ilgili yerler.

La cour de miracles: Mucizeler mahkemesi.

L'Oncle: Amca, dayı.

La guillotine sèche: Kuru Giyotin. (Kansız Giyotin).

La grand terre: Koca dünya.

Maquillage: Mahkûmların hücreden hastaneye aktarılmasını sağlamak için sunî olarak hastalanmaları, temaruz. (Argo).

Môme: Küçük çocuk, yavru, genç kız. (Argo).

Mes enfants: Evlâtlarım.

Mon enfant: Evlâdım.

Mouchard: Espiyon, muhbir, hırsızları tuzağa düşüren kimse. (Argo).

Moulliage: Bir mahkûmun öldükten sonra köpek balıklarına atılması. (Argo).

Prévo: Cezaevindeki çavuş gardiyan.

Papa: Baba.

Plan: Mahkûmların para ve diğer yasak şeyleri saklamak için kullandıkları madenden, ya da kemikten süpozituar, fitil.

Quater cellulaire: Cezaevindeki hücreler.

Relégué: Hapis kararı olmadan dört mahkûmiyetle sürgün yerine gönderilen suçlu.

Réveille: Yoklama. Sayım.

Salvation Army: Kimsesiz ya da yoksullara yardım eden hayır kurumu.

Tafia: Güyan'da yapılan ucuz rom.

Turnkey: Gardiyanlara yardımcı olan mahkûmlar. Çoğunlukla Araptırlar. Barakaların, hücrelerin kapılarını açıp kapatırlar. Gardiyanların emriyle mahkûmların üzerlerini ararlar. Mahkûmlara da yararlı olurlar. Onlara yasaklanan nesneleri getirirler. Mahkûmların üzerlerini ararken birçok şeyi görmemezlikten de gelirler. Tabii, bunun karşılığını alacaklarına eminseler...

Vieux: Yaşlı, kocamış mahkûm.

DEV ROMANLAR

DEV ROMANLAR DİZİSİ'nde, yerli yabancı en usta ve ünlü yazarların en yeni, en kaliteli, en seçkin romanlarını bulacaksınız.

- 1) **ALİ İLE NİNO** — Kurban Said
Romeo ile Juliet'ten Love Story'ye kadar yazılmış en büyük aşk destanıdır.
- 2) **ÖĞRETMEN** — Jack Lynn
1972'nin Türkiye'de en hızlı satılan eseri. «Öğretmen», bütün öğretmenlerin ortak dramını gözler önüne seriyor. 3. büyük baskı.
- 3) **YALNIZ KALPLER** — C. D. Bowen ve D. V. Meck
Çaykovski, «Bu kadar ünlü bir müzisyen olacağıma birazcık mutluluğu tatmış bir insan olmayı ne kadar isterdim,» diyor.
- 4) **DOKTOR HANIMLARI** — Frank G. Slaughter
Frank G. Slaughter, bu romanı doktor olarak yaşadı, yazar olarak kaleme aldı. (Bitmek üzeredir)
- 5) **BETSY** — Harold Robbins
Hızlı yaşayanların, aşk, serüven, servet dolu hayatları. (2. büyük baskı)
- 6) **KARADENİZ OYUNU** — Keith Wheeler
Baştan sona Türk topraklarında ve denizlerinde geçen, nefes kesecek kadar heyecanlı bir aşk ve macera romanı.
- 7) **AĞUSTOS, 1914** — Aleksandr Soljenitsin
1970 Nobel Armağanı'nı kazanan yazarın «Çağın Olayı» diye nitelendirilen son romanı.
- 8) **BEN. MARIE ANTOINETTE** — Victoria Holt
Dünyanın en çılgın kadını, en baş döndürücü kraliçesinin kendi ağzından hayatı.
- 9) **KADINLAR** — Joyce Carol Oates
Amerika'nın en büyük ödüllü «Ulusal Kitap Armağanı»nı kazanan eser. Her kadının dramını yaşatan roman.

DİZİNİN GELECEK KİTAPLARI:

- 10) **ERKEK GÜZELİ** — James Rand
İki gözüpek, yakışıklı erkeğin Afrika'nın ortasında yaşadıkları, aşk ve serüvenle dolu gerilimli hayatları.
- 11) **CEMİL** — Jonathan Black
Dünyanın en yakışıklı, en zengin, en zalim hovardasının gerçek hayat romanı. Gönül oyunları ile bütün kadınları, borsa oyunları ile dünya ekonomisini mahvetti. «1001 Gece Masalları»nın prensiydi o.
- 12) **KUŞ ERKEKLER AĞLAMAZ** — Willi Heinrich
Hayatının baharında güzel bir kız, hayatının sonbaharını yaşayan bir erkekte ümitsiz bir mutluluk arıyordu.
- 13) **ADRIENNE** — Edmond Charles Ront
Bir yıldır dünyada kaliteli roman okuyucusunun elinden düşmeyen eser.

KANSIZ GİYOTİN

«Ben 46635 sayılı kürek mahkûmu
René Belbenoit... Bu cehennem adasında
çürümüşlerin ve çürüyeceklerin
46635'incisi...

«Yaşayan ölüler arasında ömrümü günde
sadece yarım fincan kahveyle geçirdim...
Arkadaşlarımın yarısı çıldırdı, yarısı da
kaçarken köpek balıklarına yem oldu...

Buna rağmen, yıllar süren kaçış
serüvenine niye katlandım,
biliyor musunuz?

Çünkü sürgünler cehennemindeki
hücrede ölümle kalım birdi.»

Belbenoit, «Kelebek»e kaynaklık eden
kitabında bu cehennemi ilk defa güvenilir
bir görgü tanığının yalan bulaşmamış
kaleminden bütün ürperticiliğiyle
vansıtıyor.

15 lira